3. МАЪРУЗА МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВА ИШЛАНМАСИ

1 МАВЗУ. 1-ДАРС УМУМИЙ ПСИХОЛОГИЯ НАЗАРИЯСИ ВА АМАЛЁТИ ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Умумий психология назарияси ва амалиёти ҳақида тушунча 2.Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг фан сифатида шаклланиши 3.Мия ва психика 4.Онг ҳақида тушунча
Ўқув машғулотининг мақсади: Умумий психология назарияси ва амалиёти ҳақида тушунча ва фаннинг шаклланиш тарихи, мия ва психика, онг ва унинг хоссалари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Умумий психология назарияси ва амалиёти ҳақида тушунча, мақсад, вазифалари, психика ва акс эттириш хусусиятлари тўғрисида маълумотлар бериш	1.Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг предмети, мақсад, вазифалари, психика ва акс эттириш хусусиятлари тўғрисида маълумотларга эга бўлади.
2. Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг шаклланиш тарихи, анимизм, дуализм, Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг ривожланиши борасидаги ғоя, фикр, қарашларнинг ўрнини изоҳлаб бериш	2.Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг шаклланиш тарихи, анимизм, дуализм, Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг ривожланиши борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.
3. Психика ва инсон асаб тизими, мия фаолиятининг асосий функциялари, нерв жараёнларининг вазифалари, қонуниятларига доир билимларга эга бўлиш	3. Психика ва инсон асаб тизими, мия фаолиятининг асосий функциялари, нерв жараёнларининг вазифалари, қонуниятларига доир билимларга эга бўлади.
4. Онг ҳақида тушунча унинг асосий хоссалари, онгсизлик ҳолати ва унинг шахсда намоён бўлишига оид материаллар билан танишиш	4. Онг ҳақида тушунча унинг асосий хоссалари, онгсизлик ҳолати ва унинг шахсда намоён бўлишига оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, “Тушунчалар таҳлили технологияси”, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьютер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Психология-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади(5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда	Ёзади, саволларга жавоб беради.

	талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Психология фанининг ривожланишда илмий мактабларнинг ўрни?”(6-илова)	
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Мия ва психикага доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 органайзерини тўлдиринг

Фаннинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Психология –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Фаннинг шаклланиш тарихига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш	Муаммони ечиш йўллари ва

	сабаблари	сизнинг ҳаракатингиз
Умумий психология назарияси ва амалиёти фанини ривожланишда илмий мактабларнинг ўрни		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.
Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Психика ва нерв тизими ўртасидаги алоқадорлик қайси психик жараёнларда акс этади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ўнг ва чап ярим шарларнинг асосий функциялари қайси психик жараёнларда намоён бўлади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

4-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Онг	
Онг-англаш	
Онг-мақсад кўзлаш	
Онг-ўзини ўзи англаш	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Онг-инсоннинг	
Психика	
Онгсизлик	
Туш кўриш	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- ✓ Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг предмети мақсади ва вазифаларини кўрсатиб ўтинг?
- ✓ Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг шаклланиш босқичлари тўғрисида нималарни биласиз?
- ✓ Умумий психология назарияси ва амалиётининг моддий асоси нималар билан белгиланади?
- ✓ Онг тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
- ✓ Инсонларда онгсизлик ҳолати қачон рўй беради?
- ✓ Инсон ва ҳайвон психикаси ўртасидаги фарқлар нималарда кўринади?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

1 МАВЗУ. 1-ДАРС УМУМИЙ ПСИХОЛОГИЯ НАЗАРИЯСИ ВА АМАЛЁТИ ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ

Режа:

1. Умумий психология назарияси ва амалиёти ҳақида тушунча
2. Умумий психология назарияси ва амалиёти фанини фан сифатида шаклланиши
3. Мия ва психика
4. Онг ҳақида тушунча

Ўқув машғулотининг мақсади: Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг предмети, мақсад ва вазифалари, шаклланиш тарихи, мия ва психика, онг ва онгсизлик ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга шахснинг психологик хусусиятлар, психик жараёнлар, ҳиссий иродавий соҳалар, индивидуал психологик хусусиятлар ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова
2-илова

Психология ҳақида тушунча

Инсон мавжуд экан, у ўз ҳаётий тажрибасига асосланиб, у ёки бу ҳолда идрок этиш, оламни англаш, нарса ва ҳодисаларни ажратиш каби хусусиятларга эга эканлиги ҳақида ўзига ўзи ҳисоб беради. Биз кунда қушларнинг шўх навосини, мусиқа асбобларининг хонишини, инсон нутқини, учиб ўтаётган самолёт шовқинини эшитамиз, атрофимизни ўраб турган нарса, дарахт, ҳайвонлар, машиналарни кўрамиз. Уларнинг ранги ва ҳажмини ажрата оламиз. Мазкур жараёнлар инсондаги акс эттириш хусусияти билан чамбарчас боғлиқ.

Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг предметини таҳлил қилишда асосий эътиборни қуйидагиларга қаратиш лозим. Жумладан, шахс ҳақида фикр юритувчи фанлар сирасига психология ва педагогика фанларини киритиш мумкин. Шунга кўра педагогика шахсни таълим-

тарбия жараёнида камол топишини тадқиқ қилса, психология шахсда кечадиган руҳий жараёнларни ўрганади. Шундан хулоса қилишимиз мумкинки, психология фанининг предметини – шахснинг психикаси ва унинг психологик хусусиятлари ташкил қилади.

Психология сўзининг луғавий маъноси грекча псюхе – жон, руҳ, логос – фан, таълимот деган маънони англатади. **Умумий психология назарияси ва амалиёти** фан сифатида психик фактлар, уларнинг қонуниятлари ва механизмларини ўрганади. Психология асосан психикани кенг доирада тадқиқ қилади. Шунга кўра психиканинг юзга келтирувчи асосий психик фаолиятлари кўрсатилган. Айнан психик фаолиятлар қуйидаги жараёнларни ўз ичига олади:

- *билиш фаолиятлари:* диққат, нутқ, фаолият;
- *билиш жараёнлари*: сезги, идрок, хотира, хаёл, тафаккур;
- *шахснинг, ҳиссий, иродавий соҳаси*: - ҳиссиёт, ирода;
- *шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари*: темперамент, характер, қобилият.

Жонсиз материя учун акс эттиришнинг механик, кимёвий ва физик турлари хосдир. Масалан, кўзгунинг акс эттириши, сувдаги таъсир ва бошқалар. Жонли материя учун акс эттиришнинг физиологик, психик акс эттириш турлари хос бўлиб, онг ва ўзини-ўзи англаш унинг энг юқори босқичидир. Психик акс эттириш қуйидаги хусусиятларга эга:

1) объектив борлиқни тўғри акс эттириш имкониятини беради;
2) шахснинг фаолияти давомида мукаммалликка эришиб боради;
3) доимо ривожланиб ва такомиллашиб боради.
4) Шахснинг индивидуаллиги орқали намоён бўлади.

3-илова

Умумий психология назарияси ва амалиёти фанини фан сифатида шаклланиши

Психология ҳақидаги фикрлар қадим замонлардан бери мавжуддир. Илк даврларда психологик хусусиятларни жоннинг иши деб тушунтирилган. Жоннинг ўзи эса одам танасидаги махсус иккиламчи жисм деб қаралган. Бундай тасаввурлар «анимизм» деб аталади. Анимизм сўзи –анима «жон» деган маънони англатади. Жон ўз моҳиятига кўра оловсимон учқундан иборат эканлиги Гераклит томонидан, ёки оловсимон атомдан иборатлиги Демокрит томонидан таъкидланган. Платоннинг «идеялар туғма бўлади» деган ғоялари психологик фикр тараққиётига жуда катта ҳисса қўшди. Платон таълимотига кўра «идеялар» моҳияти абадий ва ўзгармас, уларнинг табиий оламдан ташқарида олий олам мавжуд бўлиб, уларни одам кўзи билан кўра олмайди. Платон психологияда «дуализм» оқимининг асосчиси ҳисобланади. Дуализм сўзи икки ёқламалик ёки икки мустақил фикр деган маънони англатади. Дуализм таълимоти моҳияти моддий ва руҳий олам тана ва психиканинг бир-бирига боғлиқ бўлмаган ҳолда мавжуд бўлиб, азалдан қарама-қарши нарсалар деб тушунтиради. Платоннинг дуализм шогирди Арасту (Аристотель эрамиздан олдинги IV аср 384-322 йиллар) томонидан бирмунча муваффақиятли бартараф этилди. Аристотелнинг «Жон ҳақида» асари ўша даврдаёқ психология махсус фан сифатида майдонга кела бошлаганидан далолат беради. Ана шу туфайли психология жон ҳақидаги фан сифатида майдонга келган ва ҳозирги кунда психология фани ўз мазмунини батамом ўзгартирган. Арасту кишилик тафаккури тарихида биринчи бўлиб руҳ ва жонли тананинг ажралмаслигини исботлаб берди. Унга кўра, жон қисмларга бўлинмайди, лекин у фаолиятимиз давомида озиқланиши, ҳис этиши ва ҳаракатга келиши, ақл-идрок каби турларга оид қобилиятларда намоён бўлиши мумкин. Биринчи қобилиятлар ўсимлик учун, иккинчиси ва учинчиси ҳайвонларга, тўртинчиси эса инсонлар учун хосдир. Ўсимликлар, ҳайвонлар руҳи ва ақл идрок одам руҳи таълимоти билан Арасту олий қобилиятлар ва уларнинг негизида пайдо бўлишини билдирадиган ривожланиш тамойилини жорий этди. Арасту организмнинг табиатдан олган қобилиятларни фақат ўзининг хусусий фаоллиги орқали руёбга чиқаришга асосланган ҳолда характернинг фаолиятда шаклланиши тўғрисидаги назарияни илгари сурди.

4-илова

Мия ва психика

Психика юксак даражада ташкил топган материянинг алоҳида хоссаси бўлиб, у объектив оламни алоҳида бир тарзда акс эттиради. Юксак даражада ташкил топган материя деганда биз мияни тушунамиз. Демак инсон ва ҳайвонлар психикасининг моддий асосини марказий нерв системасининг энг юксак қисми бўлмиш бош мия ташкил этади. Аммо инсонлар мияси ҳайвонлар миясига қараганда анча мураккаброқ тузилган бўлади. Одам мияси ҳажми жиҳатидан ҳам катта. Бош мия орқа мия билан марказий нерв тузилмасини ташкил қилиб, одам организмидаги барча органларнинг ўзаро фаолияти ва бир-бири билан боғланишини ҳамда унинг ташқи муҳит билан бўладиган алоқасини таъминлайди. Психик фаолиятларнинг кўпгина қисми бир неча қатор бўлиб,

жойлашган ниҳоятда кўп нерв ҳужайраларидан (15 миллиарддан кўп) ташкил топган, кулранг модда қатламидан иборат бўлган бош мия катта ярим шарлари қобиғининг фаолияти билан боғлиқдир. Нерв тизими нерв тўқимасидан ташкил топган бўлиб, у ўз навбатида нерв ҳужайраларидан иборат. Ҳар бир нерв ҳужайраси, яъни нейрон ядроси бўлган жуда кўп тармоқланган калта ўсимталар – дендритлар ва битта узун ўсимта - аксондан иборат ҳужайрадан ташкил топган. Турли нерв ҳужайраларининг туташган жойи **синапс** дейилади ва у бир нейрондан бошқасига импульсларни ўтказиш (тўхтатиш ёки ушлаб қолиш) ни таъминлайди. Нерв ҳужайралари тўплами миянинг кулранг моддасини, нерв толаларининг тўплами эса миянинг оқ моддасини ташкил этади. Нерв тўқимаси ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, улар қўзғалувчанлик ва ўтказувчанлик асосий хусусиятлар ҳисобланади. Марказий нерв тизими бош ва орқа миядан иборат. Орқа мия умуртқа поғонасининг каналида жойлашган бўлиб, нерв тўқимасидан иборат. Орқа мия иккита ярим, яъни ўнг ва чап қисмлардан иборат бўлиб, уларни узунасига кетган олдинги ва орқа кесиклар ажратиб туради. Орқа мияда нерв толаларининг тутамлари жойлашган бўлиб, склет мускуллари, нерв ва шиллиқ қаватидаги периферик нерв учларидан қўзғалиш нерв импульслари кўринишида, улар орқали мияга у ердан эса периферияга етказилади. Орқа мияда онгсиз рефлектор ҳаракатларнинг гавда ва қўл-оёқлар мускулларнинг, шунингдек бир қатор физиологик жараёнларнинг томирларни ҳаракатлантирувчи, тери ажратувчи ва бошқа марказлар жойлашган. Бош мия қутида жойлашган бўлиб, орқа миянинг устида жойлашганга ўхшайди. Бош мияда узунчоқ мия, орқа мия, ўрта мия, оралиқ мия ва олдинги мия фарқланади. Орқа мия, Варолий кўприги ва миячадан иборат бўлиб, узунчоқ мия билан биргаликда мия сопини ташкил қилади. Мия сопи орқа мияни давомидек туташган. Узунчоқ мия орқали орқа миядан бош миянинг юқори бўлимларига импульслар ўтади ва орқага қайтади. Узунчоқ миянинг ядролари мураккаб рефлекс актларида иштирок этади; сўриш, чайнаш, сўлак ажратиш ва ҳоказо. Мияча тана ҳаракатларини мувофиқлаштиришда иштирок этади. Ўрта мия–тўрт тепалик қизил ядро мускул тонусининг меъёрий тақсимланишини, товуш ва ёруғлик қўзғатувчиларини ҳамда оғирлик кучига нисбатан тананинг тўғри жойлашишини идора этади. Оралиқ мияда сезувчанликнинг оралиқ марказлари мужассамлашган. Олдинги мия ва уни қоплаб турган пўстлоқ бош миянинг олий қисмларини ташкил этади. Олдинги мия бош миянинг энг катта қисмини деярли 80 фоизини ташкил қилади ва пешона соҳасидан энсагача чўзилган ёриқ билан ажрашган иккита ўнг ва чап ярим шарлардан бир-бири билан қадоқсимон тана ёрдамида бирикади.

5-илова

Онг ҳақида тушунча

Онг психиканинг энг юксак даражаси бўлиб у фақат инсонгагина хосдир. Онг ижтимоий тарихий шароитда одам меҳнат фаолиятининг таркиб топишида тил ёрдамида бошқа кишилар билан доимий муносабатда бўлиш натижасидир. Бу маънода онг мутафаккирлар таъкидлаб ўтганларидек, ижтимоий маҳсулотдир. Онгнинг биринчи хоссаси – бу англаш демакдир. Инсон онги теварак атрофдаги ташқи оламга доир билимлар йиғиндисидан иборатдир. Англаш ташқи оламдаги нарсаларни тушуниш бўлиб, унинг таркибига муҳим билиш жараёнлари киради. Онгнинг иккинчи хоссасига биноан, онгда объект билан субъект ўртасидаги аниқ фарқ ўз ифодасини топади, яъни одам «мен» деган тушунчани «мен эмас» тушунчасидан фарқини ажратади. Одам ўзини билиш қобилиятига эга бўлган, яъни психик фаолиятда ўз-ўзини текшира оладиган ягона мавжудотдир. Онгнинг учинчи хоссасига асосан онг ёрдами билан одамнинг мақсадни кўзлаш фаолияти таъминланади. Фаолият мақсадларини яратиш онгнинг вазифасига киради. Бундай фаолият мотивлари юзага келади ва чамалаб кўрилади, иродавий қарорлар қабул қилинади, ҳаракатларни бажариш йўллари ҳисобга олинади. Онгнинг тўртинчи хоссасига асосан турли муносабатлардан онгли равишда турли ҳис-туйғулар юзага келади. Онг кишилар муносабатларининг йиғиндисидир. Онг юзага келишининг асосий шарти, воситаси тилдир. Психиканинг энг қуйи даражаси онгсизликдир. **Онгсизлик** – бу шундай психик жараёнлар ва ҳодисалар йиғиндисики, унда инсон ўз хатти-ҳаракатларига жавоб бермайди, англамайди. Бунга туш кўриш, баъзи патологик ҳодисалар, алахлаш, галлюцинация кабилар киради. Хулоса қилиб айтганда, психология ҳаёт фаолиятининг ўзига хос шакли бўлиб, психик ривожланишнинг қонуният ва механизмларини ўрганувчи фандир. Психология фанининг асосий вазифаси психик ҳодисаларни ўрганиш ва илмий асослашдир. Психик ҳодисалар маълум қонуниятларга бўйсунади. Психология шундай қонуниятларни моҳиятини очишга, уларни таркиб топиши ва ривожланишини ўрганишга қаратилгандир. Ушбу қонуниятларни билиш, уларни бошқариш, ташкил этиш, таълим-тарбия жараёнини тўғри олиб боришга ёрдам беради.

6-илова

2-Мавзу 2-ДАРС	Ҳозирги замон психологиянинг тузилиши ва тадқиқот методлари

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрни 2.Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари 3.Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши 4.Ҳозирги замон психологиясининг илмий тадқиқот методлари
Ўқув машғулотининг мақсади: Психологиянинг фанлар билан боғлиқлиги, ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари, тузилиши, илмий тадқиқот ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрни, аниқ, табиий, ижтимоий гумантар фанлар билан алоқадорлиги тўғрисида маълумотлар бериш	1. Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрни, аниқ, табиий, ижтимоий гумантар фанлар билан алоқадорлиги тўғрисида маълумотлар берилади.
2. Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари, детерминизм, онг ва фаолият бирлиги, онгни фаолиятда ривожланиш тамойили борасидаги билимларга эга бўлиши	2. Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари, детерминизм, онг ва фаолият бирлиги, онгни фаолиятда ривожланиш тамойили борасидаги билимларга эга бўлади.
3. Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши, аниқ фаолиятни ўрганувчи психология соҳалари, ривожланишни ёш хусусиятларини ўрганувчи психология соҳалари ҳамда шахс ва жамиятга бўлган муносабатни ўрганувчи психология соҳаларига доир фикрларни таҳлил қилиш	3. Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши, аниқ фаолиятни ўрганувчи психология соҳалари, ривожланишни ёш хусусиятларини ўрганувчи психология соҳалари ҳамда шахс ва жамиятга бўлган муносабатни ўрганувчи психология соҳаларига доир фикрларни таҳлил қилиш кўникмаларига эга бўлади.
4. Ҳозирги замон психологиясининг илмий тадқиқот методлари, ташкилий, шарҳлаш, эмпирик, натижаларни қайта ишлаш ва математик статистик методларга оид материаллар билан танишиш	4. Ҳозирги замон психологиясининг илмий тадқиқот методлари, ташкилий, шарҳлаш, эмпирик, натижаларни қайта ишлаш ва математик статистик методларга оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “Тушунчалар таҳлили технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, “Т-чизма” график органайзери, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади(3-илова). Маъруза бўйича “Тушунчалар таҳлили” усулидан фойдаланган	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар.

	ҳолда талабаларга режа юзасидан бир қатор тушунчаларни тақдим этади: Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради. (4-илова)	Гуруҳларда ишлайдилар
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Ҳозирги замон психологиясининг тамойилларидан шахс психикасини тадқиқ қилишдаги аҳамияти?”(6-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Ҳозирги замон психологиясининг тузилишига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “Т-чизма” график органайзеридан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ

“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Ҳозирги замон психологиясининг тамойилларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Ҳозирги замон психологиясининг тамойилларидан шахс психикасини тадқиқ қилишдаги аҳамияти?		

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Психология ва фалсафа	
Психология ва педагогика	
Психология ва социология	
Психология ва физология	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Психология ва кибернетика	
Психология ва табиатшунослик	
Психология ва иқтисодиёт	
Психология ва табиий фанлар	

2-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Психология фани соҳаларини бундай тарзда таснифлашга сабаб нимада деб ўйлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ривожланишнинг ёш хусусиятларини ўрганувчи соҳаларига нима сабабдан акмеология ҳам

	киритилган?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

3 илова

1-ўқув топшириқ
Т-чизма график органайзерлари

Ҳозирги замон психологиясининг илмий тадқиқот методларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Т-чизма” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

1)

Кузатиш методининг афзаллиги	Кузатиш методининг камчиликлари

2)

Эксперимент методининг афзалликлари	Эксперимент методининг камчиликлари

3)

Суҳбат методининг афзалликлари	Суҳбат методининг камчиликлари

4)

Сўровнома методининг афзалликлари	Суровнома методининг камчиликлари

5)

Социометрия методининг афзалликлари	Социометрия методининг камчиликлари

4-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- ✓ Ҳозирги замон психологияси фанининг тамойилларини сананг?
- ✓ Детерминизм тамойилининг моҳиятини изоҳланг?
- ✓ Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши тармоқлари хусусида фикр юритинг?
- ✓ Ҳозирги замон психологиясининг тадқиқот методларини кўрсатинг?
- ✓ Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрнини қандай изоҳлайсиз?
- ✓ А.В.Петровский бўйича психология соҳаларини таснифини келтиринг?

5-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

2-МАВЗУ 2-ДАРС: ҲОЗИРГИ ЗАМОН ПСИХОЛОГИЯСИНИНГ ТУЗИЛИШИ ВА ТАДҚИҚОТ МЕТОДЛАРИ
Режа:

1. Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрни
2. Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари
3. Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши
4. Ҳозирги замон психологиясининг илмий тадқиқот методлари

Ўқув машғулотининг мақсади: Психология фанининг фанлар тизимида тутган ўрни, ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари, тузилиши, илмий тадқиқот методлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга психологиянинг фанлар билан алоқадорлиги, ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари, тузилиши ва тадқиқот методлари ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар инсон шахсини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

1-илова

Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрни

Психология кўплаб фанлар билан узвий боғлиқ ҳолда ривожланиб бормоқда. Фанлар орасидаги боғлиқликлар психологиянинг фанлар тизимидаги ўрнини белгилаб беради. Бизга маълумки, мавжуд фанлар гуманитар, табиий ва фалсафий турларга бўлинади. Бир қатор бир-бири билан ёндош бўлган фанлар мазкур таснифлашга киритилади, лекин психология мустақил фан сифатида намоён бўлади. У инсон руҳий фаолиятининг табиий, тарихий ва ижтимоий томонини ўрганади. Психология барча турдаги фанлар орасида муҳим ўринни эгаллайди. Психология фалсафа, тарих, санъатшунослик, техника, педагогика фанлари билан узвий боғлиқ. Психология фалсафа фани билан чамбарчас боғланган. Бу боғлиқлик иккала фаннинг инсон ва унинг ҳаёти моҳиятини тўла англаш ва ривожлантириш анъаналарини белгилашдаги ўрни ва аҳамиятидан келиб чиқади. Социология фани ҳам янгича муносабатлар шароитида ўз тараққиётининг муҳим босқичига эришар экан, психология ушбу фан томонидан қўлга киритилган ютуқлардан фойдаланади ҳамда уларнинг қўлланилишига, оммалашишига баҳоли қудрат хизмат қилади. Айниқса, психологиядан мустақил равишда ривожланиб, ажралиб чиққан бугунги тараққиёт давримизда алоҳида аҳамият касб этган ижтимоий психологиянинг социология билан алоқаси узвий бўлиб, улар жамиятда ижтимоий тараққиёт ва ривожланишни таъминлаш ишига хизмат қилади. Педагогика билан психологиянинг ўзаро ҳамкорлиги ва алоқаси анъанавий ва азалий бўлиб, уларни ёш авлод тарбиясининг замон талаблари руҳида амалга оширишдаги роли ва нуфузига хосдир. Ўз-ўзидан равшанки, бундай алоқа ҳамиша ҳам мавжуд бўлиб келган ва буни илғор психологлар ва педагоглар тушунтириб беришга ҳаракат қилишган. Рус педагоги ва психологи К.Д.Ушинский педагогика учун ўз аҳамиятига кўра психология барча фанлар ичида биринчи ўринда туради, деб таъкидлаган эди. Кишини ҳар жиҳатдан тарбияламоқ учун, - деб қайд этган эди К.Д.Ушинский, уни ҳар жиҳатдан ўрганмоқ даркор. Табиий фанлар – биология, физиология, химия, физика ва бошқалар психик жараёнларнинг табиий физиологик механизмларини тушуниш ва шу орқали уларнинг кечиш қонуниятларини объектив ўрганиш учун материаллар беради. Айниқса, бош миянинг ҳамда марказий асаб тизи-мининг психик фаолиятларини бошқаришда ва уларни мувофиқлаш-тиришдаги ролини эътироф этган ҳолда психология фани табиий фанлар эришган ютуқлар ва улардаги тадқиқот усуларидан омилкорона фойдаланади.

2 илова

3-илова

Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари

Ҳозирги мустақиллик шароитида психологияга бўлган талаб-эҳтиёж жуда кучайиб кетди. Ёшлар маънавиятини бойитиш учун уларнинг дунёқараши, тафаккури, иродаси, умуман олганда онгини ўстириш зарур. Бунинг учун экспериментал ишларни кучайтириши, таълим жараёнини янги технологиялар асосида қайта куриши лозим. Ҳозирда Республикамиз университетларининг психология бўлимлари, кафедра, лабораториялари илмий фикрлар марказига айлантирилди. Мазкур муассасаларда психологик тадқиқотлар ўтказилиб, психик жараёнлар, ҳолатлар, шахснинг индивидуал хусусиятлари, ҳиссий-иродавий соҳасига доир назарий ва амалий билимлар қўлга киритилди. Айниқса, фан соҳасида тадқиқотлар шу даражада кўпайдики, улар маълум қонун қоидага таяниши лозим. Шу боис олиб борилаётган изланишларга асос бўлиши учун тамойиллар ишлаб чиқилди.

Шунга кўра психологиянинг тамойиллари қуйидагича:

1. Детерминизм тамойили;
2. Онг ва фаолият бирлиги тамойили;
3. Психика ва онгнинг фаолиятда ривожланиши тамойили.

Детерминизм тамойилига кўра, психика яшаш шароити билан белгиланади ва шароит ўзгариши билан ўзгаради. Ҳайвонлар психикасининг тараққиёти табиий сараланиш билан, одам психикаси тараққиёти эса ижтимоий тараққиёт қонунлари билан белгиланади. **Онг ва фаолият бирлиги** тамойилига кўра, онг ва фаолият бир-бирига қарама-қарши ҳам, айнан бир нарса ҳам эмас. Улар бир бутунликни ташкил этади. Онг фаолиятни ички режасини, дастурини ташкил этади. Бу тамойил психологларга инсон хулқ-атвори, хатти-ҳаракатлари ва фаолиятларини ўрганиш орқали хатти-ҳаракатлардан кўзланган мақсадларга, муваффақиятларга эришишни таъминловчи ички психологик механизм, яъни психикани объектив қонуниятларини очишга имкон беради. Психика ва онгнинг фаолиятда тараққий этиш тамойилига кўра, психикага тараққиёт маҳсулоти ва фаолият натижаси деб қаралса, уни тўғри тушуниш ҳамда тушунтириб бериш мумкин. Бу тамойил Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, В.М.Теплов каби психологлар ишларида ўз аксини топган. Л.С.Выготский таълим психикани ривожлантиришга йўналтиришини, П.П.Блонский эса тафаккурнинг кичик мактаб ёшида ўйинлар билан ўспиринлик ёшида ўқиш билан боғлиқ тарзда ривожланишини таҳлил қилди. С.Л.Рубинштейн «Онг фаолиятда пайдо бўлиб, фаолиятда шаклланади» деган эди.

4-илова

5-илова

Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши

Ҳозирги замон психология соҳалари ҳозирги кунга келиб 300 дан ортиқни ташкил қилади. Бу соҳалар ўзига хос объектга эга бўлиб, бир-биридан фарқ қилади. Шу боис фан соҳаларини ўрганиш қулай бўлиши учун тармоқларни маълум тизимга келтириш мақсадида маълум гуруҳларга таснифлаш жорий қилинган. Бу борада профессор А.В.Петровский психология фан соҳаларини қуйидагича таснифлашни илгари сурди:

- Аниқ фаолият турларини ўрганувчи психология соҳалари.
- Ривожланишнинг ёш хусусиятларини ўрганувчи психология соҳалари.
- Шахс ва жамиятга бўлган муносабатни ўрганувчи психология соҳалари.

Аниқ фаолият турига кўра психологиянинг қуйидаги турлари мавжуд:

- меҳнат психологияси: инсон меҳнат фаолиятининг психологик хусусиятларини, меҳнатни илмий асосда ташкил қилишнинг психологик тамойилларини ўрганади. Меҳнат психологиясининг бир нечта бўлимлари мавжуд; а) муҳандислик психологияси - инсон билан машина ўртасидаги вазифаларни тақсимлаш масалалаларини ҳал қилади ва асосан операторларнинг фаолиятини ўрганади; б) авиация психологияси- учишга ўрганиш жараёни ва учиш мосламаларини бошқаришда инсон фаолиятининг психологик қонуниятларини ўрганади; в) космик психология - вазнсизлик ҳолати, фазовий тасаввурлар чалкашиб кетган вақтда ва организмга жуда кўп ортиқча таъсирлар юкланган пайтда асаб ва руҳий зўр бериш билан боғлиқ бўлган алоҳида ҳолатлар туғилганда одам фаолиятининг хусусиятларини ўрганади.

Ривожланишнинг ёш хусусиятларини ўрганувчи соҳалар.

А) ёш психологияси - инсон шахсининг психологик хусусиятлари ва билиш жараёнларининг онтогенезда ривожланишини ўрганади. Ёш психологияси болалар психологияси, ўсмирлар психологияси, катталар психологияси, геронтопсихология каби тармоқларга бўлинади. Б) патопсихология- мия фаолияти бузилишлари натижасида келиб чиқадиган турли шаклдаги руҳий ривожланишдан четланишни ўрганади. Олигофренопсихология - миянинг туғма камчиликлари туфайли пайдо бўладиган бўлимларни ўрганади. Сурдопсихология – эшитиш фаолиятида жиддий нуқсонлари бўлган болаларнинг ривожланишини ўрганади. Тифлопсихология – кўриш қобилияти паст ёки умуман кўрмайдиган киши фаолиятини ўрганади. Қиёсий психология – ҳаётнинг филогенетик шаклларини ўрганувчи психология соҳаси бўлиб, инсон ва ҳайвонлар психологиясини солиштириш орқали ўхшашлик ва фарқ қилувчи томонларини аниқлайди. Акмеология етуклик даражасига эришган шахс ривожланишининг юқори даражаси уларнинг қонуниятлари ва механизмларини, айниқса ривожланишининг энг юқори чўққига эришиш хусусиятларини ўрганади.

- Инсон ва жамият ўртасидаги муносабатларнинг психологик томонларини ўрганувчи психология соҳалари.

  1. Ижтимоий психология – уюшган ва уюшмаган ижтимоий гуруҳлардаги шахслараро ўзаро таъсир жараёнида пайдо бўладиган психологик ҳодисаларни ўрганади. 2. Дифференциал психология – шахс шаклланишининг индивидуал психологик йўналтирилганлиги каби хусусиятларни ўрганади.

5-илова

Ҳозирги замон психологиясининг илмий тадқиқот методлари

Б.Г.Ананьев психикани ўрганиш методларини турли гуруҳга ажратиб, ўрганган:

А) ташкилий гуруҳга - қиёслаш, лонгитьюд, комплекс методлари киради;

Б) эмпирик гуруҳга кузатиш, эксперимент, суҳбат, сўровнома, тест, фаолият маҳсулини ўрганиш методи, биография, социометрия;

В) натижаларни қайта ишлаш ёки статистик методлар;

Г) шарҳлаш гуруҳига генетик ва доналаш методлари киради. Тадқиқот методларининг биринчи ташкилий гуруҳи ўз ичига қиёслаш, лонгитьюд (узлуксиз), комплекс (кўпёқлама) деб аталадиган турларни қамраб олади. Илмий тадқиқот методларининг учинчи гуруҳи натижаларни қайта ишлаш бўлиб, улар статистик (миқдор) ва психологик (сифат) таҳлил турларига бўлинади. Илмий тадқиқот методларини шарҳлаш гуруҳи генетик ва доналаш методларидан иборатдир. Эмпирик методлар гуруҳи ўз навбатида иккига, яъни асосий ва ёрдамчи методларга бўлинади. Асосий методларга кузатиш ва эксперимент методлари кирса, ёрдамчи методларга суҳбат, сўровнома, тест, социометрия ва фаолият натижаларини таҳлил қилиш каби методларни киритиш мумкин.

3 МАВЗУ 3-ДАРС: ПСИХИКА ВА ОНГНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Психиканинг филогенетик тараққиёти 2.Ҳайвонларнинг инстинктлари 3.Ҳайвонларнинг кўникмалари ва интеллектуал ҳаракатлари 4.Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлиги
Ўқув машғулотининг мақсади: психиканинг филогенетик тараққиёти, сесканувчанлик, тропизмлар, ҳайвонларнинг инстинктлари, кўникма ва интеллектуал хатти-ҳаракатлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Психиканинг филогенетик тараққиёти, сенсор, перцептив, интеллектуал босқичлар, сесканувчанлик, тропизмлар тўғрисида маълумотлар бериш	1.Психиканинг филогенетик тараққиёти, сенсор, перцептив, интеллектуал босқичлар, сесканувчанлик, тропизмлар тўғрисида маълумотлар берилади.
2.Ҳайвонларнинг инстинктлари, овқатла-ниш, ҳимояланиш, насл қолдириш, тўда бўлиб яшаш инстинктлар борасидаги билимларга эга бўлиши	2.Ҳайвонларнинг инстинктлари, овқатла-ниш, ҳимояланиш, насл қолдириш, тўда бўлиб яшаш инстинктлар борасидаги билимларга эга бўлади.
3. Ҳайвонларнинг кўникма, малака ва интеллектуал хатти-ҳаракатлари, ўрганиш –дрессровка тушунчаларига доир фикрларни таҳлил қилиш	3. Ҳайвонларнинг кўникма, малака ва интеллектуал хатти-ҳаракатлари, ўрганиш –дрессровка тушунчаларига доир фикрларни таҳлил қилинади.
4. Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлиги, муҳит, инсон ва хайвон психикасидани фарқларга оид материаллар билан танишиш	4. Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлиги, муҳит, инсон ва хайвон психикасидани фарқларга оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “Тушунчалар таҳлили технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади(3-илова). Маъруза бўйича “Тушунчалар таҳлили” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга режа юзасидан бир қатор тушунчаларни тақдим этади: Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар

	умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради. (4-илова)	
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Ҳайвонларнинг хатти-ҳаракатлари инстинктларга боғлиқми?” 6-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Ҳозирги замон психологиясининг тузилишига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ

“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Сесканувчанлик	
Сенсор босқич	

Перцептив босқич	
Интеллектуал босқич	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Тропизмлар	
Фототропизм	
Хемотропизм	
Сезувчанлик	

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Ҳозирги замон психологиясининг тамойилларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Ҳайвонларнинг хатти-ҳаракатлари инстинктларга боғлиқми?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Юксак нерв тизимига эга бўлган ҳайвонлар инсонларга хос ҳаракатларни бажарадилар буни қандай изоҳлаш мумкин?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ҳайвонларни турли ҳаракатларни бажаришга ўргатиш мумкин. Сизнингча бунинг асосини нима ташкил қилади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали

ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.
Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Психикани муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлигини қандай изоҳлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Инсон ва ҳайвон психикасидаги фарқ нимларда кўринади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- ✓ Психиканинг филогенетик тараққиёти нималар билан белгиланади?
- ✓ Ҳайвонларнинг ҳатти-ҳаракат типларига нималар киради?
- ✓ Сенсор босқич ва унинг характерли хусусиятини кўрсатинг?
- ✓ Перцептив босқич ва унинг характерли хусусиятини кўрсатинг?
- ✓ Интеллектуал босқич ва унинг характерли хусусиятини кўрсатинг?
- ✓ Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлигини изоҳланг?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

3 МАВЗУ 3-ДАРС: ПСИХИКА ВА ОНГНИНГ ТАРАҚҚИЁТИ

Режа:

1 Психиканинг филогенетик тараққиёти
2 Ҳайвонларнинг инстинктлари
3 Ҳайвонларнинг кўникмалари ва интеллектуал ҳаракатлари
4 Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлиги

Ўқув машғулотининг мақсади: Психиканинг филогенетик тараққиёти, психиканинг ривожланиш босқичлари, ҳайвонларнинг инстинктлари, кўникмалари, интеллектуал хатти-ҳаракатлари ҳайвон ва инсон психикаси ўртасидаги фарқлар ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга психиканинг ривожланиш босқичлари, хайвонларнинг инстинктлари, кўникмалари ва интеллектуал ҳаракатлари, инсон ва ҳайвон психикасидаги фарқлар ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

2-илова

Психиканинг филогенетик тараққиёти

Жамики материя, жонсиз анорганик материядан тортиб, то органик материянинг юксак ҳамда мураккаб шакли – инсон миясигача моддий оламнинг умумий хусусиятига, яъни турли таъсирларга жавоб қайтариш қобилиятига эгадир. Воқеликдаги таъсирни акс этиш қобилияти-материянинг умумий хусусиятидир. Лекин оламда тирик ва ўлик табиатни акс этиши турличадир. Тирик материянинг ташқаридан таъсир этаётган моддалар алмашинувига жавоб бериши **таъсирланувчанлик** деб аталади. Оддий таъсирланувчанлик барча ўсимликларга хос. Эволюция жараёнида организмлар ташқи муҳит билан муносабатларининг умумий турини ўзгариши натижасида таъсирланувчанликнинг сифат жиҳатидан янги босқичга ўтиши сезувчанликни юзага келишига сабаб бўлади. А.Н.Леонтьевнинг фаразига асосан сезувчанлик «генетик шундай таъсирланувчанлик-ки ташқи муҳит таъсирига организмни йўналтиради ва бунинг натижасида организм ташқи муҳитида сигнал вазифасини бажаради. Демак, сезувчанлик шундай таъсирланувчанлик-ки, унинг натижасида ҳаёт учун зарур таъсирлар сигналлашади. Сезувчанликнинг намоён бўлиши, психиканинг пайдо бўлишига объектив биологик белги сифатида хизмат қилади. Психик таъсирланувчанликнинг ўзига хос юқори сифат ўзгариши –сезувчанлик-психик акс эттиришнинг оддий тури юзага келганида бошланади. Ҳайвонлар эволюцияси жараёнидаги психиканинг сифат ўзгаришларини А.Н.Леонтьев ўзи ифодалаган психик ривожланиш босқичларига асос қилиб олди. Элементар (содда) сенсор психика босқичи - А.Н.Леонтьев таърифича, ташқи муҳит объектнинг у ёки бу сифатига қараб жавоб бераверади. Бу оддий сезиш босқичидир. К.Э.Фабри фикрича, оддий сенсор психиканинг икки–паст ва юқори даражасига ажратилади. Кўпгина бир ҳужайралилар ҳамда айрим кўп ҳужайралиларда психик ривожланишнинг паст даражаси кузатилади. Бунда психик фаолликнинг оддий турлари намоён бўлади. Элементар психиканинг юқори босқичида кўп ҳужайрали умуртқасизларда намоён бўлади. Бу ҳайвонот эволюциясининг зарур давридир. Нерв тизими диффуз, тўрсимон ганглиоз ёки занжирсимон бўлиб, улар алоҳида предметларнинг сифатларинигина акс эта оладилар. Ҳайвонлар учун ушбу босқичда предмет олами мавжуд бўлмайди, улар объектни идрок эта олмайдилар. Улар психик акс эттириши оддий сезги тарзида бўлади. Перцептив босқич бўлиб, у ташқи, объектив воқеликни яхлит акс этиши билан характерланиб, алоҳида оддий сезиш тури эмас. К.Э.Фабрининг фикрича, перцептив психикани ҳам икки даражаси мавжуд. Паст даражага юқори даражали умуртқасизлар киради. Перцептив психиканинг қуйи босқичида мавжуд бўлган ҳайвонлар

учун ижобий таъсир этувчиларни фаол излаш хусусияти хосдир. Предметни идрок этиш-перцептив психиканинг юқори даражасидир. Ушбу даража ривожланган нерв тизимига эга умуртқалиларга хосдир. Интеллектуал босқич – юксак даражада ривожланган нерв тизимига эга бўлганлар, яъни одамсимон маймунларга хосдир.

3-илова

Ҳайвонларнинг инстинктлари

Инстинктлар – ҳайвонинг табиий эҳтиёжларини қондириш учун қиладиган мураккаб туғма ҳаракатларидир. Қушлар жуда усталик билан ин ясар эканлар, материал танлаш ва инни пишиқ қилиб қуриш йўлида хилма-хил ҳаракатларни бажарадилар. Ҳайвонларнинг инстинктлари турли хил кўринишда намоён бўлади. Овқатланиш инстинкти – ҳайвонларнинг ўзи ва боласи учун овқат қидириб топиш, овқат ғамлаш ҳаракатларидир.Ҳимояланиш инстинкти – ҳайвон ўз ҳаётини ва омонлигини сақлаш ҳаракатларида ифодаланиб, у икки кўринишда содир бўлади. Биринчиси душманга ҳужум қилиш, иккинчиси ўзини ҳимоя қилишдир. Ҳар бир ҳайвон душмандан ҳимоя қилиш учун бирор органидан шохлари, туёқлари, тиш-тирноқлари, тиканлари каби ёки заҳарли-ҳидли суюқликдан фойдаланади. Насл қолдириш инстинкти – бу ота-оналик инстинкти сифатида кўриниб, насл – авлод учун ғамхўрлик қилиш, уни маълум вақтгача овқат билан таъмин этиш, хавф-хатардан сақлаш ўз болаларини парвариш қилиш туғма маҳоратига эга бўлиб, ўз наслининг келажаги ҳақида ғамхўрлик қилади. Тўда бўлиб яшаш инстинкти–бу инстинкт ҳайвонларнинг турли усуллар билан ўзаро алоқа қилишида хилма-хил шаклда биргалашиб, тўдалашиб, пода бўлиб, гала бўлиб яшашларида зоҳир бўлади. Бу тўдаланиш баъзи ҳайвонларда доимий характерга эга бўлса (чунончи, чумолилар, асаларилар), баъзилари эса ўзига ўхшаш ҳайвонлар билан вақти-вақти билан биргалашиб яшайди асосан йиртқич ҳайвонлар масалан, қоплон энг кучли ва маймун учун энг қўрқинчли йиртқич ҳисобланади

4-илова

Ҳайвонларнинг кўникмалари ва интеллектуал ҳаракатлари

Тараққиётнинг юқори босқичидаги ҳайвонларда ҳаракатнинг инстинктив шаклари билан бир қаторда, хатти-ҳаракатнинг индивидуал ўзгарувчан шакллари – кўникма ва интеллектуал ҳаракатлар ҳам мавжуд. **Кўникма** – бу ҳайвонларда шартли боғланишлар асосида юзага келувчи ва автоматик равишда содир бўлувчи ҳаракатлардир, яъни бирор фаолиятни такрорланиб туриши натижасида аста-секин ҳосил қилинган хатти-ҳаракатлардир. Нерв тизимининг ривожланиши жиҳатидан ҳайвон қанчалик юқори ўринни эгаласа, у ўзида шунчалик мураккаб кўникмаларини ҳосил қила олади. Инстинктларга қараганда, кўникма хатти-ҳаракатларнинг анча ўзгарувчан шакли ҳисобланади. Ақл (интеллектуал) босқичи ҳайвонларнинг деярли мураккаб фаолияти билан тавсифланиб, у акс эттиришнинг мураккаб туридир.

«Ҳайвонларнинг борлиқни психик акс этиш усули интеллектуал фаолиятга ўтишида алоҳида нарсаларгина эмас, балки уларнинг муносабатларини акс эттириш ҳам вужудга келади. Ҳайвонлар ривож-ланишнинг бу босқичида, нарсалар орасидаги боғланишларни акс эттира оладилар. Немис зоопсихологи В.Кёлернинг тадқиқотларида маймунларга етиб бўлмайдиган жойга хўрак қўйилади. Хўракдан яқинроқ, лекин бевосита етиб бўлмайдиган жойга узун таёқ қўйилади. Бу таёққа етишиш учун қафасда қисқа таёқча билан хўракни олиб бўлмайди. Маймун эса биринчи босқичда қисқа таёқ билан узун таёқни олади. Иккинчи босқичда эса узун таёқ орқали хўракни олишга муваффақ бўлади. А.Н.Леонтьевнинг фикрича, муваффақиятсиз ҳаракатлардан сўнг тўсатдан жавобни топиши ақлий хатти-ҳаракатларнинг яна хусусиятидир. Бу ҳодиса В.Кёлер томонидан “инсайт”-равшанлашиш деб аталган. Ақлий хатти-ҳаракат бошқа икки хусусияти мавжуд бўлиб, бу топилган муаммонинг ечимини тез эслаб қолиш ва шу билан шаклланган операцияларни бир фаолиятдан иккинчи фаолиятга ўтказа олишдир.

5-илова

Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлиги

Муҳит шароити жиҳатидан ниҳоят даражада ҳар хил экан, бу ҳол организмларнинг дифференциалланишига олиб келган. Барча тирик организмлар мавжуд шароитга мослашади. Ўз-ўзини бошқариш оддий таъсирланувчанликдан бошланиб, ўзининг юксак тараққиётига эришади. Ҳайвонлар тараққиётининг ҳар қандай даражасида ҳам муҳитга бўлган боғлиқликдан батамом қутула олмайди. Муҳит тирик организмнинг яшаш шароити, тирик организмлар ҳаётини белгиловчи омилдир. Инсон психикаси билан энг юксак тараққий этган ҳайвон психикаси ўртасида катта фарқ мавжуд. Ҳайвонлар “тили”билан инсон тилини ҳеч бир жиҳатдан таққослаб бўлмайди. Ҳайвон ўз тўдасидаги бошқа ўзига ўхшаш ҳайвонларга айни чоқдаги бевосита вазият билан чекланган ҳодисалар ҳақида фақатгина сигнал беролса, инсон тил ёрдами билан бошқа одамларга ўтган, ҳозирги ва келгуси замондаги нарсалар ҳақида ахборот бериши ва уларга ижтимоий тажрибани ўтказиши мумкин. Ҳайвон ва одам тафаккурининг бир-биридан фарқ қилиши улар тили ўртасидаги фарққа боғлиқдир. Инсон абстракт тафаккурга, ҳайвон эса амалий

тафаккурга эга. Одам заруриятга мос равишда онгли суратда иш кўриш қобилиятига эга. Қурол ясаш ва уни асраш қобилиятига эгалик одам психикаси билан ҳайвон психикасининг бир-биридан ажратувчи иккинчи муҳим фарқ ҳисобланади. Конкрет вазиятдан ташқарида ҳайвон ҳеч вақт қуролни бошқа нарсалардан фарқлаб, қурол сифатида ажратмайди ва уни кейинчалик фойдаланиш учун сақлаб қўймайди. Аниқ вазиятда қурол ўз ролини ўтаб бўлгач, шу заҳотиёқ, ҳайвон учун қуроллик сифатини йўқотади. Одам илгаридан ўйлаб қўйилган режа билан қурол ясайди, қуролдан тегишли мақсадларда фойдаланади ҳамда уни сақлаб қўяди. Одам нисбатан доимий буюмлар оламида яшайди. Одам қуролдан фойдаланиш тажрибасини бошқалардан ўрганади ва ўзи бу тажрибани бошқаларга ўргатади. Одам психик фаолиятининг ҳайвонлар психикасидаги учинчи фарқи шуки, инсон ўзидан кейинги авлодларга ижтимоий тажриба қолдиради. Одам билан ҳайвон ўртасидаги тўртинчи ғоят муҳим фарқ ҳиссиёт ўртасидаги фарқдир. Ривожланиш шароитларининг турлича бўлиши одам психикасининг ҳайвон психикасидан ажратувчи муҳим фарқлардан ҳисобланади. Агар одам инсоният тажрибасини ўзлаштирмас экан, ўзига ўхшаган одамлар билан муносабатга киришмас экан, шахс сифатида таркиб топмайди. Инсон онгининг ривожланишига асосий омил меҳнат фаолияти, яъни одамларнинг биргаликда қурол ясаш ва ундан фойдаланиш фаолиятлари бўлган.

4-МАВЗУ ФАОЛИЯТ ВА МОТИВАЦИЯ	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Фаолият ҳақида тушунча 2.Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси 3.Фаолиятнинг таркиби 4.Фаолиятнинг асосий турлари
Ўқув машғулотининг мақсади: фаолият, фаоллик, эҳтиёж, фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси, фаолиятнинг таркиби ҳамда фаолиятнинг асосий турлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Фаолият, фаоллик, эҳтиёж, инсон ҳаётида фаолиятнинг ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Фаолият, фаоллик, эҳтиёж, инсон ҳаётида фаолиятнинг ўрни тўғрисида маълумотлар берилади.
2. Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси борасидаги билимларга эга бўлиши	2. Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси борасидаги билимларга эга бўлади.
3. Фаолиятнинг таркиби, мақсад, мотив, хатти-ҳаракат, саъи ҳаракат, тушунчаларига доир фикрларни таҳлил қилиш	3. Фаолиятнинг таркиби, мақсад, мотив, хатти-ҳаракат, саъи ҳаракат, тушунчаларига доир фикрларни таҳлил қилинади.
4. Фаолиятнинг асосий турлари, ўйин, меҳнат, таълим фаолиятларига оид материаллар билан танишиш	4. Фаолиятнинг асосий турлари, ўйин, меҳнат, таълим фаолиятларига оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади

(10 дақиқа)	натижаларини тушунтиради (1-илова)	
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Фаолият-бу...” (4-илова).	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси инсоннинг барча фаолиятлари билан боғлиқми?” 6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Фаолиятнинг таркибига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Фаолият –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси инсоннинг барча фаолиятлари билан боғлиқми?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Сизнингча фаолият таркибида мақсад қандай вазифани бажаради?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ҳаракат ва саъи ҳаракат ўртасидаги апоқадорлик нималарда намоён бўлади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Фаолиятининг асосий турлари инсон камолотининг

	асосий мезони буни қандай тушуниш керак?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	“Таълим инсон ақлий фаолиятининг кўриниши” мазкур фикрни изоҳланг?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- ✓ Фаолият тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
- ✓ Фаолиятнинг тузилиши хусусида нималарни биласиз?
- ✓ Фаолиятнинг интероризацияси ва экстроризацияси тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
- ✓ Фаолиятнинг ўзлаштирилиши ва малакаларни эгаллашни моҳияти нималар билан белгиланади?
- ✓ Фаолиятнинг асосий турларини кўрсатинг?
- ✓ А.Н.Леонтьев бўйича фаолият тузилишининг моҳиятини изоҳланг?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қиладиб
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

4 МАВЗУ 4-ДАРС: ФАОЛИЯТ ВА МОТИВАЦИЯ

Режа:

1. Фаолият ҳақида тушунча
2. Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси
3. Фаолиятнинг таркиби
4. Фаолиятнинг асосий турлари

Ўқув машғулотининг мақсади: фаолият, фаоллик, эҳтиёж, фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси, фаолиятнинг таркиби ҳамда асосий турлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга фаолият, фаоллик, эҳтиёж, фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси, фаолиятнинг таркиби ҳамда асосий турлари ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова

3-илова

Фаолият ҳақида тушунча

Одам табиати жиҳатидан фаол мавжудотдир. У маълум фаолиятда бўлмасдан яшай олмайди. Инсон фаолиятининг тури жуда кўп бўлиб, улардан энг муҳими ижтимоий қийматга эга бўлган ишлаб чиқариш меҳнатдир. Одам ҳар доим жамоада бўлиб меҳнат қилади ва меҳнат натижаларини ҳам жамоа турмуш тарзини ўзлаштиради. Ҳар бир тирик организмнинг фаоллиги унинг эҳтиёжларини қондирилишига қаратилган бўлади. Англаб бўлмайдиган ва англаб бўладиган табиий ёки, маданий, ёки маънавий, шахсий ёки ижтимоий-шахсий эҳтиёжлар одамда ҳар турли фаоллик туғдиради. Маълумки, инсон фаолияти жараёнида маълум бир маҳсулотни яратади ва ундан ишлаб чиқариш жараёнида фойдаланади. Айнан фаолиятда эришилаётган муваффақиятини таъминловчи бир қатор омиллар мавжуд. Агар ҳайвонларни хатти-ҳаракатлари бевосита теварак–атрофдаги муҳит билан белгиланса, одамнинг фаоллиги эса илк ёшлик давридан бошлабоқ, бутун инсониятнинг тажрибаси ва жамият талаби билан бошқарилади. Шу боис “фаолият”, “фаоллик”, “хатти-ҳаракат” тушунчаларининг мазмун моҳиятини англаб олиш лозим. Шунга кўра адабиётларда мазкур тушунчаларга берилган таърифларга асосий эътиборни қаратиш лозим. **Фаолият** – инсон онги ва тафаккури билан бошқариладиган, ундаги турли-туман эҳтиёжлардан келиб чиқадиган ҳамда ташқи оламни ва ўз-ўзини ўзгартириш ва такомиллаштиришга қаратилган ўзига хос фаоллик шаклидир. Мазкур таърифлардан кўринадики, фаолият тушунчаси ўз таркибига шахснинг у ёки бу даражадаги фаоллик кўрсата олиш даражаларини қамраб олади ва унга умумий тарзда қуйидагича таъриф бериш мумкин: **Фаолият**-англанган мақсад билан бошқариладиган ички (психик) ва ташқи (жисмоний) ҳаракатлар йиғиндисига айтилади.

4-илова

Фаолиятнинг интероризацияси ва экстериоризацияси

Ташқи оламда турли ҳодисалар маълум даражада ўзаро доимий боғлиқликка, маълум шароитларда намоён бўладиган бирор мустаҳкам хусусиятга ва тузилишга эгадир. Объектлар билан ҳодисалар ўртасидаги бундай барқарор (инвариант) муносабатларни объектларнинг муҳим хусусиятлари деб юритилади. Бу уларнинг келажакда қай даражада ўзгариши ва шу мақсадга мувофиқ иш тутиш, яъни объект ва ҳодисаларнинг “хатти-ҳаракатлари”ни олдиндан кўра олиш имкониятини беради. Ташқи, яъни буюмлар билан қилинадиган бундай ҳолда гуё ички, яъни илдам фаолиятни олдиндан пайқаб олинади. Объект (нарса) устида қилинадиган конкрет ишлар бу объектларнинг муҳим хусусиятлари устида қилинадиган операциялар билан, яъни идеал (психик) ишлар билан алмашинади. Бошқача қилиб айтганда, нарсалар билан жисмоний тарзда қилинадиган ишлар шу нарсаларнинг мазмуни билан алмашинади. Ташқи реал ишдан ички идеал ишга мана шундай ўтиш жараёнини **интероризация** деб юритилади (ички ишга айланади). Инсон психикаси интериоризацияси туфайли айни чоғда кўз ўнгида йўқ бўлган нарсаларнинг образлари билан ишлай билиш қобилиятига эга. Интериоризация муаммоси рус олимлари Л.С.Виготский, А.Н.Леоньтев, П.Я.Гальперин ва уларнинг шогирдлари томонидан турли жабҳаларда тадқиқ қилинган. Интериоризация орқали инсон психикаси муайян вақт оралиғида унинг идрок майдонида йўқ нарсаларнинг тимсоли (образи) дан фойдаланиш қурбига эга бўлади. Шу нарса маълумки бундай ўзгаришларнинг муҳим қуроли бўлиб, сўз ўзгариши воситаси сифатида нутқий фаолият хизмат қилади. Шунинг учун сўзларни тўғри ишлатишга одатланиш фавқулодда буюмларнинг муҳим хусусиятлари ҳақида ахборотдан фойдаланишнинг усулларини ўзлаштириш демакдир. Инсон ақлий тараққиётида интериоризациянинг аҳамияти каттадир. Маълумки, одамнинг ички дунёси пайдо бўлгандан сўнг ҳар бир нарсани, ҳар бир ҳаракатни олдиндан ичида ўйлаб сўнгра амалга оширади. Олдин ичида ўйлаб, сўнгра бевосита ташқи муносабатга ўтиши фаолиятнинг **экстериоризацияси** деб юритилади.

5-илова

Фаолиятнинг таркиби

Инсон фаолияти жуда хилма–хилдир. Унга меҳнат, педагогик, бадий–ижод, илмий–тадқиқот фаолиятларини киритиш мумкин. Инсон фаолияти таркибини таҳлил қилиш, шуни кўрсатадики, фаолият ташқи дунёни онгли психик акс эттирилишида намоён бўлади. Ҳар қандай фаолиятда инсон ўз хатти-ҳаракатларини мақсадини англайди, кутилаётган натижани тасаввур қилади, шароитни идрок қилади ва баҳолайди, бажариладиган ҳаракат таркибини ўйлайди, иродавий зўр беради, фаолиятнинг боришини кузатади, муваффақият ва мағлубиятини ўйлайди. Фаолият бир томондан, шахснинг ривожланиши ва сифатларининг намоён бўлиш шароити, иккинчидан, шу фаолият субъекти бўлган шахснинг тараққиёт даражасига боғлиқдир. Барча фаолият турлари таркибида учта таркибий қисмни: мақсад–мотив–ҳаракатни ажратиш мумкиндир. **Мақсад** – инсон фаолияти сўнгги натижасининг образи сифатида намоён бўлади ва эҳтиёжларини амалга оширилишидир. **Мотив** – кишини фаолиятга ундайди ва унга мазмун бахш этади. **Иш–ҳаракат** галдаги битта оддий вазифани бажаришга қаратилган, нисбатан тугалланган фаолиятнинг таркиби. Фаолиятга қаратилган мақсад озми–кўпми узоқ ёки яқин бўлиши мумкин. Шунинг учун бу мақсадга эришиш одам томонидан ана шу мақсад сари ҳаракат қилиш давомида унинг олдида туғиладиган қатор жузъий мақсадларни изчиллик билан ҳосил қилишдан иборат бўлади. Ташқи оламдаги нарсаларнинг ҳолатини ва хоссаларини ўзгартиришга қаратилган ҳаракатларни иш-ҳаракат (саъи-ҳаракат) деб юритилади. Нарсалар билан қилинадиган исталган бир иш макон ва замон билан боғлиқ бўлган маълум ҳаракатлардан ташкил топади. Масалан: “А”, “И” ҳарфларни ёзишдаги ҳаракатлар, бир-биридан фарқ қилади. Одамларнинг нарсалар билан қиладиган ҳаракатлари таҳлили шуни кўрсатадики, бу ҳаракатлар ташқи жиҳатдан жуда кўп, ранг-барангдир. Шундай бўлса ҳам, одатда улар учта содда элементлардан ташкил топгандир; “олмоқ”, “жойини ўзгартирмоқ”, “қуйиб юбормоқ” бу ҳаракатлар одамнинг танаси, оёқлари ва боши билан қилинадиган ёрдамчи ҳаракатлар билан амалга оширилади.
муаммонинг ечимини тез эслаб қолиш ва шу билан шаклланган операцияларни бир фаолиятдан иккинчи фаолиятга ўтказа олишдир.

Фаолиятнинг асосий турлари

Инсон фаолияти асосан уч турга бўлинади: ўйин, меҳнат, таълим фаолияти. Бу фаолият турлари бола шахсининг таркиб топишида ҳал қилувчи роль ўйнайди. **Ўйин.** Бола бир ёшга тўлгандан бошлабоқ унда фаолиятнинг содда шаклларини эгаллаш учун шарт-шароитлар юзага кела бошлайди. Бундай шарт-шароитлардан биринчиси ўйиндир. Ўйин фаолиятини ҳайвон болаларида ҳам учратиш мумкин. Ҳайвонларнинг ёш болаларида кузатиладиган ўйин фаолиятига ҳар хил нарсалар билан шуғулланиш, ёлғондакам уришишлар, югуришни ва шу кабиларни киритиш мумкин. Болаларда ҳам ўйин уларнинг фаолиятларини, фаолликларини амалга ошириш шаклидир. Соф ҳолдаги ўйин фаолиятини юзага келтирадиган сабаб эҳтиёж бўлса, унинг манбаи тақлид ва тажрибадир. Болалар нарсалар билан ролли қоидали, ҳаракатли, дидактик мазмунли ўйинларни ўйнайдилар. **Таълим фаолияти** ўйин фаолиятининг пировардида юзага келади. Бу фаолиятнинг мақсади маълум ахборотларни, билимларни, ҳаракатлар ва амалларни ўзлаштиришдан иборатдир. Одамнинг ўз мақсадига кўра батамом ўрганиш ва ўзлаштиришдан иборат бўлган мана шундай махсус фаолияти **таълим фаолияти** дейилади. Психологик жиҳатдан олганда, таълим фаолияти ўз ичига қуйидаги жараёнларни олади: маълум бир назария ва амалий фаолият турини муваффақиятли амалга ошириш учун объектив оламнинг энг муҳим хусусиятларига доир ахборотларни ўзлаштириш. Бу жараённинг маҳсулоти билимлардир. Мана шу фаолиятни, яъни билимларни ўзлаштиришда юзага келадиган усул ва операцияларни эгаллаш, бу жараёнларнинг маҳсулоти малака ва укувлардан иборатдир. Таълим фаолиятининг таркиби жуда ҳам мураккаб бўлиб, билимлар, тушунчалар, малакалар, одатлар, укувлар киради. **Меҳнат фаолияти** – маълум ижтимоий фойдали, моддий ёки маданий, маънавий маҳсулот ишлаб чиқаришга қаратилган фаолиятдан иборат. Кишиларнинг меҳнати маълум мақсадга қаратилган ҳар доим ижтимоий табиатга эга бўлади. Меҳнат фаолиятининг мақсади кишиларнинг истеъмол қилинадиган нарсаларни, яъни нон, машиналар, турли ишлаб чиқариш маҳсулотларини тайёрлаш, яъни кийим-кечак озиқ-овқат ва бошқа шу каби нарсаларни ишлаб чиқаришга қаратилган бўлиши мумкин. Меҳнат фаолияти ўз моҳияти жиҳатдан ҳам ижтимоийдир. Меҳнат тақсимоти ҳам ижтимоийдир. Меҳнат тақсимоти туфайли бирорта киши ҳам ўзига керак бўладиган нарсаларни фақат ишлаб чиқаришга қатнашмай, балки деярли ҳеч қачон ҳатто биргина нарсани бошдан охиригача ишлаб чиқаришда ҳам қатнашмайди. Шунинг учун одам ҳаёти учун зарур бўлган ҳамма нарсаларни жамиятдан олади, ўз эҳтиёжларини қондиради.

5-МАВЗУ 5-ДАРС МУЛОҚОТ	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Мулоқот ҳақида тушунча 2.Мулоқотнинг коммуникатив томони 3.Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этиш 4.Мулоқот кишиларнинг бир-бирини тушуниш
Ўқув машғулотининг мақсади: мулоқот, муомала, мулоқотнинг вазифалари, функциялари, мулоқотнинг коммуникатив, интерактив, перцептив томонлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Мулоқот, муомала, мулоқотнинг вазифалари, функциялари, коммуникация ҳамда мулоқотнинг инсон ҳаётидаги ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Мулоқот, муомала, мулоқотнинг вазифалари, функциялари, коммуникация ҳамда мулоқотнинг инсон ҳаётидаги ўрни тўғрисида маълумотлар берилади.
2. Мулоқотнинг коммуникатив томони, тилнинг вербал ва новербал воситалари борасидаги билимларга эга бўлиши	2. Мулоқотнинг коммуникатив томони, тилнинг вербал ва новербал воситалари борасидаги билимларга эга бўлади
3. Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этиш, рақобат, муносабат, низо тушунчаларига доир фикрларни таҳлил қилиш	3. Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этиш, рақобат, муносабат, низо тушунчаларига доир фикрларни таҳлил қилинади.
4. Мулоқот кишиларнинг бир-бирини тушуниш, идентификация, рефлексия, стреотипизация, эмпатияга оид материаллар билан танишиш	4. Мулоқот кишиларнинг бир-бирини тушуниш, идентификация, рефлексия, стреотипизация, эмпатияга оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Мулоқот-бу...” (4-илова).	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Мулоқотнинг коммуникатив воситаларини инсон ҳаётидаги ўрни нималардан иборат?” 6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этишга доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Мулоқот –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Мулоқотнинг коммуникатив томонига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Мулоқотнинг коммуникатив воситаларини инсон ҳаётидаги ўрни нималардан иборат		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Мулоқот жараёнидаги низо ва унинг юзага келишига сабаб бўлувчи омиллар нималардан иборат?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Рақобатга асосланган мулоқотнинг характерли жиҳатлари нималардан иборат?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Мулоқот жараёнида идентификация қандай вазифани бажаради?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Мулоқот жараёнида эмпатиянинг ўрнини қандай изоҳлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Мулоқот тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
- Мулоқот турларининг моҳиятининг изоҳланг?
- Мулоқот вазифалари нималардан иборатлигининг кўрсатинг?
- Мулоқотнинг вербал воситаларига нималар киради?
- Мулоқотнинг новербал воситаларига ниалар киради?
- Мулоқот шахслараро ўзаро таьсир этиш асосий функциялари нималардан иборат?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

5 МАВЗУ 5-ДАРС: МУЛОҚОТ

Режа:

1. Мулоқот ҳақида тушунча
2. Мулоқотнинг коммуникатив томони
3. Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этиш
4. Мулоқот кишиларнинг бир-бирини тушуниш

Ўқув машғулотининг мақсади: мулоқот, муомала, мулоқотнинг коммуникатив, интеракти, перцептив томонлари ҳамда мулоқотнинг функциялари, вазифалари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга мулоқот, муомала, мулоқотнинг коммуникатив, интеракти, перцептив томонлари ва мулоқотнинг функциялари, вазифалари ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”

12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова

Мулоқот ҳақида тушунча

М**улоқотга** умумий тарзда қуйидагича таъриф бериш мумкин: мулоқот – камида икки кишининг ўзаро таъсир жараёни бўлиб, бу таъсир давомида ахборот алмашинади, муносабат ўрнатилади, ривожлантирилади. Мулоқот тушунчасини коммуникация тушунчасидан фарқлаш лозим. **Коммуникация**-тирик ва ўлик табиатдаги тизимлар ўртасида ахборот алмашинувини англатади. Ҳайвонлар ўртасидаги сигналлар алмашинуви, инсоннинг техник воситалар билан алоқа қилиши, буларнинг барчаси коммуникацияга мисол бўлади. **Мулоқот функциялари** хилма-хил бўлиб, энг кенг тарқалган таснифга кўра, яъни Б.Ф.Ломов томонидан таклиф қилинган бўлиб, у қуйидагилардан иборат.

- Информацион-коммуникатив функция – ахборот алмашинувини таъмин-лаш вазифаси. Ахборот алмашинуви турли белгилар тизимлари орқали амалга оширилади. Одатда вербал ва новербал коммуникация фарқланади.
- Регуляцион-коммуникатив функцияси суҳбатдошлар хулқ-атворининг регуляция қилинишини таъминлаш вазифаси. Индивидлар мулоқот жараёнида вербал йўллар билан бир-бирининг мотивларига, мақсадларига, қарор қабул қилишига таъсир ўтказиши, бирор ҳаракатга ундаши ва ҳаракатини назорат қилиши, бир-бирининг хулқ-атворига стимуллаш-тирувчи ва коррекцияловчи тарзида таъсир кўрсатиши мумкин.
- Аффектив-коммуникатив функция инсон эмоционал соҳасининг регуляция қилинишини таъминлаш вазифаси. Мулоқот инсон эмоционал ҳолатларининг энг муҳим детерминациясидир. Чунки турли туман эмоционал ҳолатлар мулоқот жараёнида пайдо бўлади ва ўзгаради.

Л.А.Карпенко таклиф этган таснифга кўра, мулоқотнинг қуйидаги вазифалари ажратиб кўрсатилади.

- ✓ Алоқа ўрнатиш вазифаси – суҳбатдошни алоқага киришиш учун тайёрлаш;
- ✓ Информацион вазифа – суҳбатдош билан муайян маълумотлар, фикрлар ва режаларни алмашиш;
- ✓ Фаолиятга ундаш – суҳбатдошни бирор ҳаракатни бажаришга стимул-лаштириш;
- ✓ Координацион вазифа – суҳбатдош билан ҳамкорликдаги фаолиятни ташкил этиш ва уни амалга оширишда ҳаракатларни мувофиқлаштириш;
- ✓ Тушунишни таъминлаш вазифаси – суҳбатдошнинг фикрлари ва ҳиссиёт-ларини тушуниш;
- ✓ Амотив вазифаси – суҳбатдошда муайян ҳиссиётларни уйғотиш ҳамда уларни ўзгартириш;
- ✓ Муносабат ўрнатиш – муносабатлар тизимидаги шахсий ўрнини, мавқеини аниқлаш;

Таъсир кўрсатиш – суҳбатдошнинг хулқ-атвори шахсий хусусиятлари мақсадлари ва установкаларини ўзгартириш.

3-илова

Мулоқотнинг коммуникатив томони

Биргаликдаги фаолият давомида одамлар турли фикрлар, ўй-хаёллар, ҳис кечинмалар билан ўртоқлашадилар. Бунда ўй-фикрлар, ҳис-кечин-маларни ахборот сифатида, коммуникацияни эса ахборот алмашинуви сифатида талқин этиш мумкин. Коммуникатив жараёнда қўлланиладиган бир неча белгилар тизими мавжуд. Улар вербал коммуникация (нутқ орқали) ва новербал (нутқ билан боғлиқ бўлмайдиган белгилар орқали) коммуникациядир. **Вербал коммуникация.** Инсон нутқи белгилар тизими сифатида қўлланилади. Нутқ – инсон томонидан қўлланиладиган товуш сигналлари ёки ёзма белгилардан иборат бўлиб, улар орқали мулоқотдан олинган маълумот қайта ишланади, сақланади ва узатилади. У жараён тил орқали амалга оширилади. Тил сўз белгилари тизими бўлиб, у мулоқот жараёнида психик фаолият маҳсули бўлиб юзага келади. **Нутқ фаолияти** – одам томонидан ижтимоий-тарихий тажрибани ўзлаштириш ва авлодларга бериш ёки коммуникация ўрнатиш, ўз ҳаракатларини режалаштириш мақсадида тилдан фойдаланиш жараёнидир. Тил алоқа воситаси ёхуд қуролдир, нутқ фаолияти ёки нутқ эса алоқа жараёнининг ўзидир. Бу жараёнда нутқ фаолиятининг фаол ва пассив турлари фарқланади. Сўзловчининг нутқи **фаол нутқ,** тингловчининг нутқи **пассив нутқ** ҳисобланади. Нутқ ички ва ташқи нутққа бўлинади. **Ташқи нутқ** – ёзма ва оғзаки нутққа, оғзаки нутқ эса монолог ва диалогик нутққа бўлинади. **Монолог** – бир кишининг ўзига ёки бошқаларга қаратилган нутқидир. Бу ўқитувчининг баёни, ўқувчининг тўлароқ жавоби, маъруза ва бошқалардир. Монологик нутқ маълум қийинчиликларга эга. Монологда гапираётган киши фикрларнинг аниқлигига, грамматик қоидаларнинг сақланишига, мантиқ ва айтилаётган фикрларнинг изчиллигига эътибор бериши керак. Диалогик нутққа нисбатан монологик нутқ кечроқ шаклланади. Мактабда ўқитувчилар ўқувчиларда монологик нутқни ривожлантиришга алоҳида эътибор беришлари керак. Икки ёки ундан ортиқ кишилар ўртасидаги нутқ – **диалог** дейилади. Диалогик нутқда баён қилинаётган фикр кўп жиҳатдан ундан олдинги фикрга боғлиқ бўлади. Диалогик нутқда суҳбатдошларга

маълум бўлган айрим сўзлар тушириб қолдирилади. Шунинг учун ёзиб олинган диалог бошқаларга унчалик тушунарли бўлмаслиги мумкин: Диалогик нутқда ҳар хил турдаги шаблонлар, яъни одатланиб қолинган сўз бирикмаси кўп учрайди (қойил, марҳамат қилиб айтингчи). Нутқнинг **ички нутқ** деб аталган тури нутқ фаолиятининг алоҳида тури ҳисобланади. Ички нутқ амалий ва назарий фаолиятни режалаштириш фазаси сифатида намоён бўлади. Биз сўзни чала-ярим айтишимиз биланоқ тушунаверамиз. Ички нутқ айрим оғзаки нутқ актларидан илгарироқ, хусусан ихтиёрийлик даражаси анча юксакроқ бўлган оғзаки нутқдан илгарироқ содир бўлиши мумкин. Ёзма нутқ монологик нутқнинг турларидан бири бўлиб, ёзма нутқ монологик нутққа нисбатан батафсилроқдир. Новербал коммуникацияга белгиларнинг оптик-кинетик тизими кириб, уларга жестлар (қўл ҳаракатлари), мимика (юз ҳаракатлари) ва пантомимика (қўл, оёқ, тана ҳаракатлари) киради. **Жестлар –** инсоннинг қўл ҳаракатлари бўлиб, у орқали инсоннинг ички ҳолати, бирор бир объектга муносабати ва ташқи оламга йўналганлиги ифодаланади. У ёки бу халқларда жестлар турлича қабул қилинади. Итальян ва французлар ўз мулоқотларини жестларсиз тавсаввур эта олмайдилар. Ўзбек халқида нутқда жестлардан фойдаланиш яхши одат сифатида қабул қилинмайди. Лекин шуни ҳам таъкидлаш лозимки, новербал коммуникация оғзаки нутқда айтилмай қолган фикрларни ифода этиш имконини беради. **Мимика** – инсон юз ҳаракатларининг бир қисми бўлиб, у орқали инсоннинг ўйлари, хатти-ҳаракатлари, тасаввурлари, хотирлаши, таажжуби ва ҳоказоларда намоён бўлади. **Пантомимика** – инсон танаси ёки унинг қисмлари ёрдамида ифодаланадиган ҳаракатлар тизимидир.

4-илова

5-илова

Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этиш

Мулоқотнинг интерактив томони деганда, биргаликдаги фаолиятни ташкил этиш ва амалга оширишда мулоқот иштирокчиларининг бир-бирига таъсир ўтказиши тушунилади.

Коммуникация орқали одамлар биргаликдаги фаолиятни ташкил этадилар. Умумий фаолиятда иштирок этар экан, одамлар бир-бирларига таъсир кўрсатади. Шунинг учун ўзаро таъсир биргаликдаги фаолиятнинг ташкил этилиши сифатида тушунилади.

Биргаликдаги фаолиятнинг уч хил модели мавжуд.

- ҳар бир иштирокчи бошқалардан мустақил равишда ишнинг ўзига тегишли қисмини бажариши (масалан шанбаликдаги иш)
- умумий вазифани босқичма-босқич ҳар бир иштирокчи томонидан бажарилиши (масалан конвейердаги иш)
- ҳар бир иштирокчи бошқалар билан биргаликда бир вақтнинг ўзида умумий фаолият билан машғул бўлиши (масалан, футбол жамоасидаги иш).

Одатда мулоқот жараёнидаги ўзаро таъсирнинг икки хил тури ажратилади.

а) кооперацияга асосланган ўзаро таъсир – коммуникатив жараён иштирокчиларинг умумий мақсад йўлида ўз кучларини бирлаштиришдан иборат. Кооперацияларнинг бир неча тури фарқланади.

- автоматик (инстинктив- биологик даражада мавжуд бўлади),
- автоматик (таркиб топган ижтимоий меъёрлар билан анъана ва урф одатлар билан тақозоланган бўлади)
- спонтан (дўстлик, муҳаббат ва шу каби муносабатлар билан тақозоланган бўлади)
- директив (мажбурий ҳамкорлик ҳукм сурувчи жойларда мавжуд бўлади)
- шартномавий (расмий келишувлар билан тақазоланган бўлади).
- коорперация- биргаликдаги фаолиятнинг зарурий элементи.

б) Рақобатга асосланган ўзаро таъсир – коммуникатив жараён иштирокчиларининг шахсий ёки гуруҳий мақсадларга эришиш учун ўзаро кураш шароитида бир-бирига таъсир кўрсатишдан иборат. Бундай ўзаро таъсирда томонларнинг шахсий фаоллиги одатда юқори бўлади. Шундай бўлса-да у кооперция билан маълум даражада боғлиқдир. Чунки рақобат давомида ҳам муайян қоидалар ўрнатилиши талаб этилади. Акс ҳолда ўзаро кураш урушга айланиб кетиши мумкин. Рақобатнинг энг ёрқин шакли низодир**. Низо** – мулоқот иштирокчиларининг ҳар бири муҳим бўлган муаммони ҳал этиш вақтида улар ўртасида вужудга келган қарама-қаршилик ва курашнинг кескин кучайиб кетиш жараёнидир.

6-илова

Мулоқот кишиларнинг бир-бирини тушуниш

Биргаликдаги фаолиятнинг муваффақиятли рўй бериши кўп жиҳатдан коммуникатив жараён иштирокчилари бир-бирини қандай идрок этаётганини, ҳар бир иштирокчида бошқа иштирокчи ҳақида қандай тасаввурлар шаклланаётганлигига боғлиқ. Бу эса мулоқотнинг перцептив томонини ўрганиш заруратини вужудга келтиради. Кишиларнинг бир-бирини идрок этиш жараёни мулоқотнинг ажралмас қисми бўлиб, у мулоқотнинг перцептив томонини ташкил этади. **Идентификация** (лотинча

тенглаштириш) –у кишига тенглаштириш, бараварлаш маъносини англатиб, инсоннинг ўзини хаёлан суҳбатдоши ўрнига қўйиш орқали унинг фикрлари ва тасаввурларини тушунишга интилиши.

Рефлексия (лотинча акс эттириш) – инсоннинг суҳбатдоши томонидан қандай идрок этилаётгани ва тушунилаётганини англашга интилиши. Кишини киши томонидан идрок қилинишини иккиланган ойнадаги акс эттиришга ўхшатиш мумкин. **Стереотипизация** – грекча ўзгаришсиз, такрорланиш деган маънони билдириб, инсоннинг суҳбатдошини тушунишга интилиши йўлида муайян шаблондан фойдаланиши. Стереотипизация маълум ёки тахминан маълум бўлган воқеаларни тиклаш, нисбат бериш йўли билан хулк нормаларини таснифлаш ва уларнинг сабабларини изоҳлаш демакдир. **Эмпатия** – инсонинг ўзини хаёлан суҳбатдоши ўрнига қўйиш орқали унинг кечинмалари ва ҳиссиётларини тушунишга интилиши. Бунда инсоннинг эмоционал муаммоларига ёндашиши тушунилади. Бу бошқа одам ҳиссиётлари ва кечинмаларига ҳамдард бўла олишдир. Бир томондан объектни тушунишда уни ўрнига ўзини қўя олиши муҳим бўлса, иккинчи томондан унинг ички ҳиссиётларини тушуниш унга ҳамдард бўла олиш ҳам муҳимдир.

6 МАВЗУ 6-ДАРС ШАХС	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Шахс ҳақида тушунча 2. Жаҳон психологиясида шахс назариялари 3. Эндопсихика ва экзопсихика
Ўқув машғулотининг мақсади: шахс, индивид, индивидуаллик, шахс борасидаги психологик назариялар, шахснинг фаоллиги, малака ва одатлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Шахс, индивидуаллик, индивид, тўғрисида маълумотлар бериш	1.Шахс, индивидуаллик, индивид, тўғрисида маълумотлар берилади.
2.Жаҳон психологиясида шахс назариялари, биогенетик, социогенетик, психодинамик, когнитив назариялар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2.Жаҳон психологиясида шахс назариялари, биогенетик, социогенетик, психодинамик, когнитив назариялар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади.
3. Шахснинг фаоллиги, эҳтиёж, қизиқиш, мотив, эътиқод тушунчаларига доир билимларга эга бўлиш	3.Шахснинг фаоллиги, эҳтиёж, қизиқиш, мотив, эътиқод тушунчаларига доир билимларга эга бўлинади.
4. Шахснинг малака ва одатлари, малакалар интерферитацияси, инсон ҳаётида одат ва малакаларнинг ўрнига оид материаллар билан танишиш	4.Шахснинг малака ва одатлари, малакалар интерферитацияси, инсон ҳаётида одат ва малакаларнинг ўрнига оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, «Aqliy xujum», «BBB», «Zinama-zina» texnologiyalari
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Шахс-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Биогенетик ва социогенетик назарияларда шахс муаммосининг талқини нималардан иборат?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Шахснинг фаоллигига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили”	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Шахс –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Шахс борасидаги психологик назарияларга доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Биогенетик ва социогенетик назарияларда шахс муаммосининг талқини нималардан иборат?		

3-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:

В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

6 МАВЗУ 6-ДАРС ШАХС
Режа:

4. Шахс ҳақида тушунча
5. Жаҳон психологиясида шахс назариялари
6. Эндопсихика ва экзопсихика

Ўқув машғулотининг мақсади: Шахс, индивид, индивидуаллик, шахс бораси даги психологик назариялар, эндопсихика ва экзопсихика хакида билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Шахс, индивид, индивидуаллик, шахс бораси даги психологик назариялар, ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

Шахс ҳақида тушунча

Шахс тушунчаси кенг ва кўп қирралидир. Меҳнат қила олиш кўникмасининг мавжудлиги, инсонлар билан биргаликда фаолият муносабатни амалга ошираётган киши аста – секин шахсга айланиб боради. Бевосита моддий дунёни, жамиятни ва хусусан ўзини ўрганиш ва фаол тарзда қайта ўзгартириш жараёнининг субъектга айланмоқда. Шу ўринда ҳақли бир савол туғилади, яъни шахс, индивид, индивидуаллик тушунчасининг ўзаро боғлиқлик жиҳатлари мавжудми? Бунинг учун мазкур тушунчаларнинг мазмунини таҳлил қилиш самарали ҳисобланади. Келтирилган таърифлардан шуни хулоса қилиш мумкинки **шахс** деб муайян жамиятда яшовчи фаолиятнинг бирор тури билан шуғулланувчи, кишилар билан нормал тил орқали муносабатга киришувчи онгли индивидга айтилади. **Индивид** сифатида дунёга келган одам ижтимоий муҳит таъсирида кейинчалик шахсга айланади, шунинг учун бу жараён ижтимоий-тарихий хусусиятга эгадир. Дунёга келаётган чақалоқнинг гавда тузилиши унда тик юриш учун имкониятининг мавжудлигини тақозо этса, миясининг тузилиши ақл-ҳушининг ривожланиши учун имконият туғдиради, қўлларининг шакли шамойили меҳнат қуролларидан фойдаланиш истиқболларининг мавжуд-лигини кўрсатади. Юқорида айтилганларнинг барчасида чақалоқнинг инсон зотига мансублигини таъкидланади ва бу факт индивид тушунчасида қайд этилади. Шахснинг энг муҳим хусусиятли жиҳатларидан бири – бу унинг

индивидуаллигидир. **Индивидуаллик** деганда инсоннинг шахсий психологик хусусиятларининг бетакрор бирикмаси тушунилади. Индивидуаллик кишининг ўзига хослигини, унинг бошқа одамлардан фарқини акс эттирувчи психологик фазилатлар бирикмасидир. Индивидуаллик таркибига характер, темперамент, психик жараёнлар, ҳолатлар, ҳодисалар, ҳукмрон хусусиятлар йиғиндиси, ирода, фаолият мотивлари, инсон маслаги, дунёқараши, иқтидори, ҳар хил шаклдаги реакциялар, қобилиятлари ва шу кабилар киради. Индивидуаллик индивиднинг бошқалардан фарқлайдиган ижтимоий хусусиятлари ва психикасининг ўзига хослиги ҳамда унинг қайтарилмаслигидир. Зикр этилган психологик хусусиятларнинг бир хилдаги бирикмасини ўзида мужассамлаштирган одам йўқ, инсон шахси ўз индивидуаллиги жиҳатидан бетакрордир.

2-илова

Жаҳон психологиясида шахс назариялари

Жаҳон психология фанида шахснинг камолоти унинг ривожланиши тўғрисида хилма-хил назариялар яратилган бўлиб, тадқиқотчилар инсон шахсини ўрганишда турлича позицияда турадилар ва муаммо моҳиятини ёритишда ўзига хос ёндашувга эгадирлар. Мазкур назариялар қаторига биогенетик, социогенетик, психогенетик, когнитив, психоаналитик, бихевиористик кабиларни киритиш мумкин.Биогенетик назариянинг негизида етилиш бош омил сифатида қабул қилинган бўлиб, қолган жараёнларнинг тараққиётини ихтиёрий хусусият касб этиб, улар билан ўзаро алоқа тан олинади, холос. Мазкур назарияга биноан, тараққиётнинг бош омили биологик детерминантларга (аниқлов-чиларга) қаратилади ва уларнинг моҳиятида ижтимоий-психологик хусусиятлар келтириб чиқарилади. Тараққиёт жараёнининг ўзи биологик етилишнинг универсал босқичи сифатида шарҳланади ва талқин қилинади. Биогенетик қонунни Ф.Мюллер ва Геккеллар кашф қилишган, биогенетик қонуният фаннинг тараққиёти назарияни ташкил қилганда ҳамда антидарвинчиларга қарши курашда муайян даражада тарихий роль ўйнаган. Бироқ фаннинг индивидуал ва тарихий тараққиёти муносабатларини тушунтиришда қўпол хатоликларга йўл қўйилган. Жумладан, биологик қонунга кўра шахс психологиясининг индивидуал тараққиёти (онтогенез) бутун инсониятни тарихий тараққиёти-нинг (филогенез) асосий босқичларини қисқача такрорлайди, деган ғоя эди. Биологик назарияга қарама-қарши бўлган назария социогенетик назария ҳисобланади. Социогенетик ёндашувга биноан шахсда рўй берадиган ўзгаришлар жамиятнинг тузилиши ижтимоийлашиш усуллари ва уни қуршаб турган одамлар билан ўзаро муносабати воситаларидан келиб чиққан ҳолда тушунтирилади. Ижтимоийлашув назариясига кўра инсон биологик тур сифатида туғилиб, ҳаётнинг ижтимоий шарт-шароитларининг бевосита таъсири остида шахсга айланади. Ғарбий Европанинг энг муҳим нуфузли назарияларидан бири бу роллар назариясидир. Ушбу назариянинг моҳиятига биноан жамият ўзининг ҳар бир аъзосига статус (ҳақ-ҳуқуқ) деб номланган хатти-ҳаракат (хулқ)нинг барқарор усуллари мажмуасини таклиф қилади. Инсон ижтимоий муҳитда бажариши шарт бўлган махсус роллари шахснинг хулқ-атвор хусусиятларида ўзгалар билан муносабат мулоқот ўрнатишда сезиларли из қолдиради. Психологиянинг иррационал (ақлий билиш жараёнларидан ташқари) таркибий қисмлари бўлиши эмоция, майл ва шу кабилар ёрдамида шахс хулқини таҳлил қилувчи назария психодинамика дейилади. Мазкур назариянинг йирик намоёндаларидан бири америкалик психолог Э.Эриксондир. У шахс ривожини 8 та даврга ажратади ва уларнинг ҳар қайсиси ўзига хос бетакрор хусусиятга эгалигини таъкидлайди.

3-илова

Эндопсихика ва экзопсихика ҳақида тушунча

Ҳозирги кунда асосий муаммолардан бири бир шахснинг бошқа одамлардан ажратиб турадиган индивидуал тузилишга эга эканлигидир. Ушбу психологик муаммони ҳал қилиш шахснинг мазкур тузилишининг ички шароитларида ифодаланувчи хулқ-атворни олдиндан башорат қилиш имконини яратади.

Шахс тузилиши билан боғлиқ бўлган иккинчи масала эса бундай тузилишнинг бир неча таркибий қисмларга ажратишни тақозо этади бинобарин, ушбу бўлакларнинг йиғиндиси яхлит инсон шахсини вужудга келтиради. Жаҳон психология фанида психологлар шахснинг психологик тузилишининг таркибий қисмларини турли жиҳатларига асосланиб, туркумларга ажратишни тавсия этмоқдалар.

Ҳозирги замон жаҳон психологиясида биологик (табиий) ва ижтимоий омилларнинг воқеликка таъсири остида шаклланган инсон шахсида иккита муҳим қисм бўлганлигини тасдиқловчи назария юксак мавқени эгаллаб турибди. Мазкур назарияга биноан “ички психик” (“эндопсихик” – юнонча эндо ички деган маънони билдиради) деган ғояни илгари сурдилар. Унинг талқинига кўра, **“эндопсихика”** шахснинг психик тузилишининг ички қисмлари сифатида психик элементлар ва функцияларнинг ўзаро боғлиқлигини акс эттиради. Унинг негизида инсоннинг нерв-

психологик тузилиши билан “эндопсихика” айнан бир нарса деган тушунча тасдиқланади, чунки у одам шахсининг ички механизмини юзага келтиради. Психик тузилишнинг “эндопсихик” қисми бўлса, шахснинг ташқи муҳитга нисбатан муносабатини, шахсга қарама-қарши бўлган барча жиҳатларни, шахслараро ва объектив муносабатини белгилайди. “Эндопсихика” ўз навбатида шахснинг таъсирланиши, хотира, тафаккур, хаёл каби билиш жараёнларининг хусусиятларини иродавий зўр бериш хислатларини ихтиёрсиз ҳаракатларни ва шу каби фазилатларни акс эттиради. **“Экзопсихика**” эса ўз таркибида шахс муносабатларининг тизимини ва унинг қизиқишлари, майллари, идеаллари, маслаги устунлик қилувчи, ҳукмрон ҳиссиётларини, эгаллаган билимларни, тажрибаларни қамраб олади. Табиий асосга эга бўлган “эндопсихика” биологик шарт-шароитларга боғлиқ бўлса, “экзопсихика” аксинча ижтимоий воқеликлар таъсир остида юзага келади, таркиб топади ва такомиллашиб боради

6 МАВЗУ 7-ДАРС ШАХС	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Шахснинг фаоллиги 2. Шахснинг малака ва одатлари 3. Эҳтиёж
Ўқув машғулотининг мақсади: шахс, индивид, индивидуаллик, шахс борасидаги психологик назариялар, шахснинг фаоллиги, малака ва одатлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Шахс, индивидуаллик, индивид, тўғрисида маълумотлар бериш	1.Шахс, индивидуаллик, индивид, тўғрисида маълумотлар берилади.
2.Жаҳон психологиясида шахс назариялари, биогенетик, социогенетик, психодинамик, когнитив назариялар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2.Жаҳон психологиясида шахс назариялари, биогенетик, социогенетик, психодинамик, когнитив назариялар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади.
3. Шахснинг фаоллиги, эҳтиёж, қизиқиш, мотив, эътиқод тушунчаларига доир билимларга эга бўлиш	3.Шахснинг фаоллиги, эҳтиёж, қизиқиш, мотив, эътиқод тушунчаларига доир билимларга эга бўлинади.
4. Шахснинг малака ва одатлари, малакалар интерферитацияси, инсон ҳаётида одат ва малакаларнинг ўрнига оид материаллар билан танишиш	4.Шахснинг малака ва одатлари, малакалар интерферитацияси, инсон ҳаётида одат ва малакаларнинг ўрнига оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён.	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4”	Ёзади, саволларга жавоб беради.

(60 дақиқа)	усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Шахс-бу...” (4-илова)	
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Биогенетик ва социогенетик назарияларда шахс муаммосининг талқини нималардан иборат?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Шахснинг фаоллигига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг
1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Шахс фаоллиги	
Эҳтиёж	

Қизиқиш	
Эътиқод	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Табиий эҳтиёж	
Дунёқараш	
Барқарор қизиқиш	
Кўрсатма бериш	

2-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.
Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Малака ва унинг инсон ҳаётидаги ўрнини қандай баҳолайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Инсон одатлар унинг ижобий ва салбий томонларини нимада деб ўйлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

3-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Шахс тушунчанинг моҳиятини изоҳланг?
- Индивид, шахс, индивидуаллик тушунчаларининг мазмунини асосланг?
- Шахс фаоллиги тушунчаларининг моҳиятига нималардан иборат?
- Шахс шаклланишига таьсир этувчи омилларни аниқланг?
- Шахснинг малака ва одатларининг мазмуни нима билан белгиланади?
- Шахснинг психологик тузилиш моделлари таҳлилини кўрсатинг?

4-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

6 МАВЗУ 7-ДАРС ШАХС

Режа:

1. Шахснинг фаоллиги
2. Шахснинг малака ва одатлари
3. Эҳтиёж ҳақида тушунча

Ўқув машғулотининг мақсади: Шахс, индивид, индивидуаллик, шахс бораси даги психологик назариялар, шахснинг фаоллигининг манбалари, шахснинг малака ва одатлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Шахс, индивид, индивидуаллик, шахс бораси даги психологик назариялар, шахснинг фаоллигининг манбалари, шахснинг малака ва одатлари ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Шахснинг фаоллиги

Шахс ўзининг фаолияти туфайли теварак-атрофдаги олам билан фаол муносабатда бўлади. **Шахснинг фаоллиги** деганда одамнинг атрофдаги ташқи муҳитга кўрсатадиган таъсири тушунилади. Ташқи муҳит билан фақат одамлар эмас, ҳайвонлар ҳам ўзаро муносабатда бўладилар. Лекин ҳайвонлар ташқи муҳитга мослашиб яшайдилар, одамлар эса ташқи муҳитга мослашибгина қолмасдан, уни ўзгартиришга ҳам қодирлар. Шахснинг фаоллиги унинг турли қизиқишларида, эҳтиёжларида намоён бўлади. XX аср бошларида австриялик психолог З.Фрейд шахс фаоллигини қуйидагича тушунтиради. Одам ўзининг авлодларидан наслий йўл билан ўтган инстинктив майлларининг намоён бўлиши туфайли фаолдир, инстинктив майллар асосан жинсий инстинктлар шаклида намоён бўлади З.Фрейд шахснинг фаоллигини жинсий майллар билан боғлайди. Шахснинг фаоллигини ҳозирги замон илмий психологияси тўғри ҳал қилиб беради. Инсон шахсий фаоллигининг асосий манбаи унинг эҳтиёжлар, деб тушунтиради. Инсон шахсининг фаоллиги унинг қизиқишларида ҳам намоён бўлади. Қизиқиш шахснинг муҳим психологик жабҳаларидан бири ҳисобланиб, унда инсоннинг индивидуал хусусияти бевосита мужассамлашади. **Қизиқиш** – инсонларнинг дунёқараши, эътиқодлари, идеаллари, яъни унинг олий мақсадлари, орзу ниятлари, орзу умидлари билан бевосита муҳим роль ўйнайди ҳамда уларнинг муваффақиятли кечишини таъминлаш учун хизмат қилади. **Мотив** – маълум эҳтиёжларни қондириш билан боғлиқ бўлган қандайдир фаолиятга мойилликдир. Агар эҳтиёжлар инсон шахси фаоллигининг моҳиятини ташкил этса мотивлар бу моҳиятнинг намоён бўлишидан иборатдир. Шахснинг эҳтиёжлари мотивлар билан боғлиқдир. Шунинг учун мотивлар бир-биридан эҳтиёж турларига қараб фарқланади. Масалан, моддий эҳтиёжнинг қондирилиши билан боғлиқ бўлган мотивлар ёки маънавий эҳтиёжларнинг қондирилиши билан боғлиқ бўлган мотивлар бўлиши мумкин. Мотивлар англанилган ва англанилмаган бўлиши мумкин. Англанилмаган мотивда одам ниманидир истайди, аммо ўша нарса нималигини тасаввур қила олмайди. Демак, мотивлар инсон шахси ҳулқ-атворини ва турли фаолиятларини ҳаракатга келтирувчи сабабдир. Хатти-ҳаракатларнинг муҳим мотиви эътиқоддир. **Эътиқод** – шахснинг ўз қарашлари, тамойиллари, дунёқарашига мос равишда ҳаракат қилишга ундовчи англанилган эҳтиёжлар тизимидир. Тилаклар ҳам хатти-ҳаракат мотивлари бўлиб, бу мотивларда мазкур вазиятда бевосита бўлмаган яшаш ва тараққий этиш шароитларида эҳтиёжлар ўз ифодасини топади. Фаолиятга нисбатан англанилмаган майллар борасида энг кўп ўрганилган масала **кўрсатма беришдир**. Бу масала грузин психологи Д.Н.Узнадзе ва унинг ходимлари томонидан ишланган. **Кўрсатма бериш** деганда билиш фаолияти билан боғлиқ бўлган эҳтиёжларни маълум усулда қондиришга тайёр туриш тушунилади. Талабалар ўқитувчилар берадиган топшириқларни бажаришга доим тайёр турадилар.

2-илова

Шахснинг малака ва одатлари

Ҳар бир одам билим билан бирга малака ва одатларни эгаллайди. Малакалар бир неча хил бўлади (ёзиш, ўқиш, юриш, мусиқа чалиш, спорт ва ҳоказо). Мақсадни кўзлаб бирор нима бажариш малакага боғлиқдир. **Малака –** деб аввал онгли бажарилиб, кейинчалик автоматлашган хатти-ҳаракатларга айтилади. Исталган малакани қайта-қайта такрорлаш натижасида ҳосил қилиш мумкин. Малакалар содда ва мураккаб бўлиши мумкин. Масалан, машина ҳайдаш, мусиқа чалиш, касб эгаллаш мураккаб малака, мих қоқиш, ўтин арралаш-содда малака ҳисобланади. Малакаларни машқ қилиш натижасида эгалланади. Шахсда малакадан ташқари одатлар ҳам бўлади. Одат киши қалбига ўрнашиб, унинг эҳтиёжига айланиб қолган ҳаракатлардир. Масалан, эрталаб туриб ювиниш, овқатланиш, озода юриш кабилар. Одатлар ижобий ва салбий бўлади. Салбий одатларга ёлғон гапириш, ичиш, чекиш кабилар киради. Малака ва одатларнинг нерв-физиологик асосларини шартли рефлекснинг ҳосил бўлиш механизми ташкил қилади. Бу шартли рефлекс оддий эмас, балки динамик стереотип тарзидаги, яъни такрорлаш натижасида мустаҳкамланган шартли рефлекслар мажмуасидан иборат. Масалан, бола болалар боғчасига ўргангунча қийналади, чунки ундаги шароитга уларда динамик стереотип ҳосил бўлади. Янги ҳосил қилинадиган малакалар илгари ҳосил қилинган малакаларга боғлиқ бўлади. Илгариги малакалар янгисига ижобий таъсир қилса, малакаларнинг кучайиши кузатилади. Масалан, чет тилларидан бирортасини ўрганган одам бошқа бир чет тилини ўрганишда қийналмайди. Агар илгариги малака янгисини ҳосил қилишга салбий таъсир қилса малакалар **интерференцияси** дейилади. Масалан, бир соҳада ишлаган одам бутунлай бошқа соҳага ўтса қийналади. Шахс шуғулланаётган иши билан узоқ вақт шуғулланмаса малакалар сўниши ҳодисаси кузатилади. Бу малакаларнинг диавтоматизацияси дейилади. Малакаларнинг ҳосил бўлиш негизи ва мустаҳкамланиши одамнинг ёшига боғлиқ, масалан тилга 4-5 ёшда тез ўрганилади. Ҳунар эгаллаш 12-13 ёшда тез ўрганилади. Малакаларнинг мустаҳкамлиги қизиқишларга, шахснинг индивидуал хусусиятларига боғлиқ, асаб тизимига боғлиқ бўлади. Масалан, холерикларда малака тез, меланхоликларда секин ҳосил бўлади.

3-илова

Эҳтиёж ҳақида тушунча

Психологик манбаларга асосланиб, фикр юритишимизда эҳтиёж – жонли мавжудотнинг тобе эканлигини ифода этувчи ва мазкур шарт-шароитларга нисбатан фаоллигини намоён қилувчи ҳолат тариқасида ифодаланилади.

Инсоннинг фаоллиги бошқа мавжудотлардан ҳам моҳият, ҳам шакл жиҳатидан тафовутга эга бўлиб, юзага келган эҳтиёжларнинг турли вазиятларда қондирилишида ўз ифодасини топади. Жумладан, мавжудотлар ва ҳайвонлар ўзларининг танаси ва унинг аъзолари тузилишига, инстинктларнинг турли-туманлигига биноан, ўз ўлжасини тутиб олишга нисбатан интилишни вужудга келтирувчи табиий имконияти уни олдиндан пайқаш, сезгирлик орқали зудлик билан фаол ҳаракат қилади. Ҳайвонлар эҳтиёжларининг қондирилиш жараёни қанчалик мақсадга мувофиқ равишда кечган бўлса, бу эса ўз навбатида уларнинг қуршаб олган яшаш муҳитига енгиллик билан мослашувини таъминлайди. Масалан, асалари хатти-ҳаракатларининг туғма, ирсий дастурида унинг гулларга қўниб, нектар йиғиш эҳтиёжлари билан чекланиб қолмасдан, балки бу эҳтиёжларни қондириш объектлари (гулларнинг навлари, уларнинг узоқ ва яқинлиги, қайси томонда жойлашганлиги, мўл-кўллиги кабилар ва ҳокозо) акс этади. Шу боисдан мавжудотларнинг эҳтиёжларида уларнинг фаоллиги омили сифатида табиий аломатлар инстинктлар, шартсиз рефлекслар ва ҳоказолар бевосита қатнашади.

Одамнинг эҳтиёжи унга таълим ва тарбия бериш жараёнида шаклланади, яъни инсоният томонидан яратилган ижтимоий тажриба, кўникма, малака, одат, маънавият, қадриятлар билан яқиндан танишиши уларни ўзлаштириш орқали амалга оширилади. Табиат томонидан вужудга келтирилган жисм, нарса, буюм инсон учун биологик эҳтиёжни қондирувчи ўлжа маъносини ва аҳамиятини йўқотади. Одам бошқа мавжудотлардан фарқли ўлароқ, ижтимоий-тарихий тараққиёт даврининг хусусий эҳтиёжларига хизмат қилувчи муайян буюмни зарурият талабига биноан тубдан қайта ўзлаштиришга, такомиллаштиришга қодир онгли зотдир. Худди шу боисдан одамнинг ўз эҳтиёжларини қондириш жараёни ижтимоий-тарихий тараққиёт даражаси билан ўлчанадиган фаолият шакли ва турини эгаллашнинг фаол муайян мақсадга йўналтирилганлиги, маълум режага асосланган ижодий кўриниши сифатида алоҳида аҳамият касб этади. Инсондаги тор маънодаги эҳтиёжлар унинг шахсий талабларини қондириш билан чекланиб қолмасдан, балки ҳамкорлик фаолиятида юзага келувчи жамоавий эҳтиёжлар яккахоллигига оид хусусият касб этади. Айтайлик, маъруза ўқишга таклиф қилинган машғулотга ўқитувчининг пухта тайёргарлиги ўз предметининг ўта фидоийси эканлиги учун эмас, балки жамоа нуфузига доғ туширмаслик маъсулияти ижтимоий бурч ҳиссига нисбатан эҳтиёж сезганлиги туфайли амалга ошади. Шахсий эҳтиёж гуруҳий, жамоавий муносабатлар уйғунлашиб кетганлиги сабабли ўзаро қоришиқ хусусиятига эга бўлади. Ҳар қандай индивидуал фаолиятга нисбатан эҳтиёжнинг тузилиши ижтимоий аломат, умумийлик,

ҳамкорлик хусусиятини касб этиб, фаолиятга ёндашувда яккахоллик умумийликни, умумийлик эса алоҳидаликни узлуксиз равишда бетўхтов акс эттириб туради.
Психология фанида эҳтиёжларни таснифлаш уларни келиб чиқиши ва ўз предметининг хусусиятига биноан амалга оширилади.

Одатда ўзларининг келиб чиқишига биноан эҳтиёжлар табиий ва маданий турга ажралади.

Табиий эҳтиёжларда инсон фаолияти фаоллиги ўз шахсий ҳаётини ҳимоя қилиш, ўз авлоди ҳаётини сақлаш, уни қўллаб-қувватлаш учун зарурий шарт-шароитларга юритилганлик, тобелик акс этади. Табиий эҳтиёжлар таркибига одамларнинг овқатланиши, ташналикни қондириши, жинсий мойиллик, ухлаш, иссиқ ва совуқдан сақланиш, мусаффо ҳавога интилиш тана аъзоларига дам бериш кабилар киради. Табиий эҳтиёжлар узоқ вақт давомида қондирилмаса, унинг оқибатида инсон ҳалокатга маҳкум бўлади, ўз сулоласи ҳаёти ва фаолиятини хавф остида қолдиради.

Инсон фаолиятининг фаоллиги инсоният маданияти маҳсули билан боғлиқлигини ифодалаб, маданий эҳтиёжларни юзага келтиради. Маданий эҳтиёжлар тўғрисида мулоҳаза юритилганда унинг ижтимоий илдизлари кишилик тарихининг дастлабки манбалари билан узвий боғланиб кетишини таъкидлаб ўтиш лозим.

Лекин табиий эҳтиёжлар маданий эҳтиёжлар билан ўзаро уйғунлашган бўлиб, биринчиси иккинчисини тақозо этади. Чунки улар бир-бирининг негизидан келиб чиқади. Худди шу боисдан маданий эҳтиёжлар объектига табиий эҳтиёжларини қондирувчи уй-рўзғор буюмлари, меҳнат фаолияти орқали бошқа кишилар билан боғланиш воситалари, маданий алоқалар ўрнатиш усуллари, шахслараро муомалага киришиш услублари, ижтимоий турмуш заруриятига айланган нарсалар, ўқиш ва тажриба орттириш йўллари киради. Одатда жамиятда таълим ва тарбия тизимини эгаллаш, халқ анъаналари, маросимлари, байрамлари, одатлари расм-русумлари, хулқ-атвор кўникмаларини ўзлаштириш жараёнида ранг-баранг маданий эҳтиёжлар вужудга келади, янгича маъно касб эта бошлайди. Юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, табиий эҳтиёжлар қондирилмаса, улар инсонни ҳалокат ёқасига етаклайди, бироқ маданий эҳтиёжларнинг қондирилмаслиги ундай оқибатларга олиб келмайди, унинг камолотини секинлаштиради.

Психология фанида эҳтиёжлар ўз предметининг хусусиятига кўра моддий ва маънавий турларга ажратилади, уларни келтириб чиқарувчи механизмлар манбаи турлича эканлиги эътироф этилади.

Инсоннинг овқатланиши, кийиниши, уй-жойга эга бўлиши, маиший турмуш ашёларига интилиши, комфорт ҳиссини қондириш билан боғлиқ маданият предметларига нисбатан эҳтиёж сезиш моддий эҳтиёжлар мажмуасини юзага келтиради. Маънавий маданиятни яратиш ва ўзлаштириш шахснинг ўз фикр мулоҳазалари ва ҳис-туйғулари бўйича бошқа одамлар билан муомалага киришиши ҳамда ахборот алмаштириши, бадиий ва илмий адабиётлар билан танишиши, маҳаллий матбуотни ўқиш, кино ва театр кўриш, мусиқа тинглаш кабиларга эҳтиёж сезиш, яъни ижтимоий онг маҳсулига тобелик маънавий эҳтиёжлар тизимини вужудга келтиради.

Маънавий эҳтиёжлар моддий эҳтиёжлар билан узвий боғлиқ бўлиб вужудга келган маънавий эҳтиёжларни қондириш жараёни моддий эҳтиёжларнинг таркибига кирувчи моддий нарсалар ёрдамида амалга оширилади, чунончи китоб, ёзув қоғози ва бошқалар.

Эҳтиёжларнинг турлари ҳақида фикр билдирилганда яна шу нарсага эътибор бериш керакки, келиб чиқишига биноан табиий турга тааллуқли эҳтиёж ўз предметига кўра моддий гуруҳга худди шу мезонлар бўйича бир даврнинг ўзида маданий эҳтиёжнинг моддий ёки маънавий эҳтиёж туркумига киритиш мумкин. Шу тариқа эҳтиёжнинг келиб чиқиши ва предмети, хусусияти бўйича икки мезонга асосланиб, муайян гуруҳларга ажратилади. Инсон онгининг тарихий тараққиётига нисбатан ва эҳтиёжларнинг объектига берган муносабатига биноан ҳар хил таснифланади ва худди шу мезонларга кўра улар ранг-баранг турларга ажратилади. Уларнинг изчиллиги, барқарорлиги, давомийлиги, кўлами, аҳамиятлилиги, предметлилиги, ижтимоийлиги, индивидуаллиги каби хусусиятлари билан ўзаро бир-биридан фарқланади. Эҳтиёжлар фаолияти ва хулқ-атвор мотивлари билан тенг алоқада бўлади.

Психология фанида эҳтиёж қуйидаги типларга ажратилади:

1. Индивидуал – якка шахсга йўналтирилган.
2. Гуруҳий – реал гуруҳларга моддий ва маънавий интилиш.
3. Жамоавий – жипслашган гуруҳлар талаби мажмуаси.
4. Худудий – этник гуруҳнинг муайян ўзига хос талаблари қондирилиши.
5. Этник – маълум миллат ёки халқларнинг сафарбарлигини таъминлаш.
6. Умумбашарий – ер юзи халқларининг умумий талабларининг мажмуавий акс этиши.

4-илова

7-МАВЗУ 8-ДАРС ДИҚҚАТ	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Диққат ҳақида тушунча 2.Диққатнинг нерв физиологик асослари 3.Диққат турлари 4.Диққат хусусиятлари
Ўқув машғулотининг мақсади: диққат, йўналтириш, диққат турлари диққат хусусиятлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Диққат ҳақида тушунча, йўналтириш, йўналганлик, диққатнинг ташқи аломатлари тўғрисида маълумотлар бериш	1.Диққат ҳақида тушунча, йўналтириш, йўналганлик, диққатнинг ташқи аломатлари тўғрисида маълумотлар бериш
2. Диққатнинг нерв физиологик асослари, И.П.Павлов, А.Ухтомскийларнинг назарияларнинг мазмун моҳияти юзасидан билимларга эга бўлиши	2. Диққатнинг нерв физиологик асослари, И.П.Павлов, А.Ухтомскийларнинг назарияларнинг мазмун моҳияти юзасидан билимларга эга бўлиши
3. Диққат турлари, ихтиёрсиз, ихтиёрий, итиёрийдан сўнгги диққат турларига доир фикрларни таҳлил қилиш	3. Диққат турлари, ихтиёрсиз, ихтиёрий, итиёрийдан сўнгги диққат турларига доир фикрларни таҳлил қилиш
4. Диққат хусусиятлари, диққатнинг кучи ва барқарорлиги, кўлами, бўлинувчанлиги, кўчувчанлигига оид материаллар билан танишиш	4. Диққат хусусиятлари, диққатнинг кучи ва барқарорлиги, кўлами, бўлинувчанлиги, кўчувчанлигига оид материаллар билан танишиш
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Диққат-бу...” (4-илова).	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “И.П.Павлов ва А.Ухтомискийларнинг диққатнинг нерв физиологик асослари борасидаги назарияларидаги ўшашлик ва фарқли жиҳатлар нималардан иборат?” 6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Диққатнинг турларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга "ФСМУ" технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва "инсерт" усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	"Инсерт" усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва "3х4" технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Диққат –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
"Муаммо" органайзерини тўлдиринг

Диққатнинг нерв-физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва "Муаммо" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
И.П.Павлов ва А.Ухтомискийларнинг диққатнинг нерв физиологик асослари борасидаги назарияларидаги ўшашлик ва фарқли жиҳатлар нималардан иборат?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Ихтиёрсиз диққатнинг инсон ҳаётидаги ўрни нималардан иборат?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ихтиёрий диққат инсон фаолиятини таъминловчи омил эканлигини асосланг?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Диққатнинг кучи ва барқарорлиги нималарга боғлиқ?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Диққатнинг бўлинувчанлиги ва кўчувчанлиги хусусиятлари ўртасида алоқадорлик мавжудми?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Диққат тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
- Диққатнинг физиологик асосини нима ташкил қилади?

- Диққат турларини кўрсатинг?
- Диққатнинг хусусиятларини ажратиб кўрсатинг?
- Паришонхотирлик тушунчаларининг мазмуни нималарда кўринади?
- Жаҳон психологиясида диққат назариялари хусусида нималарни айта оламиз?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

7 МАВЗУ 8-ДАРС: ДИҚҚАТ
Режа:

1. Диққат ҳақида тушунча
2. Диққатнинг нерв физиологик асослари
3. Диққат турлари
4. Диққат хусусиятлари

Ўқув машғулотининг мақсади: диққат, йўналтириш, йўналганлик, диққат турлари, хусусиятлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга диққат, йўналтириш, йўналганлик, диққат турлари, хусусиятлари ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

Диққат ҳақида тушунча

Одамга ҳар бир дақиқада атроф-муҳитдан жуда кўп нарса ва ҳодисалар таъсир этиб туради. Лекин одамга таъсир этаётган бу нарса ва ҳодисаларнинг ҳаммаси бир хил аниқликда акс эттирилмайди. Улардан айримлари аниқ яққол акс эттирилса, бошқа бирлари шунчаки жуда хира акс эттирилади, ёки умуман акс эттирилмайди. Бу эса ана шу одамга таъсир этаётган нарсаларга

диққатнинг қай даражада қаратилишига боғлиқдир. Демак, диққатимиз қаратилган нарса ва ҳодисалар аниқ ва тўла акс эттирилади. П.И.Иванов томонидан диққат деб- онгни бир нуқтага тўплаб муайян бир объектга актив қаратилишга айтилади. Ф.Н.Добринин, Н.В.Кузьмина, И.В.Страхов, М.В.Гамезо, Н.Ф.Гоноболин ва бошқаларнинг фикрича, диққатнинг вужудга келиши онгнинг бир нуқтага тўпланиши онг доирасининг торайишини билдиради, гуёки онг доираси бир мунча тиғизланади. Е.Б.Пирогованинг таъкидлашича, томонидан диққат индивиднинг ҳиссий, ақлий ёки ҳаракатлантирувчи фаоллиги даражасининг оширилишини тақазо этадиган тарзда онгнинг йўналтирилганлиги ва бирор нарсага қаратилганлигидир. Диққат шундай муҳим жараёндирки, у одамнинг барча фаолиятларида албатта иштирок қилади. Энг содда фаолиятдан тортиб энг мураккаб фаолиятни ҳам диққатнинг иштирокисиз бажариш мутлақо мумкин эмас. Шунинг учун диққатнинг инсон ҳаётидаги роли бениҳоя каттадир. Жумладан, француз олими Кювье гениалликни чидамли диққат деб таърифлаши, Ньютоннинг кашфиёт фикрни доимо шу масалага қаратилиш жараёни, дейиши, К.Д.Ушинскийнинг «диққат руҳий ҳаётимизнинг шундай ягона эшигидирки, онгимизга кирадиган нарсаларнинг барчаси шу эшик орқали ўтиб киради» деган фикрлари унинг аҳамиятини билдиради. Ҳақиқатдан ҳам диққат эшигидан ташқарида қолган нарса онгимизга етиб бормайди.

2-илова

Диққатнинг нерв-физологик асослари

Одамга ҳар бир дақиқада таъсир қилиб турадиган қўзғатувчилар турлича рефлексларга сабаб бўлади. Чунки ҳар қандай рефлекс организмнинг ташқи таъсиротга берадиган қонуний жавоб реакциясидир. Диққатнинг нерв-физиологик асосида ориентировка ёки текшириш деб аталадиган махсус рефлекс ётади. Бундай рефлексни академик И.П.Павлов махсус ибора билан «бу нима гап рефлекси» деб ҳам атайди. Ана шу рефлекс одатда организмга тўсатдан бирорта янги нарсанинг таъсири ёки ҳаддан ташқари кучли таъсирот орқали ҳосил бўлади. Ориентировка ёки текшириш рефлекси диққатнинг физиологик асоси ҳисобланади, чунки бу рефлекс бош мия ярим шарларининг пўстида кучли қўзғалиш жараёнидан иборат бўлади. Бошқача қилиб айтганда ҳар бир дақиқада организмга турли нарсаларнинг таъсиридан ҳосил бўлган қўзғалишларга нисбатан ориентировка ёки текшириш рефлекси айни чоғда нисбатан кучли (яъни оптимал) қўзғалиш манбаини юзага келтиради. А.А.Ухтомский томонидан илгари сурилган доминантлик тамойили ҳам диққатнинг физиологик асосларини аниқлаш учун катта аҳамиятга эга. Доминантлик тамойилига мувофиқ мияда қўзғалишнинг ҳар доим устун турадиган ҳукмрон ўчоғи мавжуд бўлади, бу ҳукмрон қўзғалиш ўчоғи айнан шу дамда мияга таъсир қилиб, унда юзага келаётган ҳамма қўзғалишларни қандайдир равишда ўзига тортиб олади ва бунинг натижасида бошқа қўзғалишларга нисбатан унинг ҳукмронлиги янада ошиб боради. Нерв тизими фаолиятининг табиати қўзғалишнинг ҳукмрон бўлиши ёки доминантнинг мавжудлиги билан асосланади.

3-илова

4-илова

Диққатнинг турлари

Айрим адабиётларда диққатнинг иккита ва айримларида учта деб кўрсатилади. Улар ихтиёрсиз диққат, ихтиёрий диққат ва ихтиёрийдан сўнгги диққат турларидан иборатдир. **Ихтиёрсиз диққат** деб тўсатдан таъсир қилган бирор сабаб туфайли бизнинг ҳоҳишимиздан ташқари ҳосил бўладиган диққатга айтилади. **Ихтиёрий диққат** деб, олдиндан белгиланган қатъий бир мақсад асосида ва онгли равишда диққатимизни маълум бир нарса ва ҳодисаларга қаратишимизга айтилади. Ихтиёрий ва ихтиёрсиз диққатдан ташқари унинг яна бир алоҳида турини ихтиёрийдан сўнгги диққатни кўрсатиб ўтиш мумкин. Бу тушунча психологияга Н.Ф.Добринин томонидан киритилган. Агар мақсадга қаратилган фаолиятда шахс учун диққатнинг ихтиёрий тўпланганидаги каби фақат фаолият натижаси эмас, балки унинг мазмуни ва жараённинг ўзи қизиқарли ва аҳамиятли бўлса ихтиёрийдан сўнгги диққат деб тушуниш мумкин. Бу ҳолда фаолият кишини шу қадар қизиқтириб юборадики, у диққатни объектга қаратиш учун сезиларли иродавий куч-ғайрат сарфламаса ҳам бўлаверади. Шундай қилиб, ихтиёрийдан сўнгги диққат ихтиёрий диққатдан кейин намоён бўлган ҳолда шунинг ўзидангина иборат деб ҳисоблаш мумкин эмас. Масалан, юқори синф ўқувчиси имтиҳонга тайёрланаётиб қийин китобни қисқача мазмунини ёзиб чиқар экан, олдинига ўзини диққат-эътиборли бўлишга, чалғимасликка мажбур қилади. Лекин кейинчалик у ишга шундай қизиқиб кетадики, оқибатда уни китобдан чалғитиш қийин бўлади. Даставвал иродавий куч-ғайратлар мададига таянган диққат ихтиёрийдан сўнгги диққатга айланади. Ихтиёрийдан сўнгги диққат бирор нарсага узоқ вақт давомида жуда ҳам барқарор қаратилиши билан белгиланади, кўпроқ юқори даражадаги жадал ва унумли ақлий фаолиятнинг барча турдаги меҳнатнинг юксак унумдорлигини асосли равишда ана шундай диққат тури билан боғлиқ деб ҳисоблайдилар.

5-илова

Диққат хусусиятлари

Одамнинг диққати бир қанча хусусиятларга эга бўлиб, улардан асосийлари – диққатнинг кучи ва барқарорлиги, диққатнинг кўлами, диққатнинг бўлинувчанлиги ва диққатнинг кўчувчанлигидан иборатдир. Диққатнинг кучи ва барқарорлигига кўра одамларнинг диққатлари ўзининг кучи ва барқарорлиги жиҳатидан бир-биридан фарқ қилади. Айрим одамларнинг диққати кучли ва барқарор бўлса, бошқа бир одамларнинг диққати кучсиз ва беқарор бўлади. **Диққатнинг кучи ва барқарорлиги** деб, одам ўз диққатини бирор нарса ёки ҳодисага узоқ муддат давомида муттасил қаратиб тура олишига айтилади. Одамлар ўз диққатларининг кўлами жиҳатидан ҳам бир-бирларидан фарқ қиладилар. Айрим одамлар диққатининг кўлами кенг бўлса, бошқа бир одамлар диққатининг кўлами торроқ бўлади. Диққатнинг кўлами айни бир вақтда одамнинг идрокига сиғиши мумкин бўлган нарсалар миқдори билан белгиланади. Бошқачароқ қилиб айтганда, идрок қилиш жараёнида диққатимиз қаратилган нарсалардан қанчасини онгимизга сиғдира олишимиз диққатнинг кўламини ташкил этади. Одамнинг диққати бир вақтда фақат битта нарсагагина эмас, балки иккита ёки учта нарсага ҳам бирданига қаратилиши мумкин. Ана шундай пайтларда диққатнинг бўлиниши талаб қилинади. Демак, **диққатнинг бўлиниши** деганда биз айни бир вақтда диққатимизни икки ёки уч нарсага қаратишимизга айтамиз. Агар диққатимиз битта нарсага қаратилган бўлса, яъни диққатимиз битта нарса устида тўпланган бўлса, уни концентра-циялашган (тўпланган) диққат деб юритилади. Бунинг аксинча агар диққатимиз айни бир вақтда бир неча нарсага қаратилган бўлса, буни бўлинган, диққат деб юритилади. **Диққатнинг кўчувчанлиги** одамнинг диққати ҳар доим бир нарсадан иккинчи бир нарсага, бир фаолиятдан иккинчи фаолиятга кўчиб туради. Диққатнинг ана шундай хусусиятини диққатнинг кўчувчанлиги деб юритилади. Диққатнинг кўчувчанлиги диққатнинг бўлунувчанлиги билан боғлиқ хусусиятдир. Юқорида айтиб ўтганимиздек, диққатнинг айни бир вақтда бирданига бир неча нарсага қаратилиши, яъни диққатнинг бўлиниши ўз моҳияти жиҳатидан диққатнинг бир нарсадан иккинчи нарсага жуда тез кўчишидан иборатдир.

6-илова

8-Мавзу 9-ДАРС СЕЗГИ	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Сезги ҳақида тушунча 2.Сезгиларнинг нерв-физологик асослари 3.Сезгиларнинг таснифи 4. Сезги турлари
Ўқув машғулотининг мақсади: сезги, анализатор, экстрорецептив, интерорецептив, пропрорецептив сезгилар, сезги турлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Сезги ҳақида тушунча, инсон ҳаётида сезгиларнинг ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Сезги ҳақида тушунча, инсон ҳаётида сезгиларнинг ўрни тўғрисида маълумотларни олади
2. Сезгиларнинг нерв физиологик асослари, анализатор, рецептор, нерв йўллари, бош мия пўстлоқ маркази борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2. Сезгиларнинг нерв физиологик асослари, анализатор, рецептор, нерв йўллари, бош мия пўстлоқ маркази борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлайди
3. Сезгиларнинг таснифи, экстрорецептив, интерорецептив, пропрорецептив сезгиларга доир билимларга эга бўлиш	3. Сезгиларнинг таснифи, экстрорецептив, интерорецептив, пропрорецептив сезгиларга доир билимларга эга бўлади
4. Сезги турлари, кўриш, эшитиш, ҳид билиш, таъм билиш, органик, статик, мускул-ҳаракат сезгиларига оид материаллар билан танишиш	4. Сезги турлари, кўриш, эшитиш, ҳид билиш, таъм билиш, органик, статик, мускул-ҳаракат сезгиларига оид материаллар билан танишади
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Сезги-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Анализатор сезги ҳосил бўлишининг асосий механизми эканлигини тушунтиринг?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Сезгиларнинг таснифига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга "Тушунчалар таҳлили" технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва "инсерт" усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	"Инсерт" усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва "3х4" технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Сезги –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
"Муаммо" органайзерини тўлдиринг

Сезгиларнинг нерв физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва "Муаммо" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Анализатор сезги ҳосил бўлишининг асосий механизми эканлигини тушунтиринг?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга

ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Эктрорецептив сезгилар танада қандай функцияни бажаради?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Интерорецептив ва пропрорецептив сезгилар ўртасидаги алоқадорлик нималарда кўринади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

4-илова

1-ўқув топшириқ

“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Кўриш сезгиси	
Эшитиш сезгиси	
Таъм билиш сезгиси	
Органик сезги	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Мускул ҳаракат сезгиси	
Тери сезгиси	
Ҳид билиш	
Статик сезгилар	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Сезги тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- Сезгиларнинг нерв физиологик асослари нималар билан белгиланади?
- Сезги қандай асосга кўра класификация қилинган?
- Сезгиларнинг турларини сананг?
- Сезги соҳасидаги қонуниятларни изоҳланг?
- Психология фанида сезги назарияларининг моҳиятини изоҳланг?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:

В-биламан

+ – мен учун янги маълумот

— мен билган маълумотни инкор қилади

? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

8 МАВЗУ 9-ДАРС: СЕЗГИ
Режа:

1. Сезги ҳақида тушунча
2.Сезгиларнинг нерв-физологик асослари
3.Сезгиларнинг таснифи
4.Сезги турлари

Ўқув машғулотининг мақсади: сезги , анализатор, рецептор, сезгиларнинг таснифи, турлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: сезги , анализатор, рецептор, сезгиларнинг таснифи, турлари ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова
3-илова

Сезги ҳақида тушунча

Теварак-атрофимиздаги нарса ва ҳодисаларнинг турли хил белги ҳамда хусусиятлари ҳар доим ҳам бизнинг сезги аъзоларимизга таъсир этиб туради. Натижада бизда турли сезгилар ҳосил бўлади. Чунончи, нурларнинг кўзимизга таъсир қилиши натижасида кўриш сезгиси, ҳар хил тезлик ва кучланишдаги ҳаво тўлқинларининг қулоғимизга таъсир этиши натижасида эшитиш сезгиси, нафас олиш пайтида ҳаво билан бирга бурун бўшлиғига кирган ҳар турли модда заррачаларининг таъсири натижасида ҳид сезгиси, бирор нарсани қўлимиз ёки баданимизга тегиб таъсир этиш натижасида тери (тактил – бирор нарсанинг теримизга тегиши) ёки босим сезгиси ва шу каби сезгилар ҳар доим ҳосил бўлади. Демак, **сезги** деб, атрофимиздаги нарса ва ҳодисаларнинг сезги аъзоларимизга бевосита таъсир этиши натижасида уларнинг айрим белги ва хусусиятларини миямизда акс эттирилишини айтамиз. Сезги билиш жараёнлари ичида оддий психологик жараён бўлиб, ташқи оламдаги нарса ва ҳодисаларни акс эттиради. Ташқи оламдан келаётган қўзғатувчиларнинг муайян рецепторларга бевосита таъсир этиш орқали айрим белги ва хусусиятларни ва организм ички ҳолатини акс эттиради. Маълумки, инсондан сезишнинг дастлабки босқичи ҳиссий билишдан бошланиб, кейинчалик у мантиқий билишга ўтади. Сезги ҳам оддий психологик жараён бўлгани билан унинг юзага келиши ўз-ўзидан ҳосил бўлмайди.

4-илова

Сезгиларнинг нерв физиологик асослари

Маълумки, сезгилар фақатгина ташқи таъсирлар натижасида ҳосил бўлмай, балки организмнинг ички ҳолатида ҳам амалга оширилади. Сезги нерв тизимининг у ёки бу қўзғатувчидан таъсирланувчи реакциялари тарзида ҳосил бўлади ва ҳар қандай психик ҳодиса каби рефлекторлик хусусиятига эгадир. Сезгиларнинг нерв – физиологик асосини қўзғатувчининг ўзига айнан ўхшайдиган анализаторга таъсири натижасида ҳосил бўладиган нерв жараёни ташкил қилади. Шунингдек, сезгиларнинг нерв физиологик асосини ўрганишда И.П.Павлов таъбири билан айтганда анализатор аппарати ташкил этади. **Анализатор** – ташқи ва ички муҳитдан келадиган таъсиротларни қабул қилиб олиб, физиологик жараён бўлган қўзғалишни психик жараёнга, яъни сезгиларга айлантирувчи нерв механизмлари тизими. Анализатор аппарати 3 қисмдан ташкил топган бўлиб, улар қуйидагилардан иборат: периферик (рецептор) – ташқи қувватни нерв жараёнига ўтказадиган махсус трансформатор қисми; анализаторнинг периферик бўлимининг марказий анализатор билан боғлайдиган йўлларни очадиган афферент (марказга интилувчи) ва эфферент (марказдан қочувчи) нервлар; анализаторнинг периферик бўлимларидан келадиган нерв сигналларининг қайта ишланиши содир бўладиган қобиқ ости ва қобиқ бўлимлари.

5-илова

Сезгиларнинг таснифи

Сезгилар қайси аъзолар ёрдамида ҳосил қилинишига қараб, қуйидаги турларга, яъни кўриш, эшитиш, ҳид билиш, таъм билиш, тери, мускул–ҳаракат, органик сезгиларга ажратилади. Улар сезги аъзолари қаерда жойлашганлигига қараб тавсифланади. Жаҳон психологияси фанининг сўнгги ютуқлари ҳамда атамаларига биноан сезгилар қуйидагича классификация қилинади. Ушбу таснифланишнинг дастлабки кўриниши инглиз олими Ч.Шеррингтонга тааллуқлидир. У рецепторнинг қаерда жойлашганлигига қараб, сезгиларни уч турга бўлади. Ташқи муҳитдаги нарса ва ҳодисаларнинг хусусиятларини акс эттиришгамослашган ҳамда рецепторлари тананинг сиртқи қисмида жойлашган сезгилар, яъни **экстрорецептив** сезгилар; Ички тана аъзолари ҳолатларини акс эттирувчи ҳамда рецепторлари ички тана аъзоларида, тўқималарда жойлашган сезгилар, яъни **интерорецептив** сезгилар. Танамиз ва гавдамизнинг ҳолати ҳамда ҳаракатлари ҳақида маълумот (ахборот, хабар) берувчи мускулларда, боғловчи пайларда, мушакларда жойлашган сезгилар, яъни **проприорецептив** сезгилар.

Сезгиларнинг турлари

Психология фанида учта катта гуруҳга ажратилган сезгилар (экстрорецептив, проприорецептив, интрорецептив) ўз навбатида қуйидаги турларга ажратилади: Инсонлар томонидан ранг ва ёруғликни сезиш кўриш сезгилари орқали амалга ошади ва сезиладиган ранглар **хроматик** ва **ахроматик** турларга бўлинади. Психофизиологик қонунга кўра ёруғлик нурлари учбурчак шиша призма орқали ўтиб синганда ҳосил бўладиган ранг **хроматик ранглар** деб аталиб, уларга камалак ранглар, яъни қизил, зарғалдоқ, сариқ, яшил, ҳаво ранг, кўк, бинафша тусларини қамраб олади. Одатда оқ ранг, қора ранг, кулранг ва уларнинг турлича кўринишлари **ахроматик ранглар** деб номланади. Эшитиш сезгилари товушларни эшитишдан иборат бўлиб, мусиқавий ва шовқинли товушларни акс эттиради. Одатда товушлар оддий ва мураккаб турларга ажратилади, уларнинг биринчиси тонли, иккинчиси эса бир неча тондан ташкил топади. Тонлардан бири асосий тон ҳисобланиб, у товушнинг баландигини, кучини белгилайди, бошқалари келувчи товушлар саналиб, улар обертонлар дейилади. Мусиқа асбобларидан таралаётган товушларнинг ўзига хослиги фан тилида тембр деб аталади. Ҳатто нутқ товушлари ҳам оҳангли товушлар (унли товушлар) ёки шовқинлардан (ундош товушлар) ташкил топган бўлади. Ҳид билиш сезгиларига ҳидларни ҳис қилиш киради ва уларнинг органи бурун кавагининг юқори томони ҳисобланиб, бу ерда ҳид билиш ҳужайралари ҳамда сезувчи нерв тармоқлари жойлашган. Улар шиллиқ пардаларда ботиб туради. Таъм билиш сезгилари ширин, аччиқ, нордон, шўр сингари мазаларни ҳис қилиш билан тавсифланади. Таъм билиш сезгиларининг органи тилнинг юзаси ва танглайнинг юмшоқ қисмидан ташкил топган. Тилнинг шиллиқ пардасида махсус таъм билиш сўрғичлари мавжуд бўлиб, уларнинг таркиби таёқчасимон ҳужайралардан тузилган махсус таъм билиш “куртаклари”га эга. Таъм билиш сўрғичлари тил юзасида бир текис тақсимланмаганлиги учун унинг орқа қисми аччиқни, учи ширин мазани, четлари эса нордон мазани сезади. Лекин уларнинг ўртаси бўлса мазани акс эттира олмайди. Таъм билиш сўрғичларининг ҳужайрали қисмларида махсус сезувчи нервларнинг чекка учлари жойлашган, улар таъм билиш органидаги қўзғалишни бош мияга узатиб туради, унинг марказларига яқин жойлашган. Тери сезгилари таркиби туйиш ва ҳарорат турларидан иборат бўлиб, уларнинг бундай номланишининг бош омили бу рецепторларнинг таркиби ва организмнинг ташқи шиллиқ пардаларида жойлашганлигидадир. Мускул-ҳаракат сезгилари мотор сезгилар деб номланиб, уларга оғирликни, қаршиликни, органлар ҳаракатини билиш сезгилари

киради. Уларнинг органлари–гавда мускуллари, пайлар, бўғимлардан иборатдир. Органларнинг таркибида сезувчи нервларнинг чекка тармоқлари мавжуд бўлиб, уларнинг таъсирида ҳаракат ва статик сезгилар вужудга келади. Органик сезгиларнинг рецепторлари ички органларда, қизилўнгач, меъда, ичак, қон томирлари, ўпка ва шу кабиларда жойлашган бўлади. Ички органлардаги жараёнлар органик сезгилар рецепторларининг қўзғатувчи-ларидир.

6-илова

9-Мавзу 10-ДАРС ИДРОК	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Идрок ҳақида тушунча 2.Идрокнинг нерв-физологик асослари 3.Идрокнинг хоссалари 4. Идрокнинг таснифи
Ўқув машғулотининг мақсади: идрок, кузатиш, кузатувчанлик, объект ва фон, апперцепция, константлиги, иллюзия, галлюцинация, идрокнинг таснифи ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Идрок ҳақида тушунча, идрокнинг билиш жараёнлари билан боғлиқлиги тўғрисида маълумотлар бериш	1.Идрок ҳақида тушунча, идрокнинг билиш жараёнлари билан боғлиқлиги тўғрисида маълумотлар берилади
2. Идрокнинг нерв физиологик асослари, мураккаб аналитик-синтетик асослар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2. Идрокнинг нерв физиологик асослари, мураккаб аналитик-синтетик асослар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3. Идрокнинг хоссалари, кузатиш, кузатувчанлик, объект ва фон, апперцепция, константлиги, иллюзия, галлюцинация тушунчаларига доир билимларга эга бўлиш	3. Идрокнинг хоссалари, кузатиш, кузатувчанлик, объект ва фон, апперцепция, константлиги, иллюзия, галлюцинация тушунчаларига доир билимларга эга бўлинади
4. Идрокнинг таснифи, вақтни, ҳаракатни, фазони идрок қилишга оид материаллар билан танишиш	4. Идрокнинг таснифи, вақтни, ҳаракатни, фазони идрок қилишга оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	Og’zaki, ko’rgazmali, amaliy metodlar, texnologiyalari
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Идрок-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Идрок жараёнини юзага келиш механизми нимадан иборат эканлигини тушунтиринг?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Идрокнинг хоссаларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб,	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Идрок –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Идрок нерв физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Идрок жараёнини юзага келиш механизми нимадан иборат эканлигини тушунтиринг?		

Жонлантириш учун саволлар:

- Идрок тушунчасининг моҳиятини кўрсатинг?
- Идрокнинг нерв физиологик асосларини кўрсатинг?
- Идрокнинг мураккаблиги нималардан кўринади?
- Идрокда кузатиш ва кузатувчанликнинг моҳияти нималарда кўринади?
- Идрокда иллюзия ва галлюцинация ҳодисаларини изоҳланг?
- Идрокнинг таснифини изоҳланг?

Режа:

1. Идрок ҳақида тушунча
2.Идрокнинг нерв-физологик асослари
3.Идрокнинг хоссалари
4. Идрокнинг таснифи

Ўқув машғулотининг мақсади: идрок, кузатиш, кузатувчанлик, идрокда объект, фон,апперцепция, иллюзия, галлюцинация, идрокнинг таснифи ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга идрок, кузатиш, кузатувчанлик, идрокда объект, фон,апперцепция, иллюзия, галлюцинация, идрокнинг таснифи ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова

Идрок ҳақида тушунча

Идрок сезгиларга нисбатан мураккаб ва мазмундор психик жараён бўлиб, барча руҳий ҳолатлар, хусусиятлар, хоссалар ва инсон онгининг яхлит мазмуни эгалланган билимлар, тажрибалар, кўникмалар бир даврнинг ўзида намоён бўлади, акс эттиришда иштирок этади. **Идрок**-деб сезги аъзоларига бевосита таъсир этиб турган нарса-ҳодисалар образларини киши онгида бир бутун ҳолда акс эттирилишига айтилади. Киши нарса-ҳодисаларнинг айрим хоссаларини сезади. Уни бир бутун ҳолда идрок қилади. Чунки нарса ва хосса бир-биридан ажралган ҳолда мавжуд бўлмайди. Одам нарсаларни идрок қилаётганда унинг айрим хоссаларини сезади. Масалан: чақмоқ қандни идрок қилинади, унинг ширинлиги сезилади. Қуёшни идрок қилинади, унинг иссиқлиги сезилади ва бошқалар. Идрок қўзғатувчиларнинг айрим хусусиятларини акс эттирувчи сезгилардан фарқ қилиб, нарсани бутунлигича, яхлитлигича, унинг ҳамма хусусиятлари билан биргаликда акс эттирилади. Шунинг учун идрок айрим сезгиларнинг оддий йиғиндисидан иборатдир, деган хулоса чиқариб бўлмайди. Идрок ўзига хос тузилишга эга бўлган ҳиссий билишнинг сифат жиҳатидан янги юксакроқ босқичидир. Сезгилар энг оддий элементар психик жараёндир. Идрок эса сезгиларга қараганда мураккаб психик жараён ҳисобланади. Идрокнинг мураккаблиги қуйидагиларда ифодаланади:

Ҳар бир идрок таркибига айни вақтда бир неча сезги киради. Масалан, қовунни идрок қилиш, бунда қуйидаги сезгилар иштирок этади, қовуннинг шакли ва рангини акс эттирувчи кўриш сезгиси, ҳидини акс эттирувчи ҳид сезгиси, мазасини акс эттирувчи таъм билиш сезгиси, ҳаракатини акс эттирувчи тери сезгиси ва бошқалар. Бу сезгилар таҳлил ёрдамида ажратиб олинади ва идрокнинг перцептив томонини ташкил қилади. Улар иштирокида нарсанинг барча хоссалари бир бутун ҳолда акс эттирилади. Бу эса идрокнинг перцептив томонини ташкил қилади.

Ҳар бир идрок таркибига кишининг ўтмишда ҳосил қилинган билим ва тажрибалари киради.

3-илова

Идрокнинг нерв физиологик асослари

Идрок ҳам сезги каби рефлектор жараён ҳисобланади. И.П.Павлов бўйича идрокнинг негизини теварак-атрофимиздаги нарса ва ҳодисалар рецепторларга таъсир этиши натижасида бош миянинг катта ярим шарлари қобиғида ҳосил бўладиган шартли рефлексларнинг муваққат нерв боғланишлари ташкил

этади. Ташқи оламдаги нарсалар ва ҳодисалар комплекс қўзғатувчи сифатида хизмат қилади. Анализаторларнинг қобиқ бўлинмалар ўзагида ана шу комплекс қўзғатувчиларнинг мураккаб таҳлили ва синтези амалга оширилади. Идрок сезгиларга қараганда миянинг анча юксак даражадаги таҳлил қилиш, умумлаштириш фаолияти ҳисобланади. Таҳлил қилмасдан туриб, идрокнинг англанган бўлиши мумкин эмас. Жумладан, нотаниш хорижий тилда айтилган нутқ бошдан-оёқ товушлар оқими тарзида идрок этилади. Нутқнинг англанган ҳолда идрок этилиши, яъни у тушуниши учун нутқнинг алоҳида ибораларга моҳият эътибори билан сўзларга ажратиш шартидир. Айни пайтда нутқни идрок этиш жараёнида таҳлил билан баб- баравар тарзда синтез қилинади, шу туфайли биз алоҳида тарқоқ товушларни эмас, балки сўзларни ва ибораларни идрок этамиз. Муваққат нерв боғланишларининг ўрнатилиши синтезнинг негизини ташкил қилади. Идрокнинг негизи нерв боғланишларининг икки туридан, битта анализатор доирасида ҳосил бўладиган боғланишлардан ва анализаторлараро боғланишлардан таркиб топади. Биринчи ҳолат организмга битта модалликдаги коплекс қўзғатувчи таъсир этганда кузатилади. Эшитиш анализаторларига таъсир қиладиган алоҳида товушларнинг ўзига хос бирикмасидан иборат куй ана шундай қўзғатувчи бўлиши мумкин. Ушбу комплекснинг ҳаммаси битта мураккаб қўзғатувчи сифатида таъсир қилади.

4-илова

Идрокнинг хоссалари

Идрокнинг ўзига хос жуда муҳим хусусиятларидан яна бири кузатувчанликдир. Умуман олганда идрок жараёнининг ҳаммаси кузатиш билан ҳар доим узвий боғлиқ. Чунки одам идрок қилаётганида ниманидир кузатади. Лекин ихтиёрсиз идрок жараёнидаги кузатиладиган нарса ва ҳодисалар одамнинг эсида сақланиб қола бермайди. Кузатишнинг муваффақияти олдиндан қўйиладиган тайёргарликка, кишининг билим ва тажрибаларига, диққатининг кучига ва фикрлаш фаоллигига боғлиқ. Кишининг режали, тизимли ва давомли ихтиёрий идрок қилиш қобилиятини **кузатувчанлик** дейилади. Кузатувчанлик шахснинг шундай хислатидирки, бунда у нарса ва ҳодисаларнинг унга билинмайдиган муҳим характерли хусусиятларини пайқай олади. Идрок қилинадиган нарсани ўраб турган бошқа нарса, жисм ёки ҳодисаларга нисбатан **объект** ҳисобланиб, объектнинг атрофдагилари эса **фон** дейилади. Масалан, ўқитувчи бир дарсда бир неча ўқувчилардан сўрайди. Ҳар сафар сўраётганларни кўради. Чақирилган ўқувчи унинг жавоби хатти-ҳаракати идрок объекти ҳисобланади. **Апперцепция** – идрок жараёнини шахснинг олдинги билимлари, шахсий ва ижтимоий тажрибалари, қизиқишлари, мотивацияси, эҳтиёжлари ва одатлари, умуман руҳий ҳаётининг барча мазмуни билан белгиланишидир. Апперцепция ходисаси туфайли одамлар ўзаро идрокининг мазмуни билан бир-бирларидан муайян даражада тафовутланадилар, яъни улар айнан бир хил нарсани узининг билими, савияси, нуқтаи назари, дунёқараши ва ижтимоий келиб чиқишига асосланган ҳолда турлича идрок қиладилар ҳамда акс эттирадилар. Идрокнинг **константлиги** деганда биз идрок қилишдан онгимизда ҳосил бўлган образнинг реал воқеликдаги бизга таъсир этиб турган нарсанинг табиий ҳолатига ҳар жиҳатдан мос бўлишини тушунамиз. **Иллюзия** – бизга таъсир қилаётган нарсаларни янглиш идрок қилиш демакдир. Воқеликдаги нарса ва ҳодисаларнинг тана аъзоларини қабул қилиш анализаторларга бевосита таъсир этмасдан инсон онгида турли образларнинг (овозларнинг эшитилиши, шарпаларнинг сезилиши) хаёлан, фикран пайдо бўлишидан иборат идрокнинг психопаталогик (руҳий хасталик) ҳодисасига **галлюцинация** дейилади.

5-илова

Идрокнинг таснифи

Фазони идрок қилиш воқеликдаги нарса ва ҳодисаларнинг фазода эгаллаган ўрнини, шаклини, миқдорини, бир-бирига нисбатан муносабатлар билиш жараёнининг шаклидир. Воқеликни идрок қилиш орқали инсон борлиқ тўғрисида, унинг хусусиятлари, хажми, масофаси (ич томонни, чуқурлиги) юзасида муайян маълумотлар, хоссалар, ахборотлар тўплаш, уларни фарқлаш имкониятига эга бўлади. Фазони идрок қилиш ундаги нарсаларнинг шаклини, ҳажмини ва ўзаро муносабатларини акс эттиришдир. Демак, фазодаги нарсалар уч ўлчовда идрок қилинади; нарсаларнинг шакли: уч бурчакли, тўрт бурчакли, куб, квадрат, доира, конус ва бошқалар. Нарсаларнинг ҳажми катта, кичик, ўртача, йирик, майда ва бошқалар. Нарсаларнинг бир-бирига ва идрок қилувчига муносабати: ўнгда, чапда, юқорида, пастда, узоқда ва ҳоказо. Фазони кўриш, тери, мускул-ҳаракат органлари билан идрок қилинади. Одамда инсон томонидан вақтни идрок қилиш асосан руҳий ҳодисалар, ҳолатлар, вазиятлар, хусусиятларнинг ўзаро ўрин алмашинуви туфайли намоён бўлади ва ўзига хос тузилиши билан мазкур жараённинг бошқа шаклларидан фарқ қилиб туради. Вақтни идрок қилиш инсон томонидан акс эттирилаётган вақт бирлигининг объектив (ҳаққоний, холис) мазмунига, шахснинг ўзига нисбатан муносабатига боғлиқ бўлиб, шу мезон орқали унинг маҳсулдорлиги ўлчанади. Масалан, шахснинг эҳтиёжи мотивацияси, қизиқиши ва интилишларига мутаносиб вақт бирлигини, идрок бирлигини идрок қилган тақдирдагина вақт объектив жиҳатдан кечинмалар, ҳис-туйғуларга нисбатан шахснинг ижобий, ҳаққоний муносабатларида тез ўтгандай идрок қилинади, одатда ёктирмаслик идрок майдонига (қамровига) номутаносиблик эса шахсда зерикиш, вақт “секин” ўтиш туйғусини уйғотади. Биосфера ва носферадаги ҳаракатларни идрок қилиш жисмларнинг (баъзан нисбий жиҳатдан бошқа ижтимоий-сиёсий, табиий ҳолатларнинг) фазодаги (ижтимоий ҳаётдаги) ўрин алмашинувини бевосита (бавосита) акс эттиришдан иборатдир. Шу сабабдан, ҳаракат

таққосланмасдан идрок қилиниши илмий психологик манбаларда қайд қилиб ўтилади. Мабодо ҳаракатдаги жисм уни қуршаб турган ҳаракатсиз бошқа жисмларга таққосланган ҳолда идрок қилинса, бундай тоифадаги ҳаракат нисбатан идрок қилиш деб аталади. Агарда ҳаракатланаётган жисм ҳеч қандай нарса билан таққосланмасдан идрок қилинса, бу кўринишдаги ҳаракат эса нисбат берилмасдан нисбатсиз идрок қилиш дейилади.

6-илова

10-Мавзу 11-ДАРС ХОТИРА	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Хотира ҳақида тушунча 2.Хотиранинг нерв-физологик асослари 3.Хотира турлари 4. Хотира жараёнлари
Ўқув машғулотининг мақсади: хотира, ассоциация, хотира турлари, хотира жараёнлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Хотира ҳақида тушунча, хотиранинг инсон ҳаётидаги ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Хотира ҳақида тушунча, хотиранинг инсон ҳаётидаги ўрни тўғрисида маълумотлар берилади.
2. Хотирнинг нерв физиологик асослари, ўхшашлик, ёндошлик, қарама-қаршилик ассоциациялари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2. Хотирнинг нерв физиологик асослари, ўхшашлик, ёндошлик, қарама-қаршилик ассоциациялари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади.
3. Хотиранинг турлари, кўргазмали образли, сўз мантиқ, кўргазмали ҳаракат, механик хотира	3. Хотиранинг турлари, кўргазмали образли, сўз мантиқ, кўргазмали ҳаракат, механик хотира

турларига доир билимларга эга бўлиш	турларига доир билимларга эга бўлиш
4. Хотира жараёнлари, эсда олиб қолиш, эсда сақлаш, эсга тушириш, унутиш каби жараёнларга оид материаллар билан танишиш	4. Хотира жараёнлари, эсда олиб қолиш, эсда сақлаш, эсга тушириш, унутиш каби жараёнларга оид материаллар билан танишилади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Хотира-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Нима учун ассоциация хотиранинг нерв физиологик асоси эканлигини тушунтиринг?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Хотира турларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Хотира –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Хотиранинг нерв физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Нима учун ассоциация хотиранинг нерв физиологик асоси эканлигини тушунтиринг?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Инсон кундалик фаолиятида механик хотиранинг ўрнини қандай баҳолайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Шахсда психик жараёнларни ривожланишида хотира турларининг ўрни сизнингча қандай?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил	

келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

Режа:

1. Хотира ҳақида тушунча
2. Хотиранинг нерв-физологик асослари
3. Хотира турлари

Ўқув машғулотининг мақсади: хотира, ўхшашлик, ёндошлик, қарама-қаршилик ассоциациялари, хотира турлари ва жараёнлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга хотира, ўхшашлик, ёндошлик, қарама-қаршилик ассоциациялари, хотира турлари ва жараёнлари ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

Хотира ҳақида тушунча

Хотира биз илгари идрок қилган, бошдан кечирган ва бажарган ишларимизни ёдда сақлаш, кейинчалик уларни эслаш ёки хотирлаш жараёнидир. Биз ҳар куни янги нарсаларни биламиз, кун сайин билимларимиз бойиб боради. Хотира фаолиятида шахснинг ғоявий йўналиши катта ўрин эгаллайди. Бу йўналиш унинг фаолиятини ҳаёт шароити таъсирида шакллантиради. Киши ўзининг шу фаолияти учун муҳим бўлган воқеа, ҳодисаларни яхши эслаб қолади. Аксинча, киши учун кам аҳамиятга эга бўлган нарсалар ёмон эсда қолдирилади ва тезда унутиб юборилади. Шу ўринда хотира борасидаги таърифларга қайтсак, кўпгина адабиётларда хотира тушунчаси қуйидагича таърифланади. «Индвиднинг ўз тажрибасида эсда олиб қолиши, эсда сақлаши ва кейинчалик уни яна эсга тушириши *хотира* деб аталади». Шуни таъкидлаш жоизки, келтирилган мазкур таъриф хотиранинг мураккаб, кенг қамровли жиҳатларини тўла таъкидлаш имкониятига эга. Шахснинг йўналиши унинг қизиқишида ифодаланади. Кишининг қизиқиши хотирага аниқ ва кучли таъсир кўрсатади, яъни яхши эсда олиб қолишни таъминлайди. Биз кўпинча у ёки бу нарса ва ҳодисаларни ёмон эсда қолдирамиз. Бу хотирани ёмонлигини эмас, балки уларга қизиқиш йўқлигини кўрсатади

2-илова

Хотиранинг нерв физиологик асослари

Хотиранинг нерв-физиологик асосида бош мия пўстида ҳосил бўладиган шартли рефлекслар, турли ассоциатив боғланишлар ётади. Лекин, одам эсда олиб қолиш пайтида ассоциациялар ҳосил бўлганлигини мутлақо сезмайди. Ҳар хил ассоциацияларнинг ҳосил бўлганини одам кейинчалик бирор нарсани эсга тушириш пайтида бўлади. Хотиранинг нерв-физиологик механизмлари хусусида тўхталар эканмиз, сўнгги йилларда техниканинг ғоят тез ривожланиши натижасида турли эсда олиб қолувчи аппаратларга бўлган

эҳтиёж бениҳоя кўпайиб кетганлигини таъкидлаш жоиз. Бу ўз навбатида хотиранинг нерв-физиологик механизмларини психолог ва физиологлардан ташқари инженерлар, биохимиклар, генетиклар ҳамда кибернетиклар томонидан ўрганилишига олиб келди. Натижада хотиранинг нерв физиологик механизмларини тушунтирувчи бир қанча янги назариялар майдонга келди. Ана шундай назариялардан энг муҳими молекулаларнинг ўзгариши билан боғлиқ бўлган биохимик назариядир. Бу назарияга кўра бирор нарсани эсда олиб қолиш ва эсда сақлаб туриш махсус тузилишни ўзгариши билан боғлиқдир. Ўтказилган текширишларга кўра, бирор нарса эсда олиб қолинганда, асосан нерв ҳужайраларининг (нейронларнинг) дендрит шохлари таркибида ўзгариш юзага келади. Улар қандайдир бошқачароқ тузилишга кириб оладилар. Дендритлар тузилишидаги ҳосил бўлган ўзгариш дарров ўтиб кетадиган бўлмай, анча мустаҳкам бўлади. Шу сабабли эсда олиб қолган нарса узоқ вақт хотирада сақланиб туради.

3-илова

Хотиранинг турлари

Хотира инсоннинг ҳолати ва фаолиятининг барча соҳаларида қатнашиши туфайли унинг намоён бўлиш шакллари, ҳолатлари, шарт-шароитлари, омиллари ҳам хилма-хил кўринишга эгадирлар. Одатда хотирани муайян турларга ажратишда энг муҳим асос қилиб унинг тавсифномаси сифатида эсда олиб қолиш, эсда сақлаш, эсга тушириш, унутиш сингари жараёнларни амалга оширувчи фаолиятининг хусусиятларига боғлиқлиги олинади. **Ҳаракат хотираси** – инсон фаолиятининг ҳар бир турида руҳий фаолликнинг у ёки бу кўринишларини устунлик қилишида кузатилади. **Ҳис-туйғу ёки ҳиссиёт хотираси.** Бу хотира ҳис-туйғулар, руҳий кечинмалар, ҳиссиётлар, эҳтиёжларимиз ва қизиқишларимиз қандай қондирилаётганлигидан, атрофимиздаги нарса ва ҳодисаларнинг хусусиятига нисбатан муносабатимиз қай тарзда амалга оширилаётганлигидан доимо хабар бериб туриш имкониятига эга. **Образли хотира** – тасаввурлар ва турмуш манзаралари, шунинг билан бирга, товушлар, таъмлар, ранглар шакллар, билан боғлиқ бўлган хотира туридир. Образ хотираси деб яққол мазмунни, бинобарин, нарса, ҳодиса-ларнинг аниқ образларини, уларнинг хусусиятлари ва боғланишларини эсда қолдириш, онгда мустаҳкамлаш ҳамда зарурият туғилганида эсга туширишдан иборат хотира турига айтилади. **Сўз-мантиқ хотираси** мазмунини фикр ва мулоҳазалар, аниқ ҳукм ҳамда хулоса чиқаришлар ташкил этади. Инсонда фикр ва мулоҳаза турли хил шакллар ёрдамида ифодаланганлиги туфайли уларни ифодалаш фақат ўзлаштирилаётган материалларнинг асосий маъносини изоҳлаш, талқин қилиб бериш ёки уларни сўзма-сўз ифодаланишини айнан айтиб беришга қаратилган бўлиши мумкин. **Ихтиёрий хотира** деганда маълум мақсадни рўёбга чиқариш учун муайян даврларда ақлий ҳаракатларга суянган ҳолда амалга оширилишидан иборат хотира жараёни тушунилади.

Хотиранинг ихтиёрий ва ихтиёрсиз турлари хотира тараққиётининг иккита кетма-кет босқичларини ташкил этади. **Ихтиёрсиз хотиранинг** турмушда ва фаолиятда катта ўрин эгаллашини ҳар ким ўз шахсий тажрибасидан билади. Ихтиёрсиз хотиранинг муҳим хусусиятларидан бири маълум мақсадсиз ақлий, асабий, иродавий зўр беришсиз ҳаётий аҳамиятга эга бўлган кенг кўламдаги маълумот, хабар, ахборот, таъсуротларнинг кўпчилик қисмини акс эттиришдир. **Оператив хотира** инсон томонидан бевосита амалга оширилаётган фаол тезкор ҳаракатлар, усуллар учун хизмат қилувчи жараённи англатувчи мнемик ҳолат **оператив хотира** деб аталади. Ҳозирги замон психологиясида ушбу ҳолатни намоён қилиш учун қуйидаги мисол келтирилади. Математик амални бажаришга киришар эканмиз, биз уни муайян бўлакларга ажратиб ҳал қилишни мақсад қилиб қўямиз. Шу боисдан оралиқ натижаларни ёдда сақлашга интиламиз, ниҳоясига яқинлашган сари айрим материаллар эсдан чиқа бошлайди.

4-илова

5-илова

6-илова

11-Мавзу 12-ДАРС ХАЁЛ	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Хаёл ҳақида тушунча 2.Хаёл жараёнлари 3.Хаёл турлари 4.Хаёл сифатлари
Ўқув машғулотининг мақсади: хаёл, хаёл жараёнлари, хаёл турлари, сифатлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Хаёл ҳақида тушунча, фантазия, инсон ҳаётида хаёлнинг ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Хаёл ҳақида тушунча, фантазия, инсон ҳаётида хаёлнинг ўрни тўғрисида маълумотлар берилади
2.Хаёл жараёнлари, агглютинация, гиперболизация, тизимлаштириш, акцентлаштириш, гиперболизация борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2.Хаёл жараёнлари, агглютинация, гиперболизация, тизимлаштириш, акцентлаштириш, гиперболизация борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3.Хаёл турлари, тасаввур хаёли, ижодий хаёл, ихтиёрсиз хаёл, ихтиёрий хаёл реалистик хаёл, фантастик хаёл турларига билимларга эга бўлиш	3.Хаёл турлари, тасаввур хаёли, ижодий хаёл, ихтиёрсиз хаёл, ихтиёрий хаёл реалистик хаёл, фантастик хаёл турларига билимларга эга бўлинади
4. Хаёл сифатлари, хаёлнинг кенглиги, мазмундорлиги, кучи, реаллиги, фантазияга бойлиги оид материаллар билан танишиш	4. Хаёл сифатлари, хаёлнинг кенглиги, мазмундорлиги, кучи, реаллиги, фантазияга бойлиги оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий Умумий психология назарияси ва амалиёти” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Хаёл-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Инсон ҳаётида хаёл жараёнларининг ўрнини изоҳланг?” (6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Хаёл турларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб,	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга "ФСМУ" технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва "инсерт" усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	"Инсерт" усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва "3х4" технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Хаёл –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
"Муаммо" органайзерини тўлдиринг

Хаёл жараёнларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва "Муаммо" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Инсон ҳаётида хаёл жараёнларининг ўрнини изоҳланг?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
"Тушунчалар таҳлили " органайзерини тўлдиринг
1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва "Тушунчалар таҳлили" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни

Тасаввур хаёли	
Ижодий хаёл	
Ихтиёрсиз хаёл	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Ихтиёрий хаёл	
Реалистик хаёл	
Фантастик хаёл	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.
Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Хаёлнинг кенглиги ва мазмундорлиги ўртасида алоқадорлик мавжудми?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Фантазия ва унинг инсон фаолиятида намоён бўлишини қандай изоҳлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- ✓ Хаёл тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- ✓ Хаёл жараёнларининг моҳиятини асосланг?
- ✓ Хаёл турларининг мазмуни нималар билан белгиланади?
- ✓ Хаёл сифатларининг мазмуни нималарда кўринади?
- ✓ Хаёлнинг хусусиятларининг мазмуни нималар билан белгиланади?
- ✓ Хаёл шаклларининг мазмунини изоҳланг?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

Режа:

1. Хаёл ҳақида тушунча
2. Хаёл жараёнлари
3. Хаёл турлари
4. Хаёл сифатлари

Ўқув машғулотининг мақсади: хаёл, хаёл жараёнлари, хаёл турлари, сифатлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга хаёл, хаёл жараёнлари, хаёл турлари, сифатлари ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова

Хаёл ҳақида тушунча

Одам ўз ҳаёти давомида илгари идрок қилган нарса ва ҳодисаларни тасаввур этибгина қолмай, балки ҳеч қачон ҳаётида учратмаган нарсаларни ҳам тасаввур эта олади. Бошқача қилиб айтганда, одам фақат илгари идрок қилган нарсаларинигина эслаш билан чекланиб қолмай, балки шу пайтгача ҳеч қаерда учратмаган янги нарсаларини ҳам ўз ҳаётида ярата олади. **Хаёл** деб одамнинг онгида илгаридан бор бўлган вақтли алоқаларнинг (ассоциацияларни) қайтадан тикланиши ва бир-бири билан янгича қўшилиши орқали нарса ва ҳодисаларнинг янги образларини ҳосил қилишга айтилади. Хаёл – образ тасаввур ёки ғоя шаклида янги нарсанинг яратилиши, онг фаолияти, яъни илгари идрок қилинмаган нарсаларнинг образларини мавжуд тасаввурлар асосида мияда яратишда ифодаланадиган фаолиятдир. Хаёлнинг инсон ҳаётидаги ўрни жуда каттадир. Исталган меҳнат фаолиятини оладиган бўлсак, хаёлнинг иштирокисиз деярли амалга ошириб бўлмайди. *Масалан,* бирор нарса ясаш бирор ўсимликни ўстириш учун қўлга киритиладиган натижаларни олдиндан билиш, яъни хаёлда тасаввур этиб кўриш лозим бўлади. Шунинг учун хаёл жуда кўп фаолиятларнинг таркибий қисмига киради. Хаёл қилиш жараёни жуда ҳам мураккаб акс эттириш жараёни бўлишига қарамай, унинг асосида ётган физиологик механизмларни академик. И.П. Павловнинг олий нерв-фаолияти ҳақидаги таълимоти асосида маълум даражада тушунтириб ўтиш мумкин. Хаёлнинг нерв физиологик асосида ҳам миянинг пўстида илгари ҳосил қилинган вақтли алоқаларнинг (ассоциацияларнинг) яна қайта тикланиб, бир-бири билан янгича қўшилиш жараёни ётади. Шуни ҳам айтиш керакки, бош мия ярим шарларида илгари ҳосил қилинган вақтли алоқалар бирин-кетин тикланадилар ва бинобарин уларнинг қўшилишлари ҳам аста-секин юзага келади. Ана шунинг натижасида бош миянинг пўстида инсон ўз шахсий ҳаётида ҳеч қачон идрок қилмаган нарсаларнинг образлари пайдо бўлади. Бу образларнинг кўпи воқеликка мутлақо тўғри келмайди ва натижада тормозланиб қоладилар. Бошқа бирлари эса воқеликка тўғри келганлиги ҳамда

инсон фаолияти учун миядан янги имкониятлар очиб бергани туфайли амалий фаолият натижалари билан мустаҳкамланадилар. Хаёл қилиш жараёни ҳамиша нутқ орқали амалга оширилиши туфайли нутқнинг нерв-физиологик асосида иккинчи сигналлар тизимининг фаолияти ҳам фаол қатнашади. Бундан ташқари хаёл қилиш жараёнида диққат, хотира, тафаккур ва ирода жараёнлари ҳам иштирок қилади. Ана шу нуқтаи назардан олганда хаёлнинг (хусусан ижодий хаёлнинг) нерв физиологик механизмларни тўла тушунтириб бериш учун етарли илмий маълумотлар йўқ. Ҳозирги кунда фан ва техниканинг жуда тез темп билан ривожланиши ижодий хаёл жараёнининг олдига катта вазифалар қўймоқда.

3-илова

Хаёл жараёнлари

Хаёл жараёнлари инсоннинг тажрибаси ва билим доираси, шунингдек ўтмиш тажрибалари билан белгиланади. **Агглютинация** – «елимлаш» деган маънони билдириб, унда турли қисмларни битта қилиб янги образ яратилади. **Гиперболизация –** образларни катталаштириш ёки кичиклаштириш шунингдек, алоҳида қисмларни ўзгартиришдир. **Тизимлаштириш** – ўхшатиш орқали айрим тасаввурларни улар орасидаги фарқларни силлиқлаш; типиклаштириш-бир хил образларни қайтарилиши бўлиб, ҳар бир давр учун типик бўлган образларни яратиш **Акцентлаштириш** – айрим белгиларни таъкидлаш орқали образлар яратиш *Масалан:* ўртоқлик ҳазиллари. Акцентлаштириш бадиий адабиётларда жуда кўп қўлланилади. Юқоридаги хаёл жараёнлари орқали яратиладиган образлар анализ ва синтез жараёнида рўй беради. Чунки ҳар бир нарсани ёки ҳодисани аввал анализ (таҳлил) қилиб кўрилади, кейин уларни синтез (бирлаштириш) қилиш орқали янги образлар ҳосил қилинади. Хаёл жараёнида хаёл тасаввурларининг хотира тасаввуридан фарқи муҳим аҳамиятга эга. Хаёл тасаввурлари онгда пайдо бўлади ва барқарор бўлади. Хотира тасаввуридаги нарса доимо таниш нарсадек ҳис қилинади. Хаёл тасаввурлари эса янгиликни ҳис қилиш туйғуларини беради. Хаёл тасаввурлари инсоннинг қизиқиш ва идеаллари билан боғлиқ бўлгани сабабли янгиликни ҳис қилиш туйғулари оқибатида вужудга келади.

4-илова

Хаёл турлари

Одатда биз тасаввур хаёли, ижодий хаёл, ихтиёрий ва ихтиёрсиз хаёл деб хаёлни бир неча турларга ажратамиз. **Тасаввур хаёли** деб ўтмишда бўлиб ўтган ёки ҳозирда бор бўлган лекин бизнинг турмуш тажрибамизда шу пайтгача учратмаган, яъни биз идрок қилмаган тасаввур ва образлар яратишга айтилади. **Ижодий хаёл** – деб тажрибамизда бўлмаган ва воқеликнинг ўзида ҳам учратмаган нарса ва ҳодисалар ҳақида тасаввур ҳамда образлар яратишдан иборат хаёл турига айтилади. Ижодий хаёл мураккаб акс эттириш жараёни бўлиб, одамнинг ҳаётида жуда катта аҳамиятга эгадир. Одам ўзининг ижодий хаёли орқали бирор янги, шу пайтгача кўрилмаган нарса яратади. *Масалан:* Ёзувчи асари учун типик образ яратганда унинг хаёли ижодий бўлади. Тадқиқотчининг бирор тадқиқот устида ишлаганида ҳам унинг хаёли ижодий бўлади. жодий хаёл образлари сўзларда ёки моддий объектларда тасвирланиши мумкин. Ижодий хаёл маҳсули, яъни тасаввур ва образлари санъатнинг ҳамма турларида архитектурада, фан ва техника соҳасидаги ихтироларда намоён бўлади. Шуни ҳам назарда тутиш керакки, тасаввур хаёли билан ижодий хаёл ўртасидаги фарқ фақат нисбий характерга эгадир. Худди ижодий хаёл жараёнидаги каби тасаввур хаёли жараёнида ҳам аслида нарсаларнинг образлари янгидан ижод қилинади. Ана шунинг учун хаёлнинг бу икки турини бир-биридан батамом ажратиб бўлмайди. Ижодий хаёлнинг махсус тури орзудир. **Орзу** ижодий хаёлнинг, тилакнинг келажакка қаратилган шаклидир. Орзусиз киши бўлмайди. Орзу одамнинг у ёки бу фаолиятига ундайдиган стимул турткич ҳисобланади. Лекин орзунинг бошқа салбий турлари ҳам бор. **Ихтиёрсиз хаёл** деб – одам ўзининг олдига ҳеч қандай мақсад қўймасдан, иродани ишга солмасдан, қандайдир ўз-ўзига образ ва тасаввурларни яратишига айтилади. Ихтиёрсиз хаёл шу топдаги кучли эҳтиёж туфайли майдонга келади. **Ихтиёрий хаёл** жараёнлари бетартиб равишда, эмас балки муайян бир жараёнда ўтади. Бу тартиб одамнинг эҳтиёжлари, мақсадлари, ҳиссиётлари фикр ҳамда маслаклари билан белгиланади. Ихтиёрий хаёл деб олдиндан белгиланган мақсад асосида ирода кучини ишга солиб муайян образ ва тасаввурларни яратишга айтилади. Демак, ихтиёрий хаёл ҳамиша маълум мақсад ва вазифаларни бажариш билан боғлиқ бўлади. Бундай мақсад ва вазифалар бошқалар томонидан қўйилиши мумкин. **Реалистик хаёл** – турида воқелик акс эттирилади, орзулар амалга ошади. **Фантастик хаёл** – амалга ошмайдиган хаёл туридир.

5-илова

Хаёл сифатлари

Кишиларнинг хаёли кенглиги, мазмундорлиги, кучи ва реаллиги, фантазия бойлиги жиҳатидан фарқ қилади. Хаёл кенглиги воқеликнинг кишилар фаолияти учун бўладиган доираси билан белгиланади. Хаёлнинг унумдорлиги бирор нарсага нисбатан хаёлнинг бойлиги, хилма-хиллиги билан белгиланади.

Хаёл кенг бўлса, у мазмундор ҳам бўлади. Хаёл фаолиятнинг бирор соҳасида намоён бўлади. Хаёлнинг кенглиги ва мазмундорлиги кишининг билим ва тажрибасига боғлиқ. Хаёл кучи кучсиз ва кучли бўлади. Кучли хаёлда одам жуда тез таъсирланади. **Хаёлнинг реаллиги** – воқеликни тўғри акс эттирувчи хаёлий образларнинг яратилиши, генийларни хаёлининг кучи реал хаёлдир.. Хаёлнинг реаллиги одамнинг тажрибасига, билимига, тафаккурига боғлиқ бўлади. Образлар амалга ошмаса, бу реал хаёл бўлмайди, балки фантастик хаёл бўлади. Болаларда хаёл катталарга тақлид қилиш орқали ўсади. Болаларда фантазия жуда кучли, масалан, улар оддий чўпни «учқур от» деб тасаввур қилиб ўйнайдилар. Уларни қаҳрамон деб ҳис қиладилар. Ясли ёшига нисбатан боғча ёшидаги болалар хаёли бир мунча кенгроқ бўлади. Уларда хаёл асосан кенгроқ бўлади. Бола катталарга тақлид қилиб, шофёр, доктор бўлади ва ҳоказо. Боғча ёшидаги болаларда хаёл ихтиёрий бўлади. *Масалан,* катта одам болага кубиклардан уй ясаш, расм чизиш каби топшириқлар беради. Боғча ёшидаги болаларнинг хаёли катталар билан мулоқотда бўлиш таъсирида ўсади. Болалар эртакларни тинглашни, воқеаларни эшитишни ёқтирадилар. Катталарнинг фикрларини эшитиш натижасида болаларда улар ҳали кўрмаган нарсалар тўғрисида образлар пайдо бўлади. Болалар ўйин вақтида эркин образларни яратадилар. Кичик ёшдаги болалар хаёлининг ўсиши учун тарбиячининг олиб борадиган машғулотлари, турли ўйинларини тасаввур этишлари катта аҳамиятга эга. Асосан қизиқишлар хаёлнинг ўсишига ёрдам беради. Хаёл фаолияти кучли бўлса унинг мазмуни кенгроқ идрок қилинади. Хаёл тасаввурлари эсда олиб қолиш, эсга тушириш боғланишларини вужудга келтириш учун таянч бўлади. Тафаккур жараёнидаги яққоллик хаёл фаолияти туфайли содир бўлади. Хаёл фаолияти туфайли туғиладиган ҳислар кўпинча анча кучли ва барқарор ҳислар бўлади.

6-илова

12-Мавзу 13-Дарс ТАФАККУР	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Тафаккур ҳақида тушунча 2. Тафаккурнинг нерв-физиологик асоси 3.Тафаккур операциялари
Ўқув машғулотининг мақсади: тафаккур, иккинчи сигналлар тизими, тафаккур операциялари, шакллари, турлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Тафаккур ҳақида тушунча, тафаккур, нутқ, иккинчи сигналлар тизими тўғрисида маълумотлар бериш	1.Тафаккур ҳақида тушунча, тафаккур, нутқ, иккинчи сигналлар тизими тўғрисида маълумотлар берилади
2.Тафаккур операциялари, анализ, синтез, умумлаштириш, мавҳумлаштириш, таққослаш, тизимлаштириш операциялари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2.Тафаккур операциялари, анализ, синтез, умумлаштириш, мавҳумлаштириш, таққослаш, тизимлаштириш операциялари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3.Тафаккур шакллари, тушунча, ҳукм, хулоса чиқаришга доир билимларга эга бўлиш	3.Тафаккур шакллари, тушунча, ҳукм, хулоса чиқаришга доир билимларга эга бўлинади.
4. Тафаккур турлари, шаклига кўра, топшириқ характерига кўра, фикрнинг ёйиқлиги ва оргиналлигига кўра турларига оид материаллар билан танишиш	4. Тафаккур турлари, шаклига кўра, топшириқ характерига кўра, фикрнинг ёйиқлиги ва оргиналлигига кўра турларига оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Тафаккур-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Инсон ҳаётида тафаккур операцияларининг ўрнини изоҳланг?” (6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Тафаккур шаклларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга "тушунчалар таҳлили" технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва "инсерт" усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	"Инсерт" усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва "3х4" технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Тафаккур –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
"Муаммо" органайзерини тўлдиринг

Тафаккур операцияларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва "Муаммо" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Биогенетик ва социогенетик назарияларда шахс муаммосининг талқини нималардан иборат?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга

баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қиска ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Малака ва унинг инсон ҳаётидаги ўрнини қандай баҳолайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Инсон одатлар унинг ижобий ва салбий томонларини нимада деб ўйлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

Режа:

1. Тафаккур ҳақида тушунча
2. Тафаккурнинг нерв-физиологик асоси
3. Тафаккур операциялари

Ўқув машғулотининг мақсади: тафаккур, иккинчи сигналлар тизими, тафаккур операциялари, шакллари, турлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга тафаккур, иккинчи сигналлар тизими, тафаккур операциялари, шакллари, турлари ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

12-Мавзу 14-Дарс ТАФАККУР	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Тафаккур шакллари 2. Тафаккур турлари 3.Тафаккур сифатлари
Ўқув машғулотининг мақсади: тафаккур, иккинчи сигналлар тизими, тафаккур операциялари, шакллари, турлари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Тафаккур ҳақида тушунча, тафаккур, нутқ, иккинчи сигналлар тизими тўғрисида маълумотлар бериш	1.Тафаккур ҳақида тушунча, тафаккур, нутқ, иккинчи сигналлар тизими тўғрисида маълумотлар берилади
2.Тафаккур операциялари, анализ, синтез, умумлаштириш, мавҳумлаштириш, таққослаш, тизимлаштириш операциялари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2.Тафаккур операциялари, анализ, синтез, умумлаштириш, мавҳумлаштириш, таққослаш, тизимлаштириш операциялари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3.Тафаккур шакллари, тушунча, ҳукм, хулоса чиқаришга доир билимларга эга бўлиш	3.Тафаккур шакллари, тушунча, ҳукм, хулоса чиқаришга доир билимларга эга бўлинади.
4. Тафаккур турлари, шаклига кўра, топшириқ характерига кўра, фикрнинг ёйиқлиги ва оргиналлигига кўра турларига оид материаллар билан танишиш	4. Тафаккур турлари, шаклига кўра, топшириқ характерига кўра, фикрнинг ёйиқлиги ва оргиналлигига кўра турларига оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	«Daraxt», «Baliq skeleti» texnologiyalari.
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Тафаккур-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Инсон ҳаётида тафаккур операцияларининг ўрнини изоҳланг?” (6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Тафаккур шаклларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

Жонлантириш учун саволлар:

- Тафаккуртушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- Тафаккур операцияларини ажратиб кўрсатинг?
- Тафккур шакллари нималарда кўринади?
- Тафаккур сифатларининг мазмунини изоҳланг?
- Тафаккурнинг турларининг моҳиятини изоҳланг?
- Тафаккурдаги индивидуал фарқлар нималарда кўринади?

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

Режа:

1Тафаккур шакллари
2Тафаккур турлари
3Тафаккур сифатлари

Ўқув машгулотининг мақсади: тафаккур, иккинчи сигналлар тизими, тафаккур операциялари, шакллари, турлари ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга тафаккур, иккинчи сигналлар тизими, тафаккур операциялари, шакллари, турлари ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

5-илова

Тафаккур шакллари

Психологияда нутқ фикр юритиш фаолиятининг воситаси деб юритилади. Одамда нутқ тафаккур жараёнида ҳукм, хулоса чиқариш ва тушунчалар шаклида ифодаланиб келади. Нарса ва ҳодисаларнинг белги ва хусусиятлари ҳақида тасдиқлаб ёки инкор қилиб айтилган фикр **ҳукм** деб аталади. Ҳукмлар объектив воқеликни акс эттирилишига қараб чин ёки хато бўлади. Нарса ва ҳодисаларда воқеликда ҳақиқатан ўзаро боғлиқ бўлган белгилар, аломатлар ҳукмларда боғлиқ равишда кўрсатиб берилса ёки воқеликда бир-биридан ажратилган нарсалар ҳукмларда ажратиб кўрсатилса бу **чин ҳукм** деб аталади. Масалан, металлар электр токини ўтказувчидир; металлар қиздирилганда кенгаяди, деган чин ҳукмлардир. Чунки электр токини ўтказиш қиздирилганда кенгайиши металларга хос хусусиятдир. Бир қанча ҳукмларнинг мантиқий боғланиши натижасида ҳосил бўлган янги ҳукм инсоннинг билиш фаолиятида алоҳида аҳамиятга эга. **Хулоса чиқариш** шундай тафаккур шаклидирки, бу шакл воситаси билан биз икки ёки ундан ортиқ ҳукмлардан янги ҳукм ҳосил қиламиз. Хулоса чиқариш уч турга бўлинади: индуктив, дедуктив ва аналогия. **Индуктив хулоса чиқариш** – бу хулоса чиқаришнинг шундай мантиқий усулидирки, бунда бир неча якка ва айрим ҳукмлардан умумий ҳукмга ўтилади, ёки айрим факт ва ҳодисаларни ўрганиш асосида умумий қонун ва қоидалар яратилади. **Дедуктив**

хулоса чиқаришда умумий ва якка ҳукмлардан якка ёки жузъий ҳукм келтириб чиқарилади. **Аналогия** хулоса чиқаришнинг шундай шаклидирки, бунда биз икки предметнинг баъзи бир белгилари ўхшашлигига қараб, бу предметларнинг бошқа белгиларининг ўхшашлиги тўғрисида хулоса чиқарамиз. **Аналогия** деб нарса ва ҳодисаларнинг бир-бирига ўхшаш бўлган баъзи белгиларига қарабгина ҳукм юритишдан иборат хулоса чиқариш шаклига айтилади. **Тушунча** деганда биз нарса ва ҳодисаларнинг энг муҳим ва энг асосий хусусиятларини акс эттиришни тушунамиз. Тушунчалар ҳукмлардан таркиб топади. Шу сабабли тушунчанинг мазмунини очиб бериш учун бир қанча ҳукм юртишга тўғри келади.

Тафаккур турлари

А.В.Петровский муҳаррирлигида чоп этилган, "Умумий психология" дарслигида тафаккурни қуйидаги турлари ажратиб кўрсатилади: кўргазмали-ҳаракат, кўргазмали-образли, мавҳум назарий тафакур турлари ва бошқалар.

Кўргазмали-ҳаракат тафаккур тури. Тарихий тараққиёт давомида одамлар ўз олдиларида турган мақсадларни дастлаб амалий фаолият нуқтаи назаридан ечганлар, кейинчлик унда назарий фаолият ажралиб чиққан. амалий ва назарий фаолият чамбарчас бир-бири боғлангандир. **Кўргазмали-образли тафаккур** содда шаклда кўпинча боғча ёшидаги болаларда, яъни 4-7 ёшгача бўлган болаларда пайдо бўлади. Бу ёшдаги болаларда тафаккурнинг амалий ҳаракатлар билан алоқаси аввалгидек тўғри ва бевосита бўлмайди. Боғча ёшидаги болалар фақат кўргазмали образлар билан фикр юритадилар ва унча тушунчага эга бўлмайдилар. Фикр юритилиши лозим бўлган нарса-ҳодисаларни идрок ёки тасаввур қилиш мумкин бўлса, бундай тафаккур **конкрет тафаккур** деб аталади. У ўз навбатида яққол-предметли ва яққол-образли тафаккур турларига ажратилади. Агар фикр юритиш объекти бевосита идрок қилинса, бундай тафаккур **яққол-предметли тафаккур** дейилади. Фикр юритилаётган нарса ва ҳодисалар фақат тасаввур қилинса, бундай тафаккур **яққол-образли тафаккур** деб аталади. **Абстракт тафаккур** нарсаларнинг моҳиятини акс эттирувчи ва сўзларда ифодаловчи тушунчаларга таяниб фикр юритишдир. Алгебра, тригонометрия, физика, чизма геометрия, олий математика масалаларини ечиш маҳалида фикр юритиш, мулоҳаза билдириш, абстракт тафаккурга хос мисоллардир. Абстракт тафаккур конкрет тафаккурдан ғоят кенг маъно англаниши билан қатор нарса ва ҳодисалар тўғрисида, абстракт тафаккур ёрдамида мулоҳаза борлиқ тўғрисида чексизлик, сифат, миқдор, тенглик тўғрисида, гўзаллик юзасидан мавҳум абстракт мулоҳаза юритиш мумкинлиги билан фарқ қилади. Ҳодисаларни изоҳлашга, фараз қилишга қаратилган тафаккур **назарий тафаккур** деб аталади. Тушунчалар ўртасидаги боғланишларни ёритиб бориш ва шу боғланишларни назарий жиҳатдан фикр юритиш йўли билан изоҳлаш каби жараёнларни назарий тафаккур ёрдамида амалга ошириш мумкин. Изоҳлаш пайтида изоҳланаётган нарса ва ҳодисалар, хосса ва хусусиятлар, жисм ва предметлар, умуман бутун воқелик маълум туркумдаги тушунчалар қаторига киритилади ва уларнинг фарқ қиладиган белги ва аломатлари фикран ажратиб кўрсатилади. Бундан ташқари муайян объектларнинг моҳияти, мазмуни мавжуд бўлишлик сабаблари, келиб чиқиши, тараққиёти, ўзгариши, шунингдек уларнинг аҳамияти ва функция ҳамда вазифалари изоҳлаб берилади.

6-илова

Тафаккур сифатлари

Тафаккур бошқа билиш жараёнлари каби ўзининг индивидуал хусусиятларига эга бўлиб, фикр юритиш фаолиятининг шакллари, воситалари ва операцияларининг муносабатлари кишиларда турлича намоён бўлишида ўз ифодасини топади. Одатда тафаккурнинг индивидуал хусусият-лари, сифатларига билиш фаолиятининг мазмундорлиги, мустақиллик, эпчиллик, самарадорлик, фикрнинг кенглиги, тезлиги, чуқурлиги ва бошқа сифатлар киритилади.

Тафаккур мазмундорлиги деганда инсонинг теварак-атрофдаги моддий воқелик тўғрисида онгда қай миқдорда, кўламда мулоҳазалар, муҳокамалар, фикрлар, муаммолар, тушунчалар жой олганлиги назарда тутилади. Инсонда санаб ўтилган характердаги ғоялар тўлиб тошса, шунчалик тафаккур мазмундор бўлади. Кишилар бир-бирларидан биринчи навбатда тафаккурнинг мазмундорлиги билан тафовутланади.

Тафаккурнинг чуқурлиги деганимизда моддий дунёдаги нарса-ҳодисаларнинг асосий қонунлари, қонуниятлари, хоссалари, сифатлари уларнинг ўзаро боғланишлари, муносабатлари, тафаккуримизда тўлиқ акс этганлигини тушунишимиз керак. Тафаккур арсеналида жойлашган нарсаларнинг қай йўсинда системалашганлигига қараб тўғри ва рационал йўл назарда тутилади, у ёки бу шахснинг тафаккур чуқурлиги тўғрисида қатъий бир қарорга келиш мумкин.

Тафаккурнинг кенглиги ўзининг мазмундорлиги, чуқурлиги каби сифатлари билан мунтазам алоқада бўлади. Инсонлардаги нарса ва ҳодисаларнинг энг муҳим белги, хусусиятларини ўзида мужассамлаштирган ўтмиш юзасидан, ҳозирги давр ҳақида, шунингдек, келажак тўғрисида мулоҳазалар, муаммолар ва тушунчаларни қамраб олган тафаккур **кенг тафаккур** дейилади. Фикр доираси кенг билим

савияси юқори серғоя ижодий изланишдаги кишиларни ақл заковатли, билимдон ёки тафаккури кенг кишилар деб аташ мумкин. Демак, инсоннинг ақл-заковати, билимдонлиги мулоҳазадорлиги унинг тафаккурининг кенглигидан далолат беради.

Инсон тафаккури ўзининг мустақиллиги жиҳатидан мустақил ва номустақил тафаккурга ажратилади. **Тафаккурни мустақиллиги** деганда кишининг шахсий ташаббуси билан ўз олдига аниқ мақсад, янги вазифалар қўя билиши, улар юзасидан амалий ва илмий характердаги фараз, гипотеза қилиш, натижани кўз олдига келтира олиши, қўйилган вазифани ҳеч кимнинг кўмагисиз, кўрсатмасисиз ўзининг ақлий изланиши туфайли турли йўл, усул ва воситалар топиб, мустақил равишда ҳал қилишдан иборат ақлий қобилиятни тушуниш керак.

Тафаккурнинг мустақиллиги ақлнинг серташаббуслиги, пишиқлиги ва танқидийлигида намоён бўлади. **Ақлнинг серташаббуслиги** деганда инсоннинг ўз олдига янги муаммо, аниқ мақсад ва конкрет вазифалар қўйишни, ана шуларнинг барчасини амалга оширишда, ниҳоясига етказишда ечимни қидиришда усул ва воситаларни шахсан ўзи излаши, ақлий зўр бериб интилиши, уларга таааллуқли қўшимча белги ва аломатларни киритишдан иборат босқичларнинг намоён бўлишини назарда тутамиз. **Ақлнинг пишиқлиги** вазифаларни тез ечишда, ечиш пайтида янги усул ва воситаларни ўз ўрнида аниқ қўллашда, трафаретга айланган эски йўл ҳамда усуллардан фориғ бўлишда ва бошқа жараёнларда ифодаланади.

7-илова

13-Мавзу 15-ДАРС ҲИССИЁТ	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Ҳиссиёт ҳақида тушунча 2..Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши 3.Ҳисларнинг кечириш шакллари 4. Юксак ҳислар
Ўқув машғулотининг мақсади: ҳиссиёт, эмоция, ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши, ҳисларни кечириш шакллари, юксак ҳислар ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Ҳиссиёт ҳақида тушунча, ҳиссиёт, эмоция, инсон ҳаётида ҳиссиётнинг ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Ҳиссиёт ҳақида тушунча, ҳиссиёт, эмоция, инсон ҳаётида ҳиссиётнинг ўрни тўғрисида маълумотлар берилади.
2. Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши, сўз, нутқ, пантомимика, ифодали юз қиёфалар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2. Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши, сўз, нутқ, пантомимика, ифодали юз қиёфалар борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади.
3.Ҳисларнинг кечириш шакллари, эмоционал тон, кайфият, стресс, аффект ҳолатларига доир билимларга эга бўлиш	3.Ҳисларнинг кечириш шакллари, эмоционал тон, кайфият, стресс, аффект ҳолатларига доир билимларга эга бўлинади.
4. Юксак ҳислар, праксис ҳислар, эмоционал, интеллектуал, ахлоқий ҳисларга оид материаллар билан танишиш	4. Юксак ҳислар, праксис ҳислар, эмоционал, интеллектуал, ахлоқий ҳисларга оид материаллар билан танишилади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш	Ёзиб олади

	мезонларини эълон қилади (2-илова)	
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Ҳиссиёт-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Ҳиссий ҳолатларни ифодалашининг психологик механизмлари нималардан иборат?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Ҳисларни кечириш шаклларига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Ҳиссиёт –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Ҳиссий ҳолатларни ифодаланишига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Ҳиссий ҳолатларни ифодалашининг психологик механизмлари нималардан иборат?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Кайфият	
Ҳиссий тон	
Эмоция	
Аффект	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Стресс	
Физиологик стресс	
Психологик стресс	
Информацион стресс	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Юксак ҳисларни намоён бўлиш механизмлари нималардан иборат?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ахлоқий ва эмоционал ҳислар ўртасидаги

	алоқадорлик нималарда кўринади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- ✓ Ҳиссиёт тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- ✓ Ҳис-туйғуларнинг вазифалари нималарда кўринади?
- ✓ Ҳиссий ҳолатларнинг физиологик асосларини нима ташкил қилади?
- ✓ Инсоний эмоциялар ва ҳайвонлардаги эмоциялар ўртасидаги фарқни изоҳланг?
- ✓ Ҳиссий ҳолатларнинг ифодаланишини қандай изоҳлайсиз?
- ✓ Ҳисларни кечириш шаклларини қандай баҳолайсиз?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

Режа:

1. Ҳиссиёт ҳақида тушунча
2..Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши
3. Ҳисларни кечириш шакллари
4. Юксак ҳислар

Ўқув машғулотининг мақсади: ҳиссиёт, эмоция, ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши, ҳисларни кечириш шакллар, юксак ҳислар ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга ҳиссиёт, эмоция, ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши, ҳисларни кечириш шакллар, юксак ҳислар ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова

Ҳиссиёт ҳақида тушунча

Ҳиссиёт тушунчасига адабиётларда турлича таърифлар учрайди жумладан; А.В.Петровский таҳрири остида чиққан «Умумий психология» дарслигида ҳиссиёт – кишининг ўз ҳаётида нималар юз бераётганига, нималарни билиб олаётганига ёки нима билан машғул бўлаётганига нисбатан ўзича турли хил шаклда билдирадиган кичик муносабатдир. М.Воҳидовнинг «Болалар психологияси» ўқув қўлланмасида ҳиссиёт деб – ташқи оламдаги нарса ва ҳодисаларга бўлган ички кечинмаларимизнинг онгимизда акс эттирилишга айтилади. Қ.Турғунов муаллифлигидаги луғатда ҳиссиёт-шахснинг воқеликдаги нарса ва ҳодисаларга, кишиларга ҳамда ўз-ўзига бўлган муносабатларида келиб чиқадиган ёқимли ёки ёқимсиз кечинмалардан иборат. Профессор Э.Ғозиев муаллифлигидаги «Умумий психология» дарслигида ҳиссиёт одамда, тирик мавжудотлар миясида, яъни шахсларнинг эҳтиёжларини қондирувчи ва унга монелик қилувчи объектларга нисбатан унинг муносабатларини акс эттириш маъносида қўлланилади. Юқоридаги таърифлардан кўриниб турибдики, **ҳиссиёт** бизнинг туйғуларимизнинг ўзига хос акс эттириш жараёни бўлиб, бунда нарса ва ҳодисаларни акс эттириш жараёнида бизда туғиладиган ички кечинмалар ва муносабатлар акс эттирилади. Демак, ҳиссиётлар ўз- ўзидан юзага келмасдан, ташқи оламдаги нарса ва ҳодисаларнинг таъсири билан боғлиқ равишда юзага келади. Адабиётларда ҳиссиёт билан бирга эмоция тушунчаси ҳам кенг доирада қўлланилади. Айнан эмоция тушунчасининг мазмуни нимадан иборат ва ҳиссиёт тушунчаси билан ўзаро боғлиқлиги қандай деган савол туғилади? Шунга мувофиқ эмоция тушунчасининг мазмун моҳиятини ёритадиган бўлсак; жумладан профессор Э.Ғозиевнинг “Умумий психология” дарслигида эмоция-одатда ташқи аломатлари яққол намоён бўладиган ҳис-туйғуларни, ички кечинмаларни ифодаланишидан иборат психик жараённи юзага келишининг аниқ шаклидир, деб таърифланади. **Эмоция** – шахснинг воқеликка ўз муносабатини ҳис қилишидан келиб чиқадиган, унинг эҳтиёж ва қизиқишлари билан боғлиқ бўлган ёқимли ёки ёқимсиз кечинмаларидир. Келтирилган таърифлардан кўринадики, ҳиссиёт тушунчаси эмоцияга нисбатан кенгроқ тушунча бўлиб, шахснинг кундалик ҳаёти, турмуш тарзидаги барча жабҳаларни қамраб олади. Ҳиссиёт бошқа ҳамма психик жараёнлар каби бош мия пўсти қисмининг фаолияти билан боғлиқдир. Бош мия ҳиссиётларнинг кучини ва барқарорлигини идора қилиб туради. Ҳиссиётлар бошқа билиш жараёнларидан фарқли бош мия пўстининг фаолиятидан ташқари организмнинг ички аъзолари фаолияти билан ҳам боғлиқдир, бошқача қилиб айтганда ҳиссиётлар вегетатив нерв тизимининг фаолияти билан ҳам боғлиқдир. Чунончи, одам қаттиқ уялган пайтида қизариб кетади, қаттиқ қўрққан пайтида эса ранги ўчиб, қалтираб кетади, хаттоки одамнинг овозида ҳам ўзгариш пайдо бўлади. Ана шундай ҳиссий ҳолат юз берган пайтда одамнинг юраги тез ура бошлайди, нафас олиши ҳам тезлашади.

3-илова

Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши

Ҳиссий ҳолатларнинг ифодаланиши биринчидан, ифодали ҳаракатлар (юз ифодаси, қўл, оёқ ҳаракатлари), иккинчидан организмдаги турли ҳодисаларни, яъни ички аъзолар фаолиятининг ва ҳолатининг ўзгаришида, учинчидан табиатда, яъни организм қон таркибидаги ва бошқа суюқликлардаги кимёвий ўзгаришларни, шунинг билан бирга модда алмашинувида бўладиган ўзгаришларни ўз таркибига олади. Ҳис-туйғуларнинг ташқи ифодасига юз ифодаси, имо-ишора, важоҳат ва қадду-қоматнинг ўзгариши, айирув, ташқи чиқарув безларининг фаолияти (сўлак, тер ажралиши) ва айрим ҳаракатлар хусусиятларидаги ўзгаришларни киритиш мумкин. Бунга нутқнинг фаол ўзгаришлари, «овоз мимикаси» ва гаплар таркибининг синтаксис ўзгариши, «тутилмасдан гапириш», ёки алоҳида «силлиқлик» ҳамда «ифодалилик»нинг юзага келиши ниҳоят ҳиссиёт ўзининг тўла қисман ифодасини топадиган хатти-ҳаракатларга тааллуқлидир. Кишининг эмоционал кечинмалари вақтида нутқининг тезлиги ўзгаради. Кўпинча нутқнинг синтаксис тузилиши бузилади, тезлиги ва аҳамияти ўзгаради. Ўтказилган текширишлар шуни кўрсатадики, ғамгинлик ва маъюслик ҳисларини ифодаловчи кишининг овози беихтиёр пасайиб кетади, сўзлашган кишининг товуши ҳам бўлиниб-бўлиниб чиқади.

4-илова

Ҳисларни кечириш шакллари

Ҳиссиёт кечинмалари турли ҳолатларда турлича тезлик билан пайдо бўлади. Баъзан ҳиссиёт тўсатдан, дарҳол пайдо бўлади. Ҳиссиётнинг қўзғалиш хусусиятлари пайдо бўлиш йўлини кучи ва барқарорлиги бир қанча сабабларга боғлиқдир. Атроф-муҳитнинг ҳолати шу пайтдаги эҳтиёжларнинг кучи шу хислат тузилишига сабаб бўлган ҳодисаларнинг шахсий ва ижтимоий аҳамиятини англаши, одамнинг дунёқараши, бу хислат қандай вазиятда пайдо бўлиши ва ўтмиши ҳамда шахснинг индивидуал хусусиятларига боғлиқдир. Ҳисларнинг айни вақтда нақадар тез кучли ва барқарор бўлишига кўра ҳис-туйғуларнинг қуйидаги турлари фарқланади: ҳиссий тон, эмоциялар, аффект, стресс, кайфият ва бошқалар. **Ҳиссий тон**. Ҳиссиёт кўпинча фақат ҳиссий тус сифатидаги руҳий жараёнларнинг ўзига хос томони тариқасида намоён бўлади. Ёқимли суҳбатдош, кулгули воқеа, ёқимсиз ҳид, зерикарли китоб, кўнгилдаги машғулот, хушчақчақ саёҳат, оғир иш кабилар. Кўпинча эмоциялар ўзининг таъсирчанлиги билан бир-биридан ажралиб туришига қарамай, бундай сифатни ҳиссий ҳолатлар **стеник** (юнонча сўздан олинган бўлиб, куч деган маънони англатади) хусусиятли дейилади. Бунда эмоциялар дадил хатти-ҳаракатларга, мантиқий мулоҳазаларга, нисбий изланишларга куч қувват, қаноат бағишлайди. Баъзи ҳолларда эмоциялар ўзининг сустлиги, моторли, кучсизлиги билан тавсифланади. Бундай ҳиссий ҳолат **астеник** (юнонча сўздан олинган бўлиб, кучсизлик, заифлик маъносини билдиради) деб аташади. Бундай ҳиссиёт инсонни бўшаштиради, уни хаёлга чўмдиради, хаёлпараст қилиб қўяди. Шу сабабдан фавқулотда шахсдаги бефойда эмоционал кечинмага, уялиш, виждон азоби, андиша эса қўрқоқликка айланиб қолиши хавфи кучли. **Кайфият** тушунчасига психологик манбаларда турли нуқтаи назардан ёндашилган тақдирда ҳам мазмунан улар бир хилликни англатади. **Аффект** тушунчасига берилган таърифларга асосий эътиборни қаратадиган бўлсак бу ҳам шахснинг кучли эмоционал ҳолатлари билан боғлиқдир. Аффект лотинча сўз бўлиб, руҳий ҳаяжон эҳтирос деган маънони англатади. Аффектлар кўпинча тўсатдан пайдо бўлади ва баъзан бир неча минут давом этади. Аффект ҳолатида кишини онгини тасаввур қилиш, фикр қилиш қобилияти тораяди, сусайиб қолади. **Стресс** тушунчасининг мазмуни моҳияти борасида қатор таърифлар учрайди. **Стресс** – инсон организмини ҳаддан ташқари зўриқиш натижасида пайдо бўладиган танглик жараёнидир.

5-илова

Юксак ҳислар

Ҳиссий жараёнларнинг ҳар хил шакллари нормал одамда алоҳида, якка ҳолда мавжуд бўлмайди. Юзлаб ва минглаб кечирилаётган эмоциялар, аффектлар, кайфиятларда аниқ яшайдиган умумлаштирилган ҳислар **юксак ҳислар** дейилади. Юксак ҳислар ўз таркибига биринчи соддароқ кўринишдаги турли ҳисларни олади. Инсон фаолиятининг қайси бир тури, ёки қайси бир соҳаси, ҳисларни қайси бирининг асосий эканлигига қараб, юксак ҳисларнинг муҳим турлари: праксик , ахлоқий, интеллектуал, эстетик турлари ажратилади. **Праксик ҳислар**. Инсон амалий ҳаётининг исталган соҳаси мақсадга мувофиқ ақлий фаолиятига, шахснинг уларга нисбатан муайян муносабатда бўлиш соҳасига айланиб қолади. **Аҳлоқий ҳислар** одамнинг бошқа кишиларга, жамоа ва ўзининг ижтимоий бурчларига бўлган муносабатларида ифодаланади. Инсон бу ҳисларни кечирар экан, маълум аҳлоққа, яъни ижтимоий аҳлоқ-қоидалари ва нормалари мажмуига асосланиб, бошқа кишиларнинг хатти-ҳаракатларига ёки руҳий хусусиятларига ҳамда ўзининг хатти-ҳаракатларига баҳо беради. **Эстетик ҳислар** ҳам юксак аҳлоқий ҳислардан ҳисобланади. **Эстетик ҳис** деганда биз гўзалликни идрок қилиш, гўзалликдан завқланиш ва гўзаллик яратишга интилишни тушунамиз. Эстетик ҳиссиёт ҳамма одамларга хос бўлган ҳиссиётдир. Атрофдаги табиат манзаралари эстетик ҳиссиётларимизнинг биринчи манбаи ҳисобланади. Масалан, баҳор фаслидаги тоғ манзаралари яйловларда қўй ва қўзичоқларнинг ўтлаб юришлари, баланд қорли қояларни узоқлардан мағрур туришлари одамда эстетик лаззатланиш ҳиссини туғдиради ёки худди денгиздек кўз илғамайдиган кўм-кўк пахтазорлар узоқларда чиройли бўлиб кўриниб турган дала тепаликлари одамда қандайдир кўтаринки руҳ туғдиради. **Интеллектуал ҳиссиётлар** ҳам ўз моҳияти жиҳатидан аҳлоқий ҳиссиётларга яқин бўлган ҳиссиётлардир. **Интеллектуал ҳиссиётлар** одамнинг билиш жараёни билан боғлиқ бўлган ҳиссиётлар бўлиб, бирор нарсадан ҳайрон қолиш, ҳайратда қолиш, шубҳаланиш каби ҳолатларда ифодаланади. Интеллектуал ҳиссиётларга даставвал ажабланишни киритиш мумкин. Ажабланиш инсон билиш фаолиятининг ажралмас томонидир. Ажабланган ва қандайдир тушуниб бўлмайдиган, ҳайратда қолдирадиган эмоцияларга берилиб қолган одам ўзининг билиш эҳтиёжларини қондиришга интилади. Ҳақиқатни излаш шубҳаланиш ҳисси билан бир вақтда амалга ошириш мумкин. Бу ҳис одам фаол билиш фаолияти орқали ҳосил қилган ғоя ҳамда эътиқодларни ҳаётга тадбиқ қилиш учун бўлган курашнинг қийин дақиқаларида унга мадад бўлади.

6-илова

14-Мавзу 16-ДАРС ИРОДА	

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Ирода ҳақида тушунча 2..Ироданинг нерв физиологик асослари 3.Иродавий акт ва унинг тузилиши 4.Шахснинг иродавий сифатлари
Ўқув машғулотининг мақсади: ирода, иродавий акт, иродавий сифатлар ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Ирода ҳақида тушунча, ирода, иродасизлик инсон ҳаётида ироданинг ўрни тўғрисида маълумотлар бериш	1.Ирода ҳақида тушунча, ирода, иродасизлик инсон ҳаётида ироданинг ўрни тўғрисида маълумотлар берилади
2. Ироданинг нерв физиологик асослари, иродавий ҳаракатлар, ихтиёрий ҳаракатлар, бош мия ярим шарлари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2. Ироданинг нерв физиологик асослари, иродавий ҳаракатлар, ихтиёрий ҳаракатлар, бош мия ярим шарлари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3. Иродавий акт, мақсад, тилак-ҳавас, қарорга келиш, қарорни ижро этиш, иродавий ҳаракатларга доир билимларга эга бўлиш	3. Иродавий акт, мақсад, тилак-ҳавас, қарорга келиш, қарорни ижро этиш, иродавий ҳаракатларга доир билимларга эга бўлинади
4. Шахснинг иродавий сифатлари, иродавий сифатлар, сабр-тоқатлилик, журъатлилик, қайсарлик, қатъиятлилик, иродавий-ахлоқий сифатларга оид материаллар билан танишиш	4. Шахснинг иродавий сифатлари, иродавий сифатлар, сабр-тоқатлилик, журъатлилик, қайсарлик, қатъиятлилик, иродавий-ахлоқий сифатларга оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Ирода-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Ироданинг асосини ихтиёрий ҳаракатлар ташкил қиладими? Буни қандай тушуниш мумкин?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Иродавий акт ва унинг тузилишига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга "ФСМУ" технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва "инсерт" усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	"Инсерт" усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва "3х4" технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Ирода –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
"Муаммо" органайзерини тўлдиринг

Ироданинг нерв физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва "Муаммо" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Ироданинг асосини ихтиёрий ҳаракатлар ташкил қиладими? Буни қандай тушуниш мумкин?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
"Тушунчалар таҳлили " органайзерини тўлдиринг

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва "Тушунчалар таҳлили" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

1-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Мақсад	
Тилак-ҳавас	
Ҳаракат мотиви	
Қарорга келиш	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Қарорни ижро этиш	
Жисмоний ҳаракатлар	
Ақлий ҳаракатлар	
Мотив	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.
Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Шахс камолотида иродавий сифатларнинг ўрнини қандай баҳолайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Шахснинг иродавий сифатлари ва характер хусусиятлари ўртасидаги алоқадорлик нималарда яққол кўзга ташланади?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Ирода тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- Иродавий фаолиятнинг умумий хусусиятлари нималарда кўринади?
- Ирода назарияларининг моҳиятига таъриф беринг?
- Иродавий акт ва унинг тузилишини мазмунини кўрсатинг?
- Шахснинг иродавий сифатларига нималар киради?
- Ироданинг индивидуал хусусиятларининг мазмунини изоҳланг?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:

В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

Режа:

1. Ирода ҳақида тушунча
2. Ироданинг нерв физиологик асослари
3. Иродавий акт ва унинг тузилиши
4. Шахснинг иродавий сифатлари

Ўқув машғулотининг мақсади: ирода, ихтиёрий ҳарактлар, иродавий акт ва унинг тузилиши, иродавий сифатлар ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга ирода, ихтиёрий ҳарактлар, иродавий акт ва унинг тузилиши, иродавий сифатлар ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

1-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

2-илова

Ирода ҳақида тушунча

Одам теварак – атрофдаги нарсаларни ўзгартириб ўзига мослаштирар экан, янгилик яратади, ижод қилади, шу янгиликни теварак-атрофдаги воқеликка қўшади, воқеликни ўзгартиради ва тўлдиради. Умуман одам ҳар доим ҳаракат қилмасдан тура олмайди. Ана шу жиҳатдан олганда одамнинг барча ҳаракатларини икки туркумга бўлиш мумкин. Улардан биринчиси ихтиёрсиз ҳаракатлар бўлса, иккинчиси ихтиёрий ҳаракатлардир. Одамнинг ихтиёрсиз ҳаракатлари қатъий бир мақсадсиз, кўпинча импульсив тарзда, яъни рефлектор тарзда юзага келади. Ихтиёрсиз ҳаракатлар ҳар қандай шароитда юз бериши мумкин. Ихтиёрсиз ҳаракатлар баъзан, одамнинг ақлий фаолиятлари билан ҳам боғлиқ бўлади. Чунончи, ихтиёрсиз идрок, ихтиёрсиз диққат, ихтиёрсиз эсда олиб қолиш, ихтиёрсиз эсга тушириш ҳолатлари ҳам бўлади. Бундай ҳолларда одамнинг ихтиёрсиз ҳаракатлари идрок қилинаётган нарсанинг бошқа нарсалардан кескин фарқ қилиши ёки одамнинг қизиқишлари, эҳтиёжлари билан бевосита боғлиқ бўлади. Ихтиёрий ҳаракатлар ирода билан боғлиқ бўлган ҳаракатлардир. Ихтиёрий ҳаракатлар олдиндан белгиланган мақсад асосида тўла онгли равишда амалга ошириладиган ҳаракатлардир. Лекин ихтиёрий ҳаракат деганда, фақат жисмоний ҳаракатлар эмас, балки, ақлий ҳаракатлар ҳам тушунилади. Шундай қилиб, ирода тушунчасига нисбатан

адабиётларда турлича таърифлар учрайди. Жумладан, А.В.Петровский дарслигида ирода – бу кишининг ўз олдига қўйган мақсадларига эришишида қийинчиликларни енгиб ўтишга қаратилган фаолияти ва хулқ-атворини онгли равишда ташкил қилиши ва ўз-ўзини бошқариши демакдир, деб таърифланади. Қ.Турғунов муаллифлигидаги луғатда таърифланишича, ирода – шахснинг онгли ҳаракатларида, ўз-ўзини билишида ифодаланадиган, айниқса мақсадга эришиш йўлида учрайдиган жисмоний ва руҳий қийинчиликларни енгиб чиқишда намоён бўладиган ихтиёрий фаоллигидир. М.Воҳидов фикрича, ирода деганда биз олдиндан белгилаган, қатъий бир мақсад асосида амалга ошириладиган ва айрим қийинчиликларни, тўсиқларни енгиш билан боғлиқ бўлган ҳаракатларни тушунамиз. Профессор Э.Ғозиевнинг "Умумий психология " дарслигида ирода-бу ташқи ва ички қийинчиликларни енгишни талаб қиладиган қилиқларни ва ҳаракатларни инсон томонидан онгли бошқарилишидир, деб келтирилади. Умуман олганда ирода шахс фаоллигининг кўриниши ҳисобланади.

3-илова

Ироданинг нерв физиологик асослари

Иродавий яъни ихтиёрий ҳаракатларнинг нерв – физиологик асосида бош мия катта ярим шарлари пўстлоғининг шартли рефлекслар ҳосил қилишдан иборат бўлган мураккаб фаолияти ётади. Иродавий ҳаракатлар ҳар доим тўла онгли ҳаракатлар бўлгани учун бош мия пўстлоғида юзага келадиган оптимал кўзғалиш манбалари билан ҳам боғлиқ бўлади. Бу ҳақда академик И.П.Павлов шундай деб ёзган эди: "Менинг тасаввуримча, онг айни шу чоғда худди шу шароитнинг ўзида маълум даражада оптимал (ҳар ҳолда ўртача бўлса керак) қўзғалишга эга бўлган бош мия катта ярим шарларининг айрим жойларидаги нерв фаолиятидан иборат". Бундан ташқари иродавий ҳаракатлар онгли ҳаракатлар сифатида иккинчи сигналлар тизимининг фаолияти билан боғлиқдир. Маълумки, одам айрим ножўя ҳаракатлардан ўзини сўзлари орқали (яъни ўзига-ўзи панд- насиҳатлар қилиш ёки тарбия бериш орқали) ушлаб қолади. Шунинг учун иродавий, ихтиёрий ҳаракатларни амалга оширишда иккинчи сигналлар тизимининг роли жуда каттадир. Ана шу сабабдан бўлса керак академик И.П.Павлов иккинчи сигналлар тизимига баҳо бериб, бу сигналлар тизими инсонлар ҳулқ-атвори ва ихтиёрий ҳаракатларининг юксак бошқарувчисидир" – деган эди. Шуни ҳам айтиш керакки, ирода иккинчи сигналлар тизими биринчи сигналлар тизимига асосланган ҳолда ишлайди. Агар иккинчи сигналлар тизими ўз фаолиятида биринчи сигналлар тизимига асосланмаса, одамнинг акс эттириш жараёни маълум бир тизимли, маъноли бўлмайди. Иккинчи сигналлар тизими биринчи сигналлар тизимига асосланиши билан бирга унинг фаолиятини бошқариб, назорат қилиб туради. Демак, иродавий, ихтиёрий ҳаракатларда иккинчи сигналлар тизими билан бирга биринчи сигналлар тизими ҳам иштирок этади. Иродавий ихтиёрий ҳаракатларни амалга оширишда нерв тизимининг умумий нормал ҳолати ҳам жуда катта аҳамиятга эгадир. Масалан, узоқ давом этадиган қаттиқ касалликдан сўнг нерв тизими ниҳоятда мадорсизланиб, одамнинг иродаси бўшашиб кетади. Одам бирор ишдан қаттиқ чарчаган пайтда ҳам нерв тизими заифлашиб, иродаси бўшашиб кетади. Ана шунинг учун ироданинг мустаҳкамлигини таъминлаш мақсадида одам вақти – вақти билан дам олиб туриши керак.

4-илова

Иродавий акт ва унинг тузилиши

Ихтиёрий ҳаракатнинг дастлабки бошланғич нуқтаси ҳаракат мақсадининг вужудга келиши ва шу мақсаднинг ўртага қўйилишидир ва унинг тузилишини қуйидагича изоҳлаш мумкин. **Мақсад**-кишининг шу пайтда маъқул ёки зарур деб топган иш ҳаракатини тасаввур этиш демакдир. Масалан, инсон педагогика университетига кириб ўқишни зарур деб топди ёки вилоятга иш билан бориб келиш зарурлигини тушунди, дейлик. Буларнинг ҳаммасида кишининг мақсади ўз-ўзидан зоҳир бўлаётганга ўхшайди, баъзан эса бу мақсад бир қадар фикр юритиш натижасида юзага келади. Эҳтиёж кўнгилдан кечиб, мудом кучайган шу эҳтиёжни қондиришга интилиш мақсади ҳам англанила бошлайди. Бундай англанилган эҳтиёжлар **тилак-ҳаваслар** деб аталади. **Ҳаракат мотивлари ва мотивлар кураши.** Киши бирон мақсадни, айниқса, шу мақсадга етиш учун бирон йўл ва усулни танлар экан, нега бошқа мақсадни эмас, худди шу мақсадни танлаши керак, бу мақсадга нима учун бошқа йўллар билан эмас, балки мана шу йўллар билан ҳал этиши керак деган саволни кўнгилдан ўтказади. Мақсадни ва унга етиш йўлини танлаш жараёнида унга маъқул ёки номаъқуллиги нуқтаи назаридан баҳо берилади. Мақсадни ва унга етишиш йўлларининг маъқуллиги ёки номаъқуллигини белгилаб берадиган ҳамма нарса иш-ҳаракат мотивлари деб аталади. Киши нега бошқа бир мақсадни эмас, балки худди шу воситалар билан иш кўришни, ёки иш кўрмоқчи бўлаётганининг сабаби нима деган саволга жавоб мотив мазмунини ташкил этади. **Қарорга келиш.** Мақсадга етишиш йўлларини ва воситаларини танлаш жараёнида режалаштириш, мотивлар кураши билан боғланган бўлиб, қарорга келиш билан тугайди. Қарорга келиш-муайян бир

мақсадни ва шу мақсадга эришиш йўлида ҳаракат усулларидан бирини танлаб олиш демакдир. Мотивлар курашида бунинг маъноси шуки, мотивлардан бири ҳал қилувчи роль ўйнаган бўлади. Масалан, кечқурун қаёққа бориш керак – театргами ёки ўртоғининг ёнигами-деган мотивлар кураши натижасида киши бормоқчи бўлган жойи ҳақида қарорга келади. **Қарорни ижро этиш.** Қарор унга мувофиқ келадиган чоралар кўриш ва ҳаракат қилиш учун қабул қилинади. Қарордан ҳаракатга ўтишни ижро қилиш (ёки бажариш) дейилади. Иродавий жараёнда энг муҳим нарса-қабул қилинган қарорни ижро этишдир. Иродавий ҳаракатлар икки хил бўлади: жисмоний ва ақлий ҳаракатлар. Жисмоний ҳаракатларга ҳар хил меҳнат операциялари, ўйин, спорт машғулотлари ва бошқалар. киради. Ақлий ҳаракатларга эса масала ечиш, ёзма ишлар, дарс тайёрлаш, илмий тадқиқот ишларини олиб бориш ва шу кабилар киради. Кўп вақт такрорланиб, ўзлашиб кетган кўникма ва одат бўлиб кетган ҳаракатлар ҳам мураккаб иродавий ҳаракатлардандир. **Иродавий зўр бериш.** Қабул қилинган қарор тўғридан-тўғри, автоматик равишда амалга оширилавермайди. Қабул қилинган қарорни амалга ошириш учун онгли равишда иродавий зўр бериш ҳам керак. Иродавий зўр бериш онгнинг аввало нерв-мускул аппаратининг зўриқишида ифодаланади ва организмнинг ташқи кўринишларида намоён бўлади. Иродавий зўр беришнинг ана шу ифодали томони одамнинг ирода ҳолатини тасвирловчи бадиий асарларда гавдалантирилганини кўп учратиш мумкин.

5-илова

Шахснинг иродавий сифатлари

Кишининг иродавий сифатлари яъни ирода кучи, мустақиллиги жиҳатидан айрим ҳолларда турлича намоён бўлади. Ҳар бир кишида ироданинг айрим сифатлари умр бўйи мустаҳкамланиб, шу одамнинг хусусий сифатлари (яъни доимий хислатлари) бўлиб қолиши мумкин. Шахснинг бу ўзига хос хусусиятлари характер хислатлари деб аталади. Ҳар бир кишидаги бирон бир иродавий сифатларнинг ҳар қандай намоён бўлиши шу киши характерининг хислати бўлавермайди. Айрим ҳолларда ҳатто тасодифий равишда киши кучли ирода кўрсатиши мумкин, айрим ҳолларда мазкур кишининг иродаси, умуман кучли ирода кучи шу киши характерининг хислати эканлигидан далолат беравермайди. Бу кишининг иродаси кучли деб айтиш учун унинг ирода кучини бир марта эмас, бир неча маротаба намоён қилганини билмоқ керак. Кишининг характерини таърифлаганимизда фалон киши дадиллик қилди, рост гапирди демасдан, балки бу одам дадил, ростгўй, тўғрисўз деб атаймиз. Бунинг маъноси шуки дадиллик ва ростгўйлик, тўғрисўзлик шу одамнинг хусусиятларидир, характер хислатларидир, тегишли шароитда бу киши дадиллик, ростгўйлик, тўғрисўзлик хислатларига эга эканлигини намоён қилди деб айтамиз. Киши характерини, хислатларини билиб олгач, унинг бирон иш-ҳаракатда қандай йўл тутишини анча аниқ билиб оламиз, олдиндан айтиб бера оламиз. Ирода кучи ироданинг муҳим сифатидир. Ирода кучининг турли даражаси иродавий жараённинг ҳамма босқичларида кўринади. Ирода кучи аввало эҳтиёжларни ҳис қилишда ва интилишда кўринади, биз кучли ҳамда кучсиз интилишларни, кучли ҳамда кучсиз ҳохишларни фарқ қиламиз. Жасорат шундай қарорки, у гўё иш-ҳаракатга айланади. Бу иш-ҳаракат эса кучли зўр беришни талаб қилади. Характер хислати бўлган дадилликда одамнинг қанчалик пухта ўйлаб иш кўришига қараб, бу дадиллик махсус тусга киради. Жасурлик кишининг омонлиги ва ҳаёти учун ҳавфли бўлган тўсқинликларни бартараф қилишда кўринадиган ирода кучидир. Масалан, парашютчи ҳар гал ўзини самолётдан ташлаганда жасурлик қилади. Жасурлик ўзини тута билишга чамбарчас боғлиқ. Жасурлик бор жойда ўзини тута билишлик мавжуд. Киши ўзини тута билса жасурлик қила олади. Бирон мақсадга етишиш йўлида мутассил жасурлик кўрсатиш, довюраклик жасорат дейилади. Сабот-матонат характернинг энг қимматли хислатидир. Бу хислат кишининг мақсадга етиш йўлида қандай қийинчилик ва тўсқинликлар бўлишидан қатъий назар шу мақсадга эришишида ўз ифодасини топади. Характер хислати бўлган сабот-матонат баъзи кишилар фаолиятининг ҳамма соҳаларида намоён бўлади бошқа кишиларда эса бу хислат уларнинг манфаатлари билан боғланган, ва айрим фаолият соҳаларида кўринади. Ташаббускор киши шахсий ҳаётида ҳам, ижтимоий фаолиятида ҳам вазият ва турмуш талабларини ҳисобга ола билади, шу билан бир вақтда вазифаларни илгари суради, қўйилган вазифаларни амалга ошириш учун йўл ва воситалари танлайди ва бу вазифаларни ҳал этишда фаол иштирок этади. Мустақиллик қилинилмаган ва қилинилган иш-ҳаракатлар учун жавобгарлик сезишда кўринади. Жавобгарликни сезиш айни ҳаракатларнинг тўғрилигига, мақсадга мувофиқ эканлигига ва зарурлигига ишонч ҳосил қилиш демакдир. **Ироданинг ахлоқийлиги ҳ**аёт ва фаолиятда ирода кучи, унинг мустақиллигига ижобий ёки салбий баҳо берганда қандай тўсқинлик ва қийинчиликлар бартараф қилинганлигини назарда тутиш билангина чекланиб қолмай, асосан кишининг ахлоқий қиёфаси иродавий ҳаракатларда қанчалик ифодаланиши, бирон одамнинг иродаси нақадар ахлоқий эканлиги ҳам назарда тутилади.

6-илова

15-МАВЗУ 17-ДАРС ТЕМПЕРАМЕНТ ВА ХАРАКТЕР

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Темперамент ҳақида тушунча 2.Темпераментнинг физиологик асослари 3.Нерв системаси типларининг келиб чиқиши. 4.Темперамент типларининг тавсифномаси
Ўқув машғулотининг мақсади: темперамент ҳақида тушунча, темпераментнинг физиологик асослари, нерв тизимининг типлари ва темперамент, темперамент типларининг тавсифномаси ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Темперамент ҳақида тушунча, шахснинг индивидуаллиги, темпераментнинг инсон фаолиятига таъсири тўғрисида маълумотлар бериш	1.Темперамент ҳақида тушунча, шахснинг индивидуаллиги, темпераментнинг инсон фаолиятига таъсири тўғрисида маълумотлар берилади
2.Темпераментнинг физиологикасослари, Гиппократ, Гален, Павлов, Неблицинларнинг темперамент борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2.Темпераментнинг физиологикасослари, Гиппократ, Гален, Павлов, Неблицинларнинг темперамент борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3.Нерв тизимининг хусусиятлари, реактивлик, сензитивлик, ригидлик, фаоллик, реакция темпи, экстравертлик, интеравертликка доир билимларга эга бўлиш	3.Нерв тизимининг хусусиятлари, реактивлик, сензитивлик, ригидлик, фаоллик, реакция темпи, экстравертлик, интеравертликка доир билимларга эга бўлинади
4.Темперамент типларининг тавсифномаси, сангивиник, холерик, меланхолик, флегматик типларига оид материаллар билан танишиш	4.Темперамент типларининг тавсифномаси, сангивиник, холерик, меланхолик, флегматик типларига оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш шакли	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шарт-шароитлари	Жамоа бўлиб ишлаш
Мониторинг ва баҳолаш	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Темперамент-бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Темпераментнинг келиб чиқиши инсон организмидаги суюқлик билан белгиланади. Буни қандай тушуниш керак?”(6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Иродавий акт ва унинг тузилишига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга "ФСМУ" технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради. **2.5** 1. Характер ҳақида тушунча, инсон характерини шаклланишига таъсир этувчи омиллар, фаолият жараёнида характерни намоён бўлиши тўғрисида маълумотлар берилади	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баҳолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўзи назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва "инсерт" усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	"Инсерт" усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва "3х4" технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.
Тем перамент –бу .....

2-илова

1-ўқув топшириқ
"Муаммо" органайзерини тўлдиринг

Темпераментнинг физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва "Муаммо" усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз

Темпераментнинг келиб чиқиши инсон организмидаги суюқлик билан белгиланади. Буни қандай тушуниш керак?		

3-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

1-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Темперамент	
Реакция темпи	
Реактивлик	
Экстравертлик	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Фаоллик	
Сензитивлик	
Ҳаракатларнинг силлиқлиги	
Ригидлик	

4-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Сангвиник темперамент типига мансуб инсонлар фаол ва ҳаракатчандир
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Флегматик темперамент типига мансуб инсонлар пассив ва сустдир
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

5-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Темперамент тушунчасининг моҳиятини асосланг?
- Олий нерв фаолияти типи ва темперамент ўртасидаги боғлиқликни кўрсатинг?
- Темперамент хусусиятларига таъриф беринг?
- Темперамент типларининг моҳиятини изоҳланг?
- Фаолиятнинг индвидуал услуби ва темперамент ўртасидаги муносабатни аниқланг?
- Темперамент борасидаги психологик назарияларнинг моҳиятини асосланг?

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот
— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

Режа:

1.Темперамент ҳақида тушунча
2.Темпераментнинг физиологик асослари
3.Нерв системаси типларининг келиб чиқиши.
4.Темперамент типларининг тавсифномаси
5.Характер ҳақида тушунча
6. Характернинг физиологик асослари
7 Характер таркиби
8 Характернинг акцентуация

Ўқув машгулотининг мақсади: темперамент ҳақида тушунча, темпераментнинг физиологик асослари, нерв тизимининг типлари ва темперамент, темперамент типларининг тавсифномаси ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга темперамент ҳақида тушунча, темпераментнинг физиологик асослари, нерв тизимининг типлари ва темперамент, темперамент типларининг тавсифномаси ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

1-илова

Темперамент ҳақида тушунча

Инсоннинг руҳий олами бетўхтов ҳаракатлар мажмуасидан иборат бўлиб, бири иккинчисини бевосита тақазо этади ва улар узлуксиз занжир тизимига ўхшаш тарзда ҳукм суради. Худди шу боис шахс руҳиятида ташқи атроф-муҳит тўғрисидаги таассуротлар, ўтмиш хотиралари, келажак юзасидан ижодий хаёллар, эзгу ниятлар, хоҳиш истаклар, мақсад ва тилаклар, мулоҳаза, фикр ва муаммо, ҳиссий кечинмалар, иродавий сифатлар узлуксиз тарзда ўзаро ўрин алмаштириб туриш эвазига онтогенетик дунёга мустаҳкам негиз ҳозирланади. Руҳий олам кечиши, унинг суръати, мазмуни, шакли, кўлами, хусусияти, хислати, сифати, механизми алоҳида, яккаҳол инсонда ранг-баранг тарзда намоён бўлиши кузатилади. Шунинг учун бўлса керак, инсонлар табиат ҳодисаларига, ижтимоий турмуш воқеликларига, омилларига, таъсир кучларига тез ёки секин, енгил ёки мушкулот билан жавоб қайтаришга мойиллик кўрсатадилар.

Психологияда темпераментга тааллуқли индивидуал динамик хусусиятлар ўртасида муайян даражада тафовут мавжудлиги алоҳида таъкидланади, улар орасидаги фарқларни ажратиб кўрсатиш мақсадида қуйидагича белгилар киритилади ва ўзига хос тарзда тавсифлаб берилади, уларнинг айримларини ажратиб кўрсатиш мақсадга мувофиқ:

1. Фавқулотда темпераментнинг бир хил хусусиятлари мотив, психик ҳолат ва ҳодисалардан фарқли ўлароқ, айнан шу шахснинг ўзида, унинг турли фаолиятларида, муомаласида ифодаланади.
2. Темперамент хусусиятлари табиий шартланганлик омилига тааллуқли бўлганлиги туфайли инсон ҳаёти ва фаолиятининг (умрининг) давомида ёки унинг муайян бир бўлагида (таъсирга берилувчанлиги сабаблигидан қатъий назар) барқарор, ўзгармас ва мустаҳкамдир.
3. Яккаҳол шахсга даҳлдор темпераментнинг турли хусусиятлари ўзаро бир-бири билан ғайриқонуний равишда бирлашган бўлмасдан, балки улар ўзаро бир-бири муайян қонуният асосида мужассамлашиб, худди шу хусусиятлар унинг типларини тавсифловчи ўзига хос тузилмани вужудга келтиради.

2-илова

Темпераментнинг физиологик асослари

Қадимги юнон олими Гиппократ таълимотига биноан, инсонларнинг темперамент хусусиятлари жиҳатидан ўзаро бир-биридан тафовутланиши, уларнинг тана аъзоларидаги суюқликларнинг (хилтларнинг) турлича нисбатда жойлашувига боғлиқ эканлиги тасаввур қилинади. Гиппократ таъбирича, инсон танасида тўрт хил суюқлик (хилт) мавжуд бўлиб, улар ўт ёки сафро (юнонча “chole”), қон (лотинча сангуис ёки сангуинис), қора ўт (юнонча melas “қора”, chole “ўт”), балғам (юнонча “phlegma”) кабилардан иборатдир. Унинг мулоҳазасича:

1. Ўтнинг хусусияти – қуруқликдир, унинг вазифаси-тана аъзоларида қуруқликни сақлаб туриш ёки баданни қуруқ тутишдир.
2. Қоннинг хусусияти-иссиқликдир, унинг вазифаси танани иситиб туришдир.
3. Қора ўтнинг хусусияти-намликдир, унинг вазифаси бадан намлигини сақлаб туришдир.
4. Балғамнинг (шилимшиқ модданинг) хусусияти-совуқликдир, унинг вазифаси баданни совутиб туришдан иборатдир.

Гиппократ таълимотига мувофиқ ҳар бир инсонда шу тўрт хил суюқлик мавжуд бўлиб, унинг биттаси устуворлик касб этади. Мазкур аралашма (лотинча temperamentum)лардан қайси бири салмоқлироқ бўлса, шунга қараб инсонлар темперамент жиҳатдан фарқланадилар, чунончи холерикда сариқ ўт, сангвиникда қон, флегматикда балғам, меланхоликда қора ўт устун бўлиши таъкидланади.

Йирик рус психологларидан бири Б.М. Теплов (1896 - 1965) ва унинг шогирдлари, маслакдошлари И.П.Павловнинг тадқиқотларини давом эттириб, инсон нерв жараёнлари хусусиятларининг ўзига хос томонларини очишга муваффақ бўлдилар. Улар нерв-физиологик жараёнларнинг нозик қирраларини ўрганишга махсус мосламалар ёрдами билан ўзгаришларни қайд қилиш ҳамда олинган натижаларни (омилларни) математик статистика методлари орқали ҳисоблашни татбиқ этдилар. Шунингдек, Б.М. Теплов илмий мактабининг намоёндалари томонидан ижобий ва тормозловчи шартли рефлексларнинг ҳосил бўлиш тезлигини тавсифловчи индивидуал хусусиятлар туркуми ҳам таърифлаб берилгандир. Ушбу индивидуал хусусиятлар моҳиятида ифодаланувчи нерв системасининг нотаниш хусусияти динамиклик деб номланган ҳам тавсифланган. Бундан ташқари, улар шартли рефлектор фаолиятининг бир гуруҳ индивидуал хусусиятлари қўзғалиш жараёни тўхталишининг тезлиги маҳсули сифатида тахмин қилинган хусусиятни (янги хислатни) лабиллик деб атай бошлаганлар. Шунинг билан бирга нерв системасининг бошқа хусусиятлари мавжудлиги тўғрисида илмий тахминлар илгари сурилган, чунончи: сензитивлик, реактивлик ва ҳоказо.

3-илова

Нерв системаси типларининг келиб чиқиши

Нерв системасининг умумий типлари келиб чиқиши юзасидан мулоҳаза юритилганда, албатта И.П.Павловнинг таълимотини эслаш мақсадга мувофиқдир, чунончи ирсият йўли билан шартланган тип–бу генотип демакдир. Ҳозирги даврда нерв системасининг умумий типи (генотип) ирсиятга боғлиқ эканлиги ҳақидаги маълумотлар, жуда кўп бўлиб, улар қиёсий жиҳатдан ҳайвонларни ўрганиш натижасида топилгандир.

Сензитивлик (лотинча Sensus – сезиш, ҳис қилиш деган маъно англатади). Сензитивлик юзасидан

инсонда бирорта психик реакцияни ҳосил қилиш учун зарур бўлган ўта кучсиз ташқи таассурот кучига қараб мулоҳаза юритилади, жумладан, сезгиларнинг пайдо бўлиши учун керак қўзғовчининг озгина кучи (уларнинг қуйи чегараси), эҳтиёжлар қондирилмаслигининг сезилар-сезилмас даражаси (шахсга руҳий азоб берувчи) мужассамлашади.

1. Реактивлик. Бу тўғрида айнан бир хил куч билан таъсир этувчи ташқи ва ички таассуротларга шахс қандай куч билан эмоционал реакция қилишига қараб муносабат билдирилади. Реактивликнинг ёрқин рўёбга чиқиши-эмоционаллик, таъсирланувчанликда ифодаланишидир.

2. Фаоллик. Бу борада инсон қандай фаоллик даражаси билан ташқи оламга таъсир этиши ва мақсадларни амалга оширишда объектив ҳамда субъектив қарама-қаршиликларни фаоллик билан енгишга қараб фикр юритилади.

3. Реактивлик билан фаолликнинг ўзаро муносабати. Одамнинг фаолияти кўп жиҳатдан нимага боғлиқлигига биноан, чунончи тасодифий тарздаги ташқи ва ички шароитларга (кайфиятга, фавқулоддаги ҳодисаларга) ёки мақсадларга, эзгу ниятларга, хоҳиш-интилишларига кўра фикр билдириш назарда тутилади.

4. Реакция темпи. Турли хусусиятли психик реакциялар ва жараёнларнинг кечиш тезлигига, нутқ суръатига, фаросатлилигига, ақл тезлигига асосланиб хулоса чиқарилади.

5. Ҳаракатларнинг силлиқлиги ва унга қарама-қарши сифат ригидлик (қотиб қолганлик), шахснинг ўзгарувчан ташқи таассуротларга қанчалик енгиллик ва чаққонлик билан мувофиқлашишига (силлиқлик билан мослашишга), шунингдек, унинг хатти-ҳаракатлари қанчалик суст ва заифлигига (ригидлиги қотиб қолганлигича) нисбатан баҳо беришдан иборатдир.

6.Экстравертлик ва интровертлик. Шахснинг фаолияти ва реакцияси кўп жиҳатдан кечинмаларга боғлиқ, чунончи фавқулотдаги ташқи таассуротларга (экстравертлик) ёки аксинча, тимсолларга, тасаввурларга (интровертлик) тааллуқлигига асосланган ҳолда муносабат ифодасидир.

4-илова

5-илова

Темперамент типларининг тавсифномаси

Турли темперамент типига мансуб инсонларда ҳар хил характер хусусиятлари, шахс сифатлари, ҳолатлари рўй беради.

Сангвиник юксак реактивлик. Бўлар-бўлмас нарсаларга қаттиқ хохолаб кулаверади. Муҳим бўлмаган факт қаттиқ жаҳлини чиқаради. Диққатини жалб қилган ҳамма нарсаларга тетик ва зўр қўзғалиш билан жавоб беради. Имо-ишоралари ва ҳаракатлари яққол кўриниб туради. Унинг афт-башарасига қараб кайфиятининг қандайлигини, нарсаларга ёки одамга бўлган муносабатларини билиш осон. Диққатини тез бир жойга тўплайди.

Суст сензитивликка эга. Сезгирлик чегараси юксак. Жуда кучсиз товушларни ва ёруғлик қўзғовчиларни пайқамайди. Активлиги юксак, жуда ғайратли ва ишчан, дарсларда тез-тез қўл кўтариб туради, толиқмасдан узоқ вақт ишлаши мумкин, янги ишларга ғайрат билан киришади. Фаоллиги ва реактивлиги мувозанатли. Уни интизомга чақириш осон. У ўз ҳиссиётларининг намоён бўлишини ва ўзининг ихтиёрсиз ҳаракатларини тез ушлаб қола олади. Ҳаракатлари шиддатли, нутқи тез, янги ишга тезлик билан киришади, диққатини тез тўплайди. Ақли тез ишлайди, топқир. Ҳаракатлари ниҳоят даражада силлиқлик хусусиятига эга. Ҳиссиётлари, кайфиятлари, қизиқишлари ва интилишлари жуда ўзгарувчан. У янги кишилар билан тез киришиб кетади. Янги талаблар, янги шароитга осонлик билан ўрганади. Бир ишдан иккинчи ишга тез кўча олади. Малакаларни тез ўзлаштиради ва тез қайта ўзгартиради. Ақли ихчам. Экстровертлик хусусиятига эга. Ўтган ва келажак ҳаёт ҳақида тасаввурларига қараганда қуйироқ ташқи таассуротларга жавоб беради.

Холерик худди сангвиник каби суст сензитивлик, юксак реактивлик ҳамда фаоллик билан ажралиб туради, лекин фаолликдан реактивлик устунлик қилади. Шунинг учун у тинимсиз ўзини ушлай олмайдиган, бетоқат, серзарда. Сангвиникка қараганда озроқ силлиқ ва қўпроқ қотиб қолган. Шунинг учун интилишлари ва қизиқишларида катта барқарорлик, зўр қатъийлик бор, диққатини кўчиришда қийинчиликка учрайди. Психик темпи тез. Бир ишни бошласа охирига етказади, аммо унга қизиқса.

Флегматик – сензитивлиги суст, ҳиссий қўзғалувчанлиги оз, кулдириш, жаҳлини чиқариш, кайфиятини бузиш қийин. Аммо бир нарса юзасидан қаттиқ кулганда у вазминлигича қолаверади. Катта кўнгилсиз ҳодиса юз берганда ҳам осойишталигини бузмайди. Имо-ишоралари оз, ҳаракатлари ифодасиз. Ғайрати ишчанлиги билан ажралиб туради. Юксак фаоллиги оз, реактивлигидан анча устунлик қилади. Чидамлилиги, матонати, ўзини тута билиш билан ажралиб туради. Ҳаракатларининг темпи ва нутқининг темпи суст, ифодасиз. Диққатини секинлик билан тўплайди. Ригид (қотиб қолган), диққатини қийинчилик билан кўчиради. Янги шароитга қийинчилик билан мослашади. Интроверт. Янги одамларга қийинчилик билан қўшилади. Ташқи таассуротларга қийинчилик билан жавоб қайтаради.

Меланхолик – юксак сензитивлик хусусиятига эга. Сезгирлиги юксак (сезги чегаралари юқори). Арзимаган сабабга кўра, кўзларидан ёш оқиб кетаверади. Ниҳоятда аразчан, секин йиғлайди. Самимий, жуда оз кулади, фаоллиги суст. Ўзига ишонмайди, тортинчоқ, озгина қийинчилик туғиладиган бўлса, қўлини ювиб қўлтиғига уриб қўя қолади. Ғайратсиз қатъий эмас. Диққати тез чалғийди, барқарор эмас. Психик темпи суст. Ригид (қотиб қолган). Интровертлик хусусиятига эга.

6-илова

3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Характер –бу .....

3-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Характернинг нерв физиологик асосларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Шахс характери борасидаги назариялардаги камчиликлар нималардан иборат эди?		

4-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.	

1-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Меҳнатсеварлик	
Яхшилик	
Талабчанлик	
Камтарлик	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Манманлик	
Масъулиятсиз	
Ўзига нисбатан юқори баҳо бериш	
Мағрурлик	

5-илова

1-ўқув топшириқ ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Характер акцентуацияси шахс камолотига таъсир қиладими?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Характер акцентуацияси шахс фаолиятида намоён бўладими?
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

6-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Характер тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- Характернинг физиологик асосларини нима ташкил қилади?
- Характер типологиясининг мазмуни нималарда кўринади?
- Характер акцентуациясининг мазмунини асосланг?
- Характер таркибини нималар ташкил қилади?

Характернинг шаклланишига таъсир этувчи омилларни кўрсатинг?

Характер ҳақида тушунча

Ҳар бир одам ҳар қандай бошқа одамдан ўзининг индивидуал психологик хусусияти билан ажралиб туради. Бу жараёнда асосий эътибор характер муаммосига қаратилади. “**Характер”** сўзи грекча сўздан олинган бўлиб “ тамға, белги “ деган маънони англатади. Ижтимоий турмушда ҳаёт ва фаолият кўрсатаётган ҳар қандай шахс ўзининг индивидуал-психологик хусусиятлари билан бошқа инсонлардан ажралиб туради ва бу фарқлар унинг характер хислатларида ифодасини топади. Шу боисдан инсоннинг барча индивидуал хусусиятларини характер хислати таркибига киритиб бўлмайди. Чунончи ақлнинг топқирлиги, хотиранинг барқарорлиги, кўришнинг ўткирлиги каби индивидуал психологик хусусиятлар бунга мисолдир.

Психология фанида характерга турлича таъриф берилишига қарамай, унинг асосий белгилари таъкидланганлиги билан бир-бирига мувофиқ тушади. Масалан, шахс хулқининг типик усуллар билан боғлиқ фаолият муомала ва муносабатда намоён бўлувчи, мужассамланувчи унинг барқарор хусусиятлари мажмуаси **характер** дейилади. Шахснинг жамиятга нисбатан муносабатлари унинг асосий белгиси ҳисобланади.

Характер деганда мазкур шахс учун типик ҳисобланган, фаолият усулларида намоён бўладиган, шахснинг турли шароитларга муносабати билан белгиланадиган индивидуал психологик хусусиятлари йиғиндиси тушунилади. Характер хусусиятларининг намоён бўлиши ҳар бир типик вазият, ҳиссий кечинмаларнинг индивидуал ўзига хос хусусияти шахс муносабатларига боғлиқ. Характернинг интеллектуал, ҳиссий ва иродавий хислатларини ажратиш мумкин. Характер деганда шахсда муҳит ва тарбия таъсирида таркиб топган ва унинг иродавий фаолиятида, атрофдаги оламга ўз-ўзига бўлган муносабатларида намоён бўладиган индивидуал хусусиятларни тушунамиз. Характернинг жуда кўп хусусиятлари одамнинг иш ҳаракатларини белгиловчи чуқур ва фаол мойиллик ҳисобланади. Мана шу мойилликларда характер хислатларининг ундовчилик кучи намоён бўлади. Одам характер хислатларининг ана шундай ундовчилик кучи туфайли кўпинча объектив шароитларга зид иш қилади ва мутлақо мақсадга номувофиқ ҳаракат усулларини қўллайди. Характер хислатлари маълум тарзда ҳаракат қисмларига, баъзан эса шароитга қарама-қарши ҳаракат қилишга ундар экан, улар ҳаётий қийин дақиқаларда яхшироқ намоён бўладилар ва бу характерни, шунингдек баркамол авлодни тарбиялашнинг муҳим вазифасидир. Шахснинг қаътиятлилик, танқидийлик, фаҳм- фаросат, кузатувчанлик каби хислатлари интеллектуал, қувноқлик, меҳрибонлик ҳиссий-иродавий сифатларга киради. Одатда шахснинг муносабатлари характер хислатларининг индивидуал хусусиятларини икки хилини аниқлаш имкониятига эга:

- Шахс характерининг хусусияти рўёбга чиқадиган ҳар қандай вазият ҳиссий кечинмаларнинг ўзига хос хислати унинг муносабатларига боғлиқ.
- Ҳар қандай фавқулоддаги типик (муҳитдаги) характернинг сифатлари ҳамда индивидуал усуллари шахснинг муносабатларига тааллуқлидир.
- Шахс ҳаракатларининг сифати ва уларнинг оқилона усуллари инсоннинг иродаси, ҳиссиёти, диққати, ақлий сифатларига ёки психик жараёнларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқдир. Чунончи, меҳнатда кўзга ташланадиган тиришқоқлик, пухталик меҳнатга нисбатан ижобий муносабатни акс эттиришга эмас, балки бошқа омилларга:
    - диққатнинг тўпланишига;
    - ҳаракатларнинг мақсадга йўналганлигига;
    - иродавий зўр беришга;
    - усуллар маҳсулдорлигига;

- ақлнинг иштирокига боғлиқ

4-илова

Характернинг физиологик асослари

Характернинг психологик ва физиологик сабаблари ҳақида фақат тахминий фикрлар, хулосалар мавжуд. Киши темпераменти унинг характери таркибига киради, шу сабабли ҳам характернинг физиологик асоси асаб тизимининг типидан иборат.

Характер хислатлари шахснинг қийин ҳосил қилинадиган ва мустаҳкамланиб қоладиган хусусиятлари бўлганлиги туфайли, характернинг физиологик асоси ҳам индивидуал ҳаёт жараёнида асаб тизимининг ўзгарган хусусиятларидан иборат. Ҳайвон асаб фаолиятининг туғма конституцион тури генотип. Лекин ҳайвон туғилганидан кейин ташқи шароитларнинг ғоят хилма-хил таассуротларига дуч келади ва бунга муайян фаолият орқали муқаррар жавоб бериши лозим бўладики, кўпинча бу фаолиятлар мустаҳкамланиб, бутун ҳаёти давомида сақланиб қолади. Шу сабабли ҳайвоннинг батамом таркиб топган асаб фаолияти типга оид белгилардан ташқари муҳит таъсири остида ҳосил бўлган ўзгаришларнинг қотишмаси-фенотип характеридир. Динамик стереотип шахсдаги мустаҳкам одат бўлиб қолган хусусиятларнинг, жумладан, характер хислатларининг ҳам нерв-физиологик асосидир. Характернинг нерв-физиологик асосини тушуниш учун И.П.Павловнинг иккинчи сигнал тизими ҳақидаги таълимоти катта аҳамиятга эгадир. Иккинчи сигнал тизими нутқ ва тафаккурнинг физиологик асоси бўлиш билан бирга, киши ҳулқини ҳам идора қилади. Характернинг физиологик асоси характернинг мазмунини ташкил қиладиган сифатлари, чунончи, ижтимоий маслак, мардлик, ўз бурчига садоқатли бўлишларини ўз ичига олмайди ва ололмайди ҳам, албатта характер психологиясининг мазмуни ўзининг келиб чиқиши жиҳатидан ижтимоий ҳодисадир. Характернинг мазмунини ташкил қилган томонларини ёритилиши туфайли, психология ижтимоий фанлар қаторига киради.

5-илова

Характер таркиби

Шахснинг характери тузилиши турли хусусиятларнинг тасодифий йиғиндисидан иборат эмас, балки ўзаро бир-бирига боғлиқ, ҳатто тобе яхлит тизимдан таркиб топади. Характер хислатларининг муайян қисмидан хабардор бўлишлик нотанишларни ташхис қилиш имкониятини яратади. Мисол учун, шахснинг шуҳратпарастлиги маълум бўлса, унинг дили (кўнгли) қоралиги юзасидан тахмин қилиш мумкин, ёки инсон камтар, мўмин, ювош хусусиятли бўлса, албатта у кўнгилчан эканлиги кўнглимизга келади.

Одатда психик хусусиятларнинг ўзаро боғлиқ тизими симптомокомплекслар (омиллар) дейилади. «Симптом» юнон symptoma белги, мос тушиш, «комплекс» лотинча, алоқа, мажмуа деган маъно англатади. Мисол учун, қарама-қарши симптомокомплекслар ҳақида мулоҳаза юритилса, у ҳолда инсонларда бу тизим ўзига ишониш ўзидан мағрурланиш, мақтанчоклик, ўзбилармонлик, урушқоқлик, кек сақлаш кабилар бирикмасида юзага келади. Бошқа тоифадаги шахслар ўзларининг камтаринлиги, кўнгилчанлиги, илтифотлилиги, дилкашлиги, ҳаққонийлиги билан ажралиб турадилар. Воқеликка шахснинг бир хил муносабати характер хислатларининг ўзаро бир-бирига боғлиқлигини билдиради.

Ҳозирги замон психологиясида шахснинг турли муносабатлари билан белгиланадиган характер хусусиятларининг тўртта тизими фарқланади.

- Жамоа ва айрим одамларга бўлган муносабатларини ифодаловчи хусусиятлар (яхшилик, меҳрибонлик, талабчанлик ва шу кабилар).
- Меҳнатга бўлган муносабатни ифодаловчи хусусиятлар: (меҳнатсеварлик, ялқовлик, виждонлилик, меҳнатга маъсулият ёки маъсулиятсизлик билан муносабатда бўлиши кабилар).
- Нарсаларга бўлган муносабатни ифодаловчи хусусиятлар: (озодалик ва ифлослик, нарсалар билан аяб ёки аямасдан муносабатда бўлиш кабилар).
- Одамнинг ўз-ўзига бўлган муносабатини ифодаловчи хусусиятлар (иззат-нафслилик, шуҳратпарастлик, мағрурлик, ўзини катта олиш, камтарлик кабилар).

Бундан ташқари, камроқ аҳамиятга эга бўлган бошқа жуда кўп хусусиятлар ҳам мавжуд: ўзига ишониш, ўзбилармонлик, ўзига бино қўйиш, мақтанчоқлик.

Характернинг таркиби фақат айрим хусусиятларининг ўзаро боғлиқлиги билан эмас, балки бир бутун характерга хос бўлган хусусиятлар билан белгиланади. Характернинг хусусиятлари жумласига биринчидан, уларнинг чуқурлик даражаси киради. Шахснинг марказий, асосий муносабатлари билан белгиланадиган хусусиятларини биз характерни бир мунча чуқурроқ хусусиятлари деб атаймиз. Масалан, баркамол шахсда одамларга, жамоа ва меҳнатга нисбатан виждонан муносабатда бўлиш билан белгиланадиган хусусиятлар чуқурроқ хусусиятлар ҳисобланади. Иккинчидан, характер кучи ёки фаоллиги. Характер фаоллиги характер хусусиятларининг кишини бирор нарсага қаршилик кўрсатиш даражаси билан белгиланади. Учинчидан, характернинг таркибий хусусиятларига унинг барқарорлик ва ўзгарувчанлик даражаси киради. Характер барқарорлиги ва ўзгарувчанлиги ҳам мослашиш фаолиятининг зарур шартларидандир.

Агар ташқи шароитнинг ўзгариши билан ҳар гал характер бошқача бўлиб, ўзгариб қоладиган бўлса, ундай пайтда одамнинг хатти-ҳаракатлари ташқи шароит таъсирига нисбатан пассив жавоб

реакциясига айланиб қолган, хатти-ҳаракат батамом пассив мослашишга айланган бўлар эди. Одамнинг характер хусусиятлари жуда хилма-хил ҳаёт шароитларида ҳам қаршилик қилувчи шароит бўлишига қарамай унинг хатти-ҳаракатларини бошқаради.

Характер маълум даражада пластикдир (эгилувчандир). Характернинг пластиклиги икки хил маънога эга, биринчидан, характернинг барқарорлиги сингари муҳим фаол таъсир қилишидир. Иккинчидан, характер маълум даражада пластик бўлганлиги учунгина исталган одамнинг характерини қайта тарбиялай оламиз.

Кишига мустаҳкамланиб, унинг шахсий хусусиятига айланиб қолган ирода сифатлари характернинг ирода билан боғлиқ бўлган хислатларидан, бу сифатлар алоҳида кўриниб эмас, балки шахснинг фазилатига айланиб қолади, қатъият, сабр-тоқат, чидамлилик, дадиллик, ўзини тута билиш, мустақиллик, интизомлилик, маъсулиятни ҳис қилиш, ўз-ўзини танқид қилиш ахлоқий хислатлардир.

6-илова

Характернинг акцентуацияси

Характернинг у ёки бу хусусияти миқдорий ифодалилиги охирги маррага етиб ва норманинг энг охирги чегарасига бориб қолганда характернинг акцентуацияси (ортиқча урғу берилиши) деб аталади. Характерга ортиқча урғу берилиши айрим характер хусусиятларининг кучайиши натижаси сифатида норманинг охирги вариантларидан бири саналади. Бунда индивидда бошқаларига нисбатан барқарорлик бўлгани ҳолда бир хил стрессоген (қаттиқ ҳаяжонланувчи) омилларга заифлик ортиши кузатилади. Характернинг акцентуацияси ўта ноқулай вазиятларда патологик бузилишларга ва шахс ҳулқ-атворининг ўзгаришларига, психопатияга олиб бориши (характер шахснинг адекват ижтимоий адаптацияга тўсқинлик қилувчи ва амалда такрорланмайдиган патологияси, гарчи тўғри даволаш шароитларида баъзи тузатишларга берилса ҳам) мумкин, лекин уни патологияга оид деб ҳисоблаш ноўриндир.

Характернинг акцентуацияси (ортиқча урғу берилиши) турларини таснифлаш анча мураккаблик туғдиради ва ҳар хил номенклатураси бўйича бир-бирига мос келмайди. (К.Леонгард, А.Личко). Лекин акцентуациялашган хусусиятларнинг тавсифи маълум даражада бир хил бўлиб қолади. Бу ҳар иккала тасниф схемаларидан муваффақиятли терминларни олиб ва бунда психиатрик терминология («шизофрения хусусиятлари», «эпилепсия» хусусиятлари ва ҳоказо) билан тўғридан- тўғри ўхшашлик бўлишидан қочган ҳолда ортиқча урғу бериладиган хусусиятлар рўйхатини келтириш имкониятини беради. Характерни ортиқча урғу берилган ҳолда баҳолаш психиатрнинг эмас, балки педагогнинг диққатини жалб қилишини тақозо этади, гарчи акцентуация муаммосининг ўртача қўйилиши тарихи психиатрия ва психоневрологияга бориб тақалганда ҳам шундай ҳисобланади.

Немис психиатри К.Леонгард фикрича, 20-50% кишиларда баъзи характер хусусиятлари шу даражада кучлики, баъзан бир хил типдаги зиддият ва ҳиссий портлашларга олиб келиши мумкин.

Характер акцентуацияси – бирор хусусиятнинг бошқалари зарарига кучли ривожланиши ва атрофдагилар билан муносабатларнинг ёмонлашувига олиб келишидир. Характер акцентуацияси турли даражада енгил ва ҳатто психопатия даражасигача бўлиши мумкин. Ўсмирлар орасида характер акцентуацияси кўп (50-80%) учрайди.

К.Леонгард томонидан характер акцентуацияси муаммоси ўрганилиб уни шахсда намоён бўлишига қараб қуйидагилар таснифланади:

- ✓ ***Гипертим тип*** – ҳаддан ташкари алоқага киришувчан, кўп гапиради, имо-ишора, мимикага бой, суҳбат мавзусини буриб юборишга мойил, кўпинча хизматга доир ва оммавий мажбуриятларни унутиб қўйганлиги сабабли зиддиятлар келиб чиқади.
- ✓ ***Дистим тип*** – камгап, мулоқотга киришишга қийналади, пессимист, зиддиятлардан ўзини олиб қочади, уйда ёлғиз қолишни ёқтиради.
- ✓ ***Циклоид тип*** – кайфияти тез ўзгаришга мойил, кайфияти яхши пайтда – гипертим, ёмон пайтда дистим типга ўхшаб қолади.
- ✓ ***Қўзғалувчан тип*** – мулоқотда пассив, вербал ва новербал реакциялари суст, қайсар, баъзан урушқоқ, кўпинча турли можароларнинг ташаббускори.
- ✓ ***Кучайтирувчи тип*** – камгап, ақл ўргатишни ёқтиради, юқори натижаларга эришишни ҳоҳлайди, тез хафа бўлади, шубҳаланувчан, қасоскор. Кичик-кичик муаммоларни катталаштиришга, бўртиришга мойил.
- ✓ ***Педант тип*** – зиддиятларга кам қўшилади, кўпинча пассив ҳолатда бўлади, атрофдагиларга кўплаб расмий талаблар қўяди, тартибли, жиддий ишончли ходим.
- ✓ ***Хавотирли тип*** – камгап, одамови, ўзига ишонмайди, зиддиятлардан ўзини олиб қочади, тинчликсевар, ўз-ўзини танқид қилади. Топшириқларни вақтида бажаради.
- ✓ ***Эмотив тип*** – тор доирадаги кишилар билан мулоқотга киришишни ёқтирадилар, хафа бўлса ташқаридан сездирмасликка ҳаракат қилади, меҳрибон, ғамхўр, маъсулиятни ҳис қилади. Бошқаларнинг ютуқларидан қувонади.
- ✓ ***Намойишкорона (демонстратив) тип*** – мулоқотга тез киришади, етакчиликка интилади, ҳокимият ва мақтовни ёқтиради, бошқаларни ўзига жалб қила олади, ноёб тафаккурга, хулқ- атворга эга.
- ✓ ***Экзалтирлашган тип.*** Ўта мулокотга киришувчан, кўп гапиради, қизиқувчан, дўстлари ва яқинларга эътиборли, бошқаларга ёрдам беради, дид-фаросатли, самимий.

- ✓ ***Экстровертлашган тип*** – мулоқотга киришувчан, дўстлари кўп, зиддиятлардан ўзини олиб қочади, бошқаларни диққат билан эшитиш мумкин. Топшириқларни вақтида бажаради.
- ✓ ***Интровертлашган тип*** – мулоқотга киришишга қийналади, «ичимдагини топ», фалсафий фикр юритишни ёқтиради, қатъиятли, эътиқоди мустаҳкам, қайсар, тафаккури қотиб қолган.

Тўғри ташкил этилган таълим-тарбия жараёнида характер акцентуациясини тарбиялаш ва тузатиш мумкин.

7-илова

16-МАВЗУ 18-ДАРС ҚОБИЛИЯТ	
Дарсни олиб бориш технологияси	
Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Қобилият ҳақида тушунча. 2.Қобилиятларнинг миқдор ва сифат тавсифи 3.Қобилиятлар таснифи 4.Қобилиятлар таркиби
Ўқув машғулотининг мақсади: қобилият ҳақида тушунча қобилиятларнинг миқдор ва сифат таснифи, қобилиятларнинг турлари ва таркиби борасидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш	
Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Қобилият ҳақида тушунча, лаёқат, иқтидор талант тушунчаларининг мазмуни ҳамда инсон ҳаётида қобилиятнинг намоён бўлиши тўғрисида маълумотлар бериш	1. Қобилият ҳақида тушунча, лаёқат, иқтидор талант тушунчаларининг мазмуни ҳамда инсон ҳаётида қобилиятнинг намоён бўлиши тўғрисида маълумотлар берилади
2. Қобилиятларнинг миқдор ва сифат таснифи, миқдорий ўлчов белгилари, сифат кўрсаткичлари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб бериш	2. Қобилиятларнинг миқдор ва сифат таснифи, миқдорий ўлчов белгилари, сифат кўрсаткичлари борасидаги ғоя, фикр, қарашларни изоҳлаб берилади
3. Қобилиятлар таснифи, умумий, амалий, назарий, илмий, бадиий, ижодий қобилиятларига доир билимларга эга бўлиш	3. Қобилиятлар таснифи, умумий, амалий, назарий, илмий, бадиий, ижодий қобилиятларига доир билимларга эга бўлинади
4. Қобилиятлар таркиби, И.П.Павловнинг қобилият борасидаги қарашлари, ўрта, бадиий, фикрловчи типлар ҳамда иккинчи сигналлар тизимига оид материаллар билан танишиш	4. Қобилиятлар таркиби, И.П.Павловнинг қобилият борасидаги қарашлари, ўрта, бадиий, фикрловчи типлар ҳамда иккинчи сигналлар тизимига оид материаллар билан танишилади
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси,“Тушунчалар таҳлили технологияси”, “ФСМУ” услуби, , инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Умумий психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Қобилият бу...” (4-илова)	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Инсон	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар

	қобилияти миянинг оғирлик даражаси билан белгиланади. Буни қандай тушуниш мумкин?”(6-илова)	
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Иродавий акт ва унинг тузилишига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тушунчалар таҳлили” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баҳолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўзи назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

2-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Қобилият –бу .....

3-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Қобилиятларнинг миқдор ва сифат тавсифига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Инсон қобилияти миянинг оғирлик даражаси билан		

белгиланади. Буни қандай тушуниш мумкин?		

4-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

1-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Табиий қобилият	
Илмий қобилият	
Амалий қобилият	
Умумий қобилият	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Назарий қобилият	
Математик қобилият	
Махсус қобилият	
Математик қобилият	

5-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради. Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Бадиий типга мансуб инсонларда шеърият, мусиқага нисбатан қобилияти кучлилигини кўришимиз мумкин
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Фикрловчи типга мансуб инсонларда аниқ фанларга нисбатан лаёқат ва иқтидор кўзга ташланади.
Ф-фикрингизни баён этинг	
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
У- фикрингизни умумлаштиринг	

6-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1.Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
В-биламан
+ – мен учун янги маълумот

— мен билган маълумотни инкор қилади
? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2.Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

7-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Қобилиятлар тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
- Қобилиятларнинг сифати ва миқдор тавсифи нималарда кўринади?
- Қобилиятлар тузилишини таркибини кўрсатинг?
- Қобилият борасидаги назарияларнинг мазмуни нималарда кўринади?
- Қобилиятларнинг табиий асосларини ажратиб кўрсатинг?
- Қобилиятларнинг ривожланишига таъсир этувчи омиллар нималар билан белгиланади?

Режа:

1.Қобилият ҳақида тушунча.
2.Қобилиятларнинг миқдор ва сифат тавсифи
3.Қобилиятлар таснифи
4.Қобилиятлар таркиби

Ўқув машғулотининг мақсади: қобилият ҳақида тушунча қобилиятларнинг миқдор ва сифат таснифи, қобилиятларнинг турлари ва таркиби ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: талабаларга қобилият ҳақида тушунча қобилиятларнинг миқдор ва сифат таснифи, қобилиятларнинг турлари ва таркиби ҳақида дастлабки маълумотлар заҳирасини бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология соҳасининг ўрганиш объекти эканлигини асослаб берилди.

2-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

3-илова

Қобилият ҳақида тушунча

Қобилият инсоннинг шундай психологик хусусиятидирки, билим, кўникма, малакаларини эгаллаш шу хусусиятларга боғлиқ бўлади. Лекин, бу хусусиятларнинг ўзи бу билим ва кўникмаларга тааллуқли бўлмайди. Малака, кўникма ва билимларга нисбатан одамнинг қобилиятлари қандайдир имконият тарзида намоён бўлади. Қобилиятлар имкониятлардан иборат бўлиб, бирор бир ишдаги маҳорат даражаси ҳақиқатдир. Болада намоён бўладиган мусиқага қобилияти унинг мусиқачи бўлиши учун имкониятлар, махсус таълим берилиши, қатъийлик, саломатлигининг яхши бўлиши, мусиқа асбоби, ноталар ва бошқа кўпгина шароитлар бўлиши керак. Буларсиз қобилиятлар тараққий этмай турибоқ сўниб кетиши мумкин.

Қобилиятлар фақат фаолиятда намоён бўлади. Шунинг учун ҳам фақат ана шу қобилиятларсиз амалга оширилиши мумкин бўлмаган фаолиятлардагина намоён бўлади. Ўқувчида ҳам зарурий кўникма ва малака тизими ҳамда мустаҳкам билимлар таркиб топиш услублари йўқлигига асосланиб, жиддий текшириб кўрилса, шошилинч равишда унда қобилиятлар йўқ, деб хулоса чиқариш педагогнинг жиддий психологик хатоси бўлади.

Масалан, Альберт Эйнштейн ўрта мактабда унча яхши ўқимайдиган ўқувчи ҳисобланган ва унинг келажакда гениал бўлишидан ҳеч нарса далолат бермас эди.

Қобилият билим ва малакаларнинг ўзида кўринмайди, балки уларни эгаллаш тизимида намоён бўлади яъни, бошқача қилиб айтганда мазкур фаолият учун муҳим бўлган билим ва кўникмаларни ўзлаштириш жараёнида турли шароитларда қанчалик тез, чуқур, енгил ва мустаҳкам амалга оширишида намоён бўлади.

Қобилиятлар индивидуал психологик хусусиятлар бўлиши билан ақл сифатлари хотира хусусиятларига, ҳиссий хусусиятлар ва шу кабиларни қарама-қарши қўйиб бўлмайди, ҳамда қобилиятларни шахснинг бу хусусиятлари билан бир қаторга қўйиш ҳам мумкин эмас. Агар шу сифатларнинг бирортаси ёки уларнинг йиғиндиси фаолият талабларига жавоб берса ёки бу талаблар таъсири билан таркиб топса бу шахснинг мазкур индивидуал хусусиятларини қобилиятлар деб ҳисоблашига асос бўлади.

Қобилият кишининг психологик ва физиологик тузилиши хусусиятидир. Қобилият билим олиш учун зарурий шарт-шароит бўлиб, шунинг билан бирга у маълум даражада билим олиш маҳсули ҳамдир. Умумий ва махсус билимларни ўзлаштириш, шунингдек, касбий кўникмаларни эгаллаб олиш жараёнида қобилият мукамаллашиб ва ривожланиб боради. Қобилиятга яқинроқ турадиган тушунчалар кўникма ва малакадир. Улар фаолият механизмини ташкил қиладилар. Ҳамда улар қобилият билан биргаликда маҳоратга эришишни таъминлайдиларки, бунинг натижасида меҳнатда катта ютуқлар қўлга киритилади. Қобилиятли, аммо ношут инсон кўп нарсага эриша олмайди. Қобилият кўникмада рўёбга чиқади.

4-илова

Қобилиятларнинг миқдор ва сифат тавсифи

Психологияда қобилиятлар индивидуал психологик хусусиятлар сифатида тавсифланади ва бунинг асосида тафовутланадиган хислатлар фазилатлар ётади. Шунинг учун ҳар бир шахсда бир хил натижа бир хил сифат кутиш мумкин эмас, чунки инсонлар ўз қобилиятлари бўйича бир-бирларидан муайян даражада фарқ қиладилар, бинобарин улар ўртасидаги фарқлар сифат ва миқдор жиҳатидан бўлиши мумкин.

Қобилиятларнинг сифат тавсифи шахснинг қайси индивидуал психологик хусусиятлари фаолият муваффақиятларининг мажбурий шарти тариқасида хизмат қилишини англатади. Уларнинг миқдор тавсифи эса фаолиятга қўйиладиган талабларни шахс томонидан қай йўсинда бажариш имконияти мавжудлигини билдиради, яъни мазкур инсон бошқа одамларга қараганда малака, билимлардан нечоғлик тез, енгил, пухта фойдалана олишини намойиш қилади.

Ўқувчининг қобилиятлари нимага намоён бўлишини ва бинобарин ўқувчи шахсини қандай индивидуал психологик хусусиятлари фаолиятни қай даражада бажариш қобилиятига эга эканлиги, яъни ўқувчининг бошқаларга нисбатан малака ва билимларни қанчалик тез, енгил ва мустаҳкам эгаллаб олишини билиш педагог учун муҳимдир.

Қобилият хусусиятларининг сифат томонидан қаралиши мақсадга ҳар турли йўллар билан боришга имкон берувчи «ўзгарувчан миқдор» тўплами сифатида, фаолият муваффақиятини таъминловчи инсон психологик хусусиятларининг йиғиндиси сифатида кўрилади. Бир хусусиятларни ўрнини иккинчи бир хусусиятлар билан босишнинг кенг имкониятлари мавжуд, буни одам ўзида чиндан қатъийлик билан ишлаш орқали ривожлантириши мумкин. Педагог ва психолог Сколовинский кўр-кар Ольга Скороходовада фақат илмий ходимлик қобилиятини эмас, балки адабий қобилият билан, бошқариш ёрдами билан тўлдириш хусусияти ҳар бир одам олдида касб танлаш ва уни такомиллаштиришнинг ниҳоятда кенг имкониятларини очиб беради.

Қобилиятларнинг сифат жиҳатдан тавсифи одам меҳнат фаолиятининг қайси соҳасида (педагог, спорт, савдо ва бошқалар) енгиллик билан «ўзини топа олади» ва қандай қилиб катта ютуқ ва натижаларга эриша олади деган саволга жавоб бериш имкониятини беради. Қобилиятларни миқдор тавсифи ва уларни ўлчаш муаммоси билан кўпроқ чет эл психологлари (Кэттелл, Термен, Спирмен) ва бошқалар шуғулланганлар. Улар катталарда кобилиятни ўлчаш усули сифатида ақлий истеъдод тестларидан фойдаланганлар. Боланинг ақлий истеъдод коэффиценти

I Q ақлий ёши

Боланинг ҳақиқий ёши

Бу усул одамнинг ақлий қобилиятлар эгаси эканлигини эмас, балки одамда қобилиятлар билан аралаштириб бўлмайдиган бирор бир хилдаги маълумотлар, кўникма ва малакалар борлигини намоён қилади.

Л.С.Виготский бу усулни танқид қилиб, ўзининг келажак тараққиёт зонасини белгилаш «методи» деб аталадиган усулини таклиф қилди. Қобилиятлар одамнинг фаолиятидан ташқарида мавжуд бўлмайди. Қобилиятларнинг таркиб топиши эса таълим-тарбия жараёнида боланинг ютуқлари тезлигида намоён бўлади.

5-илова

Қобилиятлар таснифи

Психология фанида қобилиятлар қуйидагича тавсифланади.

1. ***Табиий қобилиятлар*** одамлар ва ҳайвонлар учун хос бўлиб, идрок қилиш хотирада сақлаш, оддий мулоқотга кириша олиш шулар жумласидандир. Биологик жиҳатдан асосланган бу қобилиятлар асосини шартли рефлекслар ҳосил бўлиш жараёни ташкил этади. Инсондаги ва юксак даражада ривожланган ҳайвонлардаги бу қобилиятлар бир-биридан фарқ қилади.

2. ***Махсус инсоний қобилиятлар*** ижтимоий-тарихий табиатга эга бўлиб, ижтимоий ҳаёт ва

тараққиётни таъминлайди. Махсус инсоний қобилиятлар ўз навбатида умумий ва хусусий қобилиятларга бўлинади.

3. ***Умумий қобилиятлар*** инсоннинг турли фаолиятлари муваффақиятини таъминловчи ақлий қобилиятлар хотира ва нутқнинг ривожланганлиги, қўл ҳаракатларини аниқлиги ва бошқа хусусиятлардан иборат. Хусусий қобилиятлар алоҳида олинган бир фаолиятнинг муваффақиятини таъминлайди. Бу қобилиятлар алоҳида мулоқотнинг бўлинишини тақозо этади. Масалан, математика, техника, бадиий ижодий, спортга бўлган қобилиятлар шулар жумласидандир.

Айрим адабиётларда умумий қобилиятлар моҳияти турлича талқин қилинади. Жумладан, умумий қобилият деганда муваффақиятли равишда билим олишни таъминлайдиган шахснинг юксак интеллектуал тараққиёти тушунилади. Бироқ бундай тушунча тор ва нотўғридир, чунки интеллектуал тараққиёт фақат ихтиёрий фаолият учун умуман талаб қилинади, холос. Умумий қобилият фаолиятнинг ҳамма турларига жумладан амалий фаолиятга ҳам таъсир қилади, деб ҳисобловчи психологлар топилди. Аммо бу фикрда қарама-қаршилик мавжуд, агар умумий қобилият универсал аҳамиятга эга бўлган экан, унда қандайдир махсус қобилиятлар ҳақида гапириб ўтиришнинг ҳожати йўқ.

Ниҳоят, шундай психологлар ҳам борки, улар фақат махсус қобилиятларни тан оладилар. Умумий қобилият ҳақида гапирганда ҳам махсус қобилиятлар йиғиндиси таъсирини кўзда тутадилар. Кишининг турли-туман фаолиятлари орасида биттаси асосий ёки етакчи фаолият шароитида шахснинг махсус тараққиётини белгиловчи фаолият бўлиб ажралиб туради. Бу фаолият туғма специфик зеҳн нишоналарига мос тушиши мумкин.

Ҳамма махсус қобилиятларни, инсон фаолиятининг асосий турларини уч турга: фан, санъат, амалиётга ажратиш мумкин. Шунга биноан қобилиятни миллий, бадиий ва амалий деб классификациялаш мумкин. Бу турларнинг ҳар бири ўз навбатида майда турларга бўлинади.

Илмий қобилият абстракт, эвристик фикрлашнинг юксак ривожланган бўлишини, оғзаки мантиқий хотирани, қатъият ва сабр-тоқатни талаб қилади. Бу қобилиятга қуйидаги майда қобилиятлар киради: физик, математик қобилият, химия, философия, тарих, биология фанларига нисбатан бўлган қобилиятлар.

Бадиий қобилият сенсор образли фикрлашнинг алоҳида ривожланган бўлимини, ўткир эмоционал таъсирчанлик ва реактивликни талаб қилади. Бу қобилиятга тасвирлаш, мусиқавий, артистик ва адабий қобилиятлар киради.

Амалий қобилият практик ақлнинг юксак даражада ривожланганлигини, фаҳм-фаросатнинг кучлилиги, ирода ва етук киришувчанликни ўз ичига олади. Амалий қобилиятга конструктив-техникавий қобилият, бошқарувчанлик қобилияти, шу жумладан ташкилотчилик ва бошқалар киради.

Назарий ва амалий қобилиятлар ҳам инсон қобилиятларидан бўлиб, назарий қобилиятлар мавҳум, мантиқий ҳаракатларга мойилликда намоён бўлади.

Ўқув қобилиятлари билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштириш, шахс – шаклланиши, педагогик таъсирлар самарадорлигини ортишида ижобий роль ўйнайди.

Ижодий қобилиятлар моддий ва маънавий маданият асарларини яратиш, янги ғоя, кашфиёт ва янгиликлар ечишда намоён бўлади.

6-илова

Қобилиятлар таркиби

Одам эгаллайдиган фаолият унинг хусусиятларига юксак талаблар қўяди. Бу талабларни қандайдир битта сифат тараққиётининг жуда юксак даражасида бўлса ҳам қондира олмайди. Қобилиятлар мураккаб тузилишга эга бўлган психик сифатлар йиғиндисидан иборатдир. Қобилиятлар таркиби аниқ фаолият талаби билан белгиланади ва ҳар турдаги фаолиятлар учун турлича бўлади. Масалан, математик қобилият, адабий қобилият, педагогик, мусиқавий, ихтирочилик ва шифокорлик қобилиятлари тузилиши махсус таркибга эга. Аниқ қобилиятлар таркибини ташкил қилувчи шахснинг хислатлари орасида айримлари етакчи ўринни эгалласа, айримлари ёрдамчилик ролини эгаллайди. Масалан, педагогик қобилиятлар таркибида етакчи сифат педагогик такт, кузатувчанлик, болаларни севиш, уларга нисбатан юксак талабчанлик, билимларни беришга эҳтиёж, ёрдамчи тарзда ташкилотчилик қобилияти ҳисобланади. Ҳар турли қобилиятларда бир эмас, балки бир неча турдаги фаолият турлари талабларига жавоб берадиган бирмунча умумий сифатларни ажратишимиз мумкин, бундан ташқари, мазкур фаолиятни бир мунча торроқ доираси учун жавоб берувчи махсус сифатларни ажратишимиз мумкин. Бу нарса уларда ҳар томонлама қобилиятлар борлиги, ҳар турли касблар, машғулотларнинг кенг соҳаларига доир умумий қобилиятлар борлиги ҳақида гапириш имконини беради. Бу иккинчи сигналлар тизими ҳақидаги таълимот билан боғлиқдир.

Шахс эгаллаши шарт ҳисобланган фаолият, у ҳоҳ таълим, ҳоҳ меҳнат, ҳоҳ ўйин, ҳоҳ спорт бўлишидан қатъи назар унинг билиш жараёнларига, ақлий хислатларига, ҳиссий-иродавий жабҳаларига, сенсомотор соҳасига, характерологик хусусиятларига муайяан талаблар қўяди ва уларнинг ҳамкорлигидаги саъи-ҳаракати туфайли муваффақиятларга эришилади. Психологик маълумотларга қараганда, инсондаги юксак кўрсаткичга эришган сифат қанчалик устуворликка эга бўлмасин, у талабларни қондириш имкониятига эга бўлмайди. Айрим ҳолларда алоҳида намоён бўлган психик хусусият (хислат) фаолиятнинг юксак маҳсулдорлиги ва самарадорлигини таъминлаш қурбига эга, у қобилиятларни уддалай оладиган имконият билан баб-баравар куч-қувват тариқасида вужудга келади, деган фараз ўзини оқламайди. Шунинг учун қобилиятлар мураккаб тузилишга эга бўлган психик сифатлар (хислатлар) мажмуасидир дейиш жуда

ўринлидир.

Қобилиятлар сифатида рўёбга чиқадиган психик хислатлар мажмуасининг тузилиши яққол ва алоҳида фаолият талаби билан белгиланганлик туфайли ҳар қайси турдаги фаолиятлар учун ўзига хос тарзда қўйилиши айнан ҳақиқатдир. Бунинг учун айрим мисолларни таҳлил қилиб ўтамиз.

1) ***Математик қобилият*** математик материалларни умумлаштириш, мулоҳаза юритиш жараёнини қисқартириш, математик иш амалларини камайтириш, масалани идрок қилиш билан натижаси ўртасида алоқа ўрнатиш, тўғри ва тескари фикр юритишдаги енгиллик, унумлилик, масала ечишда фикр юритишни эпчиллиги кабилар.

2) ***Адабий қобилият*** нафосат ҳисларининг юксак тараққиёти даражаси хотирада ёрқин кўргазмали образларнинг жонлигини, «тил зеҳни», беҳисоб хаёлан руҳиятга қизиқувчанлик, интилувчанлик ва бошқалар. Ажратиб кўрсатилган қобилиятлар таркибидан кўриниб турибдики, математик ва адабий қобилиятлар ўзаро бир-бирига ўхшамаган манбалари билан тафовутга эгадир. Бундан шундай хулоса чиқариш мумкинки, педагогик, мусиқавий, техник, конструкторлик, тиббий қобилиятлар ва шунга ўхшаш қобилиятлар тузилиши махсус хусусиятга эга бўлиб касбий аҳамият касб этиши мумкин.

Рус олими И.П.Павлов ўз таълимотида «бадиий», «фикрловчи», «ўрта» типларга ажратилган шахсларнинг ана шу учта типдан биттасига тааллуқли эканлигини тавсифлаб беради. Муаллиф ушбу типологияни яратишда олий нерв фаолиятининг биринчи ва иккинчи сигнал тизимидан иборатлиги тўғрисидаги таълимотга асосланади. Биринчи сигналлар тизими образлар, эмоциялардан ва иккинчи сигналлар тизими эса образлар ҳақида сўзлар орқали сигнал беришдан иборатдир. Иккинчи сигнал тизими И.П.Павлов томонидан «сигналларнинг сигнали» деб номланган эди. Ушбу типологияни осонроқ қилиб қуйидагича тушунтириш мумкин:

1) шахс фаолиятида биринчи сигналлар тизимининг сигналлари нисбатан устунлик қилса, бу инсон *«бадиий»* типга таалуқлидир;

2) мабодо «сигналларнинг сигнали» нисбатан устувор бўлса, бу шахс *«фикрловчи»* типга мансубдир;

3) агарда ҳар иккала сигналлар аралашиб кетган бўлса (бирортасининг устунлиги сезилмаса) бу инсон *"аралаш*" типга мансуб одамдир.

Типологиянинг ўзига хос томонлари қисқача ифодаланганда ёки тавсиф қилинганида қуйидагилар намоён бўлади:

1. «***Бадиий тип»*** учун бевосита у таассуротлар жонли тасаввур, ёрқин идрок, ҳис-туйғулар (эмоциялар) натижасида вужудга келадиган образларнинг ёрқинлиги хосдир.

2. ***«Фикрловчи тип»*** учун мавҳумларнинг, мантиқий тизимларнинг, назарий мулоҳазаларнинг, методологик муаммоларнинг устунлиги мувофиқдир.

Бадиий типнинг мавжудлиги ақлий фаолиятнинг заифлиги ёки ақлнинг енгилмаслигини билдирмайди, лекин бу ўринда гап психика образли жабҳаларини фикрловчи томонлари устидан нисбатан устуворлиги ҳақида беради. Бироқ шуни таъкидлаш жоизки, шахснинг иккинчи сигналлар тизимидан устунлик қилади ва бу устуворлик мутлоқлик хусусиятига эгадир. Маълумки, инсонларнинг ҳаёт ва фаолиятларида тил билан тафаккурнинг ўрни ҳал қилувчи аҳамият касб этади, шахс томонидан борлиқнинг акс эттириш жараёни сўзлар, фикрлов воситасида рўёбга чиқарилади.

7-илова

4. СЕМИНАР МАШҒУЛОТЛАРИНИНГ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

1-Семинар машғулотининг таълим технологияси

Мавзу: *Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг предмети*

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 25 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1. Психология фанининг предмети мақсад ва вазифалари 2. Психология фанининг шаклланиш тарихи 3. Психология фанининг предметини асосий тушунчалари 4. Мия ва психика 5. Онг ҳақида тушунча

Ўқув машғулотининг мақсади: Психология фанининг предмети бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; таълим тарбия жараённи ташкил қилиш, ўқув фаолияти билан боғлиқ назарий билимларни ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.

Педагогик вазифалар:	*Ўқув фаолияти натижалари:*
1. Психология фанининг предмети мавзусини ўқиб-ўрганиб, конспектлаш. 2. Психология фанининг предмети бўйича асосий тушунчаларга таъриф бериш. 3. Психология фанларининг шаклланиш тариихини шарҳлаш. 4. Мия ва психика тушунчаларининг мазмунини асослаш; 5. Онг ҳақида тушунчанинг мазмунини изоҳлаш 6. Мавзу бўйича мустақил фикрлашини шакллантириш ва билимини кенгай-тириш.	1. Психология фанининг предмети юзасидан ўзлаштирган билим, кўникма, малакаларини намойиш этади. 2. Психология фанининг предмети бўйича асосий тушунчаларнинг моҳият мазмунини тушунтириб беради. 3. Психология фанининг шаклланиш тарихини мазмунини очиб беради, ўз мулоҳазаларини билдиради, фактларни исботлаб беради. 4. Мия ва психика тушунчаларининг мазмунини изоҳлаб беради. 5. Онг ҳақидаги тушунчанинг мазмунини асослашлаб берилади. 6. Психология фанининг предмети мавзуси бўйича билим, кўникма ва малакаларга эга бўлиб, ўзининг мустақил фикрига эга бўлади.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория

Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

Умумий психология назарияси ва амалиёти фанининг предмети мавзусидаги семинар машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.

	маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида Психология фанининг предмети бўйича билимларни тизимлаштириш

1-топшириқ

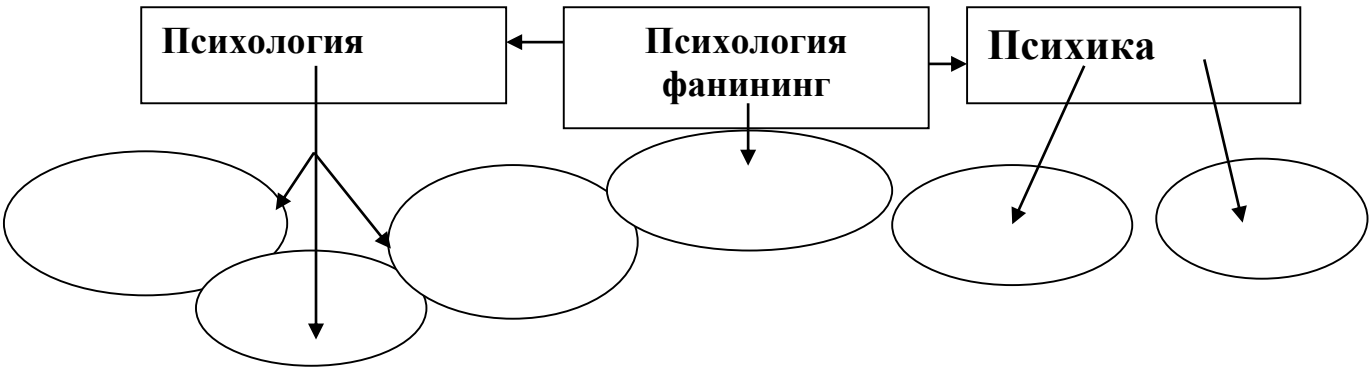

2-топшириқ.

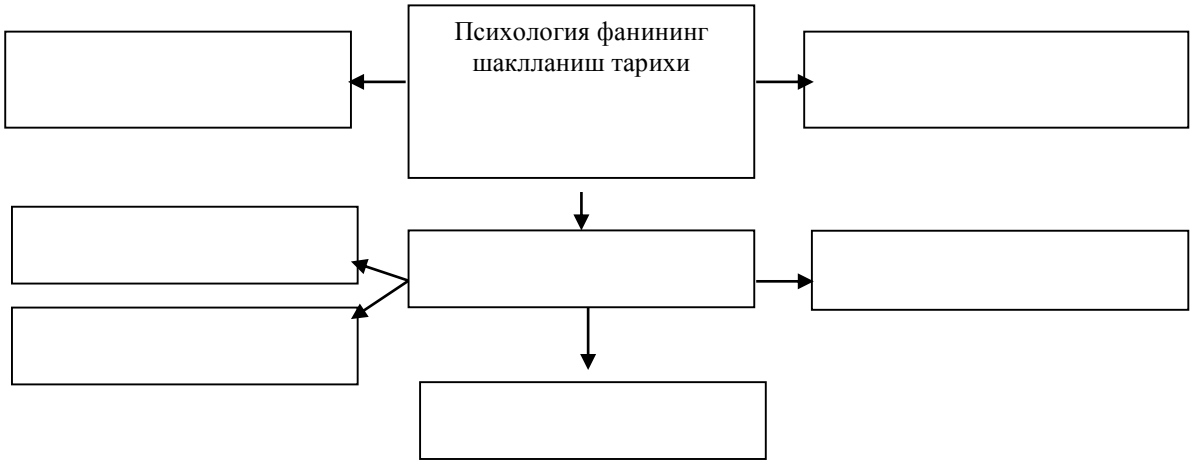

3-топшириқ.

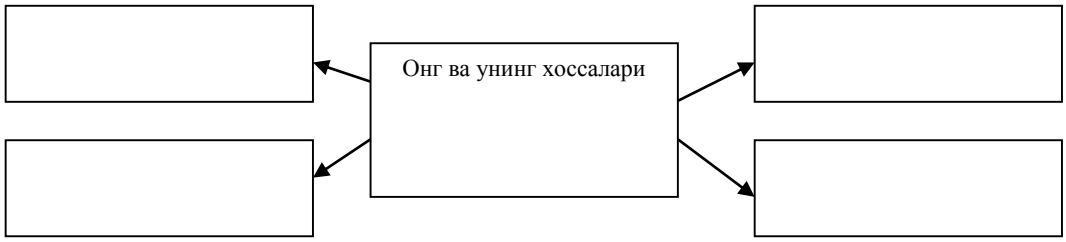

4-топшириқ.

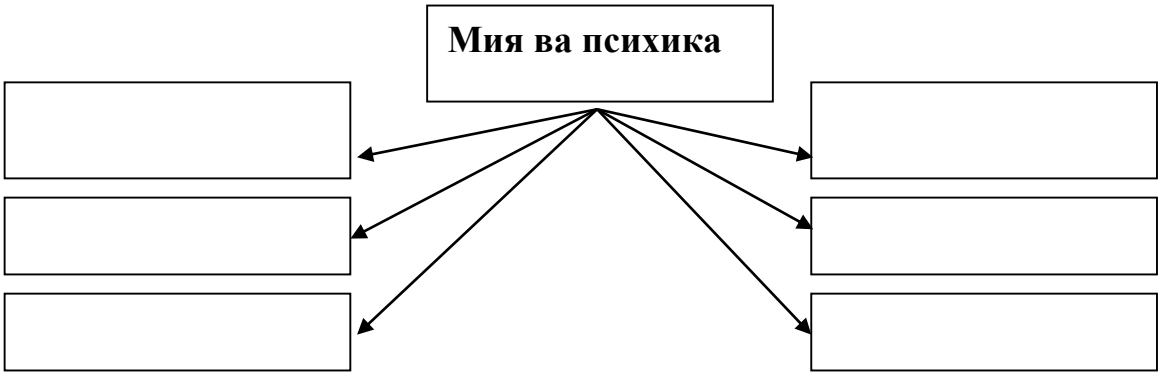

5-топшириқ

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бошқаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз.

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1.Психология фанининг предмети мақсади ва вазифаларини кўрсатиб ўтинг?
2.Психология фанининг шаклланиш босқичлари тўғрисида нималарни биласиз?
3.Психологиянинг моддий асоси нималар билан белгиланади?
4.Онг тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
5.Инсонларда онгсизлик ҳолати қачон рўй беради?
6.Инсон ва ҳайвон психикаси ўртасидаги фарқлар нималарда кўринади?

2-Семинар машғулотининг таълим технологияси

2 Мавзу: Ҳозирги замон психологиянинг тузилиши ва тадқиқот методлари

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1. Ҳозирги замон психологиясининг фанлар тизимида тутган ўрни 2. Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари
Ўқув машғулотининг мақсади: ҳозирги замон психологиясининг тузилиши ва тадқиқот методлари бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; психология фани ва унинг соҳалари, фанлар тизимида тутган ўрни, тузилиш тармоқлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
***Педагогик вазифалар*:** 1.Ҳозирги замон психологиясининг фанлар тизимидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш 2.Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари борасидаги ғояларни изоҳлаш 3.Ҳозирги замон психологиясининг тузилиш, тармоқларини моҳиятини очиб бериш 4.Ҳозирги замон психологиясининг тадқиқот методлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	***Ўқув фаолияти натижалари:*** 1.Ҳозирги замон психологиясининг фанлар тизимидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади. 2.Ҳозирги замон психологиясининг тамойиллари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади. 3.Ҳозирги замон психологиясининг тузилиш, тармоқларини юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди. 4.Ҳозирги замон психологиясининг тадқиқот методлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров

Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Ҳозирги замон психологиянинг тузилиши ва тадқиқот методлари мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова)*.	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова)*. Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова)*. 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-

	ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг ҳозирги замон психологиясининг тузилиши ва тадқиқот методлари мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

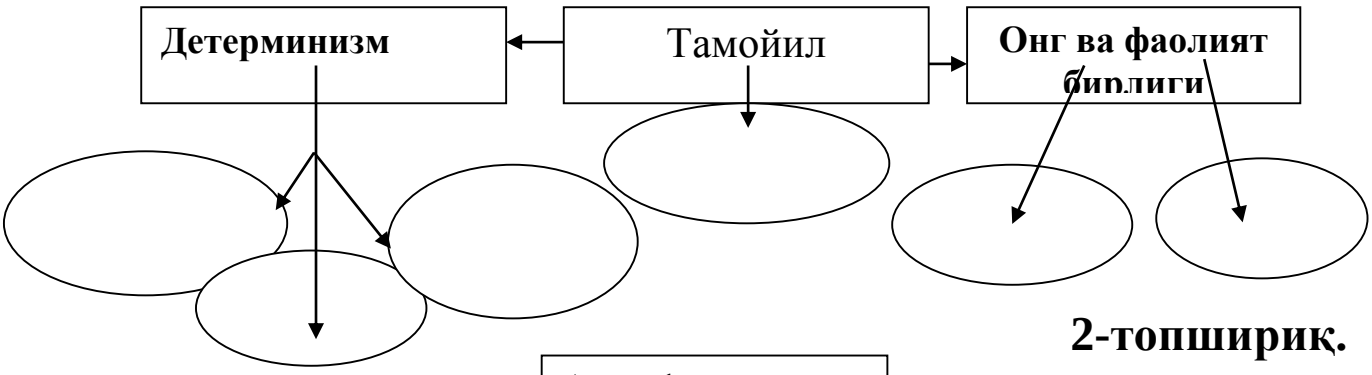

2-топшириқ.

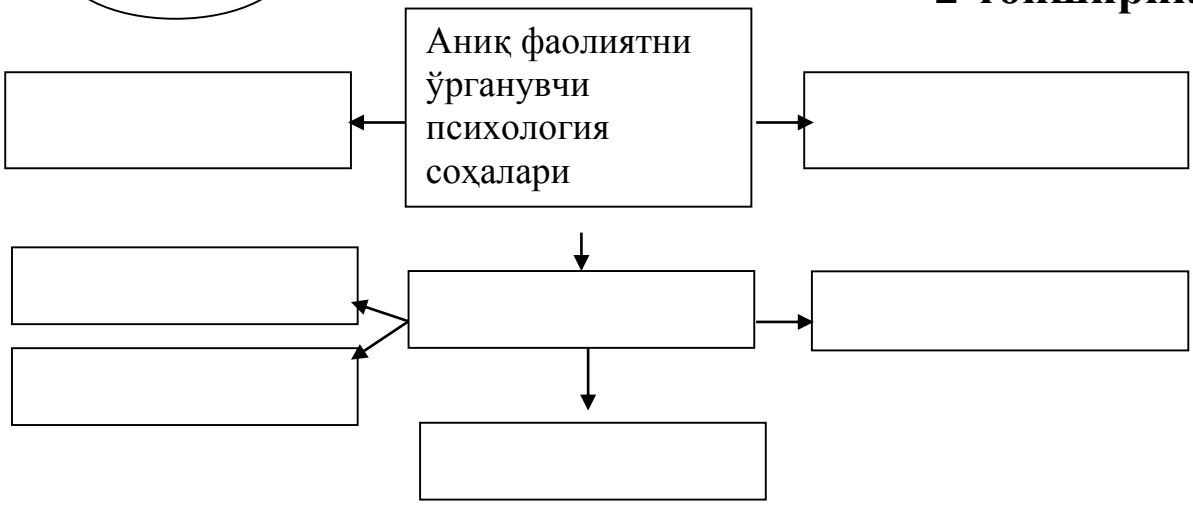

1-илова

1 Ҳозирги замон психологияси фанининг тамойилларини сананг?

2 Детерминизм тамойилининг моҳиятини изоҳланг?
3 Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши тармоқлари хусусида фикр юритинг?

3-Семинар машғулотининг таълим технологияси

2 Мавзу: Ҳозирги замон психологиянинг тузилиши ва тадқиқот методлари

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	3. Ҳозирги замон психологиясининг тузилиши ва сохалари. 4. Ҳозирги замон психологиясининг тадкикот методлари
Ўқув машғулотининг мақсади: ҳозирги замон психологиясининг тузилиши ва тадқиқот методлари бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; психология фани ва унинг соҳалари, фанлар тизимида тутган ўрни, тузилиш тармоқлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
***Педагогик вазифалар*:** 1.Ҳозирги замон психологиясининг тузилиш, тармоқларини моҳиятини очиб бериш 2.Ҳозирги замон психологиясининг тадқиқот методлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	***Ўқув фаолияти натижалари:*** 1.Ҳозирги замон психологиясининг тузилиш, тармоқларини юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди. 2.Ҳозирги замон психологиясининг тадқиқот методлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Ҳозирги замон психологиянинг тузилиши ва тадқиқот методлари мавзусидаги *семинар* машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**

Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва	Тинглайдилар.

	ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	

3-топшириқ.

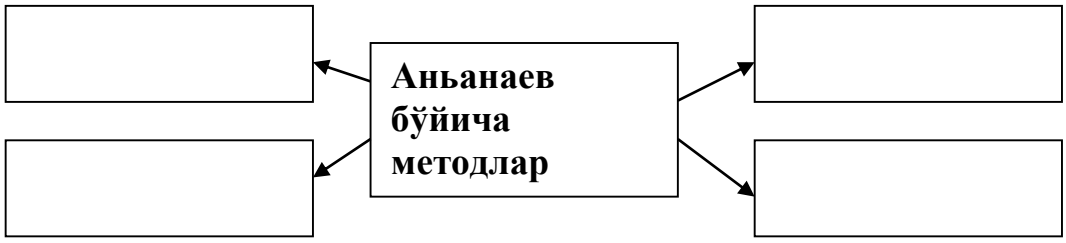

4-топшириқ.

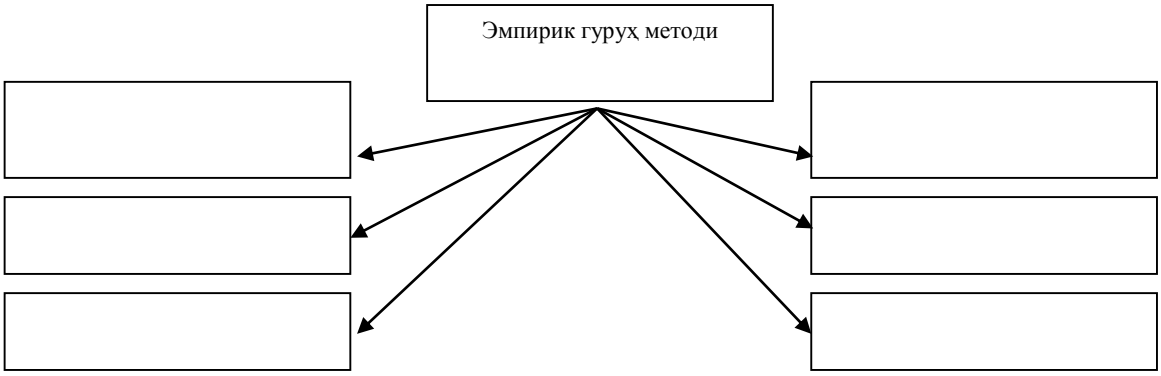

5-топшириқ

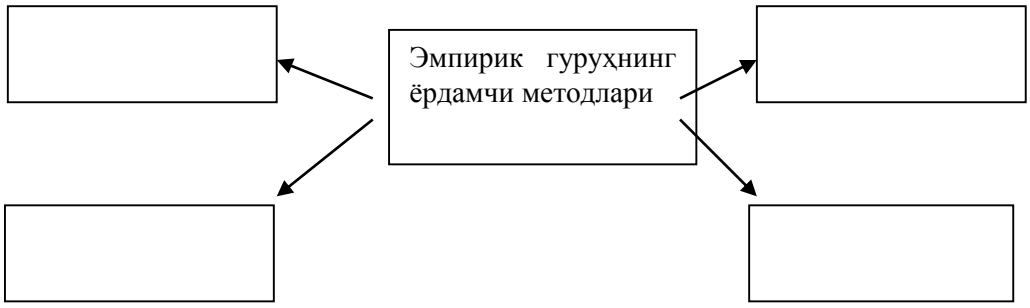

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз.

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1 Ҳозирги замон психологиясининг тадқиқот методларини кўрсатинг?
2 Психологиянинг фанлар тизимида тутган ўрнини қандай изоҳлайсиз?
3 А.В.Петровский бўйича психология соҳаларини таснифини келтиринг?

4-Семинар машғулотининг таълим технологияси
3-Мавзу: *Психика ва онгнинг тараққиёти*
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1.Психиканиннг филогенетик тараққиёти 2.Сесканувчанлик ва тропизм 3.Ҳайвонларнинг инстинктлари 4.Ҳайвонларнинг кўникмалари 5.Хайвонларнинг интеллектуал хатти-ҳаракатлари 6.Психиканинг муҳит ва тана аъзолари тузилишига боғлиқлиги
Ўқув машғулотининг мақсади: психика ва онгнинг тараққиёти мавзуси бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; инсон психикасининг ривожланиш босқичлари ва унинг характерли хусусиятлари ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	

Педагогик вазифалар: 1.Психика ва онгнинг тараққиёти мавзусига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш 2.Сесканувчанлик ва тропизмлар борасидаги ғояларни изоҳлаш 3.Ҳайвонларнинг инстинктлари, кўникмалари, интеллектуал хатти-ҳаракатларини мазмун моҳиятини очиб бериш 4.Психика ва онгнинг тараққиёти муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	*Ўқув фаолияти натижалари:* 1.Психика ва онгнинг тараққиёти доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади. 2.Сесканувчанлик ва тропизмлар борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади. 3.Ҳайвонларнинг инстинктлари, кўникмалари, интеллектуал хатти-ҳаракатларини юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди. 4.Психика ва онгнинг тараққиёти муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Психика ва онгнинг тараққиёти мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	

1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг психика ва онгнинг тараққиёти мавзуси бўйича билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

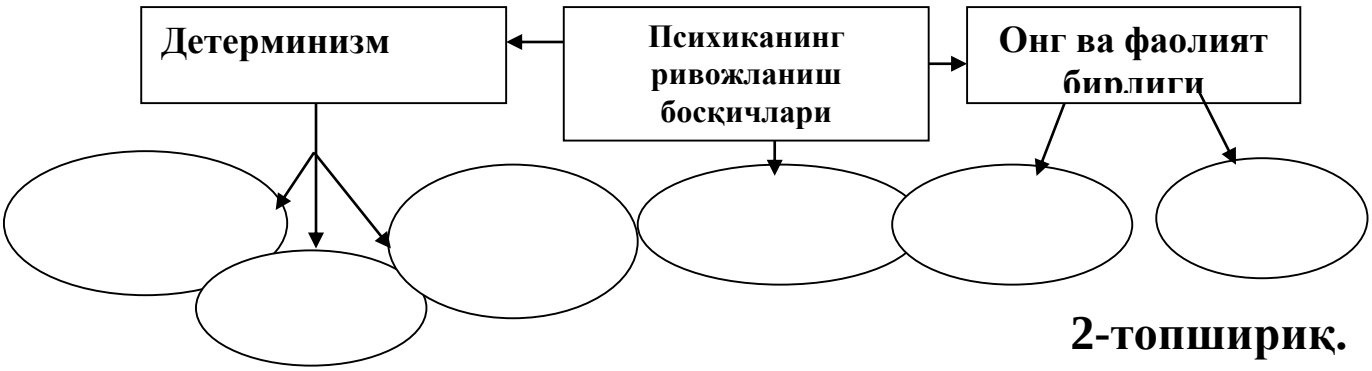

2-топшириқ.

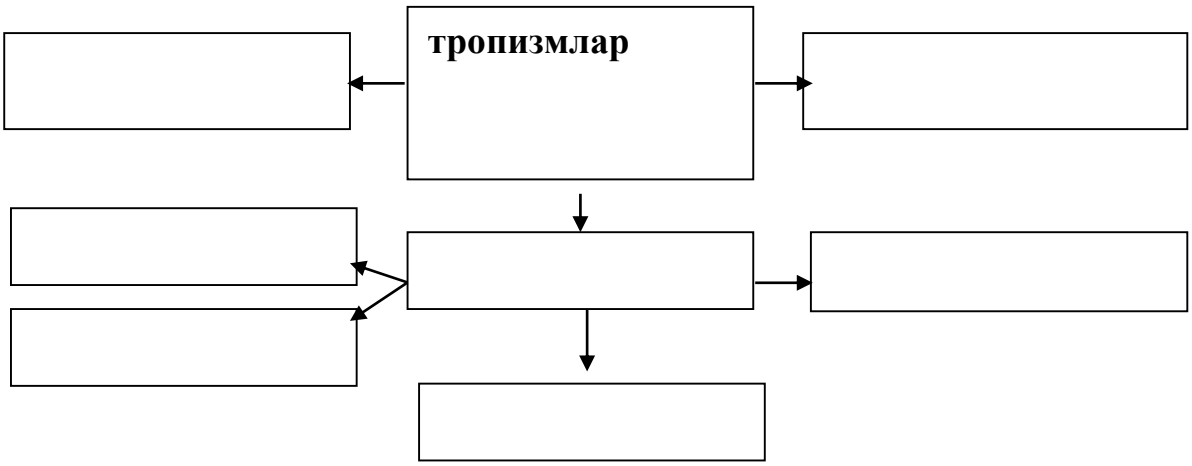

3-топшириқ.

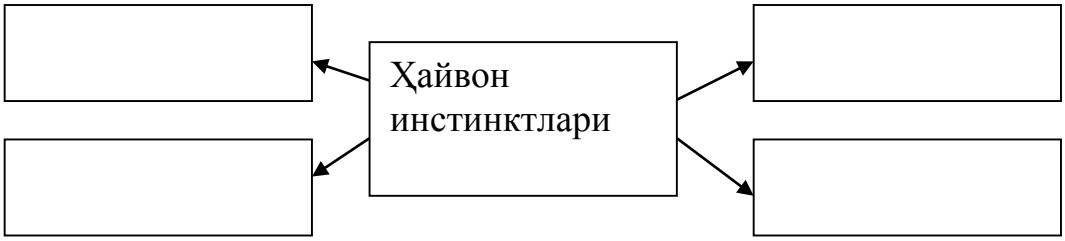

4-топшириқ.

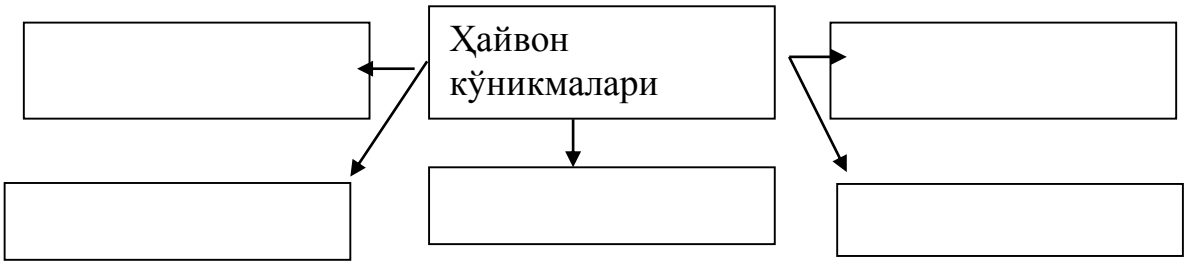

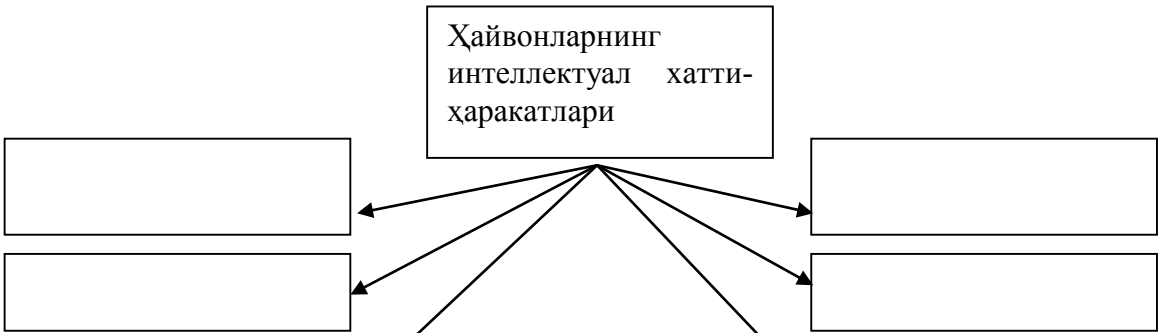

5-топшириқ

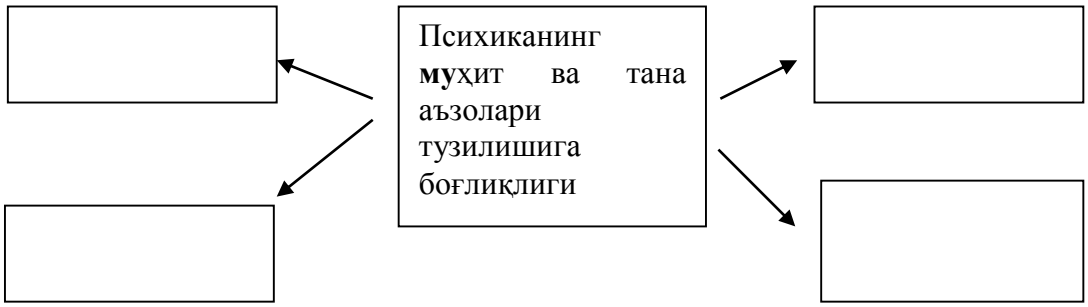

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт вараги бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1. Психиканинг филогенетик тараққиёти нималар билан белгиланади?
2. Ҳайвонларнинг ҳатти-ҳаракат типларига нималар киради?
3. Сенсор босқич ва унинг характерли хусусиятини кўрсатинг?
4. Перцептив босқич ва унинг характерли хусусиятини кўрсатинг?
5. Интеллектуал босқич ва унинг характерли хусусиятини кўрсатинг?
6. Психиканинг муҳит ва аъзолар тузилишига боғлиқлигини изоҳланг?

5-Семинар машғулотининг таълим технологияси
4- Мавзу: Фаолият ва мотивация
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1.Фаолият ҳақида тушунча 2.Фаолиятнинг интероризацияси ва экстроризацияси 3.Фаолиятнинг таркиби 4.Фаолиятнинг асосий турлари
Ўқув машғулотининг мақсади: фаолият мавзуси бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; фаолиятнинг таркиби ва асосий турлари, инсон ҳаётида фаолиятнинг ўрни ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	

Педагогик вазифалар: 1.Фаолият тушунчасига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш 2.Фаолиятнинг интероризацияси ва экстроризацияси борасидаги ғояларни изоҳлаш 3.Фаолиятнинг тузилиши, таркибининг моҳиятини очиб бериш 4.Фаолиятнинг асосий турлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	*Ўқув фаолияти натижалари:* 1.Фаолият тушунчасига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади. 2.Фаолиятнинг интероризацияси ва экстроризацияси борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади. 3.Фаолиятнинг тузилиши, таркиби юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди. 4.Фаолиятнинг асосий турлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Фаолият мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	

1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг фаолият мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

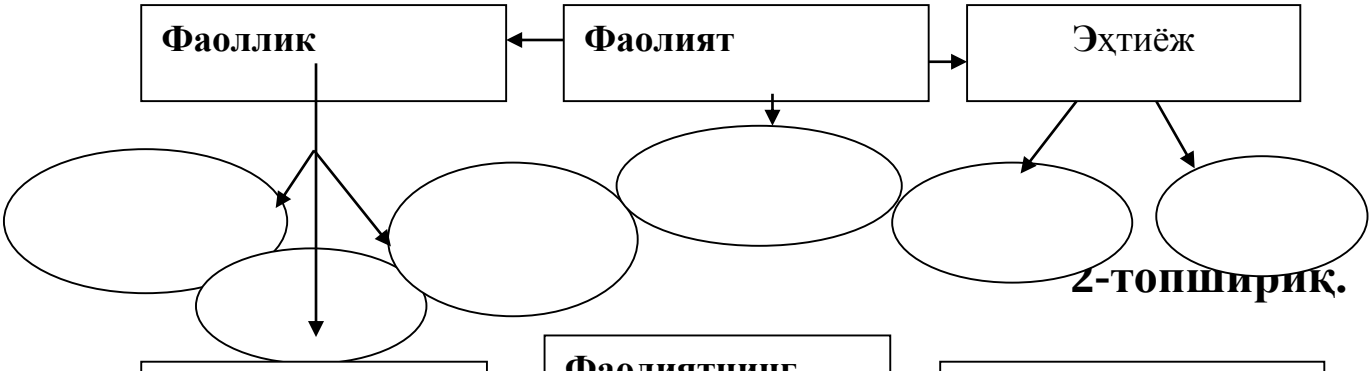

2-топшириқ.

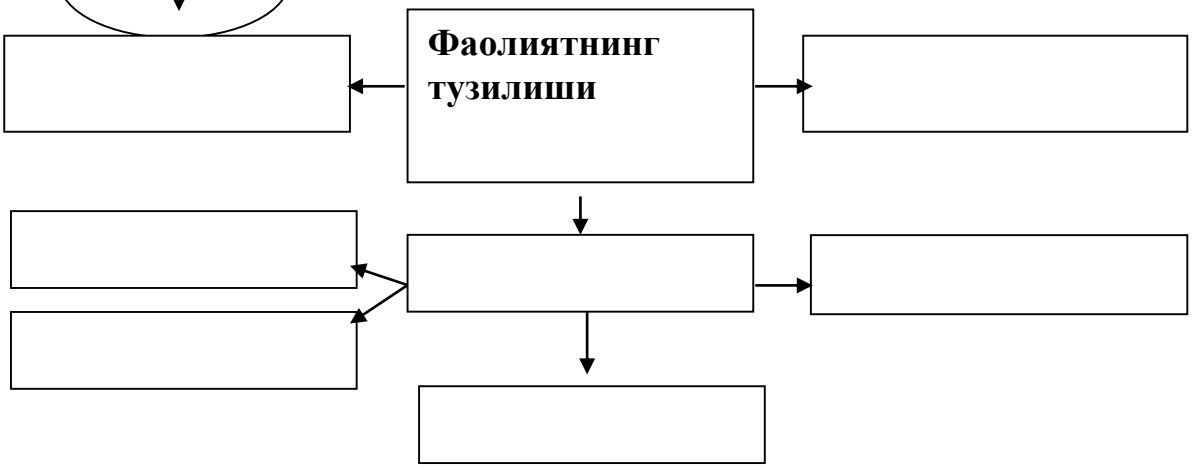

3-топшириқ.

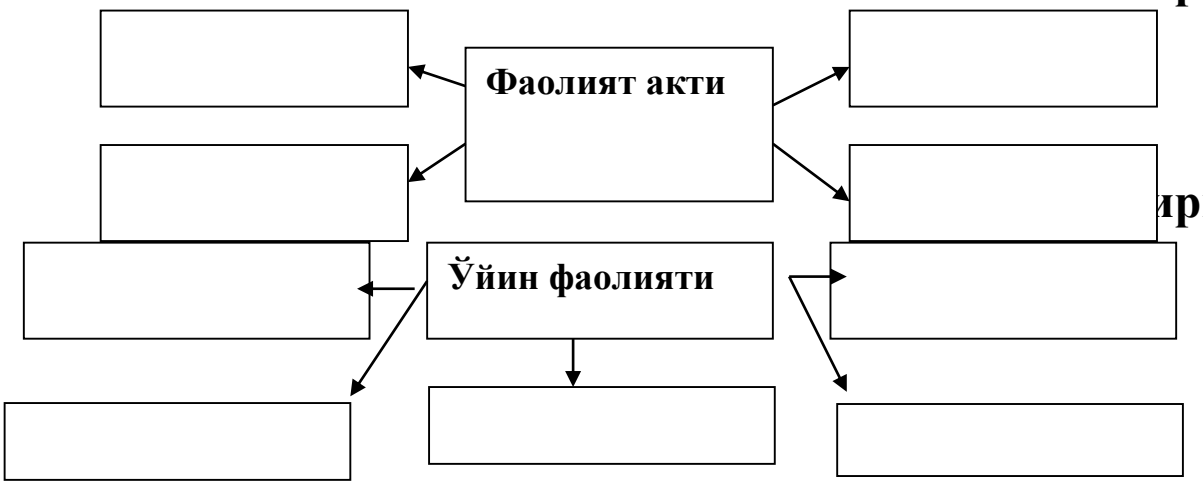

ирик.

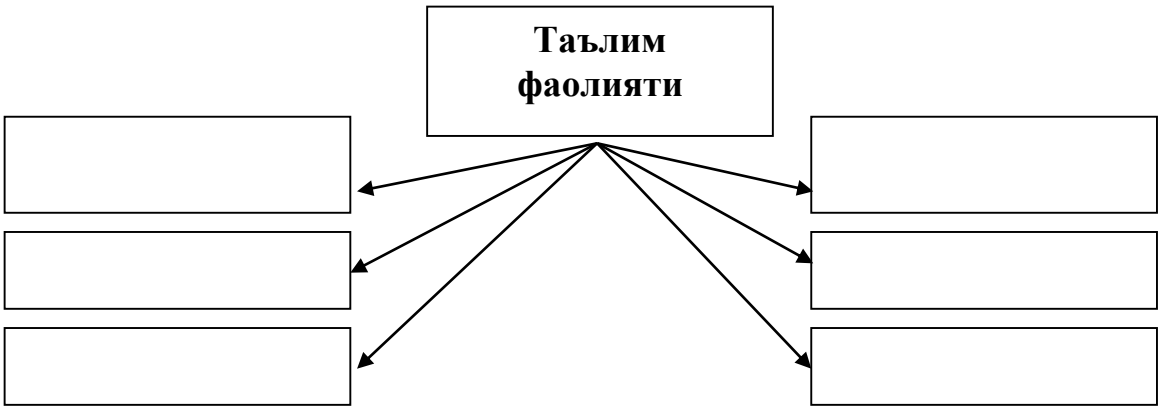

5-топшириқ

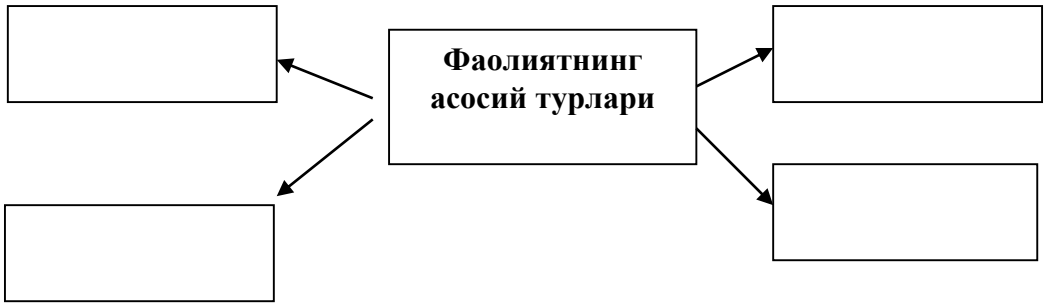

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1. Фаолият тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
2. Фаолиятнинг тузилиши хусусида нималарни биласиз?
3. Фаолиятнинг интероризацияси ва экстроризацияси тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
4. Фаолиятнинг ўзлаштирилиши ва малакаларни эгаллашни моҳияти нималар билан белгиланади?
5. Фаолиятнинг асосий турларини кўрсатинг?
6. А.Н.Леонтьев бўйича фаолият тузилишининг моҳиятини изоҳланг?

6-Семинар машғулотининг таълим технологияси

5- Мавзу: *Мулоқот*

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1.Мулоқот ҳақида тушунча 2.Мулоқотнинг коммуникатив томони 3.Мулоқот кишилар ўртасида ўзаро таъсир этиш 4.Мулоқот кишиларни бир-бирини тушуниши
Ўқув машғулотининг мақсади: мулоқот ва унинг шахс ҳаётидаги ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; мулоқотнинг вазифалари, функциялари, мулоқотнинг томонлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	

Педагогик вазифалар: 1.Мулоқот тушунчасига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш 2.Мулоқотнинг вазифалари, функциялари, борасидаги ғояларни изоҳлаш 3.Мулоқотнинг томонларини мазмун моҳиятини очиб бериш 4.Мулоқот ва унинг шахс ҳаётидаги ўрни муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	*Ўқув фаолияти натижалари:* 1.Мулоқот тушунчасига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади. 2.Мулоқотнинг вазифалари, функциялари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади. 3.Мулоқотнинг томонларини мазмун юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди. 4.Мулоқот ва унинг шахс ҳаётидаги ўрни муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Мулоқот мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	

1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўйича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг мулоқот мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

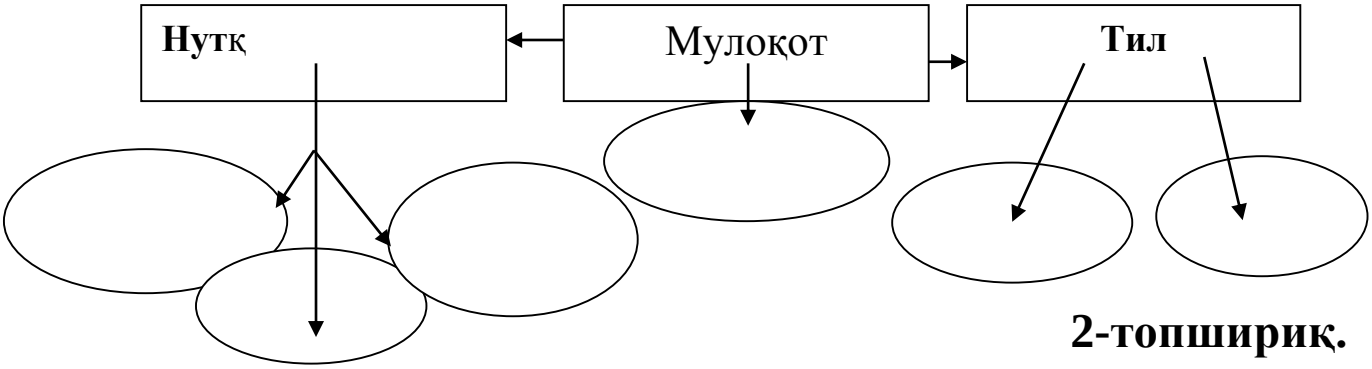

2-топшириқ.

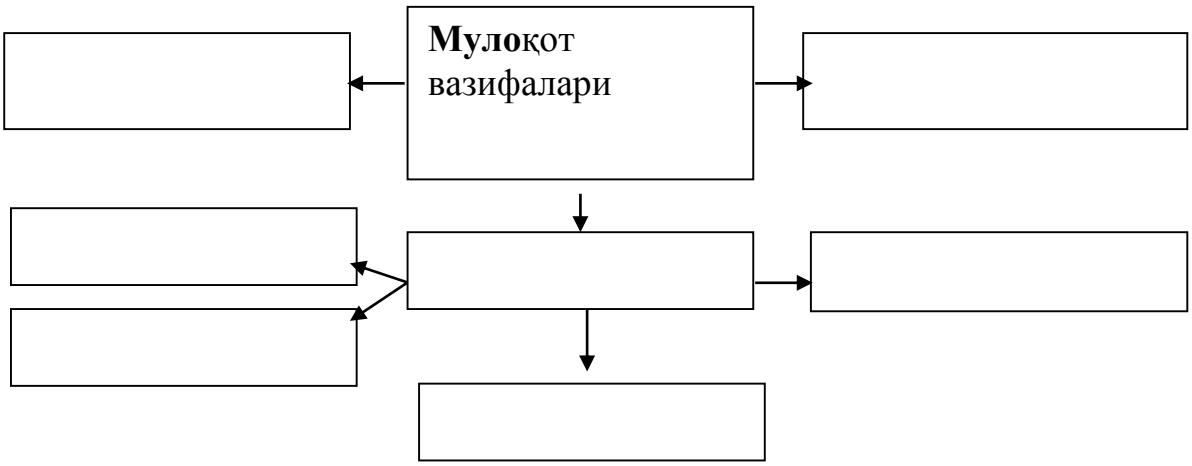

3-топшириқ.

4-топшириқ.

5-топшириқ

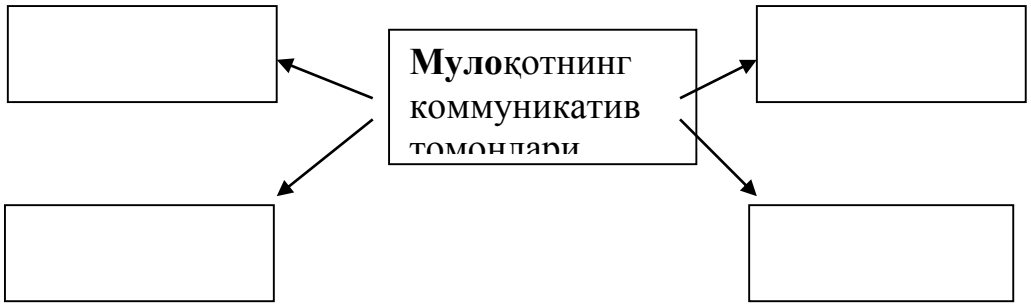

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.

Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.

Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.

Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.

Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1. Мулоқот тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
2. Мулоқот турларининг моҳиятининг изоҳланг?
3. Мулоқот вазифалари нималардан иборатлигининг кўрсатинг?
4. Мулоқотнинг вербал воситаларига нималар киради?
5. Мулоқотнинг новербал воситаларига ниалар киради?
6. Мулоқот шахслараро ўзаро таьсир этиш асосий функциялари нималардан иборат?

7-Семинар машғулотининг таълим технологияси
6-Мавзу: Шахс
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1.Шахс ҳақида тушунча 2.Эндопсихика ва экзопсихика ҳақида тушунча 3.Жаҳон психологияси да шахс назариялари 4.Собиқ совет психологиясида шахс таърифи
Ўқув машғулотининг мақсади: шахс, индивид, индивидуаллик бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; шахс борасидаги психологик назариялар, шахснинг кўникма, малака, одатлари, фаоллигининг манбалари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: 1.Шахс, индивид, индивидуаллик тушунчасига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш 2.Шахс борасидаги психологик назариялар борасидаги ғояларни изоҳлаш	*Ўқув фаолияти натижалари:* 1.Шахс, индивид, индивидуаллик тушунчасига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади. 2.Шахс борасидаги психологик назариялар борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-

	кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Шахс мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар.

	лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг шахс мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

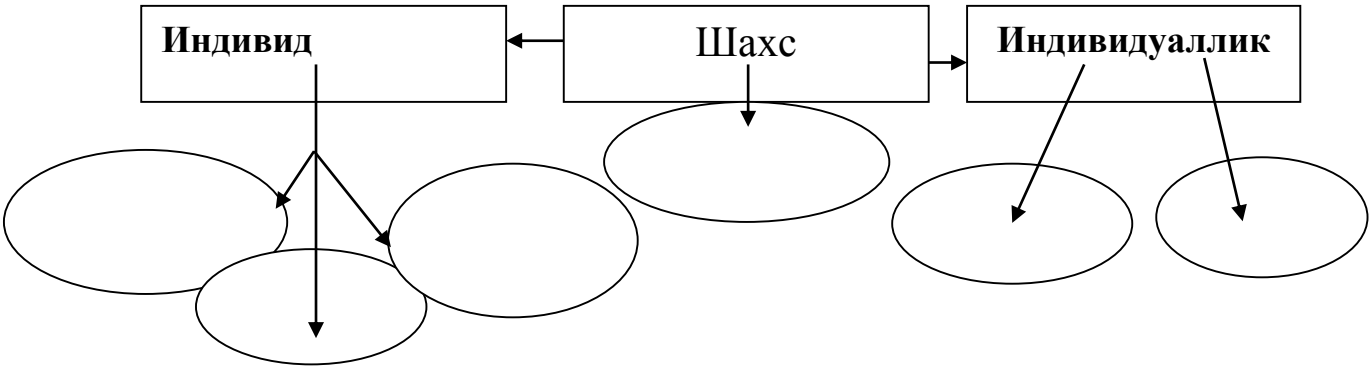

2-топшириқ.

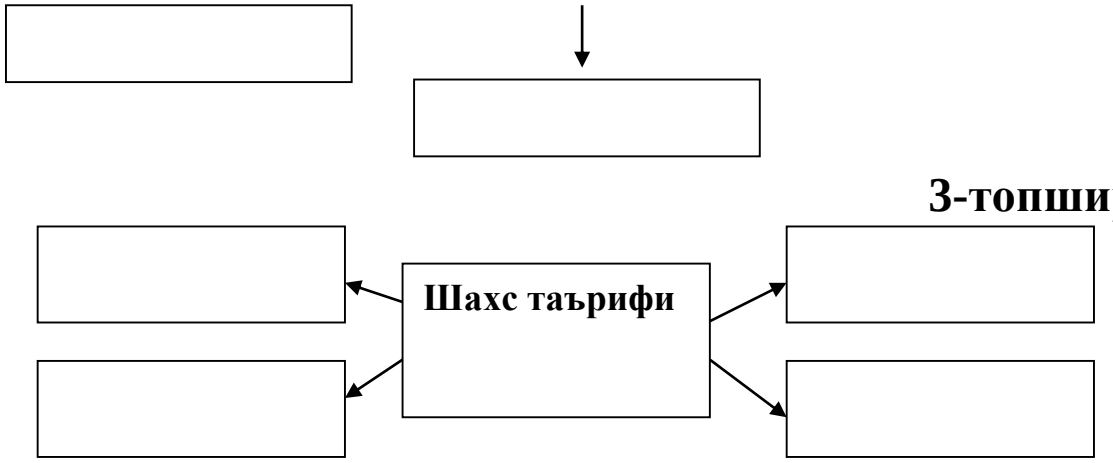

3-топшириқ.

2-илова

1. Шахс тушунчанинг моҳиятини изоҳланг?
2. Индивид, шахс, индивидуаллик тушунчаларининг мазмунини асосланг?
3. Шахс фаоллиги тушунчаларининг моҳиятига нималардан иборат?

8-Семинар машғулотининг таълим технологияси

6-Мавзу: Шахс

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1 Шахс фаоллиги 2 Шахснинг малака ва одатлари 3 Шахснинг психологик тузилиш моделларининг таҳлили
Ўқув машғулотининг мақсади: шахс, индивид, индивидуаллик бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; шахс борасидаги психологик назариялар, шахснинг кўникма, малака, одатлари, фаоллигининг манбалари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: 3.Шахснинг малака ва одатлари, фаоллигининг манбаларининг моҳиятини очиб бериш 4.Шахснинг психологик тузилиш моделлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	*Ўқув фаолияти натижалари:* **3**.Шахснинг малака ва одатлари, фаоллигининг манбаларини юзасида билим**,** кўникма, малакалар таркиб топтирилади. 4.Шахснинг психологик тузилиш моделлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилади.
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров

Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Шахс мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-

	ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

4-топшириқ.

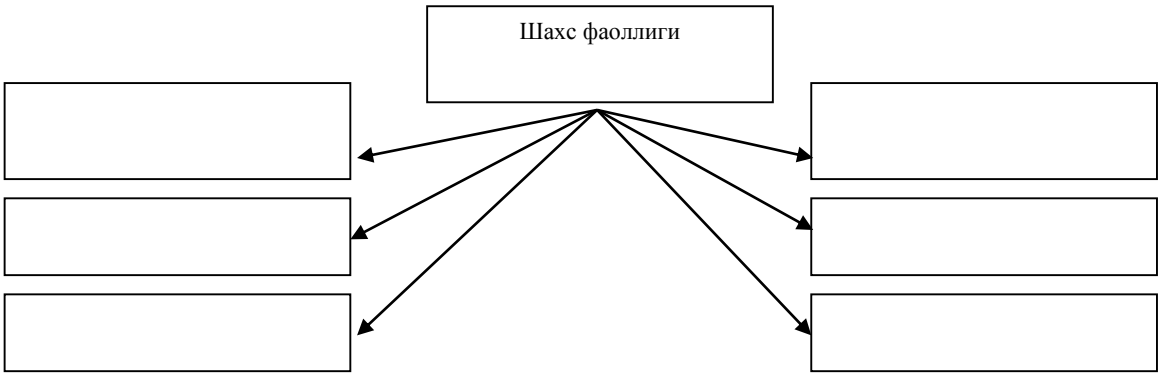

5-топшириқ

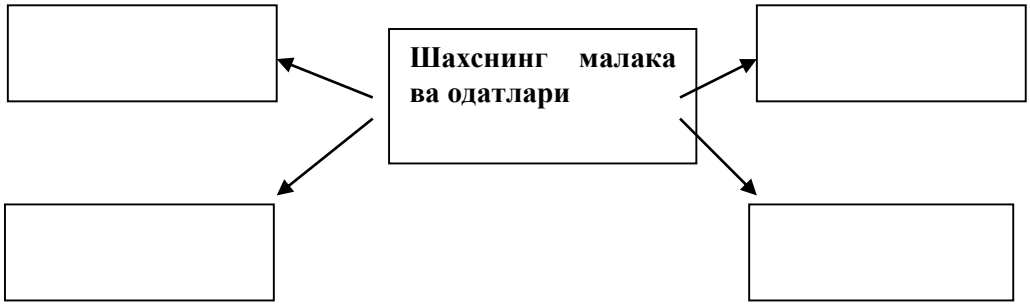

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз

Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1 Шахс шаклланишига таьсир этувчи омилларни аниқланг?
2 Шахснинг малака ва одатларининг мазмуни нима билан белгиланади?
3 Шахснинг психологик тузилиш моделлари таҳлилини кўрсатинг?

9-Семинар машғулотининг таълим технологияси

7-Мавзу: Диққат

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	1.Диққат ҳақида тушунча 2.Диққатнинг нерв-физологик асослари 3.Диққат турлари 4.Диққат хусусиятлари 5.Диққат борасидаги психологик назариялар 6.Диққатнинг бузилиши
Ўқув машғулотининг мақсади: диққат, йўналтириш, йўналганлик, инсон ҳаётида диққатнинг тутган ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; диққат турлари,хусусиятлари, паришонхотирлик, диққатнинг бузилиши ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: 1.Диққат, йўнатириш, йўналганлик тушунчаларига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш 2.Диққатнинг турлари, хусусиятлари борасидаги ғояларни изоҳлаш 3.Диққат борасидаги психологик назарияларнинг мазмун моҳиятини очиб бериш 4.Диққатнинг бузилиши, паришонхотирлик муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш	*Ўқув фаолияти натижалари:* 1.Диққат, йўнатириш, йўналганлик тушунчаларига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади. 2.Диққатнинг турлари, хусусиятлари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади. 3.Диққат борасидаги психологик назариялар юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилади. 4.Диққатнинг бузилиши, паришонхотирлик муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилади.

Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “коопкооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Диққат мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида такдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, такдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор

	2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳолайди.	танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг диққат мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

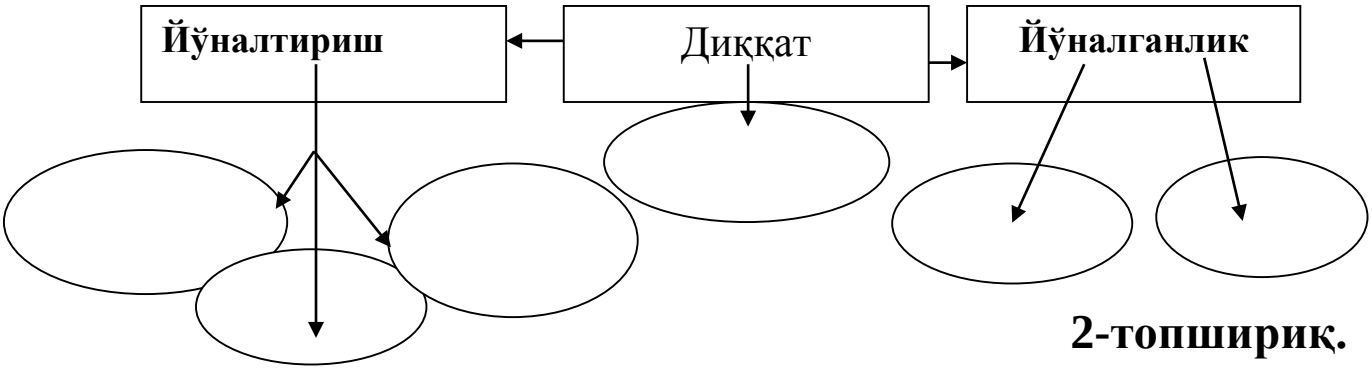

2-топшириқ.

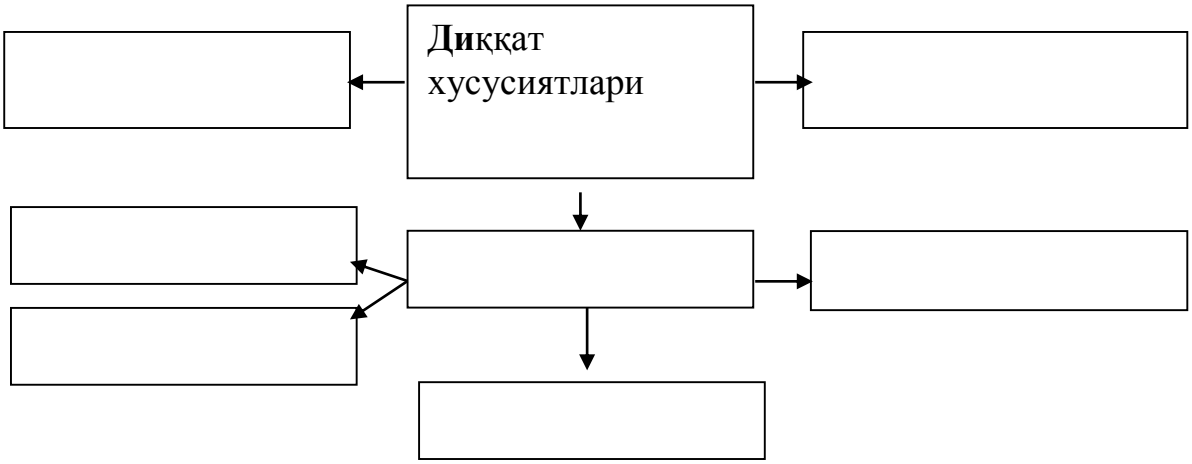

3-топшириқ.

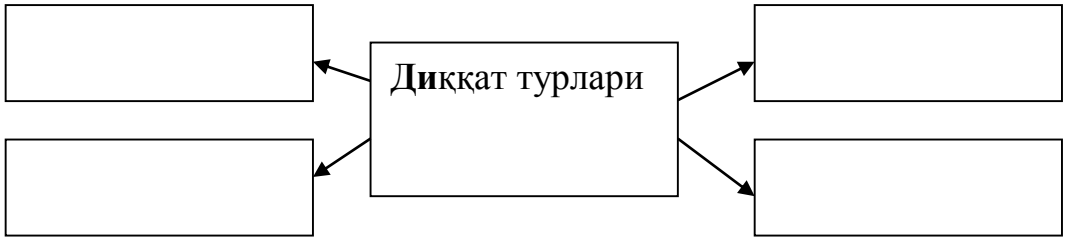

4-топшириқ.

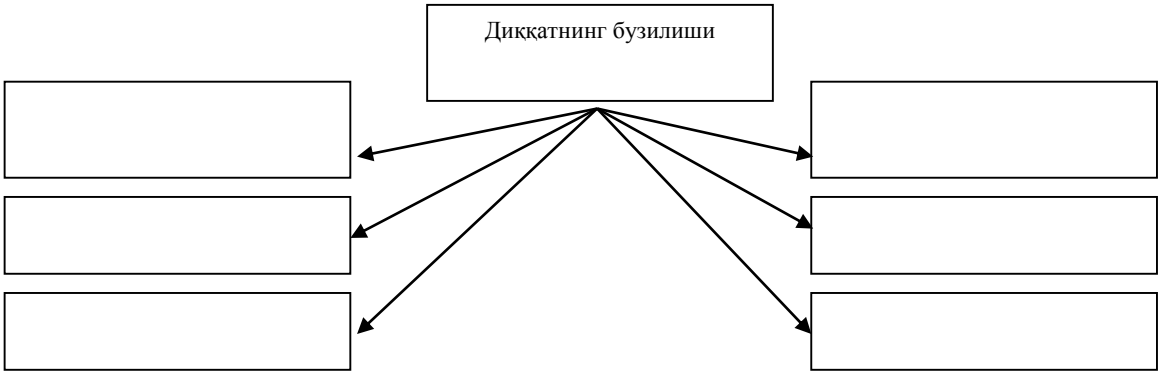

5-топшириқ

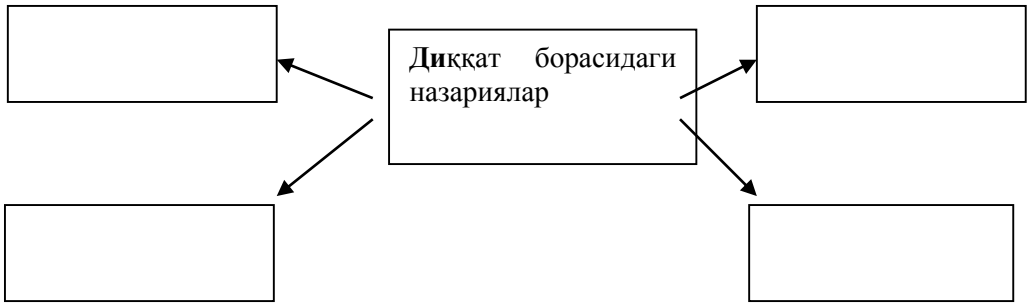

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда ўйнаб кетамиз

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг	3 б.					

тўлиқлиги						
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1. Диққат тушунчасининг моҳиятини изоҳланг?
2. Диққатнинг физиологик асосини нима ташкил қилади?
3. Диққат турларини кўрсатинг?
4. Диққатнинг хусусиятларини ажратиб кўрсатинг?
5. Паришонхотирлик тушунчаларининг мазмуни нималарда кўринади?
6. Жаҳон психологиясида диққат назариялари хусусида нималарни айта оламиз?

10-Семинар машғулотининг таълим технологияси
8-Мавзу: Сезги
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Сезги ҳақида тушунча** **2.Сезгиларнинг нерв-физиологик асослари** **3.Сезгиларнинг таснифи ва турлари** **4.Сезгиларнинг умумий қонуниятлари** **5.Сезги борасидаги назариялар**
Ўқув машғулотининг мақсади: сезги, анализатор, инсон ҳаётида сезгининг тутган ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; сезгиларнинг таснифи, турлари, қонуниятлари, юзага келиш механизмлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Сезги, анализатори, инсон ҳаётида сезгиларнинг ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Сезгиларнинг таснифи ва турлари борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Сезги қонуниятлари,**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Сезги, анализатори, инсон ҳаётида сезгиларнинг ўрнига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Сезгиларнинг таснифи ва турлари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.**

хусусиятларини моҳиятини очиб бериш **4.Сезгилар борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	**3.Сезги қонуниятлари, хусусиятлари юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Сезгилар борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Сезги мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.

2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова)*. Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова)*. 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг сезги мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

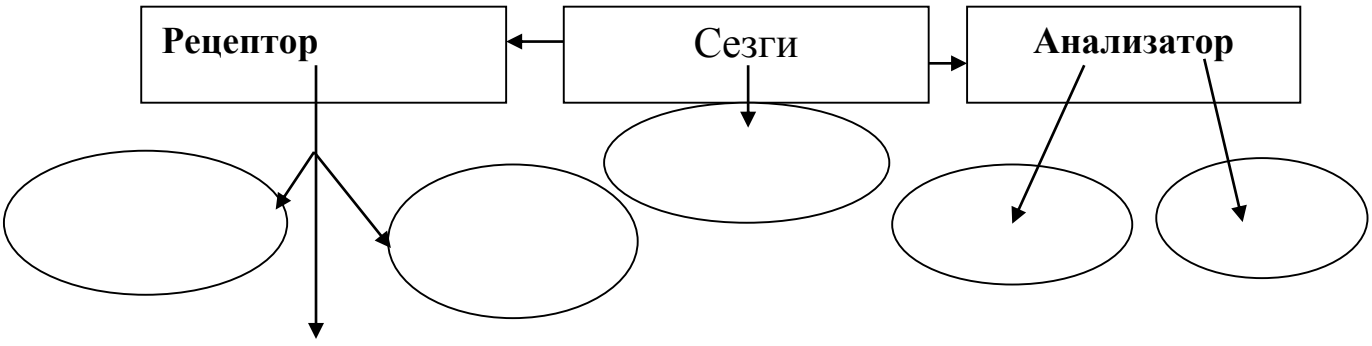

2-топшириқ.

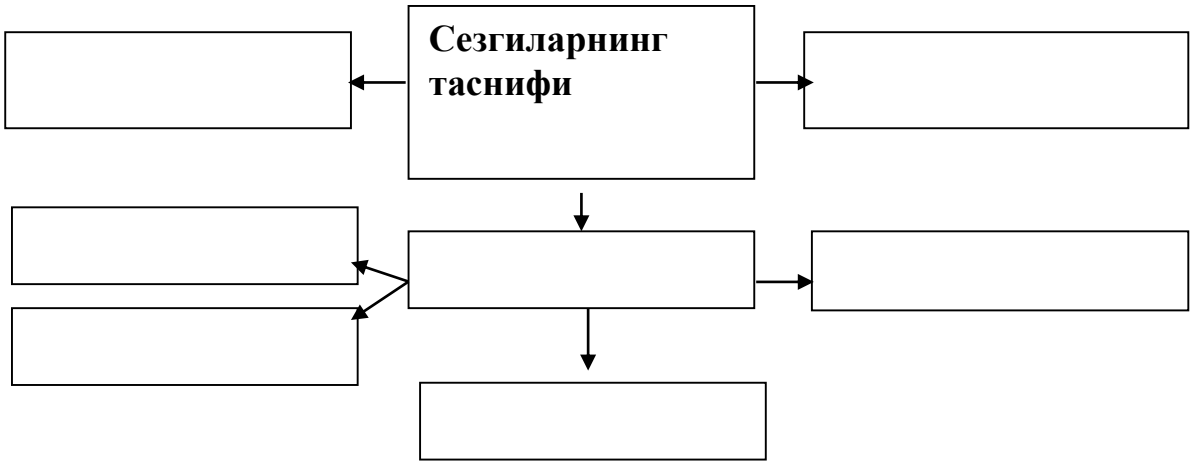

3-топшириқ.

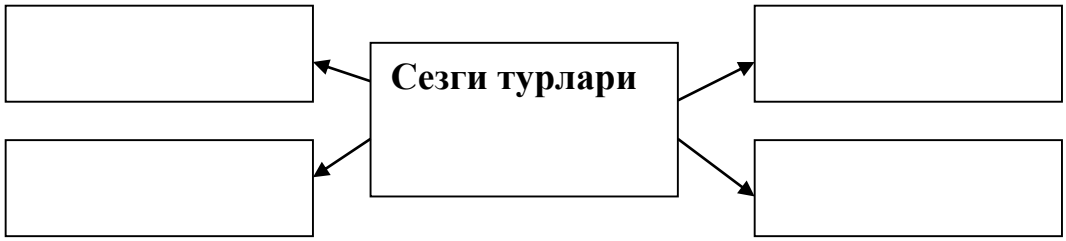

4-топшириқ.

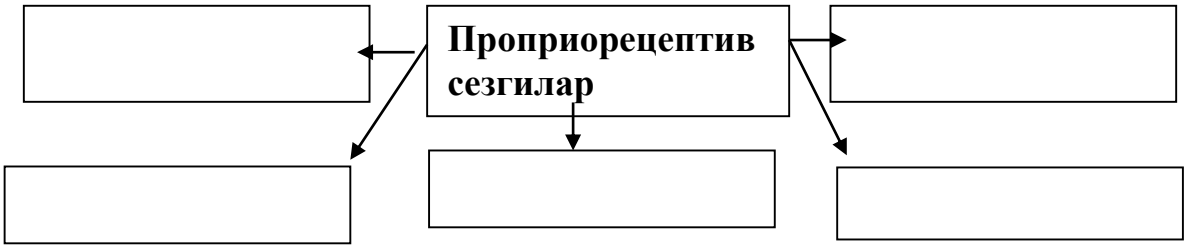

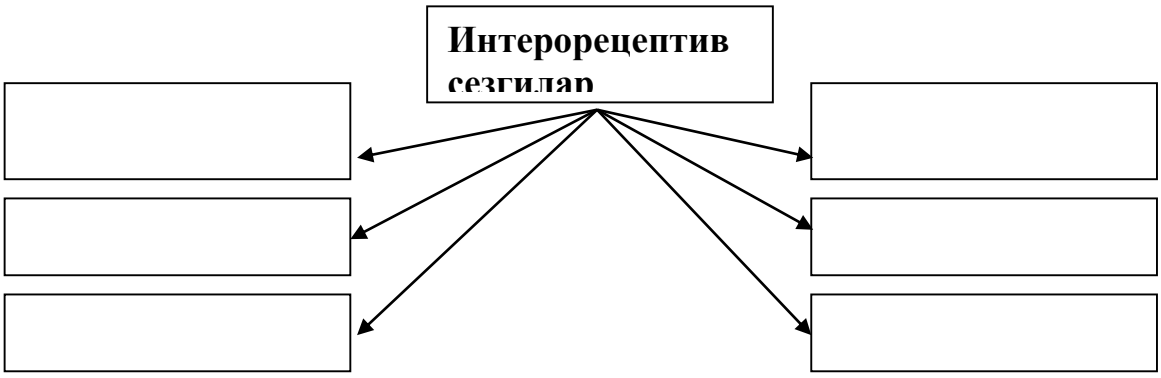

5-топшириқ

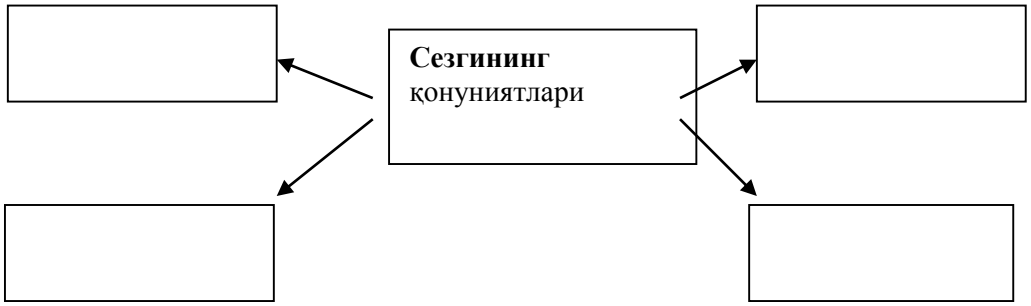

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1. Сезги тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
2. Сезгиларнинг нерв физиологик асослари нималар билан белгиланади?
3. Сезги қандай асосга кўра класификация қилинган?
4. Сезгиларнинг турларини сананг?
5. Сезги соҳасидаги қонуниятларни изоҳланг?

6. Психология фанида сезги назарияларининг моҳиятини изоҳланг?

11-Семинар машғулотининг таълим технологияси
9-Мавзу: Идрок
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Идрок ҳақида тушунча** **2.Идрокнинг нерв физологик асоси** **3.Кузатиш ва кузатувчанлик** **4.Идрокда объект ва фон** **5.Апперцепция** **6.Иллюзия** **7.Идрокнинг таснифи**
Ўқув машғулотининг мақсади: шахсдаги идрок жараёни ва унинг инсон ҳаётидаги ўрни юзасида олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; идрокнинг хусусиятлари, хоссалари, идрокнинг таснифи ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Идрок тушунчаси ва унинг инсон ҳаётидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Идрокнинг хоссалари, хусусиятлари борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Идрокда объект ва фон апперцепция, иллюзия, галлютинация тушунчаларининг моҳиятини очиб бериш** **4.Идрокнинг таснифи, вақтни, ҳаракатни, фазони идрок қилиш муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Идрок тушунчаси ва унинг инсон ҳаётидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Идрокнинг хоссалари, хусусиятлари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Идрокда объект ва фон апперцепция, иллюзия, галлютинация юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Идрокнинг таснифи, вақтни, ҳаракатни, фазони идрок қилиш муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Идрок мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова)*.	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова)*. Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова)*. 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.

3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг идрок мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

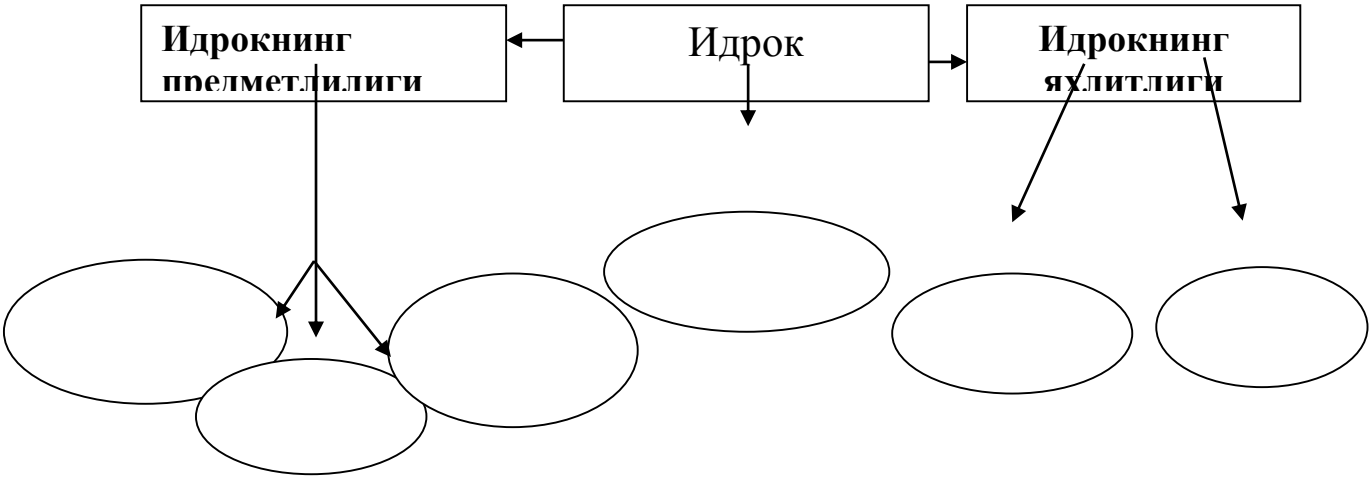

2-топшириқ.

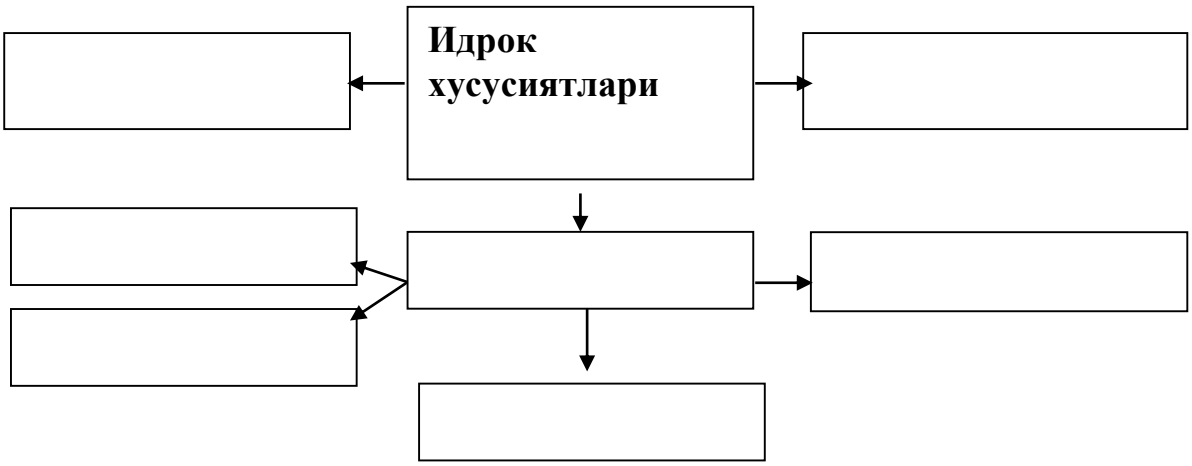

3-топшириқ.

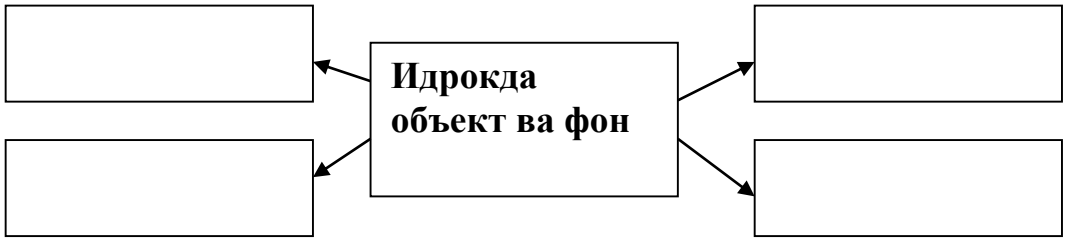

4-топшириқ.

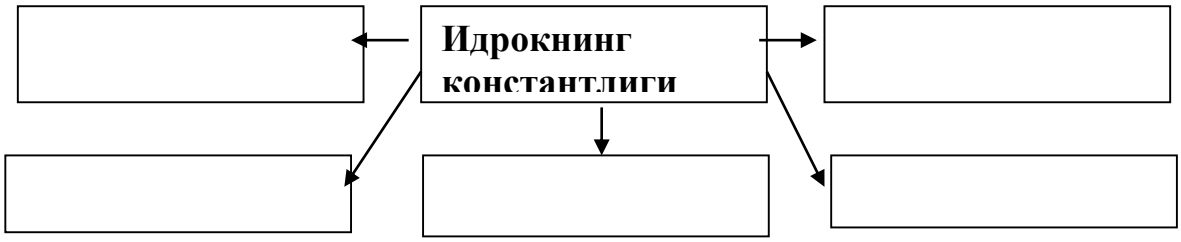

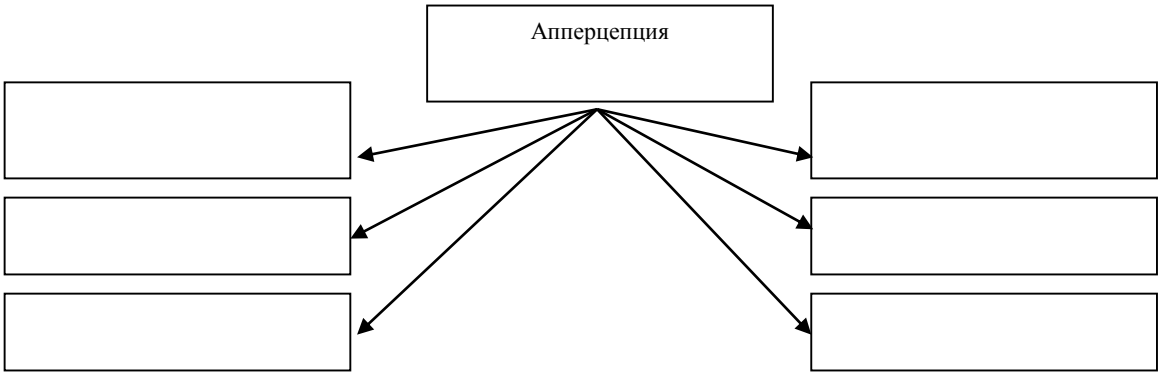

5-топшириқ

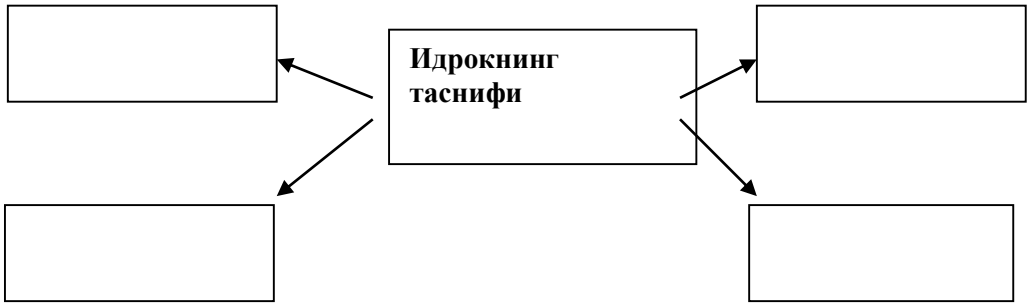

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

🡻

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1-илова

«Қандай?» диаграммаси

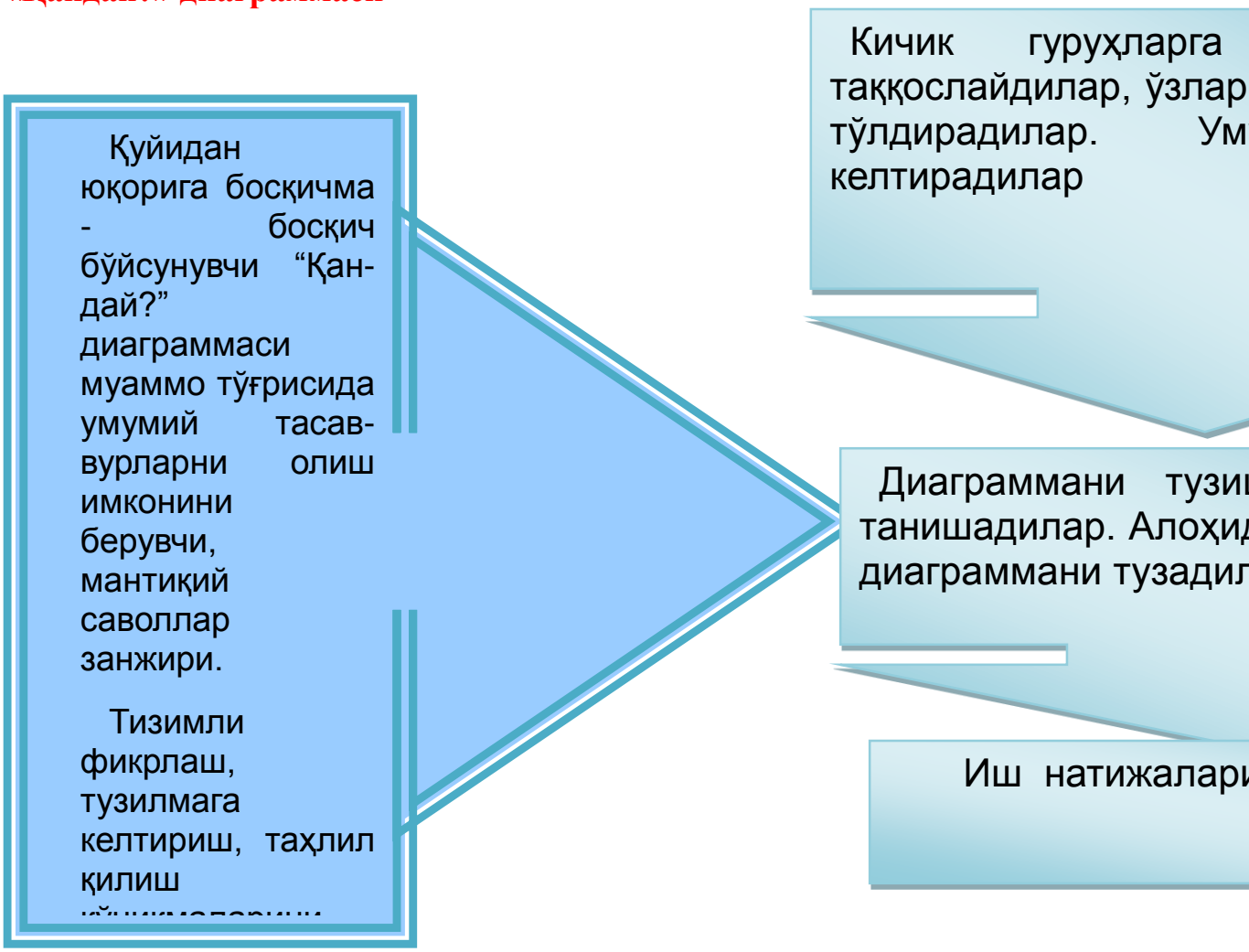

«Қандай?» диаграммасини қуриш қоидалари

1. Кўпгина ҳолларда муаммони ечишда "нима қилиш керак"лиги тўғрисида ўйланиб қолмаслигингиз керак. Асосан муаммо, уни ечишда "буни қандай қилиш керак?", "қандай"асосий саволлар юзага келишидан иборат бўлади.
"Қандай" саволларининг изчил берилиши қуйидагилар имконини беради:
муаммони ечиш нафақат бор имкониятларни, балки уларни амалга ошириш йўлларини ҳам тадқиқ қилиш;
қуйидан юқорига босқичма-босқич бўйсунадиган ғоялар тузилмасини аниқлайдилар. Диаграмма стратегик даражадаги саволлар билан ишлашни бошлайди. Муаммони ечишнинг пастки даражаси биринчи галдаги ҳаракатларнинг рўйхатига мос келади.
1. Барча гояларни ўйлаб ўтирмасдан, баҳоламасдан ва таққосламасдан тезликда ёзиш керак;
Диаграмма ҳеч қачон тугалланган бўлмайди: унга янги гояларни киритиш мумкин;
Агарда чизмада савол унинг "шохларида" бир неча бор қайтарилса, унда у бирор муҳимликни англатади. У муаммони ечишнинг асосийси бўлиши мумкин;
Янги гояларни график кўринишда: дарахт ёки каскад кўринишидами, юқоридан пастгами ёки чапдан ўнгда қайд қилинишини ўзингиз ҳал этасиз;
Агарда сиз ўзингизга тўғри саволлар берсангиз ва унинг ривожланиш йўналишини намоён бўлишида ишончни сақласангиз, диаграмма, сиз ҳар қандай муаммони амалий жиҳатдан ечимини топишингизни кафолатлайди

1. Идрок тушунчасининг моҳиятини кўрсатинг?
2. Идрокнинг нерв физиологик асосларини кўрсатинг?
3. Идрокнинг мураккаблиги нималардан кўринади?
4. Идрокда кузатиш ва кузатувчанликнинг моҳияти нималарда кўринади?
5. Идрокда иллюзия ва галлюцинация ҳодисаларини изоҳланг?
6. Идрокнинг таснифини изоҳланг?

12-Семинар машғулотининг таълим технологияси

10-Мавзу: Хотира

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Хотира ҳақида тушунча** **2.Хотиранинг нерв физиологик асоси** **3.Хотира турлари** **4.Хотира жараёнлари** **5.Хотирадаги индивидуал фарқлар** **6.Хотира тасаввурлари** **7.Хотира борасидаги назариялар**
Ўқув машғулотининг мақсади: хотира, ассоциация, хотиранинг инсон ҳаётидаги ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; хотира турлари, хотира	

жараёнлари, хотирадаги индивидуал фарқлар, хотира тасаввурлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Хотира ҳақида тушунча, ассоциация, инсон ҳаётида хотиранинг ўрни масаласига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Хотира турлари, жараёнлари, тасаввурлари борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Хотирадаги индивидуал фарқлар, хотира тасаввурларининг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Хотира борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Хотира ҳақида тушунча, ассоциация, инсон ҳаётида хотиранинг ўрнига доир фикрларини таҳлил қилишга доир билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Хотира турлари, жараёнлари, тасаввурлари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Хотирадаги индивидуал фарқлар, хотира тасаввурлари юзасидан билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Хотира борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Хотира мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув-билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	

1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг хотира мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

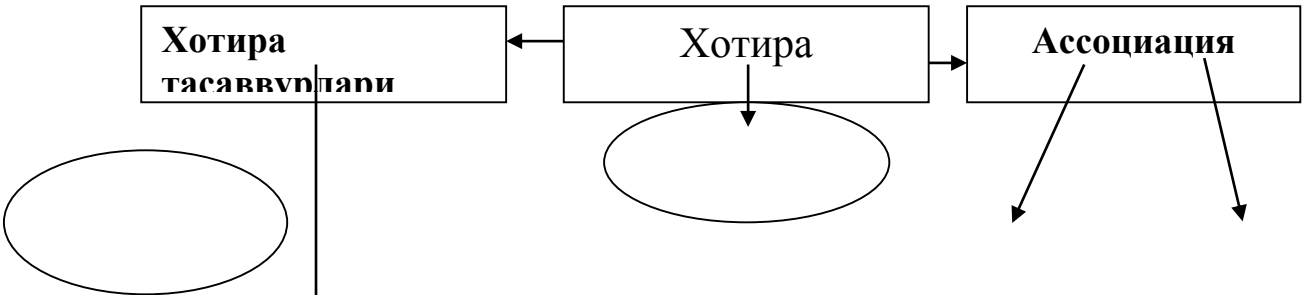

2-топшириқ.

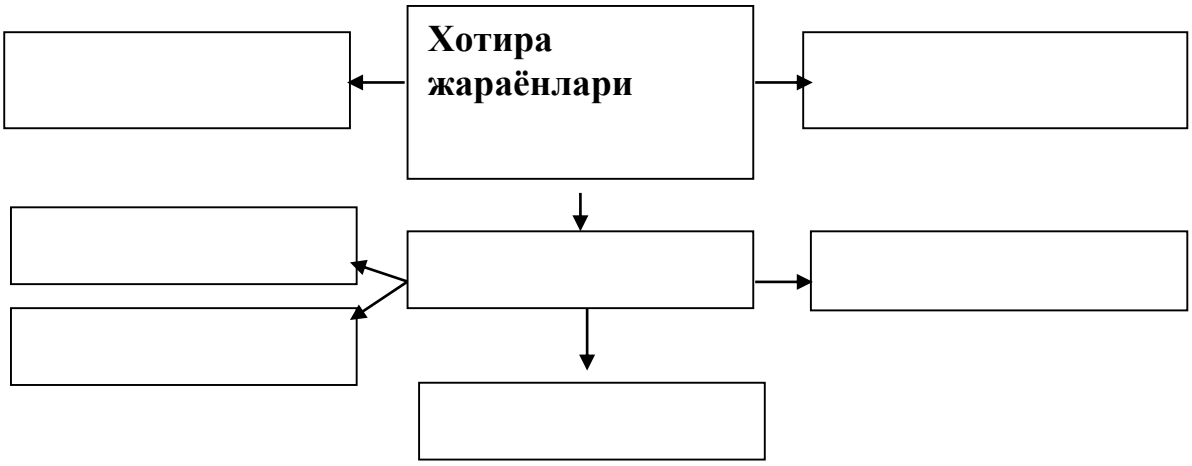

3-топшириқ.

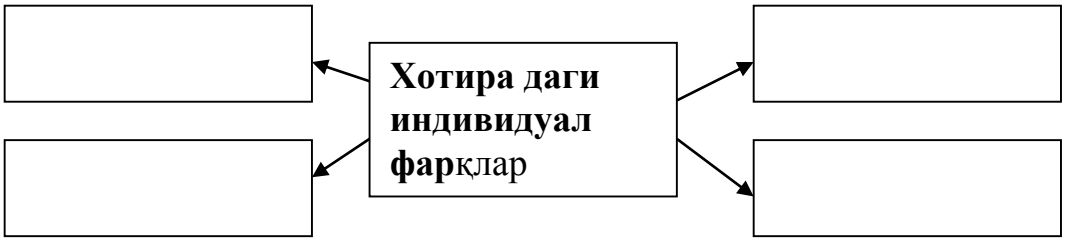

4-топшириқ.

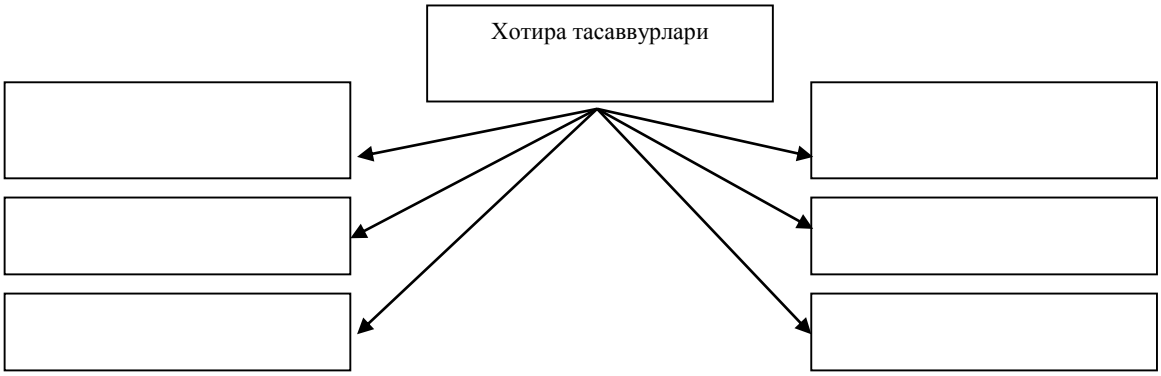

5-топшириқ

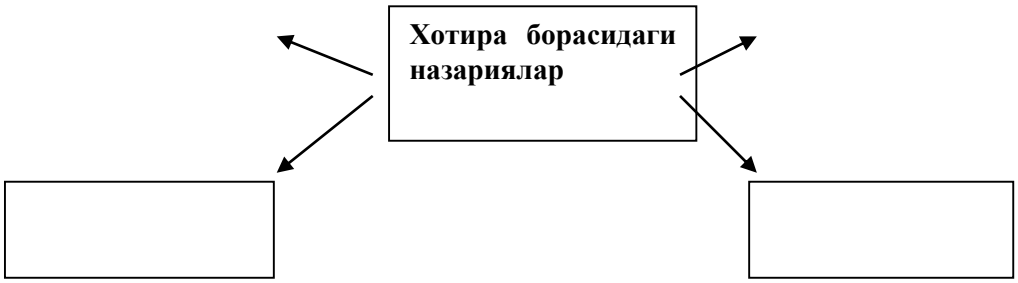

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1-илова

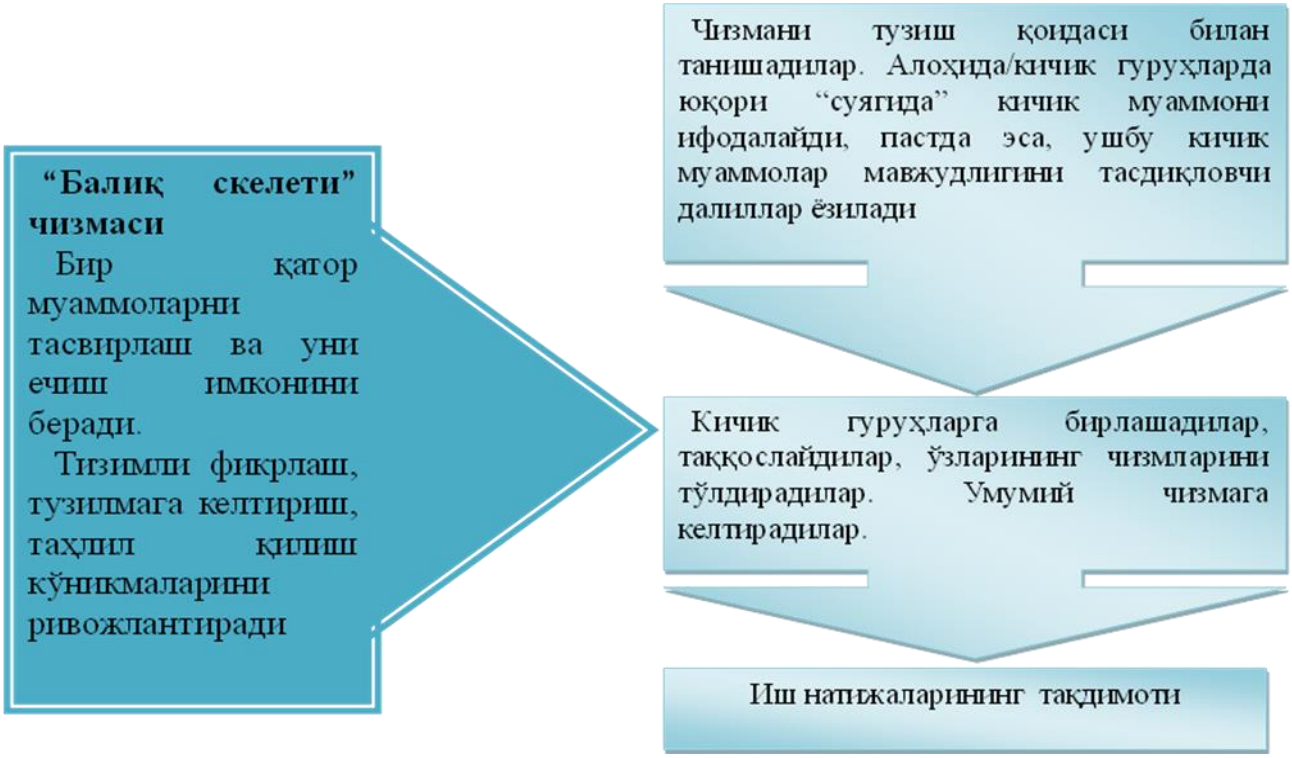

1. Хотира тушунчасининг мазмуни нималарда кўринади?
2. Хотиранинг нерв-физиологик асосини нималар ташкил қилади?
3. Хотира турларининг моҳиятини кўрсатинг?
4. Хотира жараёнлари моҳиятини изоҳланг?
5. Хотира тасаввурларининг ўрнини қандай изоҳлайсиз?
6. Хотира борасидаги тадқиқотларга мисол келтиринг

13-Семинар машғулотининг таълим технологияси
11-Мавзу: Хаёл
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Хаёл ҳақида тушунча** **2.Хаёл жараёнларининг нерв-физиологик асослари** **3.Хаёл жараёнлари** **4.Хаёл турлари** **5.Хаёл сифатлари** **6.Хаёлнинг асосий сифатлари**
Ўқув машғулотининг мақсади: хаёл, фантазия ва инсон ҳаётида хаёлнинг ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; психология фани ва унинг соҳалари, фанлар тизимида тутган ўрни, тузилиш тармоқлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Хаёл, фантазия ва инсон ҳаётида хаёлнинг ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Хаёл жараёнлар ва инсон кундалик фаолиятида хаёлнинг ўрни борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Хаёл турларини мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Хаёл сифатлари ва асосий сифтлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Хаёл, фантазия ва инсон ҳаётида хаёлнинг ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Хаёл жараёнлар ва инсон кундалик фаолиятида хаёлнинг ўрни борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Хаёл турлари юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Хаёл сифатлари ва асосий сифтлари муаммосига доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**

Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “коопкооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Хаёл мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова)*.	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова)*. Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова)*. 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-

	ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг хаёл мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

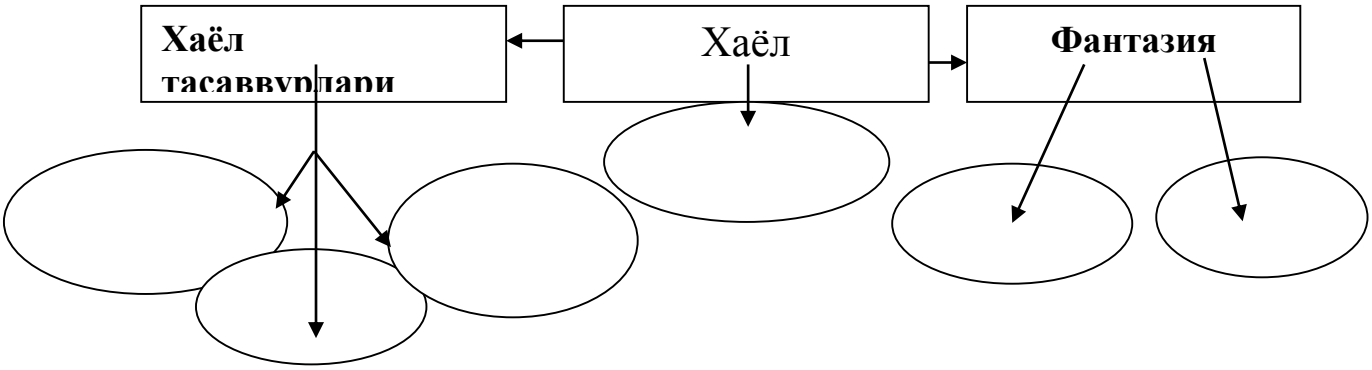

2-топшириқ.

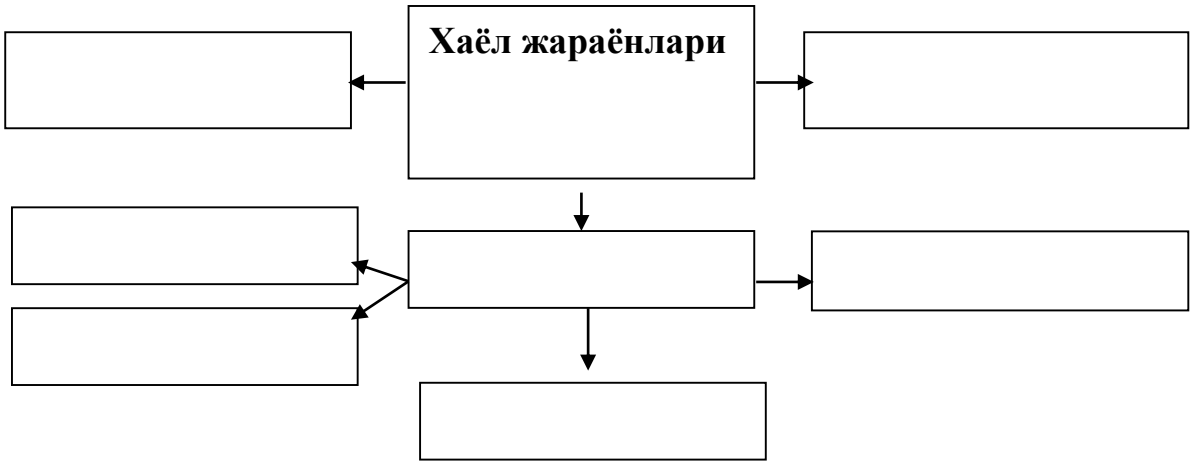

3-топшириқ.

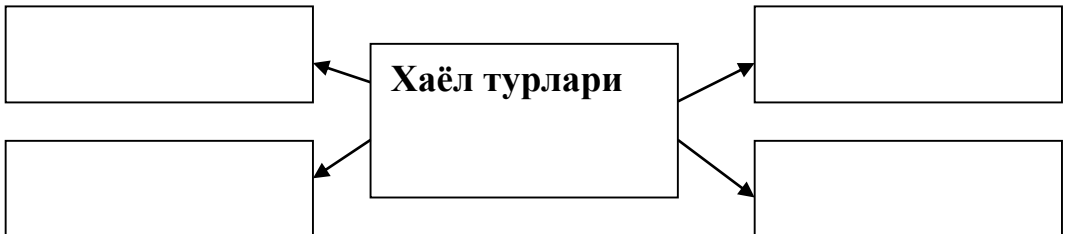

4-топшириқ.

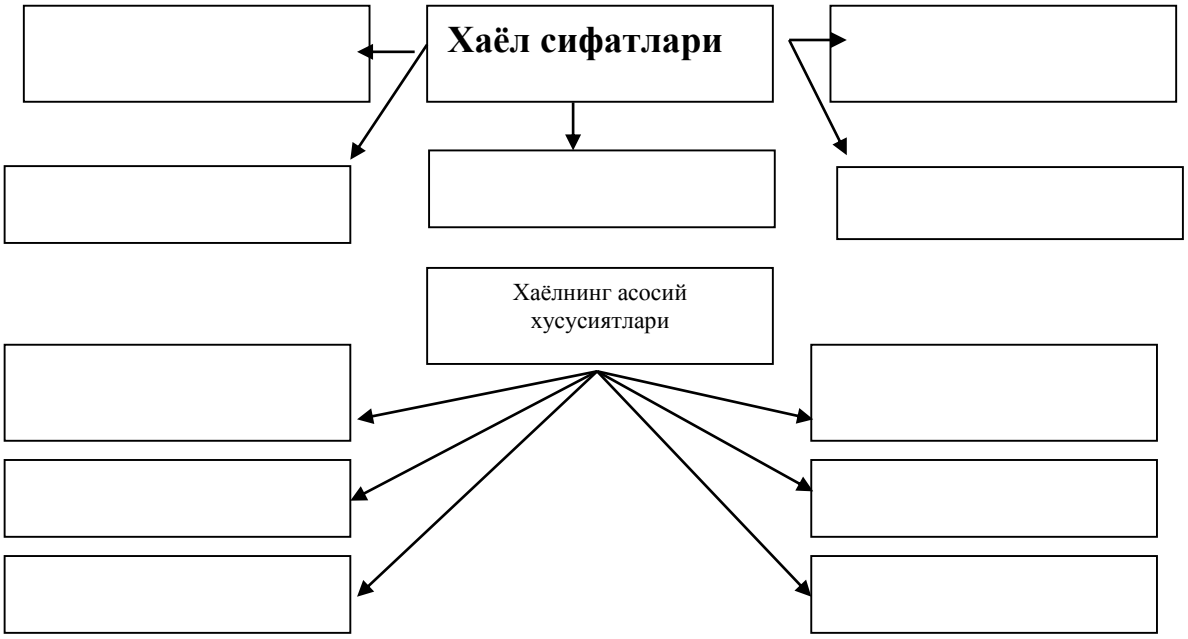

5-топшириқ

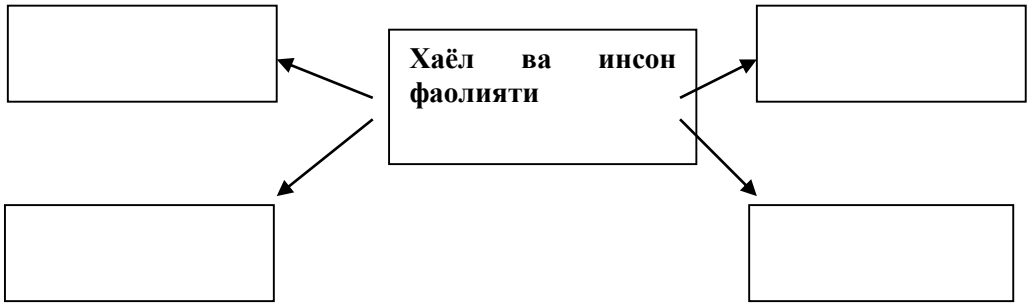

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

🡻

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал	5 б.					

суммаси, жами						

4-илова

Б/Б/Б жадвали

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

1-илова.

"Поғона" тузилмавий-мантиқий чизмасини қуриш қоидалари

1. «Поғона»ни тузиш жараёнида тизимли схеманинг таркибий қисми ва элементларини силжитиш мумкин – бу у ёки бу ҳолатни қайта фикрлаш имконини беради.

2. Агарда сиз ғояларни ишлаб чиқишда тор йўлакка кириб қолсангиз, у ҳолда бир-икки даража юқорига қайтинг ва муҳим нарсани унутмаганингизга ҳамда бошқача нимадир қилиш

1. Хаёл тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
2. Хаёл жараёнларининг моҳиятини асосланг?
3. Хаёл турларининг мазмуни нималар билан белгиланади?
4. Хаёл сифатларининг мазмуни нималарда кўринади?
5. Хаёлнинг хусусиятларининг мазмуни нималар билан белгиланади?
6. Хаёл шаклларининг мазмунини изоҳланг?

14-Семинар машғулотининг таълим технологияси

12 Мавзу: Тафаккур

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Тафаккур ҳақида тушунча** **2.Тафаккурнинг нерв физиологик асослари** **3.Тафаккур операциялари** **4.Тафаккур шакллари** **5.Тафаккур турлари** **6.Тафаккур сифатлари** **7.Тафаккур борасидаги психологик назариялар**
Ўқув машғулотининг мақсади: тафаккур, ҳиссий, ақлий билиш жараёнлари ҳамда тафаккурнинг инсон ҳаётидаги ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**;тафаккур операциялари, шакллари, турлари, сифатлари, тафаккур борасидаги психологик назариялар ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	

Педагогик вазифалар: **1.Тафаккур, ҳиссий билиш, ақлий билиш тушунчалари ва тафаккурнинг инсон ҳаётидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Тафаккур операциялари, шакллари борасидаги назарий ҳамда амалий билимларни қўлга киритиш ва б у борадаги ғояларни изоҳлаш** **3.Тафаккур турлари, сифатларининг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Тафаккур борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Тафаккур, ҳиссий билиш, ақлий билиш тушунчалари ва тафаккурнинг инсон ҳаётидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Тафаккур операциялари, шакллари борасидаги борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Тафаккур турлари, сифатларининг юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Тафаккур борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Тафаккур мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	

1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг тафаккур мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

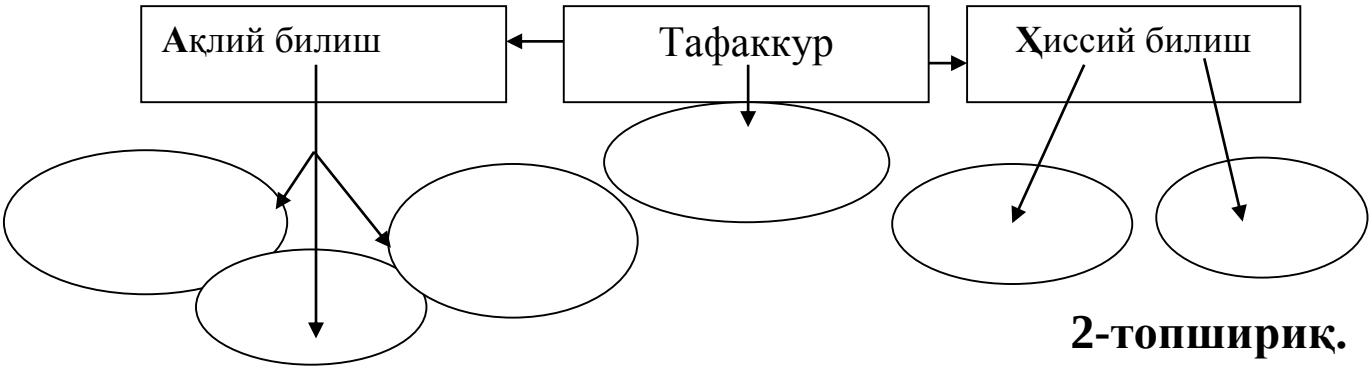

2-топшириқ.

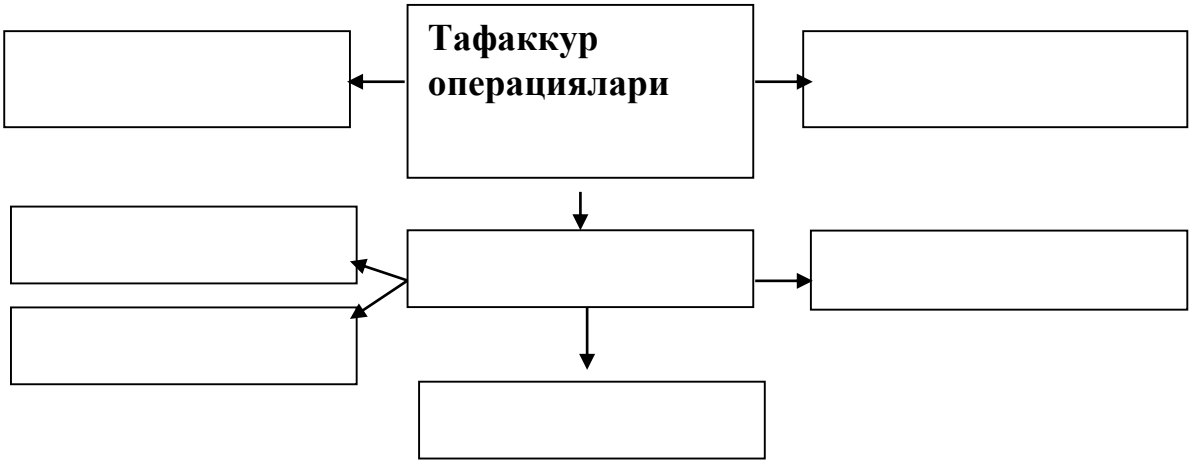

3-топшириқ.

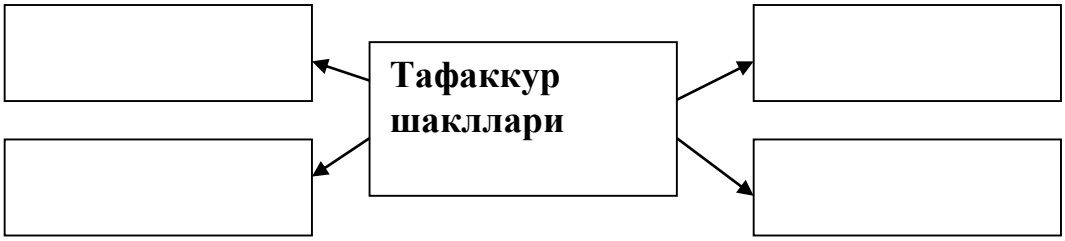

4-илова

1. Тафаккур тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
2. Тафаккур операцияларини ажратиб кўрсатинг?
3. Тафккур шакллари нималарда кўринади?

15-Семинар машғулотининг таълим технологияси

12 Мавзу: Тафаккур

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва**

	мустаҳкам-лаш юзасидан семинар
Семинар машғулот режаси	**1. Тафаккур шакллари** **2.Тафаккур турлари** **3.Тафаккур сифатлари** **4. Тафаккур борасидаги психологик назариялар**
Ўқув машғулотининг мақсади: тафаккур, ҳиссий, ақлий билиш жараёнлари ҳамда тафаккурнинг инсон ҳаётидаги ўрни бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**;тафаккур операциялари, шакллари, турлари, сифатлари, тафаккур борасидаги психологик назариялар ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Тафаккур, ҳиссий билиш, ақлий билиш тушунчалари ва тафаккурнинг инсон ҳаётидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Тафаккур операциялари, шакллари борасидаги назарий ҳамда амалий билимларни қўлга киритиш ва б у борадаги ғояларни изоҳлаш** **3.Тафаккур турлари, сифатларининг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Тафаккур борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Тафаккур, ҳиссий билиш, ақлий билиш тушунчалари ва тафаккурнинг инсон ҳаётидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Тафаккур операциялари, шакллари борасидаги борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Тафаккур турлари, сифатларининг юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Тафаккур борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Тафаккур мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*.	

	Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

4-топшириқ.

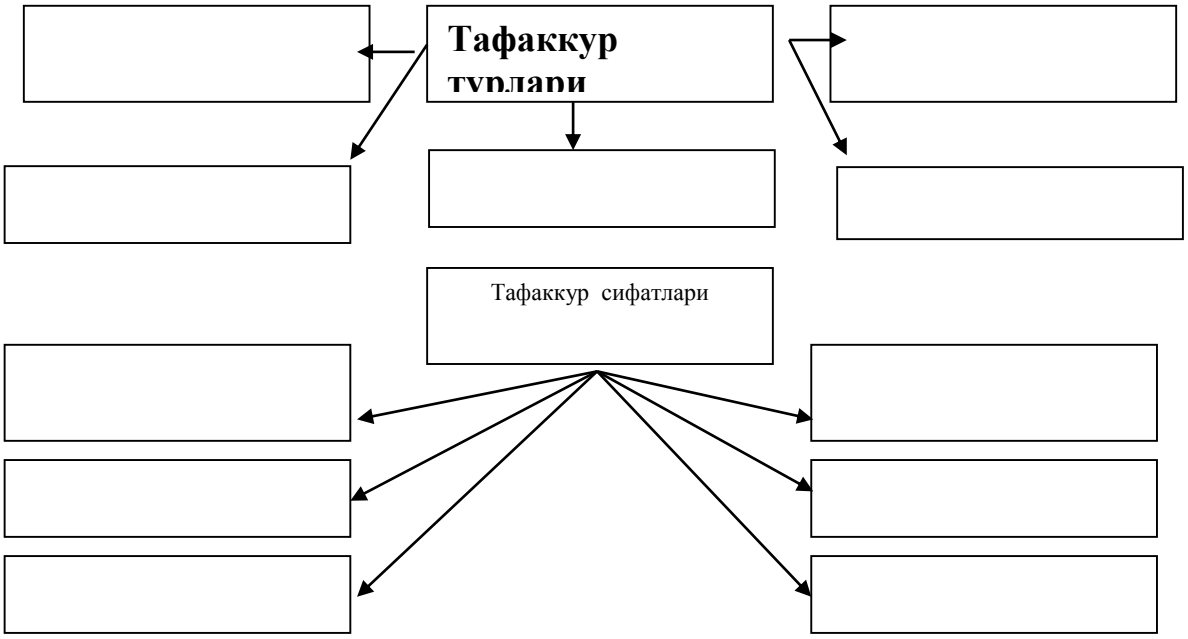

5-топшириқ

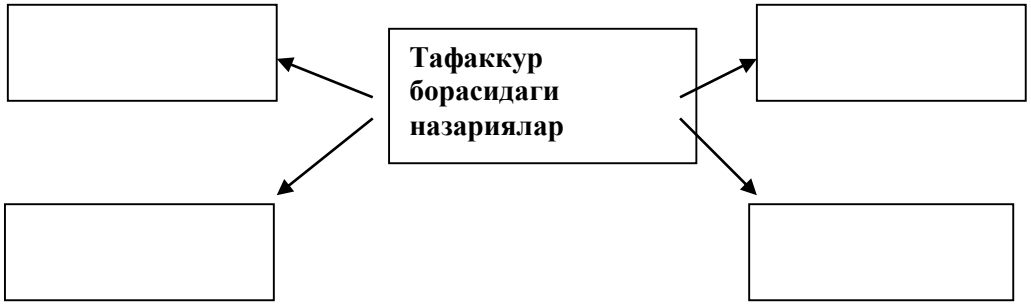

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.

Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.

Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.

Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.

Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

тўлиқлиги						
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

1-илова

«Қандай?» диаграммаси

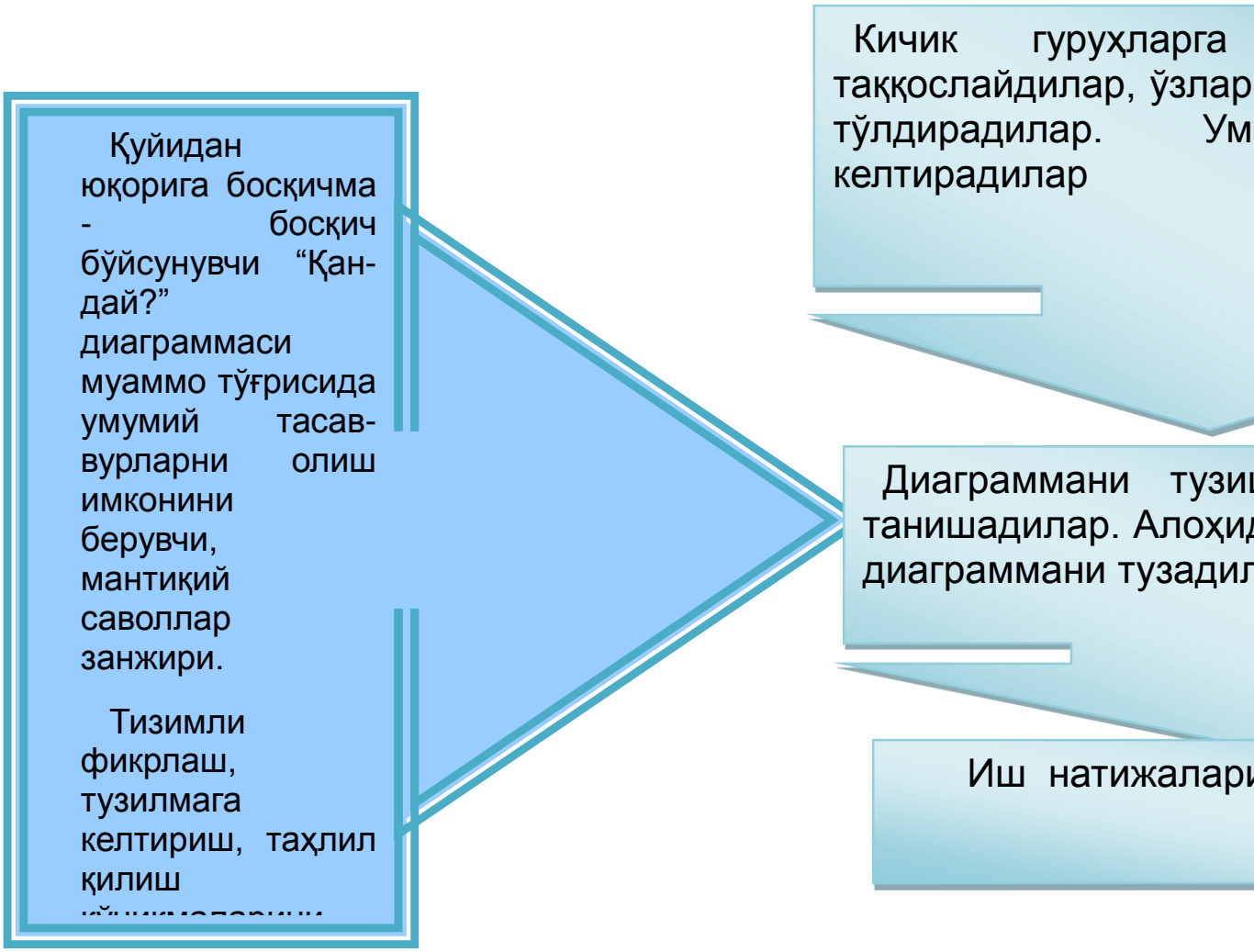

«Қандай?» диаграммасини қуриш қоидалари

1. Қўпгина ҳолларда муаммони ечишда "нима қилиш керак"лиги тўғрисида ўйланиб қолмаслигингиз керак. Асосан муаммо, уни ечишда "буни қандай қилиш керак?", "қандай"асосий саволлар юзага келишидан иборат бўлади.
"Қандай" саволларининг изчил берилиши қуйидагилар имконини беради:
муаммони ечиш нафақат бор имкониятларни, балки уларни амалга ошириш йўлларини ҳам тадқиқ қилиш;
қуйидан юқорига босқичма-босқич бўйсунадиган ғоялар тузилмасини аниқлайдилар. Диаграмма стратегик даражадаги саволлар билан ишлашни бошлайди. Муаммони ечишнинг пастки даражаси биринчи галдаги ҳаракатларнинг рўйхатига мос келади.
1. Барча гояларни ўйлаб ўтирмасдан, баҳоламасдан ва таққосламасдан тезликда ёзиш керак;
Диаграмма ҳеч қачон тугалланган бўлмайди: унга янги гояларни киритиш мумкин;
Агарда чизмада савол унинг "шохларида" бир неча бор қайтарилса, унда у бирор муҳимликни англатади. У муаммони ечишнинг асосийси бўлиши мумкин;
Янги гояларни график кўринишда: дарахт ёки каскад кўринишидами, юқоридан пастгами ёки чапдан ўнгда қайд қилинишини ўзингиз ҳал этасиз;
Агарда сиз ўзингизга тўғри саволлар берсангиз ва унинг ривожланиш йўналишини намоён бўлишида ишончни сақласангиз, диаграмма, сиз ҳар қандай муаммони амалий жиҳатдан ечимини топишингизни кафолатлайди

1-илова

"ФСМУ" стратегияси.

Фикр	
Сабаб	
Мисол	
Умумлаштириш	

1 Тафаккур сифатларининг мазмунини изоҳланг?
2 Тафаккурнинг турларининг моҳиятини изоҳланг?
3 Тафаккурдаги индивидуал фарқлар нималарда кўринади?

16-Семинар машғулотининг таълим технологияси
13- Мавзу: Шахснинг хиссий ва иродавий сохаси
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**

Машғулот шакли	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар
Семинар машғулот режаси	**1.Ҳиссиёт ҳақида тушунча** **2.Ҳиссиётнинг нерв физиологик асослари** **3.Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши ва ҳисларни кечириш шакллари** **4.Юксак ҳислар**
Ўқув машғулотининг мақсади: ҳиссиёт, эмоционал ҳолатлар бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши, ҳисларни кечириш шакллари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Ҳиссиёт, эмоционал ҳолатлар ва унинг инсон фаолиятидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши ва ҳисларни кечириш шакллари борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Юксак ҳислар аҳлоқий, эстетик, праксис, интеллектуал ҳисларнинг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Ҳиссиёт борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Ҳиссиёт, эмоционал ҳолатлар ва унинг инсон фаолиятидаги доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Ҳиссий ҳолатларни ифодаланиши ва ҳисларни кечириш шакллари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Юксак ҳислар, ахлоқий, эстетик, интеллектуал, праксис ҳислар юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Ҳиссиёт борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “коп-коп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

а. **1.2.** Ҳиссиёт мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб	

	чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг шахснинг ҳиссий ирдавий соҳаси мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

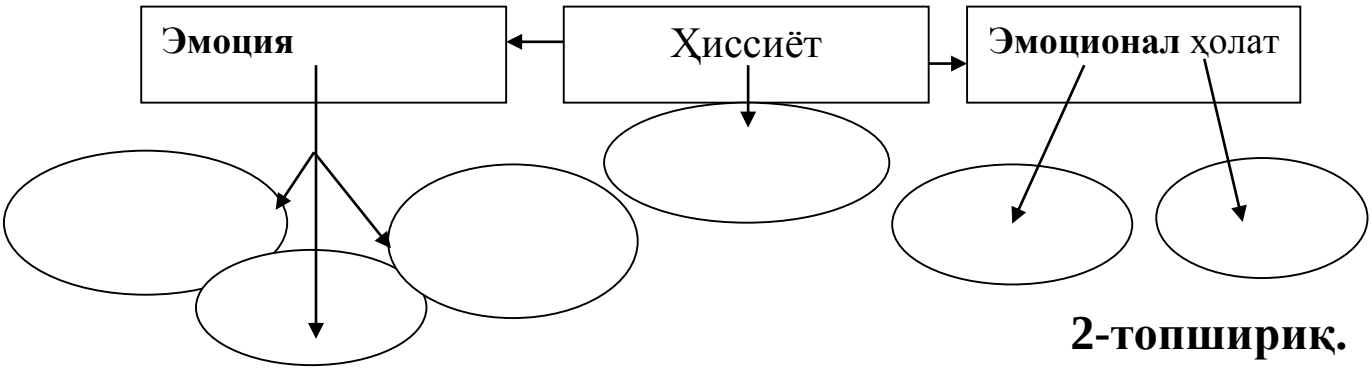

2-топшириқ.

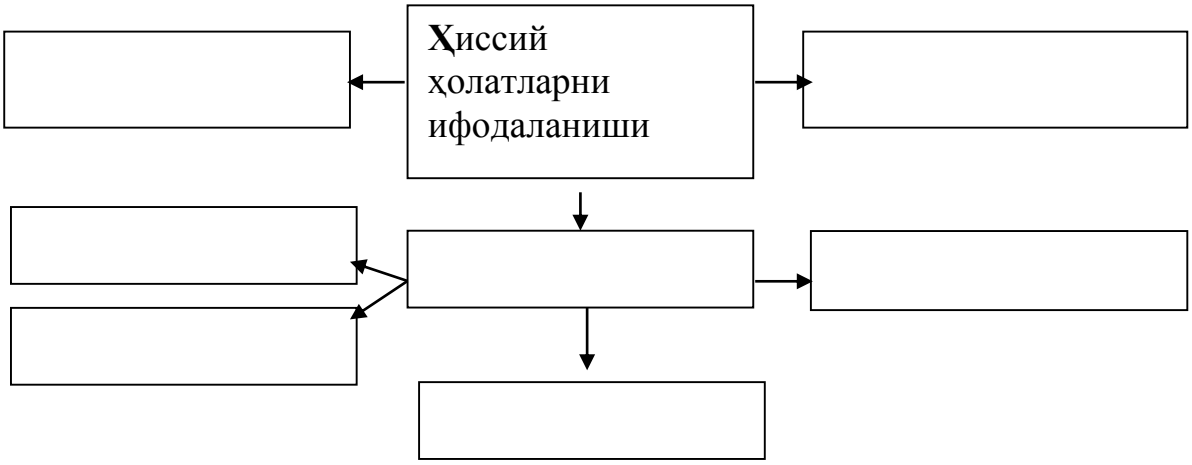

3-топшириқ.

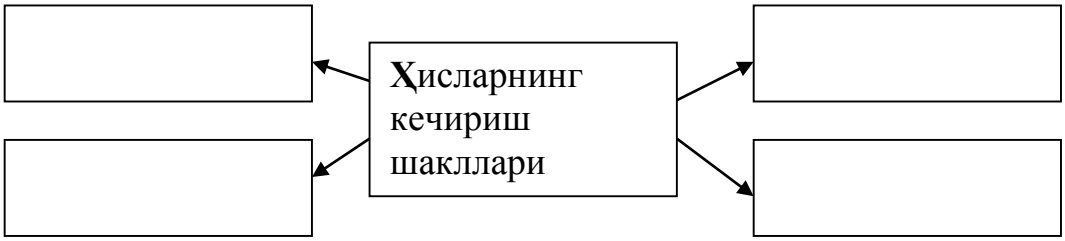

4-топшириқ.

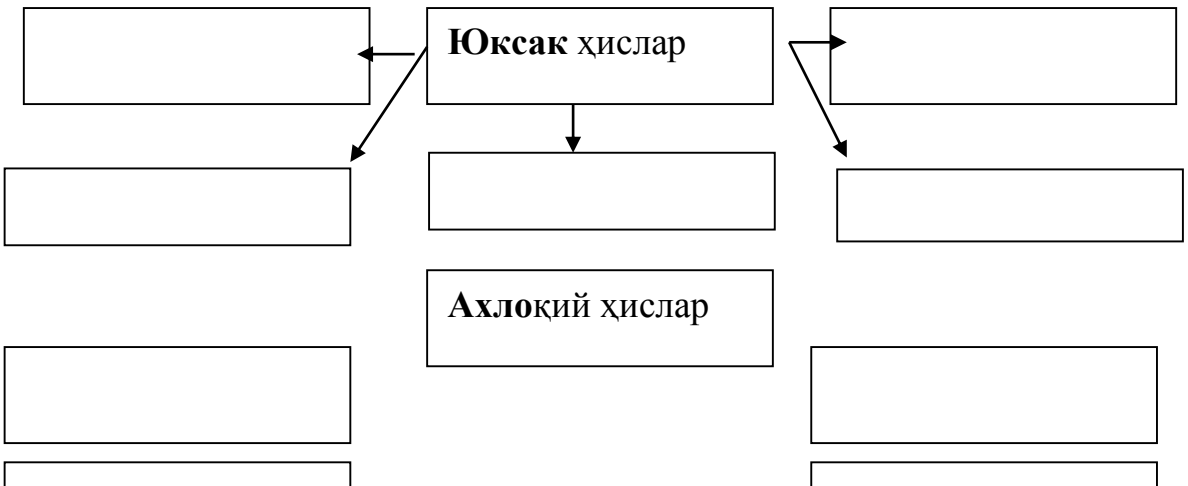

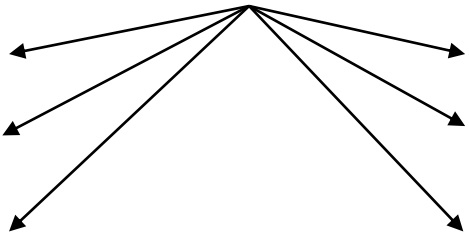

5-топшириқ

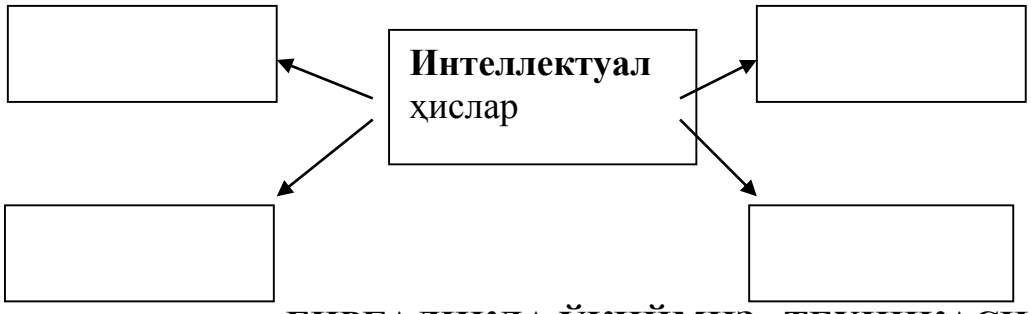

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт вараги бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки биргаликда чўкиб кетамиз

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1. Ҳиссиёт тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
2. Ҳис-туйғуларнинг вазифалари нималарда кўринади?
3. Ҳиссий ҳолатларнинг физиологик асосларини нима ташкил қилади?
4. Инсоний эмоциялар ва ҳайвонлардаги эмоциялар ўртасидаги фарқни изоҳланг?
5. Ҳиссий ҳолатларнинг ифодаланишини қандай изоҳлайсиз?
6. Ҳисларни кечириш шаклларини қандай баҳолайсиз?

17-Семинар машғулотининг таълим технологияси
13-Мавзу: Шахснинг хиссий ва иродавий сохаси

1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Ирода ҳақида тушунча** **2.Ироданинг нерв-физиологик асослари** **3.Иродавий акт ва унинг тузилиши** **4.Шахснинг иродавий сифатлари** **5.Ирода борасидаги психологик назариялар**
Ўқув машғулотининг мақсади: ирода ва иродавий акт бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; иродавий акт ва унинг тузилиши, шахснинг иродавий сифатлари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Ирода ҳақида тушунча ва унинг инсон фаолиятидаги ўрнига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Иродавий акт ва унинг тузилиши борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Шахснинг иродавий сифатларини мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Ирода борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Ирода ҳақида тушунча ва унинг инсон фаолиятидаги доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Иродавий акт ва унинг тузилиши борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Шахснинг иродавий сифатлари юзасида билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Ирода борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда ҳозирги кун билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

b. **1.2.** Ирода мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув-	

	билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова)*.	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова)*. Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова)*. 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

Ақлий хужум ва масалани ечиш босқичлари
Мустақил фикрланг хаёлингизга келган барча ғоя, фикрларни қоғозга ёзинг.
Барча ғоя ва фикрларни ёзинг, агар улар такрорланаётган бўлса, махсус белги қўйинг.
Ғояларни баҳоланг.
Энг мақбул ғоя гуруҳ ғояси сифатида шакллантиради.
Барча ёзилган ғоялар гуруҳ муаммосини ечиш учун гуруҳлаштириш мумкин.
Гуруҳнинг умумий жавоби шакллантирилади.

Б/Б/Б жадвали

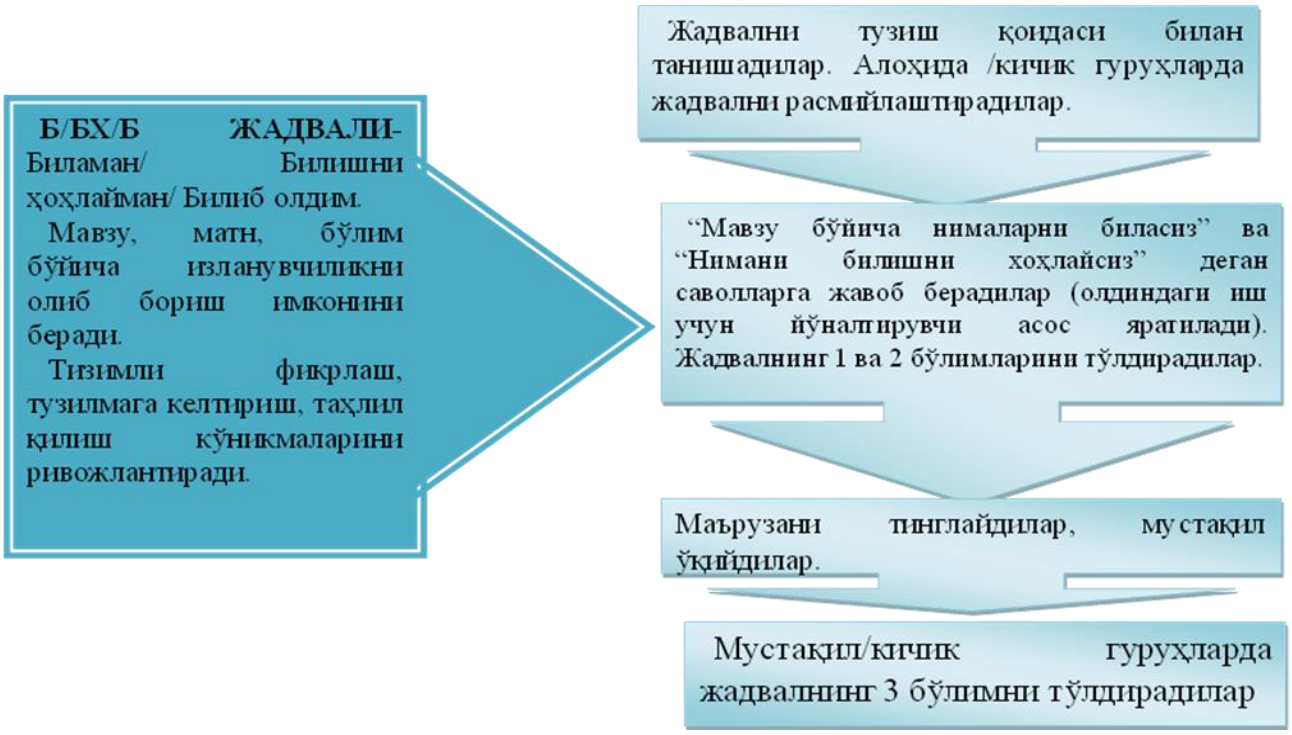

Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

1-илова.

"Поғона" тузилмавий-мантиқий чизмасини қуриш қоидалари

1. «Поғона»ни тузиш жараёнида тизимли схеманинг таркибий қисми ва элементларини силжитиш мумкин – бу у ёки бу ҳолатни қайта фикрлаш имконини беради.

2. Агарда сиз ғояларни ишлаб чиқишда тор йўлакка кириб қолсангиз, у ҳолда бир-икки даража юқорига қайтинг ва муҳим нарсани унутмаганингизга ҳамда бошқача нимадир

1. Ирода тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
2. Иродавий фаолиятнинг умумий хусусиятлари нималарда кўринади?
3. Ирода назарияларининг моҳиятига таъриф беринг?
4. Иродавий акт ва унинг тузилишини мазмунини кўрсатинг?
5. Шахснинг иродавий сифатларига нималар киради?
6. Ироданинг индивидуал хусусиятларининг мазмунини изоҳланг?

18-Семинар машғулотининг таълим технологияси
14- Мавзу:*Темперамент ва характер*
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Темперамент ҳақида тушунча ва унинг физиологик асослари** **2. Нерв системаси типларини келиб чиқиши** **3. Темперамент типларининг тавсифномаси** **4. Фаолиятнинг индивидуал услуби ва темперамент**
Ўқув машғулотининг мақсади: темперамент ҳақида тушунча, темперамент типлари бўйича бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; шахсда темперамент типларини намоён бўлиши борасида амалий ва назарий билимларга ҳамда фаолият жараёнида юзага чиқиш сабаблари ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда	

миллий ғурурни тарбиялаш; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, темперамент тушунчаларининг моҳиятига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Темперамент типлари ва нерв тизими, инсон асаб тизимининг хусусиятлари борасидаги фикрларини борасидаги ғояларни изоҳлаш** **3.Темперамент типларининг тавсифномаси, холерик. сангивиник, меланхолик, флегматикларнинг характер хусусиятларига доир қарашларнинг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Фаолиятнинг индивидуал услуби ва темперамент, инсон фаолиятининг хусусиятлари ва уларнинг темперамент типлари билан боғлиқлигига доир қарашларни таҳлил қилиш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, темперамент тушунчаларининг моҳиятига доир фикрларини доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Темперамент типлари ва нерв тизими, инсон асаб тизимининг хусусиятлари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3. Темперамент типларининг тавсифномаси, холерик. сангивиник, меланхолик, флегматикларнинг характер хусусиятларига доир билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4. Фаолиятнинг индивидуал услуби ва темперамент, инсон фаолиятининг хусусиятлари ва уларнинг темперамент типлари билан боғлаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

1.2. Темперамент мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос	

	ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова)*. Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова)*.	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова)*.	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (50 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова)*. Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова)*. 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

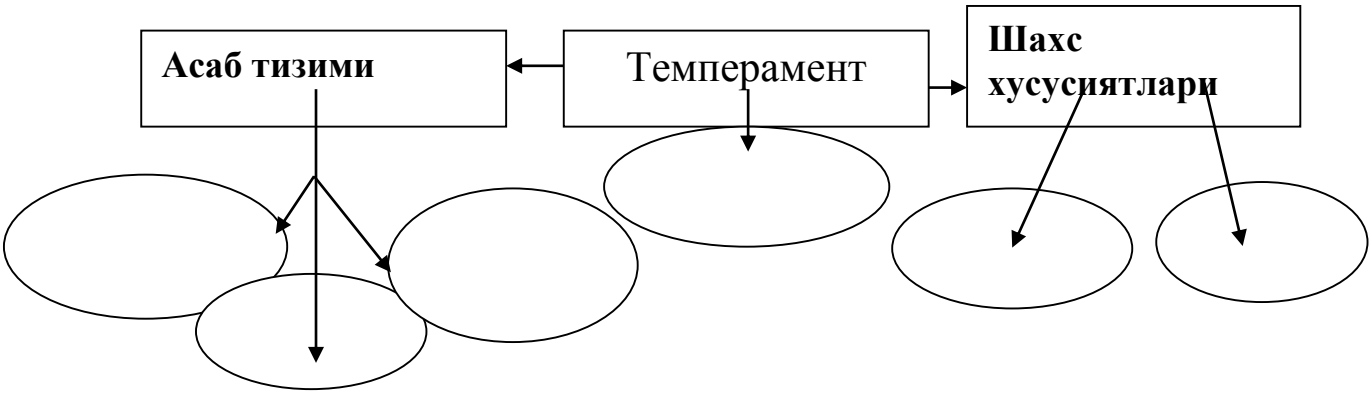

2-топшириқ.

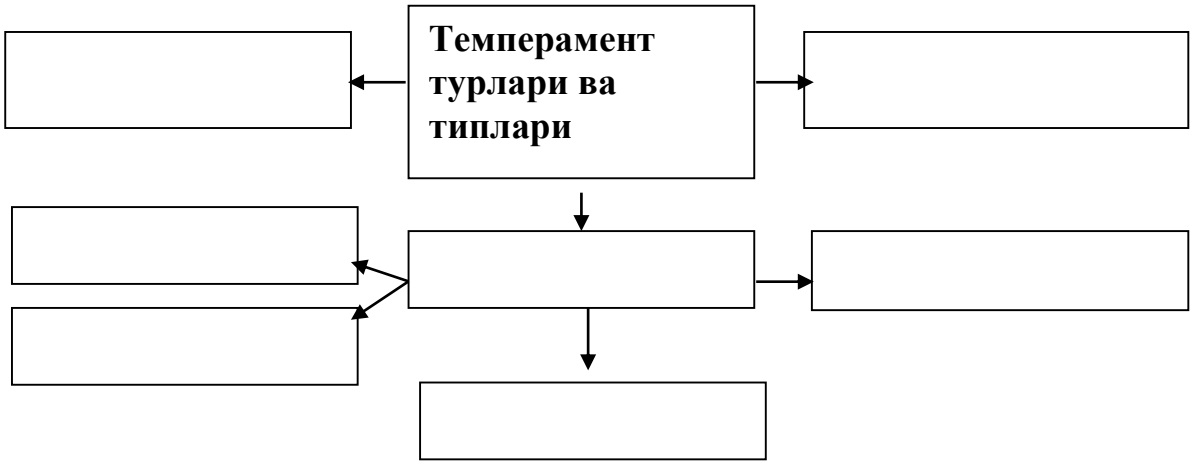

3-топшириқ.

4-топшириқ.

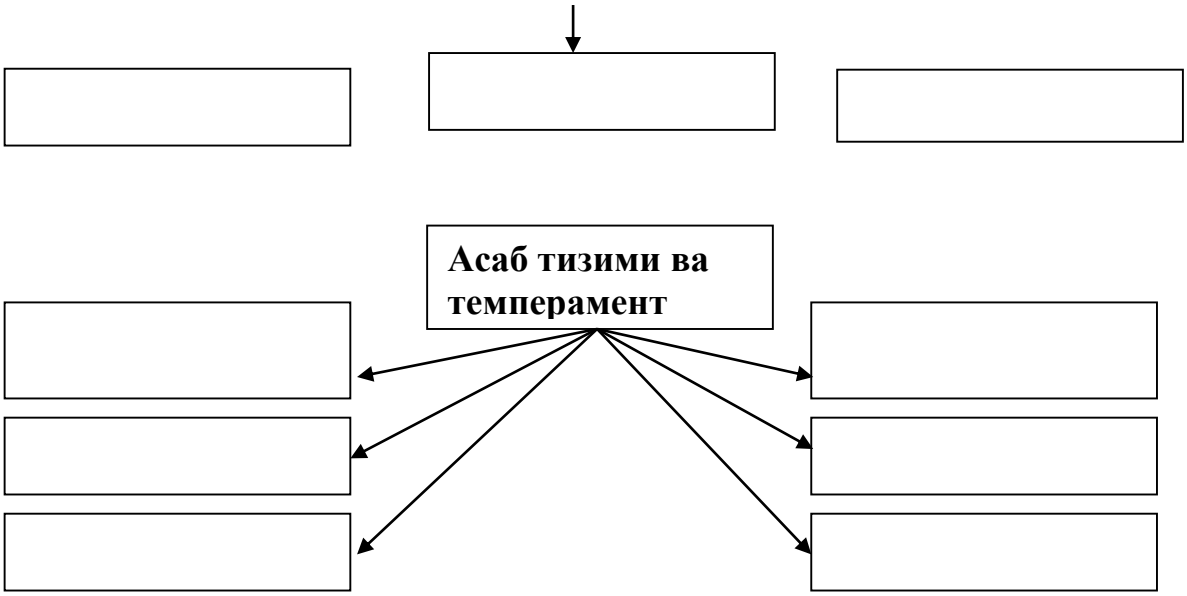

5-топшириқ

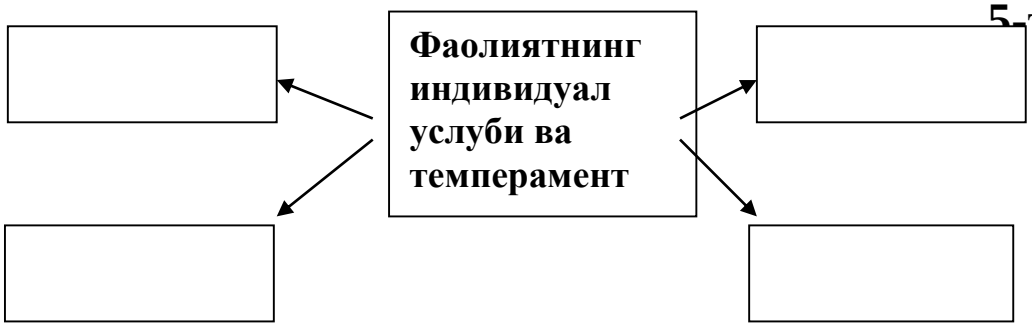

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

1-илова

«Қандай?» диаграммаси

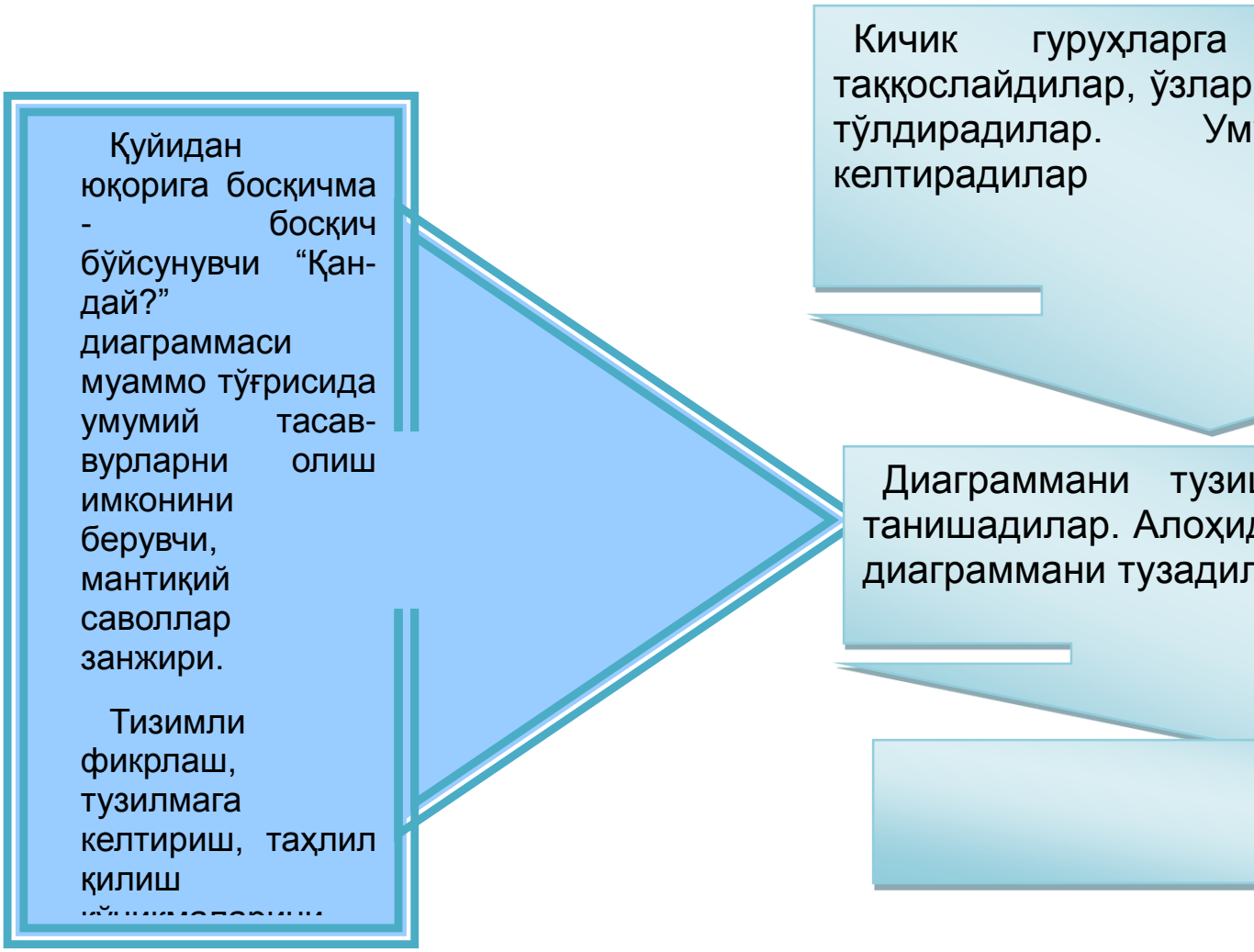

«Қандай?» диаграммасини қуриш қоидалари

1. Қўпгина ҳолларда муаммони ечишда "нима қилиш керак"лиги тўғрисида ўйланиб қолмаслигингиз керак. Асосан муаммо, уни ечишда "буни қандай қилиш керак?", "қандай"асосий саволлар юзага келишидан иборат бўлади.
"Қандай" саволларининг изчил берилиши қуйидагилар имконини беради:
муаммони ечиш нафақат бор имкониятларни, балки уларни амалга ошириш йўлларини ҳам тадқиқ қилиш;
қуйидан юқорига босқичма-босқич бўйсунадиган ғоялар тузилмасини аниқлайдилар. Диаграмма стратегик даражадаги саволлар билан ишлашни бошлайди. Муаммони ечишнинг пастки даражаси биринчи галдаги ҳаракатларнинг рўйхатига мос келади.
1. Барча гояларни ўйлаб ўтирмасдан, баҳоламасдан ва таққосламасдан тезликда ёзиш керак;
Диаграмма ҳеч қачон тугалланган бўлмайди: унга янги гояларни киритиш мумкин;
Агарда чизмада савол унинг "шохларида" бир неча бор қайтарилса, унда у бирор муҳимликни англатади. У муаммони ечишнинг асосийси бўлиши мумкин;
Янги гояларни график кўринишда: дарахт ёки каскад кўринишидами, юқоридан пастгами ёки чапдан ўнгда қайд қилинишини ўзингиз ҳал этасиз;
Агарда сиз ўзингизга тўғри саволлар берсангиз ва унинг ривожланиш йўналишини намоён бўлишида ишончни сақласангиз, диаграмма, сиз ҳар қандай муаммони амалий жиҳатдан ечимини топишингизни кафолатлайди

1.Темперамент тушунчасининг моҳиятини асосланг?
2.Олий нерв фаолияти типи ва темперамент ўртасидаги боғлиқликни кўрсатинг?
3.Темперамент хусусиятларига таъриф беринг?
4.Темперамент типларининг моҳиятини изоҳланг?
5.Фаолиятнинг индвидуал услуби ва темперамент ўртасидаги муносабатни аниқланг?
6.Темперамент борасидаги психологик назарияларнинг моҳиятини асосланг?

19-Семинар машғулотининг таълим технологияси
15- Мавзу: *Характер*
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Характер ҳақида тушунча ва унинг физиологик асослари** **2.Характер таркиби,** **3.Характер акцентуацияси ва типологияси** **4.Характер борасидаги назариялар ва характернинг шаклланиши**

Ўқув машғулотининг мақсади: шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, характер бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; характер хусусиятлари, тузилиши ва типологияси, акцентуациясига доир назарий манбаларни ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, характер, тушунчасининг моҳиятига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Характернинг таркиби, ўз-ўзига ўзгаларга инсонларга буюмларга, нарсаларга меҳнатга бўлган муносабатни акс эттирувчи характер хусусиятлари борасидаги фикрларини изоҳлаш** **3.Характер акцентуацияси, типологияси, А.Личко, А.Леонгардларнинг характер акцентуацияси борасидаги қарашларнинг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Характер борасидаги назариялар, дастлабки ва замонавий қарашларнинг таҳлил қилиш ҳамда шахс характерини шаклланиши билан алоқадорлигини асослаш**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, характер, тушунчасининг моҳиятига доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.** **2.Характернинг таркиби, ўз-ўзига ўзгаларга инсонларга буюмларга, нарсаларга меҳнатга бўлган муносабатни акс эттирувчи характер хусусиятлари борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Характер акцентуацияси, типологияси, А.Личко, А.Леонгардларнинг характер акцентуацияси борасидаги билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Характер борасидаги назариялар, дастлабки ва замонавий қарашларнинг таҳлил қилиш ҳамда шахс характерини шаклланиши билан алоқадорлигини асослаш малакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

а. **1.2.** Характер мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	
1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (50 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.

	баҳо-лайди.	
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

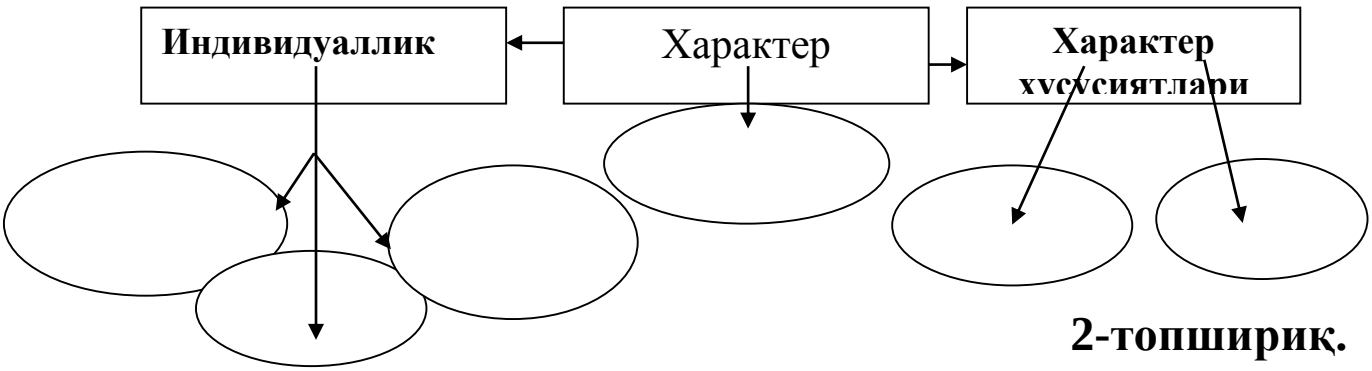

2-топшириқ.

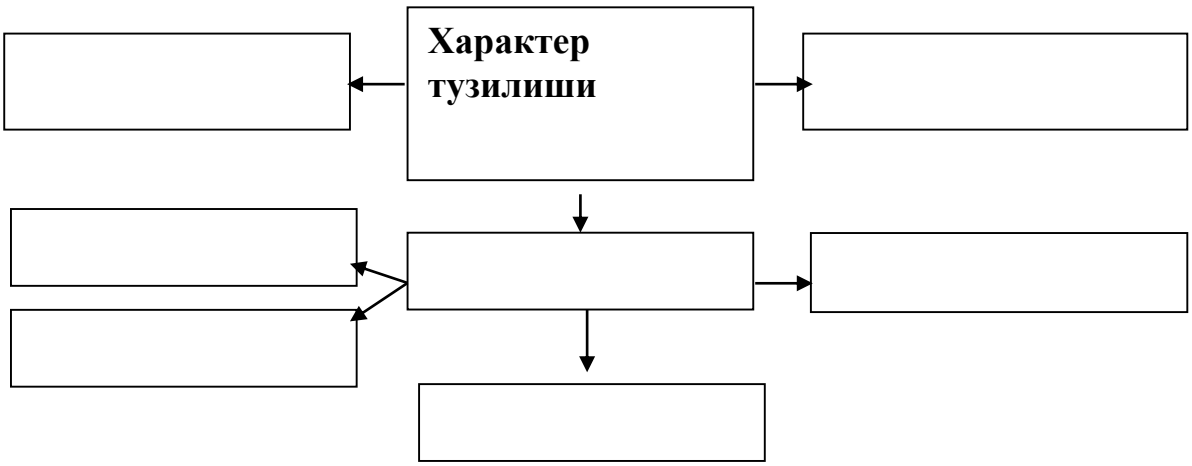

3-топшириқ.

4-топшириқ.

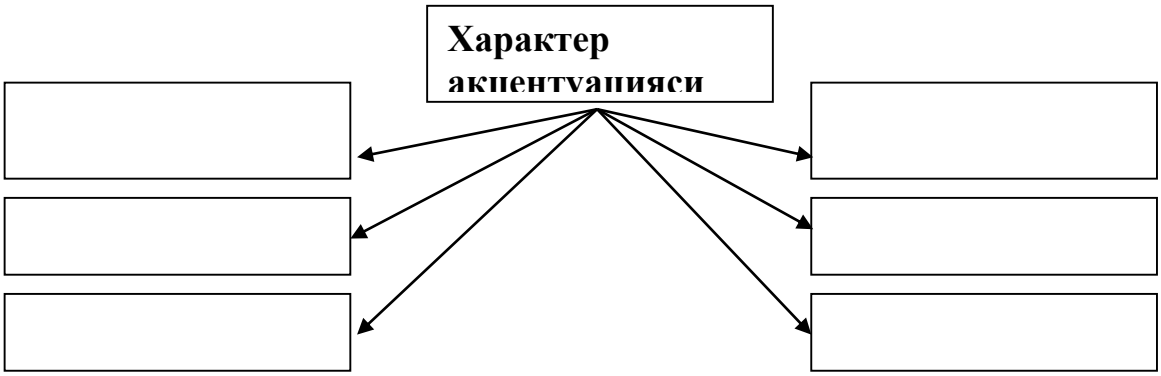

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бошқаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. Балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг	3 б.					

тўлиқлиги						
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал суммаси, жами	5 б.					

4-илова

Характер тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
Характернинг физиологик асосларини нима ташкил қилади?
Характер типологиясининг мазмуни нималарда кўринади?
Характер акцентуациясининг мазмунини асосланг?
Характер таркибини нималар ташкил қилади?
Характернинг шаклланишига таъсир этувчи омилларни кўрсатинг?

20-Семинар машғулотининг таълим технологияси
16-Мавзу: *Қобилият*
1.1. Таълим бериш технологиясининг модели

Машғулот вақти-2 соат	**Талабалар сони: 20 – 30 гача**
Машғулот шакли	**Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкам-лаш юзасидан семинар**
Семинар машғулот режаси	**1.Қобилият ҳақида тушунча** **2.Қобилиятларнинг сифат ва миқдор тавсифи** **3.Қобилиятларнинг таснифи ва таркиби** **4.Қобилиятларнинг табиий асослари** **5.Талантнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши** **6.Қобилиятлар борасидаги психологик назариялар**
Ўқув машғулотининг мақсади: шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, қобилият бўйича олган билим, кўникма ва малакаларини **мустаҳкамлаш**; қобилият, қобилиятларнинг таркиби, тузилиши, талант, истеъдод тушунчаларининг моҳияти мазмуни ҳақида ўқиб-ўрганиш орқали талабаларда **миллий ғурурни тарбиялаш**; семинарда талабаларнинг **фаоллигини таъминлаш**.	
Педагогик вазифалар: **1.Шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, қобилият тушунчаларининг моҳиятига доир фикрларини таҳлил қилиш ҳамда конспектлаштириш** **2.Қобилиятларнинг сифат ва**	*Ўқув фаолияти натижалари:* **1.Шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари, қобилият тушунчаларининг моҳиятига доир фикрларини таҳлил қилишга ҳамда билим, кўникма, ва малакаларга эга эга бўлади.**

микдор тавсифи, қобилиятларнинг таснифи ва таркиби борасидаги фикрларини борасидаги ғояларни изоҳлаш **3.Қобилиятларнинг табиий асослари, лаёқат, физиологик ривожланиш хусусиятларига доир қарашларнинг мазмун моҳиятини очиб бериш** **4.Талантнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш хусусиятлари, қобилиятлар борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда инсон шахсининг камолоти билан боғлаш.**	**2.Қобилиятларнинг сифат ва микдор тавсифи, қобилиятларнинг таснифи ва таркиби борасидаги ғояларни изоҳлаш малакасига эга бўлади.** **3.Қобилиятларнинг табиий асослари, лаёқат, физиологик ривожланиш хусусиятларига доир билим, кўникма, малакалар таркиб топтирилди.** **4.Талантнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш хусусиятлари, қобилиятлар борасидаги психологик назарияларга доир қарашларни таҳлил қилиш ҳамда инсон шахсининг камолоти билан боғлаш. алакалари шакллантирилди.**
Таълим бериш усуллари	Мунозара, суҳбат, тезкор-сўров
Таълим бериш шакллари	Оммавий, гуруҳларда ишлаш: “кооп-кооп” техникаси
Таълим бериш воситалари	Ўқув қўлланма, проектор, маркерлар, эксперт топшириқлари
Таълим бериш шароити	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Назорат ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

b.

c. **1.2.** Қобилият мавзусидаги ***семинар*** машғулотнинг технологик картаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Таълим берувчи	**Таълим олувчилар**
Тайёрлов босқичи	Мавзуни аниқлайди, таълимий мақсадни белги-лайди ва кутилаётган натижаларни шакллан-тиради. Белгиланган таълимий мақсадларга мос ўқув- билиш топширқларини ишлаб чиқади *(1-илова).* Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқади *(3-илова).*	

1. Ўқув машғулотига кириш босқичи *(10 дақ)*	1.1. Машғулот мавзуси, унинг мақсади ва кути-лаётган натижалар билан таништиради, уларнинг ахамиятлилиги ва долзарлаблигини асослайди. 1.2. Мавзу бўйича асосий тушунчаларга таъриф беришни таклиф қилади ва шу асосда тезкор-сўров ўтказиб талабалар билимларини фаоллаш-тиради *(4-илова).*	Саволларга жавоб берадилар.
2. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1. Талабаларни 5-та кичик гуруҳга бўлади ва гуруҳларда ҳамкорлик асосида ишлаш усули қоидалари билан таништиради *(2-илова).* Ҳар бир гуруҳ мавзу режаси асосида тақдимот тайёрла-шини айтади. 2.2. Ўқув курси мавзулари бўйича тайёрланган эксперт варақаларини тарқатади *(1-илова).* 2.3. Гуруҳларга топшириқларни бажариш учун ёрдам беради. Тақдимот материаллари мазмунан ва мантиқан тўлиқ ёритилишини кузатади. 2.4. Тақдимот бошланишини эълон қилади. Гу-руҳларда сардорлар тақдимотини ташкиллашти-ради. Аниқлик киритилиши лозим бўлса, гуруҳ сардорини тўхтатади, саволлар беради, муҳокама-сини жамоага ҳавола этади. 2.5. Мавзулар асосида берилган маълумотларни умумлаштиради ва хулосалайди. Фаол иштирокчи талабаларни рағбатлантиради ва умумий баҳо-лайди.	Кичик гуруҳларга бўлинадилар. Топшириқлар бўй-ича ишлайдилар. Фаол қатнашади-лар, тақдимот учун материаллар тайёр-лайдилар. Гуруҳдан сардор танлашади, унинг тақдимотида ҳам-корлик қиладилар. Саволларга жавоб берадилар. Тинглайдилар.
3–Якуний босқич (20 дақиқа)	3.1.Ўқув фаолияти юзасидан хулоса билдиради. 3.2. Мавзулар мақсадига эришишдаги талабалар фаолиятини таҳлил қилади ва ўзлаштира олмаган жойларини қайта ўқиб чиқишни тавсия этади.	Тинглайдилар.

1-илова.

“Кластер” графиги асосида ўқувчининг шахснинг индивидуал психологик хусусиятлари мавзусига доир билимларини тизимлаштириш

1-топшириқ

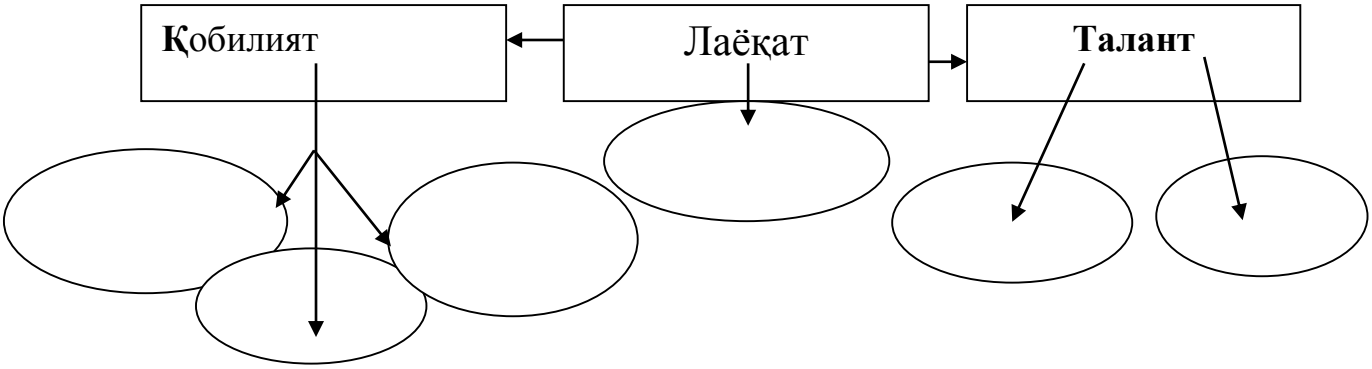

2-топшириқ.

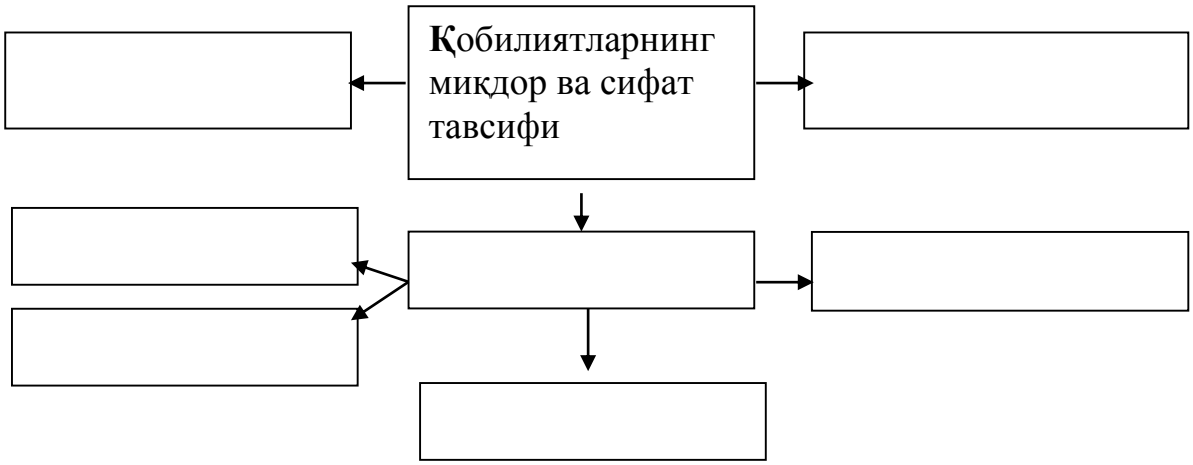

3-топшириқ.

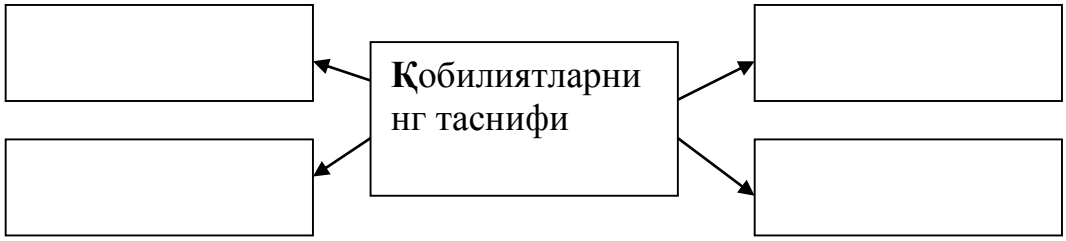

4-топшириқ.

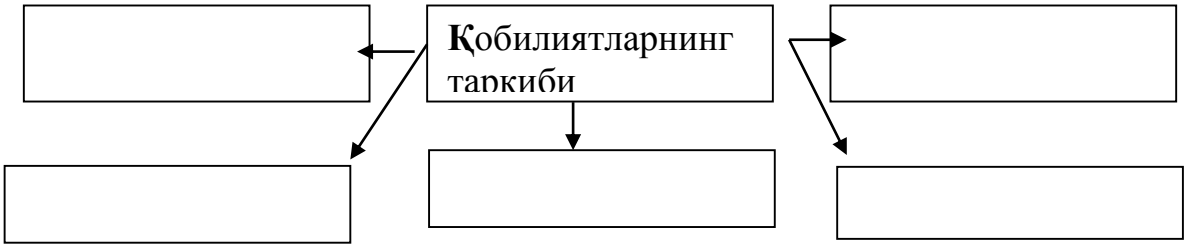

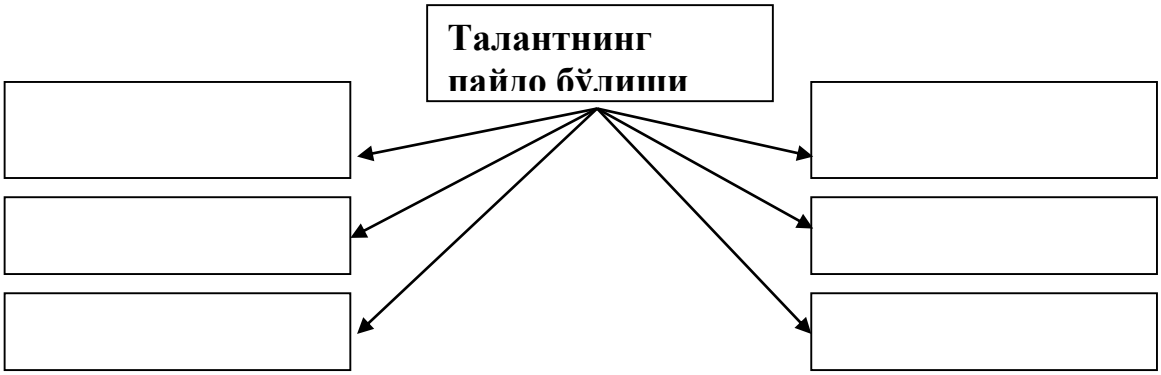

5-топшириқ

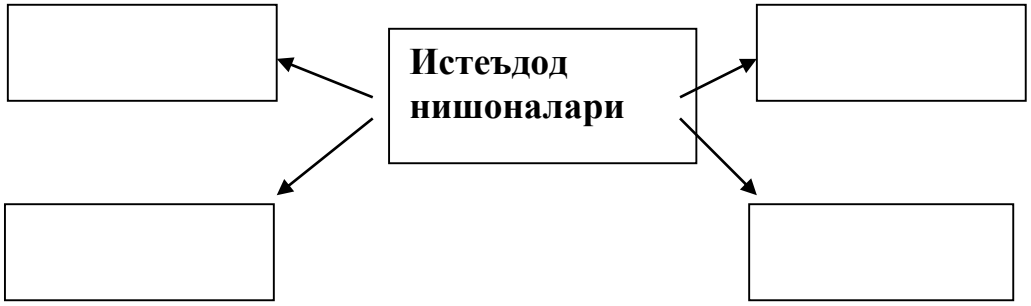

«БИРГАЛИКДА ЎҚИЙМИЗ» ТЕХНИКАСИ

Биргаликда ўқиш: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир кичик гуруҳ ўрганилаётган мавзунинг маълум бир соҳасида эксперт бўлади ва бош-қаларни ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг мақсади бошқа барча гуруҳлар иштирокчилари мавзу саволларини тўла ҳажмда эгаллаб олишдан иборат.

«Биргаликда ўқиймиз» техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларда ишни ташкил этиш жараёнининг тузилиши

1. Билим даражасига қараб 3-5 кишидан иборат бўлган ҳар хил турдаги гуруҳлар тузилади.

↓

2. Ҳар бир гуруҳга *битта* топшириқ берилади –умумий мавзунинг бир *қисми,* унинг устида бутун ўқув гуруҳи иш олиб боради ҳамда таянчлар – **эксперт варақлари** – тақдим этилади.

↓

3. Ҳар бир гуруҳ ичида умумий топшириқ тақсимланади.

↓

4. Ҳамма *якка тартибдаги топшириқни* бажаради.

↓

5. Барча гуруҳ аъзоларининг мини-маърузалари тингланади. Умумий натижа (бутун эксперт варағи бўйича саволлар жавоби)ни шакллантиради ва уни тақдимотга тайёрлашади.

↓

6. Спикер ёки гуруҳ барча аъзолари биргаликда бажарган иш натижаларини тақдимот этишади.

2-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси

Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга масъулият билан ёндашинг.
Агар ёрдам керак бўлса, албатта мурожаат қилинг.
Агар сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолиятининг натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт.

Аниқ тушунмоғимиз лозим:

- Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
- Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чиқамиз, ёки

3-илова

Эксперт гуруҳлар иш натижаларини баҳолаш мезонлари

Мезонлар	**Макс. балл**	**Гуруҳ натижаларини баҳолаш**				
		1	**2**	**3**	**4**	**5**
Ахборотнинг тўлиқлиги	3 б.					
Ахборотнинг график шаклда ифода этилиши	1 б.					
Гуруҳнинг фаоллиги	1 б.					
Балларнинг максимал	5 б.					

суммаси, жами						

4-илова

1.Қобилиятлар тушунчасининг мазмунини изоҳланг?
2.Қобилиятларнинг сифати ва миқдор тавсифи нималарда кўринади?
3.Қобилиятлар тузилишини таркибини кўрсатинг?
4.Қобилият борасидаги назарияларнинг мазмуни нималарда кўринади?
5.Қобилиятларнинг табиий асосларини ажратиб кўрсатинг?
6.Қобилиятларнинг ривожланишига таъсир этувчи омиллар нималар билан белгиланади?

2-Бўлим

1-мавзу **Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот соҳаси ва муаммолари**

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: .....нафар	*Вақти:2* соат.
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион бахс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг предмети ва вазифалари. 2.Комил инсон тарбияси - Шарқ мутафаккирларининг талқинида. 3.Фан сифатида ёш даврлари психологияси ва педагогик психологиянинг вужудга келиши, унинг ривожланиш тарихи ва ҳозирги ҳолати. 4.Ҳозирги замон ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг тадқикот методлари
Ўқув машғулотининг мақсади Талабаларда ёш ва педагогик психология фани мазмуни ва мохияти хақидаги умумий тасаввурларни шакллантириш	
Педагогик вазифа:	*Ўқув фаолиятининг натижаси:*

1. Ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг предмети ва вазифалари.ҳакида тушунча бериш;	1.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг предмети ва вазифалари.ҳакида тушунчага эга бўладилар
2. Шарқ мутафаккирларининг бола тарбияси ҳакида маълумот бериш.	2. Шарқ мутафаккирларининг бола тарбияси ҳакида маълумот оладилар.
3.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психологиянинг вужудга келиши, унинг ривожланиш тарихи ва ҳозирги ҳолатини изохлаб бериш	3.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психологиянинг вужудга келиши, унинг ривожланиш тарихи ва ҳозирги ҳолатини изохлай оладилар.
4.Ҳозирги замон ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг тадқиқот методларининг мохиятини ёритиб бериш.	4.Ҳозирги замон ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг тадқиқот методлари мохиятини ёритиб берадилар.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, мунозара ақлий хужум усули, кластер.
Ўқитиш воситалари	Компьютер технологияси (Ёш аврлари ва педагогик психология фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа, слайдлар)
Ўқитиш шакли	Жамоа билан ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона.
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол жавобли сўров, ўқув топшириқ.

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	*Фаолият мазмуни*	
	Ўқитувчи	*Талаба*

1 босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2. Машғулотни ўтказиш шакли ва бахолаш мезонларини эълон қилади (2- илова)	Ёзиб олади
2 босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1. Мавзу режасининг биринчи пункти режаси бўйича маъруза қилади (3-илова) Маъруза бўйича «Қандай?” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги савол билан мурожаат қилади: “Шарқ мутаффакирларидан кимларини биласиз?” (4-илова) 2.2. Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича «Қандай?” усулидан фойдаланган холда талабаларга савол билан мурожаат қилади: (6-7илова)	Ёзади, саволга жавоб беради. Ёзади, саволга жавоб беради.
	2.2. Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот соҳаси ва муаммолари каби масалаларни ёритишда «Кичик гуруҳларда ишлаш» орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” техникасидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-9 илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман - қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди Фикрларини тинглаб, умумлаштиради.	
3 босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайди лар
	3.2. Талабаларнинг баҳолаш мезонларини эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар беради (8-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (9-Илова).	”Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1илова

МАВЗУ:ЁШ ДАВРЛАРИ ПСИХОЛОГИЯСИ ВА ПЕДАГОГИК ПСИХОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ ВА ТАДҚИҚОТ МЕТОДЛАРИ

1.1.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг предмети ва вазифалари.

1.2.Комил инсон тарбияси - Шарқ мутафаккирларининг талқинида.

1.3.Фан сифатида ёш даврлари психологияси ва педагогик психологиянинг вужудга келиши, унинг ривожланиш тарихи ва ҳозирги ҳолати.

1.4.Ҳозирги замон ёш даврлари психологияси ва педагогик

4-илова.Мавзунинг мақсади: Талабаларда “Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот соҳаси ва муаммолари” мавзуси мазмуни ҳақидаги билимларни шакллантириш.

2-илова

Ёш даврлари психологияси онтогенездаги турли ёш даврлари психик тараққиётининг умумий қонуниятларини, психик ривожланишини ҳамда психологик хусусиятларини ўрганади.

Ёш даврлари психологияси фанининг ***назарий вазифалари*** шахснинг камол топиши қонуниятлари ва турли ёш даврдаги одамларда намоён бўладиган психик фаолият, ҳолат ва шарт-шароитларининг ўзаро таъсири хусусиятларини ўрганишдан иборатдир.

Ёш даврлар психологияси фанининг ***амалий вазифаларини*** эса психик

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	**Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл**	**Мисоллар билан муаммога ечим топиш**	**Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл**	**Жами балл**

		и 0-5 балл		

15 – 13 балл – «аъло».
12 – 10 балл – «яхши».
9 – 6 балл – «қониқарли».

5-Илова

«Қандай» органайзерини тўлдиринг

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Қандай” саволи

орқали муаммо ҳал қилинади.

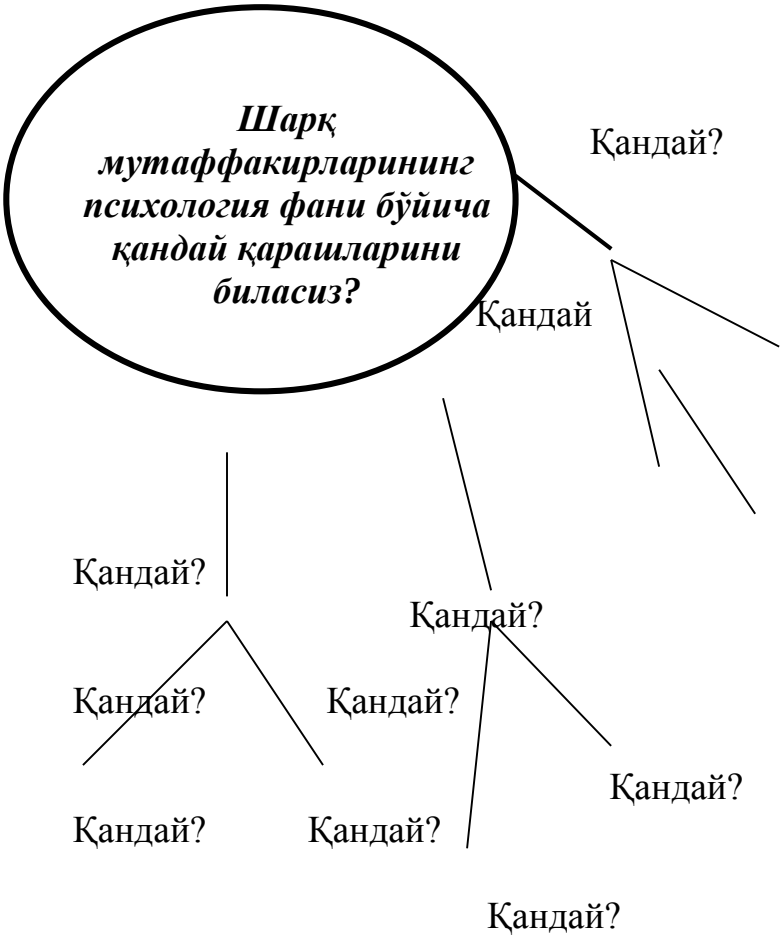

6-илова

“ФСМУ” стратегияси.

Фикр	
Сабаб	
Мисол	
Умумлаштириш	

7 илова

Савол	Нима учун ёш ва педагогик психология фани тарихини ўрганиш учун зарурат туғилди?
(**Ф**) Фикрингизни баён этинг	
(**С**) Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
(**М**) Кўрсатган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
(**У**) Фикрингизни умумлашти-ринг	

8 илова

2-гуруҳ

Савол	Ёш ва педагогик психология

	фани нимани нимани ўрганади?
(**Ф**) Фикрингизни баён этинг	
(**С**) Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг	
(**М**) Кўрсатган сабабингизни исботловчи далил келтиринг	
(**У**) Фикрингизни умумлашти-ринг	

9-илова

Жонлантириш учун саволлар:

1. Ёш даврлари психологияси ва педагогик психология фанининг вужудга
   келиш сабабларини кўрсатинг.
2. Турли даврларда психик ривожланиш ҳақидаги талқинларнинг моҳиятини
   ёритиб беринг.
3. Фаннинг предмети, назарий ва амалий вазифалари нималардан иборат?

10-Илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1. Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:

В – биламан

+ - мен учун янги маълумот

- - мен билган маълумотни инкор қилади
  ? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот.
  2. Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

Мавзу саволлари	В	-	+	?
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				

2-мавзу **Психик ривожланиш ва уни даврлаштириш муаммоси.**

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: .....нафар талаба	*Вақти:2* соат.
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион бахс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Инсон шахсининг таркиб топиши ва психик ривожланишининг шароитлари. Биологик ва ижтимоий омиллар. 2.Психик тараққиёт ва таълимнинг ўзаро муносабати. 3.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психологияда ёш даврларини табақалаш муаммолари.
Ўқув машғулотининг мақсади: Талабаларда **Психик ривожланиш ва уни даврларлаштириш бўйича** билимларни шакллантириш	
Педагогик вазифа:	*Ўқув фаолиятининг натижаси:*
1.Инсон шахсининг таркиб топиши ва психик ривожланишининг шароитлари. Биологик ва ижтимоий омиллар ҳақида маълумот бериш	1.Талабалар инсон шахсининг таркиб топиши ва психик ривожланишининг шароитлари. Биологик ва ижтимоий омиллар ҳақида маълумот оладилар.

2. Психик тараққиёт ва таълимнинг ўзаро муносабатини тушунтриб бериш.	2.Психик тараққиёт ва таълимнинг ўзаро муносабатини тушуниб оладилар.
3Ёш даврлари психологияси ва педагогик психологияда ёш даврларини табақалаш муаммолари изохлаб бериш.	3. Ёш даврлари психологияси ва педагогик психологияда ёш даврларини табақалаш муаммолари изохлай оладилар.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “Қандай?” техникаси, “ФСМУ” услуби, Инсерт
Ўқитиш воситалари	Компъютер технологияси («Қадимги дунё тарихи» фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар.
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	. Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона.
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Иш жараёнлари вақти	*Фаолият мазмуни*	
	Ўқитувчи	*Талаба*
1 босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2. Машғулотни ўтказиш шакли ва бахолаш мезонларини эълон қилади (2- илова)	Ёзиб олади

2 босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1. Мавзу режасининг биринчи пункти режаси бўйича маъруза қилади (3-илова) Маъруза бўйича «Қандай?” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги савол билан мурожаат қилади: “Ўтмиш ёдгорликларига оид қандай тарихий манбаларни биласиз?” (4-илова) 2.2. Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “венне диаграммасидан” дан фойдаланган холда талабаларга қуйидаги савол билан мурожаат қилади: “Ёш даврлари психологияси фани кайси фанлар бн богликлигини биласизми?” (6-илова)	Ёзади, саволга жавоб беради. Ёзади, саволга жавоб беради.
	2. Психик ривожланиш ва уни даврлаштириш муаммоси. «Кичик гуруҳларда ишлаш» орқали амалга оширилишини эълон қилади. “Тоифалаш жадвали” дан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (7-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман - қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди Фикрларини тинглаб, умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3 босқич.	3.1 Мавзу бўйича умумий	Тинглайди

Якуний босқич (10 дақиқа)	хулоса қилинади.	лар
	3.2. Талабаларнинг баҳолаш мезонларини эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар беради (8-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (9-Илова).	”Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-2 илова

Мавзу: ПСИХИК РИВОЖЛАНИШ ВА ТАЪЛИМ

2.1.Инсон шахсининг таркиб топиши ва психик ривожланишининг шароитлари. Биологик ва ижтимоий омиллар.
2.2.Психик тараққиёт ва таълимнинг ўзаро муносабати.
2.3.Ёш даврлари психологияси ва педагогик психологияда ёш даврларини табақалаш муаммолари.

Маъруза машғулотининг мақсади: талабаларда психик ривожланиш тасаввурларни шакллантириш.

3 илова

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати:

Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

1.Йўлдошев Ж.Ғ.,Усмонов С.А. Педагогик технология асослари (Халқ таълими ходимлари учун ўқув қўлланма)Т.: “Ўқитувчи”,2004.
Фарберман Б.Л. Илғор педагогик технологиялар. Т.: “Фан”, 2000 й.
2. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Т.: “Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси адабиёт жамғармаси”, 2006 й.
3. Толипов У.К., Усмонбекова М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари. Т.: “Фан”, 2006 й.

5 илова

8 илова

Инсон ~ биосоциал мавжудотдир. Унинг бирлиги, бир томондан, кишининг психик, туғма равишда ташкил топган хусусиятлари (масалан, кўриш ёки эшитиш сезгиларининг, шунингдек, олий нерв тузилишининг ўзига хос хусусиятлари), иккинчи томондан эса фаолиятнинг онгли субъекти ва ижтимоий тараққиётнинг фаол иштирокчиси сифатида унинг хулқ-атвор (масалан, ахлоқий одатлар) хусусиятларида намоён бўлади.

Инсон шахсининг таркиб топиши ва психик ривожланишига таъсир этувчи омилларнинг муаммоси ўз моҳияти жиҳатидан

9 илова

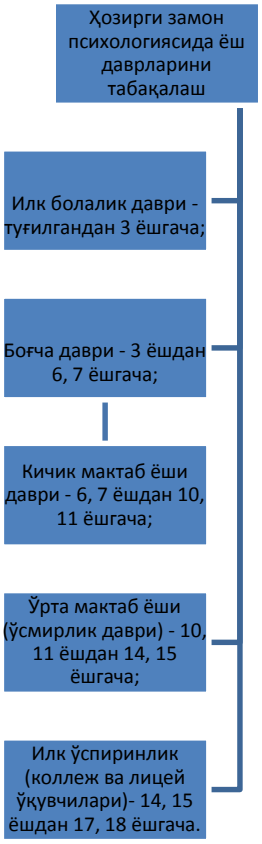
Ҳозирги замон психологиясида ёш даврларини табақалаш
Илк болалик даври - туғилгандан 3 ёшгача;
Боғча даври - 3 ёшдан 6, 7 ёшгача;
Кичик мактаб ёши даври - 6, 7 ёшдан 10, 11 ёшгача;
Ўрта мактаб ёши (ўсмирлик даври) - 10, 11 ёшдан 14, 15 ёшгача;
Илк ўспиринлик (коллеж ва лицей ўқувчилари)- 14, 15 ёшдан 17, 18 ёшгача.

3-мавзу Онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлар.

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: .....нафар	*Вақти:2* соат.
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион бахс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. Гўдаклик даврида психик ривожланиш. 2. Илк болалик даврида психик тараққиёт. 3. 1-3 ёшли болаларнинг ақлий ривожланиши. 4. Илк болалик даврида шахснинг ривожланиши.
Ўқув машғулотининг мақсади. Талабаларда онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлар бўйича билимларни шакллантириш ва амалиётга жорий этиш йўллари билан таништириш.	
Педагогик вазифа:	*Ўқув фаолиятининг натижаси:*
1. Гўдаклик даврида психик ривожланишни тушунтириб бериш.	1. . Гўдаклик даврида психик ривожланишни англаб етадилар.
2. Илк болалик даврида психик тараққиёт хакида маълумот бериш.	2. Илк болалик даврида психик тараққиёт хакида маълумотга ега бўладилар. .
3.1-3 ёшли болаларнинг ақлий ривожланиши хакида айтиб ўтиш.	3.1-3 ёшли болаларнинг ақлий ривожланиши хакида тушунчага эга бўладилар.
4. Илк болалик даврида шахснинг ривожланиши хақида маълумот бериш.	4. Илк болалик даврида шахснинг ривожланиши хақида ўзлаштириб оладилар.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, мунозара ақлий хужум усули, кластер.
Ўқитиш воситалари	Компьютер технологияси (Ёш аврлари ва педагогик психология фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа, слайдлар)
Ўқитиш шакли	Жамоа билан ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган

	ўқув хона.
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол жавобли сўров, ўқув топшириқ.

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	*Фаолият мазмуни*	
	Ўқитувчи	*Талаба*
1 босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2. Машғулотни ўтказиш шакли ва бахолаш мезонларини эълон қилади (2- илова)	Ёзиб олади
2 босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1. Мавзу режасининг биринчи пункти режаси бўйича маъруза қилади (3-илова) Маъруза бўйича “Кластер”- график органайзери ёрдамида ёритиш топшириғини беради. 2.2. Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади Тақдимот технологияси ёрдамида асосий назарий маълумотларни баён этади. Жалб қилувчи саволлар билан мурожаат этади, мавзунинг энг асосий тушунчаларини ажратиб кўрсатади, ҳар бир ўқув бирлиги бўйича хулосалар қилади. (7-илова)	Ёзади, саволга жавоб беради. Ёзади, саволга жавоб беради.
	2.2. Педагогик технологияларнинг таърифлари, кўринишлари, даражалари, асосий йўналишлари, манбалари, таъсири, айрим асослари ва мезонлари ҳақидаги тасаввурларини бойитиш мақсадида “Концептуал жадвал”ни тўлдиришни таклиф этади (10-илова).Қўшимча	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда

	маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман - қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди Фикрларини тинглаб, умумлаштиради.	ишлайдилар.
3 босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2. Талабаларнинг баҳолаш мезонларини эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар беради (8-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (9-Илова).	”Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова**.**
Мавзунинг номланиши: *Онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлар.*

2-илова.
Мавзунинг режаси:

1. Гўдаклик даврида психик ривожланиш.
2. Илк болалик даврида психик тараққиёт.
3. 1-3 ёшли болаларнинг ақлий ривожланиши.
4. Илк болалик даврида шахснинг ривожланиши.

<u>3-илова.</u>

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати:

1. **Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар**
2. **Ғозиев Э.Ғ. Онтогенез психологияси. Т. Ношир 2010й.**
3. **.Давлетшин М.Г., Дўстмухамедова Ш.А.ва бошқалар. Ёш ва педагогик психология.Т.2009**
4. **Мухина В.С. Возрастная психология М.1999**
5. **Ғозив Э.Ғ. Психология (Ёш даврлар психологияси.)2004й**

<u>4-илова.</u>Мавзунинг мақсади: Талабаларда "Онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлар." мавзуси мазмуни ҳақидаги билимларни шакллантириш.

<u>5-илова.</u> Кутилаётган натижалар:

1. Илк гудаклик даври тушунчасини тушуниб оладилар;
2. Онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлари таъсир, айрим асослари ва мезонларининг мазмун-моҳиятини тушуниб оладилар.

6 илова

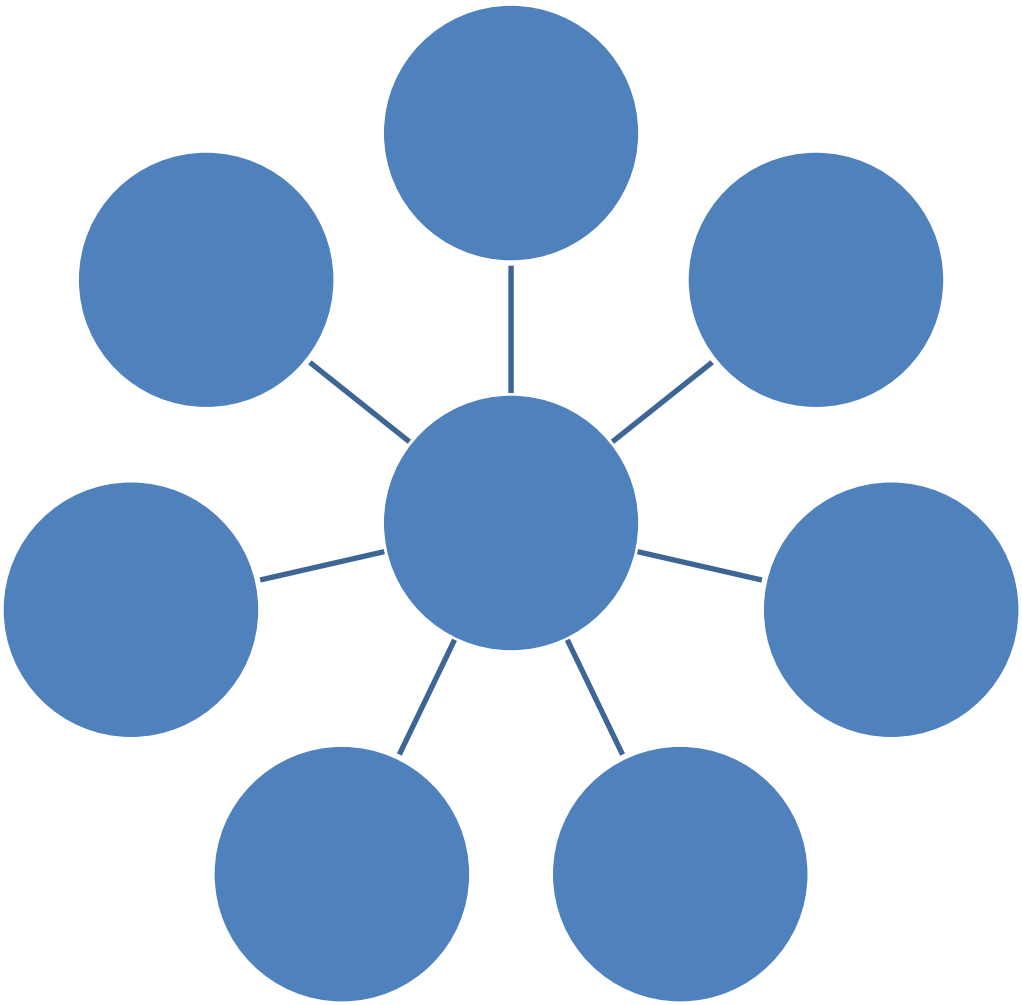

7 илова

Гўдаклик даври боланинг туғилганидан бир ёшигача бўлган даврни ўз ичига олади.

Илк гўдаклик даври - бу боланинг ҳимоясиз, кам ҳаракат, атрофидаги ҳодисаларга жуда кам реакцияси бўлган боладан жуда жадал равишда ривожланадиган, фаол, тез илғайдиган, ҳаракатчан ёрдамга чақира оладиган қувноқ болага айланиш давридир. Гўдак ёшидаги бола ҳам жисмонан, ҳам психик, ҳам ижтимоий жиҳатдан жуда тез ривожланади. У қисқа вақт ичида катталар билан муносабат ўрнатади, предметларни ушлашга ва улардан фойдаланишга ўрганади.

Катталар билан эмоционал муносабат шу ёшдаги болаларнинг асосий етакчи фаолияти бўлиб, бола психик тараққиётининг асоси хисобланади.

Гўдак бола 2 ойлик вактидан бошлаб, ўз отасининг юзини ва овозини

8 илова

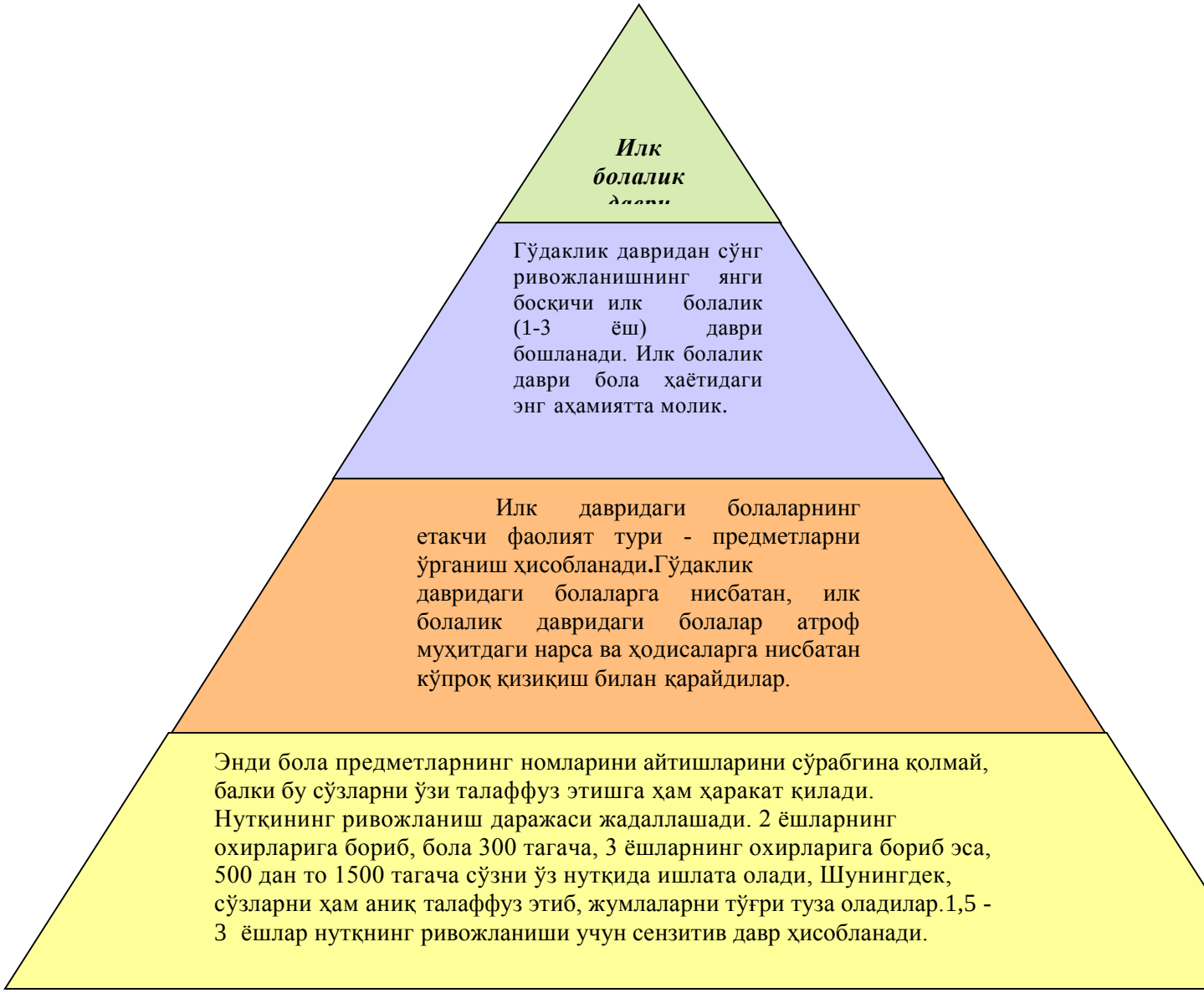
Илк болалик
Гўдаклик давридан сўнг ривожланишнинг янги босқичи илк болалик (1-3 ёш) даври бошланади. Илк болалик даври бола ҳаётидаги энг аҳамиятта молик.
Илк давридаги болаларнинг етакчи фаолият тури - предметларни ўрганиш ҳисобланади.Гўдаклик давридаги болаларга нисбатан, илк болалик давридаги болалар атроф муҳитдаги нарса ва ҳодисаларга нисбатан кўпроқ қизиқиш билан қарайдилар.
Энди бола предметларнинг номларини айтишларини сўрабгина қолмай, балки бу сўзларни ўзи талаффуз этишга ҳам ҳаракат қилади. Нутқининг ривожланиш даражаси жадаллашади. 2 ёшларнинг охирларига бориб, бола 300 тагача, 3 ёшларнинг охирларига бориб эса, 500 дан то 1500 тагача сўзни ўз нутқида ишлата олади, Шунингдек, сўзларни ҳам аниқ талаффуз этиб, жумлаларни тўғри туза оладилар.1,5 - 3 ёшлар нутқнинг ривожланиши учун сензитив давр ҳисобланади.

9 илова

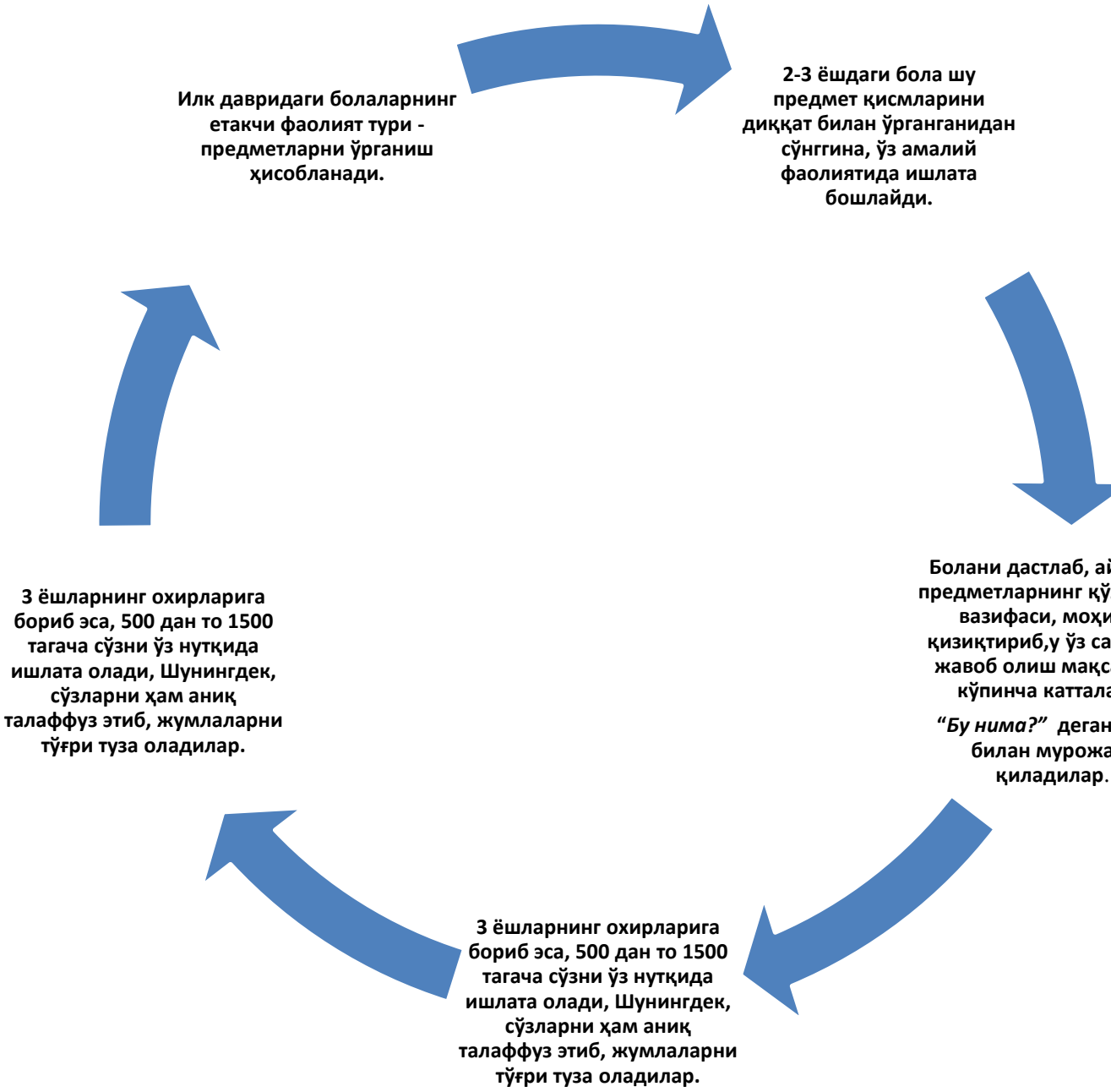

4мавзу **Мактабгача ёш даврида психик ривожланиш хусусиятлари.**

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: .....нафар	*Вақти:2* соат.
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион бахс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Мактабгача ёшдаги болаларнинг психик тараққиёти. 2. Боғча ёшидаги болалар ўйинининг психологик хусусиятлари. 3. Боғча ёшидаги болалар билиш жараёнларининг ривожланиши. 4. Мактабгача ёшдаги болалар шахсининг шаклланиши. 5. Боланинг мактабга психологик тайёргарлиги.
Ўқув машғулотининг мақсади. Талабаларда Мактабгача ёш даврида психик ривожланиш хусусиятлар бўйича билимларни шакллантириш.	
Педагогик вазифа:	*Ўқув фаолиятининг натижаси:*
1. Мактабгача ёшдаги болаларнинг психик тараққиётини ёритиб бериш	1. Мактабгача ёшдаги болаларнинг психик тараққиётини тушиниб оладилар.
2. Боғча ёшидаги болалар ўйинининг психологик хусусиятларини изохлаб бериш.	2. Боғча ёшидаги болалар ўйинининг психологик хусусиятларини англаб оладилар.
3. Боғча ёшидаги болалар билиш жараёнларининг ривожланиши тушинтириш..	3. Боғча ёшидаги болалар билиш жараёнларининг ривожланишини тушуниб оладилар.
4. Мактабгача ёшдаги болалар шахсининг шаклланиши хақида маълумотлар бериш	4. Мактабгача ёшдаги болалар шахсининг шаклланиши хақида маълумотларга ега буладилар.
5. Боланинг мактабга психологик тайёргарлигини айтиб бериш	*5.* Боланинг мактабга психологик тайёргарлигини хақида тушуннчага ега буладилар.

Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, мунозара ақлий хужум усули, кластер.
Ўқитиш воситалари	Компьютер технологияси (Ёш аврлари ва педагогик психология фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа, слайдлар)
Ўқитиш шакли	Жамоа билан ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона.
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	*Фаолият мазмуни*	
	Ўқитувчи	*Талаба*
1 босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2. Машғулотни ўтказиш шакли ва бахолаш мезонларини эълон қилади (2- илова)	Ёзиб олади
2 босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1. Мавзу режасининг биринчи пункти режаси бўйича маъруза қилади (3-илова) Маъруза бўйича “Инсерт жадвали” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга савол билан мурожаат қилади (4-илова)	Ёзади, саволга жавоб беради. Ёзади, саволга жавоб беради.
	2.2 Тақдимот технологияси ёрдамида асосий назарий маълумотларни баён этади. Жалб қилувчи саволлар билан	Саволларга жавоб берадилар, эркин

	мурожаат этади, мавзунинг энг асосий тушунчаларини ажратиб кўрсатади, ҳар бир ўқув бирлиги бўйича хулосалар қилади.	баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3 босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2. Талабаларнинг баҳолаш мезонларини эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар беради (8-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (9-Илова).	”Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова. **Мавзунинг номланиши: Мактабгача ёш даврида психик ривожланиш хусусиятлари.**

2-илова **Мавзунинг режаси:**

1.Мактабгача ёшдаги болаларнинг психик тараққиёти.
2. Боғча ёшидаги болалар ўйинининг психологик хусусиятлари.
3. Боғча ёшидаги болалар билиш жараёнларининг ривожланиши.
4. Мактабгача ёшдаги болалар шахсининг шаклланиши.
5. Боланинг мактабга психологик тайёргарлиги.

3-илова **Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати:**

6. **Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар**
7. **Ғозиев Э.Ғ. Онтогенез психологияси. Т. Ношир 2010й.**
8. **.Давлетшин М.Г., Дўстмухамедова Ш.А.ва бошқалар. Ёш ва педагогик психология.Т.2009**

4-илова. **Маъруза машғулотининг мақсади:** талабаларга **Мактабгача ёш даврида психик ривожланиш хусусиятлари** хакида тушанча бериш.

Диққат кўлами

Катта одамлар

5-6 та бир-бирига боғланган ҳарфлар ёки рақамларни

Боғча ёшидаги болалар

Айни бир вақтда 1-2 нарсагина

Мактабгача тарбия ёшида эмоция ва ҳиссиётларнинг қуйидаги жиҳатлари шаклланади:

Мазмуний

Атроф олам ҳақидаги бола билимларининг кенгайиши ва чуқурлашиши, бола барқарор муносабатда бўладиган предмет ва ҳодисаларниннг кўпайиб бориши билан

Динамик

Болаларда ўз эмоцияларини назорат қилиш ва бошқара олиш кўникмаларининг шаклланиши билан

Бола фаолиятида эмоциялар қуйидаги тарзда ўзгариб боради:

- ***Кечинмалар эришилган натижада эмоционал баҳо сифатида юзага келса;***
- ***Ҳаракатларни бажаргунча олдиндан эмоционал сезиш шаклида вужудга келади***

Н.М.Аскаринанинг таъкидлашича ўйиннинг юзага келиши қуйидаги омиллар билан боғлиқ

- ***Таассуротларни таркиб топиши***
- ***Ҳар хил кўриниш даги ўйинчоқлар ва тарбиявий таъсир воситаларининг муҳайёлиги***
- ***Болаларнинг катталар билан тез-тез муомала ва мулоқотга киришуви***

А.П.Усованинг тадқиқотларида ролли ўйин иштирокчиларининг сафи ёш улғайтиришига қараб, жинсий тафовутлар ҳам кенгайиб боради:

А) 3ёшли болалар 2-3 тадан гуруҳга бирлашиб, 3-5 дақиқа бирга ўйнай оладилар;

В) 6-7 ёшли болаларда ролли ўйинни гуруҳ ёки жамоа бўлиб бирга ўйнаш истаги вужудга келади, натижада аввал роллар тақсимланади

Б) 4-5 ёшлилар гуруҳи 2-5 та иштирокчидан иборат бўлиб, уларнинг ҳамкорликдаги фаолияти 40-50 дақиқа давом этади. Ўйин давомида қатнашчилар сони ортиб ҳам боради;

5-мавзу

КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ БОЛАЛАР ПСИХОЛОГИЯСИ

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: .....нафар	*Вақти:2* соат.
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион бахс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1. .Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психик ривожланиши. 2.Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг ақлий ривожланиши. 3.Ўқув фаолиятининг хусусиятлари. 4.Бошланғич синф ўқувчилар шахсининг шаклланиши.
Ўқув машғулотининг мақсади. Талабаларда **Кичик мактаб** даврида психик ривожланиш хусусиятлари бўйича билимларни шакллантириш	
Педагогик вазифа:	*Ўқув фаолиятининг натижаси:*
1 Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психик ривожланиши тушунтириб бериш	1.Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психик ривожланиши тушунтириб англаб оладилар.
2. Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг ақлий ривожланиши тугрисида маълумот бериш	2 Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг ақлий ривожланиши тугрисида маълумотларга эга бўладилар.
3. Ўқув фаолиятининг хусусиятлари хакида сузлаб бериш	3. Ўқув фаолиятининг хусусиятлари хакида билимга ега буладилар.
4 Бошланғич синф ўқувчилар шахсининг шаклланишини изохлаб бериш.	4. Бошланғич синф ўқувчилар шахсининг шаклланишини изохлай оладилар.

Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, мунозара ақлий хужум усули, кластер.
Ўқитиш воситалари	Компьютер технологияси (Ёш аврлари ва педагогик психология фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа, слайдлар)
Ўқитиш шакли	Жамоа билан ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона.
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол жавобли сўров, ўқув топшириқ.

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	*Фаолият мазмуни*	
	Ўқитувчи	*Талаба*
1 босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2. Машғулотни ўтказиш шакли ва бахолаш мезонларини эълон қилади (2- илова)	Ёзиб олади
2 босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1. Талабалар эътиборига рақамли карточкаларни тақдим этади 2.2. Талабаларни рақамли карточкаларда берилган саволларга жавоб беришга давъат этади.	Ёзади, саволга жавоб беради. Ёзади, саволга жавоб беради.
	2.2. Рақамли карточкаларда берилган саволларга жавоб бериш асосида биринчи, иккинчи ва учинчи ўқув бирлигини баён	Саволларга жавоб берадилар, эркин

	этади. Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман - қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди Фикрларини тинглаб, умумлаштиради.	баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3 босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2. Талабаларнинг баҳолаш мезонларини эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар беради (8-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (6-Илова).	”Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	*Фаолият мазмуни*	
	Ўқитувчи	*Талаба*
1 босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2. Машғулотни ўтказиш шакли ва бахолаш мезонларини эълон қилади (2- илова)	Ёзиб олади
2 босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1. Талабалар эътиборига рақамли карточкаларни тақдим этади 2.2. Талабаларни рақамли карточкаларда берилган саволларга жавоб беришга давъат этади.	Ёзади, саволга жавоб беради. Ёзади, саволга жавоб беради.
	2.2. Рақамли карточкаларда берилган саволларга жавоб бериш асосида биринчи, иккинчи ва учинчи ўқув бирлигини баён этади. Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман - қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказишга ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди Фикрларини тинглаб,	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	умумлаштиради.	
3 босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2. Талабаларнинг баҳолаш мезонларини эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар беради (8-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (6-Илова).	”Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова**.** **Мавзунинг номланиши: КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ БОЛАЛАР ПСИХОЛОГИЯСИ**
2-илова. **Мавзунинг режаси:** 1.Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг психик ривожланиши. 2.Кичик мактаб ёшидаги болаларнинг ақлий ривожланиши. 3.Ўқув фаолиятининг хусусиятлари. 4.Бошланғич синф ўқувчилар шахсининг шаклланиши.

<u>3-илова.</u>
Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати:

Асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмалар

1Ғозиев Э.Ғ. Онтогенез психологияси. Т. Ношир 2010й.
2Давлетшин М.Г., Дўстмухамедова Ш.А.ва бошқалар. Ёш ва педагогик психология.Т.2009
3 Мухина В.С. Возрастная психология М.1999
4Ғозив Э.Ғ. Психология (Ёш даврлар психологияси.)2004й

<u>4-илова.</u>Мавзунинг мақсади: Талабаларда "Кичик мактаб ёшидаги болалар психологияси" мавзулари мазмуни ҳақидаги билимларни шакллантириш.

<u>5-илова.</u> Кутилаётган натижалар:
1. Мактаб ёшидаги болалар психологиясини хакида тушунча тушуниб оладилар;
2. Мактаб ёшидаги болалар психологияси таърифлари, кўринишлари, даражалари, асосий йўналишлари, инкирозлар мазмун-моҳиятини тушуниб оладилар.

6 илова

3. O’quv faoliyatining xususiyatlari.

- Kichik maktab yshidagi bola o’qituvchisi bilan yaxshi emotsional munosabatda bo’ladi. Shu davrgacha bevosita kattalar rahbarligida u yoki bu axborotlarni o’zlashtirib kelgan bo’lsa, endi o’z xohish irodasi bilan zarur ma’lumotlar to’plashga, o’z oldiga aniq maqsad va vazifa qo’yishga xarakat qiladi. Bolaning ana shu faolligi xotirasining muayayn darajada rivojlanganligini bildiradi. Oqilona tashkil qilingan ta’lim jarayoni mazkur yoshdagi bolalarning tafakkurini jadal rivojlantiradi. Bu yoshdagi bola boshqa davrlarga nisbatan ko’prok narsani o’zlashtiradi. Maktab ta’limi o’quvchining turmush tarzini ijtimoiy mavqeini, sinf jamoasi va oila muhitidagi o’rnini o’zgartiradi. Uning vazifasi o’qishdan, bilim olish, ko’nikma va malakalarni egallash o’zlashtirishdan iborat bo’lib qoladi.
- Kichik maktab yoshidagi bolaning muhim xususiyatlaridan biri, unda o’zig xos extiyojlarning mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o’z mohiyatiga ko’ra faqat muayyan bilim, ko’nikma va malakalarni egallashga qaratilmay, balki o’quvchilik istagini aks ettirishdan ham iboratdir. Shu ehtiyojlar asosida bolaning o’z sumkasiga, shaxsiy o’kuv kurollariga, dars tayyorlash stoliga, kitob qo’yish javoniga ega bo’lish, kattalardek har kuni maktabga borish istagi yotadi.
- O’quvchilar o’kuv faoliyatini jamoa faoliyati sifatida tashkil etilishiga ko’p vaqt unchalik e’tibor berilmadi. Bilimlarni o’zlashtirish jarayoni individul jarayon deb xisoblangan. Buning natijasida pedagogik psixologiyada o’kuvchilarning mustakil fikrlashi va mustakil faoliyati ishning individual shakllaridagina ro’yobga chiqishi mumkin deb xisoblangan. Lekin so’nggi yillarda sobiq ittifoq davlatlarida, shuningdek, Polьsha, Germaniya kabi mamlakatlardagi ilg’or o’qituvchilarning ishlarida guruxiy bilish faoliyati xar bir o’quvchiga darsda maksimal faollik mustaqillikni ta’minlanishi zarurligi tasdiqlangan. So’nggi yillardagi olib boriligan tadkiqotlar tafakkur mustaqilligini faoliyat sifatida an’anaviy tushunishga jiddiy tuzatishlar kiritdi. O’kuvchilarning o’zaro nazorati va javobgarligiga asoslangan guruxiy o’kuv faoliyati tafakkur mustaqilligini rivojlanishi uchun qulay sharoitlar yaratishi aniqlangan.

6-МАВЗУ ЎСМИРЛИК ДАВРИДА ПСИХИК РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача Ўқув машғулотининг шакли Маъруза режаси	Вақти: 2 соат Информацион баҳс-мунозарали дарс 1. Ўсмирлик даври ҳақида тушунча 2. Ўсмирлик даврида билиш

	жараёнларини ривожланиши 3. Ўсмирлик даврида шахс сифатларини шаклланиши 4. Тарбияси оғир ўсмирлар

Ўқув машғулотининг мақсади: ўсмирлик даврининг психологик хусусиятлари, биологик, жисмоний ривожланиш, акселерация назарияси, билиш жараёнларини ривожланиши, шахс сифатларини шаклланиши ҳамда тарбияси оғир ўсмирлар ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш

Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Ўсмирлик даври ҳақида тушунча, биологик, жисмоний ривожланиш, акселерация назарияси тўғрисида маълумотлар бериш	1. Ўсмирлик даври ҳақида тушунча, биологик, жисмоний ривожланиш, акселерация назарияси тўғрисида билимларга эга бўладилар.
2. Ўсмирлик даврида билиш жараёнларини ривожланиши, диққат, идрок, хотира, тафаккур, хаёл жараёнларини ривожланиши ҳақидаги билимларга эга бўлиши	2. Ўсмирлик даврида билиш жараёнларини ривожланиши, диққат, идрок, хотира, тафаккур, хаёл жараёнларини ривожланиши ҳақидаги билимларга эга бўлади.
3.Ўсмирлик даврида шахс сифатларини шаклланиши, ўзини ўзи баҳолаш, англаш, тарбиялаш, характер ва иродавий сифатларни ривожланишига доир фикрларни таҳлил қилиш	3. Ўсмирлик даврида шахс сифатларини шаклланиши, ўзини ўзи баҳолаш, англаш, тарбиялаш, характер ва иродавий сифатларни ривожланишига доир фикрларни таҳлил қилиш кўникмаларига эга бўлади.
4. Тарбияси оғир ўсмирлар, бу борадаги назариялар, тарбияси оғир ўсирлар типологиясига оид материаллар билан танишиш	4. Тарбияси оғир ўсмирлар, бу борадаги назариялар, тарбияси оғир ўсирлар типологиясига оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “Тушунчалар таҳлили технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Ёш ва педагогик психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан

	таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова) 1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади(3-илова). Маъруза бўйича “Тушунчалар таҳлили” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга режа юзасидан бир қатор тушунчаларни тақдим этади: Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради. (4-илова) 2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Ўсмирлик даврида фикрлаш фаолиятининг пасайишига асосий сабаб нимада деб уйлайсиз?”(6-илова) 2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Ҳозирги замон психологиясининг	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар Ёзади, саволларга жавоб беради. Саволларга жавоб берадилар,

	тузилишига доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради. 2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	
	3.2 Талабаларнинг баҳолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

6 МАВЗУ: ЎСМИРЛИК ДАВРИДА ПСИХИК РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Режа:

1. Ўсмирлик даври ҳақида тушунча
2. Ўсмирлик даврида билиш жараёнларини ривожланиши
3. Ўсмирлик даврида шахс сифатларини шаклланиши
4. Тарбияси оғир ўсмирлар

Ўқув машгулотининг мақсади: ўсмирлик даври ҳақида тушунча, биологик, жисмоний ва билиш жараёнларини ривожланиши, акселерация назарияси, шахс сифатларини шаклланиши, тарбияси оғир ўсмирлар ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга ўсмирлик даври ҳақида тушунча, биологик, жисмоний ва билиш жараёнларини ривожланиши, акселерация назарияси, шахс сифатларини шаклланиши, тарбияси оғир ўсмирлар ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар инсон шахсини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

2-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

3-илова

Ўсмирлик даври ҳақида тушунча

Ўсмирлик даври ўзининг бетакрорлиги, мустақиллиги, ижодийлиги, танқидийлиги ва бошқа хусусиятлари билан ажралиб туради. Шунинг учун бу давр ўзининг мураккаблиги ўсмир шахсида ўзига ўзгаларга нисбатан танқидийликни шаклланиши билан боғлиқдир. Айнан ўсмир шахсининг шахс сифатида шаклланишида билиш жараёнлари психологик хусусиятларини ўрганиш ҳозирги кун учун долзарб муаммо бўлиб келмоқда.

Ўсмирлик даврини ўтиш, бурилиш ,қийин давр сифатида адабиётларда кенг қўлланилади. Ўсмирлик даврининг ўтиш даври дейилишига асосий сабаб бу вақт оралиғида болаликдан катталик ҳолатига ўтиш даври юзага келади яъни психик жараёнларнинг ўқувчи фаолиятларининг жиддий равишда қайта қуриш билан боғлиқдир. Шунинг учун ўсмирлик ёши ўзаро муносабат шаклларидан фаолиятни ташкил қилишда катталар томонидан раҳбарлик қилишда қатъий ўзгаришларни талаб қилади. Айнан мазкур даврни илмий жиҳатдан ўрганиш муҳим бўлиб унга асос бўлган омиллар қуйидагилардан иборат.

Фан ва техника ривожланиши натижасида маданият санъат ва адабиёт ижтимоий иқтисодий шарт-шароитларнинг ўзгараётганлиги

Оммавий ахборот қўламининг кенгайиши туфайли ўсмирлар онглик даражасининг кўтарилганлиги

Ўғил ва қизларнинг Дуне воқеаларидан табиат ва жамият қонунларидан тарихдан етарли даражада хабардорлиги

Уларнинг жисмоний ва ақлий камолотининг жадаллашгани

Ўсмирлар билан ишлашда ғоявий, сиёсий, ватанпарварлик ва байналминал тарбияга алоҳида ёндашиш зарурлиги

Ошкоралик ижтимоий адолат демократия муаммоларининг ижтимоий ҳаётга чуқур кириб бораётганлиги

Ўқувчилар учун мустақил билим онгли ижодий фикр юритиш, ўз-ўзини бошқариш, англаш, баҳолаш ва назорат қилишга кенг имконият яратилганлиги

Кичик мактаб ва катта мактаб ёшига қараганда ўсмирлик ёши таълим ва тарбия учун анча қийин

ҳисобланади. Буни қуйидагилар билан изоҳлаш мумкин яъни таълим жараёнида янги материални тушунтиришнинг эски шакли ва методлари секин-аста яроқсиз бўлиб қолади. Агар ўқувчи яқин яқинларда батафсил тушунтиришларини бажонидил эшитган бўлса эндиликда янги материал билан батафсил таништириш шакли кўпинча ўқувчиларни зериктириб қўяди уларда бефарқликни юзага келтиради уларга очиқдан-очиқ оғирлик қилади. Илгарилари ўқув материалини сўзма-сўз қайта тиклашга мойил бўлган ўқувчи эндиликда материални ўз сўзлари билан ифодалаб беришга интилади. Ўқитувчи бирор формула қонун қоидани аниқ эсга тушуриб айтиб беришларини талаб қилганда ўқувчи қаршилик билдиради. Кечагина итоаткор одобли бўлган ўсмир тўсатдан қўрслик қўполлик қайсарлик ва интизомсизлик кўрсата бошлайди.

4-илова

1-ўқув топшириқ
“Тушунчалар таҳлили ” органайзерини тўлдиринг

1-гуруҳ

Муҳим муаммонинг ечимини топишга ёрдам беради ва “Тушунчалар таҳлили” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Тушунчалар	Мазмуни
Ўсмирлик	
Жисмоний ривожланиш	
Акселерация	
Нурланиш назарияси	

2-гуруҳ

Тушунчалар	Мазмуни
Нутратив назария	
Урбанизация назарияси	
Гетрозия назарияси	
Ижтимоий акселерация назарияси	

5-илова

Ўсмирлик даврида билиш жараёнларини ривожланиши

Кичик мактаб ва катта мактаб ёшига қараганда ўсмирлик ёши таълим ва тарбия учун анча қийин ҳисобланади. Буни қуйидагилар билан изоҳлаш мумкин яъни таълим жараёнида янги материални тушунтиришнинг эски шакли ва методлари секин-аста яроқсиз бўлиб қолади. Агар ўқувчи яқин яқинларда батафсил тушунтиришларини бажонидил эшитган бўлса эндиликда янги материал билан батафсил таништириш шакли кўпинча ўқувчиларни зериктириб қўяди уларда бефарқликни юзага келтиради уларга очиқдан-очиқ оғирлик қилади. Илгарилари ўқув материалини сўзма-сўз қайта тиклашга мойил бўлган ўқувчи эндиликда материални ўз сўзлари билан ифодалаб беришга интилади. Ўқитувчи бирор формула қонун қоидани аниқ эсга тушуриб айтиб беришларини талаб қилганда ўқувчи қаршилик билдиради. Кечагина итоаткор одобли бўлган ўсмир тўсатдан қўрслик қўполлик қайсарлик ва интизомсизлик кўрсата бошлайди. Катталарнинг кўрсатмалари Ўсмир шахснинг тараққиётида энг муҳим ҳолатлардан бири унда ўз -ўзини англашнинг таркиб топишдан, ўзини шахс сифатида англаш эҳтиёжининг таркиб топишидан иборатдир. Кичик ёшдаги даврда ўзига баҳо бериш истаги бўлмайди: “Мен қандай одамман?” Мен қандай фойда келтиришим мумкин? Менинг қандай яхши томоним бор? Менинг қандай камчиликларим бор? Ўсмирларда бўлса, ўз-ўзига нисбатан, ўзининг ички руҳий ҳаётига, ўз шахсининг сифатларига қизиқиш юзага келади. Ўзини бошқа кишилар билан таққослаш, ўзига баҳо бериш эҳтиёжи пайдо бўлди. Ўсмир ўзига назар солиб қарай бошлайди. Ўзи учун қандайдир тарзда “Мен”ини очади, ўз шахсининг кучли ва кучсиз томонларини билшга интилади.

6-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Ўсмирлик даврида билиш жараёнларини ривожланишига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Ўсмирлик даврида фикрлаш фаолиятининг пасайишига асосий сабаб нимада деб уйлайсиз?		

7-илова

Ўсмирлик даврида шахс сифатларини шаклланиши

Ўсмирларда ўзини англашнинг муҳим хусусиятларидан бири ўзини билишга бўлган эҳтиёж билан шахснинг намоён бўлишини етарли даражада тўғри таҳлил қила олмаслиги ўзи ҳақида етарли даражада объектив билимларга эга эмаслиги ўртасидаги қарама – қаршидир мана шу асосда баъзан ўсмирдаги тиришқоқлик даражаси билан унинг жамоадаги ҳақиқий мавқеи ўртасида, унинг ўз – ўзига нисбатан, ўз шахсларига нисбатан бўлган муносабати биланУнга хамда унинг шахсининг сифатларига нисбатан катталарнинг ва тендошларининг муносабатлари ўрасидаги ихтилоф юзага келади. А.Г.Ковалев адолатли равишда таъкидлайдиган, ўсмирларда иккита бир – бирига қарама – қарши аммо ҳар иккиси ҳам айни бир вақтда салбий бўлган кечинмаларни, яъни бошқалардан устунлик ва камлик ҳиссини туғдирмаслик учун ўсмир шахсига тўғри баҳо бериши муҳимдир.

Шундай қилиб ўзини англаш ва воқеликка бўлган онли муносабстнинг ривожланиши асосида, ўсмирларга бўлган талабларнинг ортиши ҳамда унинг жамоада тутган янги ҳолати асосида ўсмирларда ўз – ўзини тарбиялашдаги, ўзида ижобий сифатларни онгли равишда ва мақсадга мувофиқ ҳолда ривожлантиришга ва салбий сифатларни енгишга, ўз камчиликларни йўқотишга интилиш ётади. Шуниси ҳам борки, баъзан ўз – ўзини тарбиялаш юзасидан эҳтиёж билан ўз – ўзини тарбиялаш имкониятига ишонмаслик ўртасида қарама – қаршилик юзага келади. Ўқиган айрим китобларни ва кўрган кинофильмларини мустақил тушунча олмай айрим ўсмирлар шундай фикрга келадики, жуда кўп инсоний сифатларни тарбиялаб бўлмайди ва демак бундай сифатларни ривожлантиришустида илашнинг хожати йўқ деб ўйлайдилар. Кузатишлардан маълум бўлишича, ўқувчилар кўпинча шартли ва шартсиз одатлар ҳақидаги таъминотни хатти – ҳаракатларнинг биологик жиҳатдан азалдан белгиланган туғма шакллари ҳақидаги таълимот деб тушунадилар.

Ўсмирлик ёшида психологик жиҳатдан энг муҳим ҳисбланган янги хислатларнинг таркиб топиши унда, яъни ўсмирда ўзига хос катталик ҳиссини юзага келишидир. Ўсмир бу ҳиссиётни ўз – ўзига катта ёшли одам сифатида бўлган шахсий муносабатларни катталар, жамоасида улар ҳаётининг тўлақонли ва тўла ҳуқуқли аъзоси сифатида яшашга тайёр эканлигини субъектив тарзда ичидан кечиради. Психологларнинг тадқиқотлари катталик ҳиссини характерли хислатларини, унинг мазмун ва шакл томонидан намоён бўлишини кўрсатади. Катталикнинг объектив тарзда намоён бўлиши ижтимоий – аҳлоқий доирада, интеллектуал фаолиятида, қизиқишларда романтик муносабат элементларида кузатилади. Катталик ҳисси ўсмирнинг катта киши сифатида ўз – ўзига бўлган муносабатида ва ўзининг катталигини объектив эътироф этиш хоҳишида ифодаланади. У яъни ўсмир теварак атрофдагилардан ўзига катталардек муносабатда бўлишларини талаб қилади, ўз ҳаётининг айрим томонларига катталарнинг аралашишидан ҳимоя қилиш хоҳишини намоён қилади ва катталарнинг қаршилик қилишларига қарамай, ўз қарашлари ҳамда ўз мулоҳазалари устида туришга ҳаракат қилади. Қисқача қилиб айтганда, А.Г.Ковалевнинг қайд қилишича, бирмунча активроқ ижтимоий ҳолатни эгаллаш учун етилган ўсмир унинг болалик чоғларида таркиб топган илгариги муносабатларни парчалаб, ўзининг ҳозирги ҳолати учун кураша бошлайди.

Психологик кузатишлардан маълум бўлишича, ўсмирлик ёшида ўртоқлари билан бўлган муносабатларга интилиш, ўз тенгдошлари жамоасидаги ҳаётга интилиш жуда ёркин намоён бўлади. Қатор тадқиқотларда Д.Б.Эльконин, Т.В.Драгунова ўзгалар билан бўлган муносабатларда катталик ҳисси амалга оширилади ва муносабатларнинг ижтимоий-аҳлоқий нормалари ўзлаштириладиган деб ҳисоблаб, ўсмирларнинг ўртоқлари билан бўлган муносабатларини ҳатто улар ҳаётининг алоҳида доираси сифатида ажратишга мойилдир.

Ўсмирлар ёши учун шахсий дўст бўлиш ҳисси, дўстларча муносабатга бўлган ҳақиқий эҳтиёжнинг сезиларли даражада ривожланиш характерлидир. Ўсмирлар: “Дўстсиз ҳаётни тасаввур қила олмайман”, “Дўстлик – бу инсонда бўлиши мумкин бўлган энг яхши фазилатдир”, деб ҳисоблайдилар. Дўстлик мотивлари анча чуқур бўла бўлади. Энди улар кўпинча кичик мактаб ёшидаги болаларда бўлгани сингари фақат бир партада ўтирганлари ёки бир уйда яшаганликлари учун эмас, балки умумий қизиқиш – ҳаваслари негизида биргаликда ишлаш, ўзаро ҳурмат қилиш ва ёқтириш, ишониш ва тушуниш, яқин қариндошлар ва дидлар негизида дўстлашадилар. Агар илгарилари дўст ўз-ўзидан топилиб қолган бўлса, эндиликда ўсмир дўстлик қачон келар экан деб пассив пойлаб ўтиришга мойил эмас. Ўсмир яқин ўртоғини, дўстни топишга актив равишда интилади, ана шу нуқтаи назарда ўз синфдошларининг тегишли сифатларини синаб кўради. Д.Б.Эльконин, Т.В.Драгуновлар дўст қидириш юзасидан махсус фаолият борлиги ҳақида гапирадилар. Уларнинг термонологияларига кўра, бу фаолият “тахминан синаб кўриш” характерига эга бўлади.

8-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Ўсмирлик даврида ахлоқий тушунчаларнинг шаклланишига идеаллар таъсир кўрсатадими?

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

2-гуруҳ

Савол	Ўсмирлик даврида ўзини ўзи англаш негизида ўзини ўзи баҳолаш юзага келади. Мазкур фикрни асосланг?

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

9-илова

Тарбияси оғир ўсмирлар

Э.Эриксон ўсмирлик ёши инсон ҳаётининг энг қийин даврларидан бири бўлиб, унинг яхши шахс сифатида шакилланиши нафақат физиологик етилиш, шахсий биография, балки жамиятдаги маънавий муҳит ва мавжуд ижтимоий мафкурага нисбатан ички норозиликдан иборат психологк зўриқиш даври эканлигини изоҳлашга интилади.

Яни бир илмий концепция Ж.Пиажега тегишли бўлиб, у 11-12 ёшдан 14-15 ёшгача охирги фундаментал децентрация, яъни боланинг идрок майдонини ўз объектидан қутилиш ва унда дунёни қандай ўзгартириш керак, деган нуқтаи назарнинг бошланиши билан тушунтиришга ҳаракат қилади. унингча бу ёшда ҳаётий дастур тузилиб, шахс шаклланиши тугалланади. Ўз режаси ва дастурига эга ўсмир катталар жамиятига қадам қўяди, унда турли тўсиқларга учрайди, маълум маънода боғланади ва ижтимоийлашиш жараёнини бошдан кечиради. Шу тариқа ўсмирлик ёши моаммоларга бағишланган тадқиқотларда янги йўналиш бошланади. Бу Л.С.Виготский ва унинг мактаби билан боғлиқ ишларди. Л. С. Виготский ўтиш даврига хос қизиқишларни атрофлича ўрганиб, буни “ўсмирнинг психиологик ривожланишидаги муаммоларни хал қилишнинг ягона касаллигидир” деб изохлайди. Ўсмирлик ёши эски қизиқишларнинг бузилиши ва йўқолиши ҳамда янги биологик асосга эга янги қизиқишларнинг вужудга келиш даври ҳисобланиб, унда бир неча ёрқин қизиқишлар мавжуд бўлиб, улар доминант қизиқишлар деб аталади. Улар: эгоцентрик, яъни ўз шахсига қизиқиш, келажагига қизиқиш, яъни бугунги кунга эмас, балки узоқни кўра билишга қаратилган установка; зўр бериш, яъни қайсарликка асосланган иродавий зўриқиш, тарбиявий усулларга кўрсатишдан иборат салбий ҳаракатлар, хаёлпарастлик, яъни ўсмирни саргузаштга бой, турли қаҳрамонлар кўрсатишга интилишлари билан боғлиқ таваккалчилигидан иборат. Ж.Пиаже каби Л.С.Виготский ҳам ўсмирлик давридаги тафаккур ривожланиши тушунчаларини ўзлаштириш асосига кечириши ва ўсмир тафаккури субъектив шаклга эга бўлиб, ўзгалардан “сир” тутадиган интим жабҳаларга қаратилишини ҳамда ўсмир шахсининг ички ўзгаришларини қамраб олувчи рефлексия ривожланиши, яъни ўсмирни англашдек янгиланишлар рўй беришини қайд этади. Ушбу психологик янгиланишлар ўсмирнинг мотивацион тизимида маълум салбий реакциалар қўзғатиб, ички ва ташқи низоларни келтириб чиқаради ҳамда тарбияси “қийин” лик кўрсаткичига айланади. Жумладан:

- ўсмир шахсидаги янгиланишлардан бири – “катталик хиси” ўсмирнинг ўзи ҳақида “энди кичкина эмасман” тасаввурининг шаклланишига сабаб бўлиб, унинг қондирилмаслиги атрофдаги катталар билан турли низоларнинг туғилишига турткидир;
- ўсмир шахси янгиланишларидан яна бири ўсмир фаолияти ва хулқини аниқловчи ўзини - ўзи баҳолаш эҳтиёжи бўлиб, унинг қондирилмаслиги ўсмир – ўқитувчи муносабатлари доирасида “маъновий тўсиқ” вужудга келишини таъминлайди, муайян шароитларда “ноадекватлик офекти” ни кучайтиради;

Ўсмир шахсининг йўналганлик белгиси сифатида, унинг мативатцион – эхтиёж доирасидаги барқарор эхтиёж ва мотивларнинг мустаҳкамланиши ҳисобланади. Унинг етарли даражада доминантликка ўсиб ўтмаслиги, баъзан ахлоқи хулқ мотивларининг шаклланмаслигига олиб келади.

- ўсмирнинг жамоада ўзининг аниқ ўрнига эга бўлишига интилиш ҳам мазкур ёш янгиланишларидан бири бўлиб, унинг қондирилмаслиги ўсмирда “мен ва гуруҳ муносабатларидан “кўча” микромуҳитини танлаш имконияти учун замини яратади ва ўқишдаги, синф жамоасидаги, реал ҳаётидаги барча муваффақиятсизликлар ўрнини қопловчи “улфатлар гуруҳи” нинг аъзосига айлантиради ва унда”янгича фаолият бошланади.

Болалик ҳаётида латент холатидан ўсмирликка ўтишда бир қатор ўзгаришлар юз беради. Бу ўзгаришлар бола ҳолатини хулқ – атворига кўра аниқ ўрганган ота – оналар ва ўқитувчилар учун ривожланишдаги рпрессия сифатида катта ташвиш ва қайғуга сабаб бўлган.

Латент ёш давридаги (5 – 11 ёшлар) аниқ ва яққол ифодаланувчи ўсмирлик ёшида ўз худбинлиги, атрофдагиларга бефарқлиги, оилавий ўзаро муносабатлардаги дисгормония, шахслараро субординациянинг бузилиши, ўз диққатини ўқув предметларга тўплай олмаслик, ўқишга нисбатан қизиқишларнинг сўниши ва

ҳоказолар каби бир қатор иллатларни егаллаши билан у яна ҳаммани ҳайратга солади.

Илк бор ўсмирлик ёшини психоаналитик нуқтаи назардан ўрганишга бағишланган ишлар 1905 йилда “Сексуаллик назариясининг уч очерки” номли илмий мақоладан бошланган. Унга асосан: а) эроген соҳанинг генитал соҳага тобелиги; б) ўғил ва қиз болалар учун турлича бўлган жинсий истакларининг шаклланиши; в) оиладан ташқарида жинсий объектнинг изланиши ҳақидаги мулоҳазалар билдирилган.

1922 йилда Эрнест Джонс ўзининг “Ўсмирлик ёшининг айрим муаммолари” номли мақоласида ўсмирлик ва илк болалик даврининг ўзига хос коррелятларини очиб беришига муваффақ бўлди. Джонснинг фикрича, “индивид хаётининг биринчи 5 йилида эришган тажрибалрини иккинчи ўн йилликда умумлаштиради ва давом еттиради” – дейди. Унинг қарашларини давомчиси сифатида Веналик олим Зигфрид Бернфельд ўсмирлик давридаги индивидуал ва гурухий хулқининг барча жабхаларини, ижтимоий таъсирларга реакция сублимация ва ҳоказоларини атрофлича ўрганади. Унинг психоаналитик назариясига қўшган асосий хиссаси, ўсмир ўғил болаларда “чўзилган тип” деб номланувчи махсус типни ажратганлиги бўлди.

Ушбу тип ўсмирлик даврининг меъёрий кечишдан узайганлиги билан фарқланади. Ўз фикрини тасдиқлаш мақсадида Бернфельд Хоффер билан ҳамкорликда ўзини-ўзи кузатиш натижалари, кундаликлари, ижодий изланишлари ва бошқа маълумотлари асосида мақола ёзди.

Август Айхорн ушбу муаммога социал ва криминал ривожланиш нуқтаи назаридан ёндашиб, ўз тадқиқотларида ташқи мухитга мослашуви қийин бўлгани боис, ўз “супер его” сини шакллантира олмай, жамиятга қарши чиқиш холатини таҳлил қилади ҳамда “Ўзига хос ёшлик” китобини яратади. Тўпланган қизиқарли маълумотларга таянган холда, А. Фрейд 1936 йилда “Пубертат даврда ид ва эго” ҳамда “Жинсий етишиш даврида инстиктиа ташвиш” номли илмий мақолаларига асосланган зўриқиш ва тазйиқни енгишга невромик симптомлар шаклланишига сабаб бўлувчи “эго” нинг ўрнини аниқлашга қаратади. “Ид” ва “Эго” ўртасидаги тўқнашувида мойллар жабҳасида ҳам сифат ҳам миқдор жиҳатдан ўзгаришлар юз беради. Мойлларнинг ривожланиши болаликда шаклланган “эго” ни ташвишга солади., у яшаш учун курашади. Натижада турли хил шахсиятли ўзгаришлар содир бўлади. Эго ва супер эго одатда қисман ўзгаришларга учрайди ва жинсийликни янги шаклларига эга бўлиб, одатдаги ижтимоий йўналтирилган “эго” да турли тартибсизликлар ва хаус бошланади. Бу ёш даври психоаналитиклар учун ҳам турли мураккабликлар ва қийинчиликлар даври ҳисобланади.

10-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Тарбияси оғир ўсмирларнинг типологияси нимага асосланади?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Тарбияси оғир ўсмирларни шаклланишига ижтимоий муҳитнинг ролини қандай баҳолайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

11-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Ўсмирлик даври психологик хусусиятлар.

- Ўсмирлик даврида инқироз.
- Ўсмир психик ўсишини ҳаракатга келтирувчи кучлар.
- Ўсмирлик даврига асосий эътибор қаратилишига сабаблар.
- Ўсмирлик даври ва биогенетик назария.
- Ўсмирлик даври биологик ривожланиши.
- Акслерация назариялари.
- Гелиоген ва Гетрозия назарияси.
- Урбанизация ва Нурланиш назариялари.
- Нутритив назария ва ижтимоий акслерация.
- Ўсмирлик даври шахс хусусиятлари.
- Ўсмирлик даврида ахлоқий тушунчаларни шаклланиши борасидаги тадқиқотлар.
- Ўсмирлик даврида ақлий камолоти.
- Тарбияси оғир ўсмирлар.
- Тарбияси оғир ўсмирларга доир тадқиқотлар.
- Ўсмирлик даврида ўз-ўзини англаш муаммоси.
- Ўсмирлик даврида дўстлик ҳисларини намоён бўлиши.
- Ўсмирлик даврида жамоатчилик фаолияти.
- Ўсмирлик даврида ўқув фаолияти хусусиятлари.
- Ўсмирлик даврида хотира борасидаги тадқиқотлар.
- Ўсмирлик даврида диққат борасидаги тадқиқотлар.
- Ўсмирлик даврида тафаккур борасидаги тадқиқотлар.
- Ўсмирлик даврига доир тадқиқотлар.
- Ўсмирлик даврида ахлоқий тушунчаларни таркиб топтириш.
- Ўсмирлик даврида ўз-ўзини баҳолаш.

12-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

1. Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
   В-биламан
   + – мен учун янги маълумот
   – – мен билган маълумотни инкор қилади
   ? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
2. Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

7-МАВЗУ ИЛК ЎСПИРИНЛИК ЁШИ ДАВРИДА ПСИХИК РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача	Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли	Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси	1.Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари 2.Илк ўспиринлик ёшида шахснинг ривожланиши 3. Ўқув фаолияти ва ақлий ривожланиш 4. Илк ўспиринлик даври ва касб танлаш

Ўқув машғулотининг мақсади: илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлар, шахс сифатларнинг шаклланиши, ўқув фаолияти ва ақлий ривожланиши, касб танлаш, касбга йўналтириш ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш

Педагогик вазифа:	Ўқув фаолиятининг натижаси:
1.Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари, психикасининг харакатга келтирувчи кучлар, инқироз, ўспиринлик давридаги ўзгаришлар тўғрисида маълумотлар бериш	1.Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари, психикасининг харакатга келтирувчи кучлар, инқироз, ўспиринлик давридаги ўзгаришлар тўғрисида маълумотлар берилади.
2.Илк ўспиринлик даврида шахс сифатларини шаклланиши, ўзини ўзи англаш, баҳолаш, тарбиялаш, ахлоқий тушунчаларни шаклланишига доир билимларга эга бўлиши	2. Илк ўспиринлик даврида шахс сифатларини шаклланиши, ўзини ўзи англаш, баҳолаш, тарбиялаш, ахлоқий тушунчаларни шаклланишига доир билимларга эга бўлади
3. Илк ўспиринлик даврида ўқув фаолияти хусусиятлари, ақлий ривожланиш малакалари, таълим хусусиятларига доир билимларга эга бўлиши	3. Илк ўспиринлик даврида ўқув фаолияти хусусиятлари, ақлий ривожланиш малакалари, таълим хусусиятларига доир фикрларни таҳлил қилинади.
4. Илк ўспиринлик даврида касб танлаш муаммоси, касб танлаш ва касбга йўналтириш масалалари, касб танлаш борасидаги назариялар ҳамда хатоликларга оид материаллар билан танишиш	4. Илк ўспиринлик даврида касб танлаш муаммоси, касб танлаш ва касбга йўналтириш масалалари, касб танлаш борасидаги назариялар ҳамда хатоликларга оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Ёш ва педагогик психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади

	илова)	
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Илк ўспиринлик даври бу...” (4-илова).	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Илк ўспиринлик даврида ўзини ўзи тарбиялаш жараёни иродавий сифатлар билан боғлиқ бўлиши мумкин. Буни қандай тушуниш мумкин?” 6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этишга доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-

	давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баҳолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

МАВЗУ: ИЛК ЎСПИРИНЛИК ЁШИ ДАВРИДА ПСИХИК РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Режа:

1. Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари
2. Илк ўспиринлик ёшида шахснинг ривожланиши
3. Ўқув фаолияти ва ақлий ривожланиш
4. Илк ўспиринлик даври ва касб танлаш

Ўқув машғулотининг мақсади: Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари, билиш жараёнлари, шахсининг шаклланиши, ўқув фаолияти ва ақлий ривожланиш, касб танлаш ва бу борадаги назариялар ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари, билиш жараёнлари, шахсининг шаклланиши, ўқув фаолияти ва ақлий ривожланиш, касб танлаш ва бу борадаги назариялар ҳақида

дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

2-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

3-илова

Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари

Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятларидан бири бу жисмоний жиҳатдан вояга етиши, мактабни битиргандан кейин мустақил ҳаёт кечириш, ишлаб чиқаришда меҳнат қилиши ва олий ўқув юртида ўқиши учун етарли бўладиган ғоявий ва маънавий етуклик даражасига эришади. Бу даврнинг энг муҳим кўрсаткичларидан бири фуқаролик паспортини олиши, сайлаш ва сайланиш ҳуқуқини қўлга киритилиши буларнинг барчаси унинг фуқаро сифатида етуклигининг кўрсаткичидир. Ўспиринлик- бу одамнинг фуқаро сифатида шаклланиши унинг ижтимоий жиҳатдан етилиши ўз тақдирини ўзи ҳал қилиши ижтимоий ҳаётга фаол иштирок этиши даври фуқаролик ва ватанпарварлик каби маънавий сифатлари таркиб топадиган давридир. Илк ўспиринлик даврида меҳнат ва ўқиш асосий фаолият сифатида муҳим ўрин эгаллайди. Илк ўспиринлик ёшида жўшқин куч-ғайрат шижоат мардлик катта ва қаҳрамонона ишларга романтк равишда интилишлари авж олган ёш давридир. Илк ўспиринлик даврида психик ривожланишнинг харакатга келтирувчи куч мактаб жамоаси ва ўқув фаолияти томонидан қўйиладиган талаблар даражасининг кескин ортиши билан у эришган психик ривожланиш даражаси ўртасидаги қарама-қаршиликдан иборатдир. Бу қарама-қаршиликлар илк ўспиринлик даврида ўқувчиларнинг аҳлоқий, ақлий ва ижодий кучларини интенсив тараққиёти йўли билан ҳал этилади. Жисмоний ривожланишининг хусусиятлари илк ўспирин шахсининг айрим сифатлари ривожланишига маълум даражада таъсир кўрсатади ва унинг бунда кейинги ҳаёт фаолияти соҳасидаги имкониятларини бир қадар белгилаб беради. Биринчидан бу ўринда касб танлаш назарда тутилади бу эса маълум даражада йигит ва қизларнинг индивидуал жисмоний

ривожланиш хусусиятларига ҳам боғликдир. Иккинчидан жинсларнинг ўзаро майли таъсир кўрсатадики бунда жисмоний ривожланиш хусусиятлари анча муҳим роль ўйнайди. Ўзининг жисмоний кучини ва жозибадорлигини соғомлиги ва мукаммаллигини ҳис этиш йигит ва қизларда ўзига ишонч, даддиллик, тетиклик, оптимизм ва ҳушчақчақлик сингари сифатларнинг таркиб топишига таъсир кўрсатади. Жисмоний соғломлик, куч-қувват ва эпчил ҳаракат қилиш ишчанлик қобилияти, бир қатор меҳнат кўникмалари ва малакаларини вужудга келтиришга ёрдам беради ва касб танлаш имкониятини кенгайтиради. Бундай йигит ва қизлар ўзлари танлаган касбларини муваффақият билан эгаллашларига ва ўзлари ёқтирган иш билан шуғулланишларига ишонадилар. Аксинча ўзининг жисмоний жиҳатдан ожизлигини, мукаммал эмаслигини ва болаликка хос хусусиятларни сезиш эса илк ўспиринликда баъзан оғир ҳис-туйғуларни пайдо қилади, уларнинг руҳини эзади уларда тушкунликка берилиш, қўрқоқлик, ўз кучларига ишонмаслик, биқиқлик, индивидуализм каби хусусиятларнинг вужудга келишига таъсир этади. Шу сабабли илк ўспиринлик ёшидаги ўқувчи шахсининг таркиб топишига оид хусусиятларни ўрганиш вақтида жисмоний ривожланиш омилларни ҳам ҳисобга олиш зарурдир.

4-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Илк ўспиринлик даври –бу .....

5-илова

Илк ўспиринлик ёшида шахснинг ривожланиши

Ўсмирлик даврида шахснинг ривожланишида бир қатор ўзгаришлар содир бўлади бу албатта илк ўспиринлик давридан кескин фарқ қилади. Унинг ижтимоий фаолияти кўпинча мактабдан ташқарига чиқади яъни у одатда мактабда ташкилотчилик раҳбарлик ва тарбиявий фукцияларни бажаради. Равшанки унинг жамиятдаги мавқеи кескин равишда ўзгаради ва шахснинг шаклланишига муҳим таъсир этади. Аввало бу даврда йигит ва қизларда ўз-ўзини англаш сезиларли равишда ўсади. Бироқ бу англаш одддийгина ўсишдан иборат бўлиб қолмай у сифат жиҳатидан ўзига хос характерга эга бўлади бу ҳол ўз шахсининг маънавий-психологик хусусиятларини аниқ ҳаётий мақсадар ва интилишлар нуқтаи назаридан англаш ва уларга баҳо бериш эҳтиёжи билан боғлангандир. Илк ўспирин шахсида ўзининг психик ҳаётига ўз шахсининг сифатларига ўз қобилиятларига чуқур қизиқиш ўйғотади худди шунинг учун ҳам хатти-

ҳаракатларига назар ташлаш ўз ҳис-туйғуларини ва кечинмаларини билиб олиш эҳтиёжи пайдо бўлади. Ўз-ўзини англаш ўқувчининг ички кечинмалари дунёсига кириши билан боғлиқ эмас ва фойдасиз мақсадсиз ўз-ўзини таҳлили қилишдан ҳам иборат эмас. Ўз-ўзини англаш ҳаёт ва фаолият талабларидан келиб чиқади. Жамоадаги янги вазият теварак атрофдагилар билан бўладиган янгича муносабатлар ўқувчининг ўз имкониятларини баҳолашга ўзининг шахсий хусусиятларини ўзига нисбатан қўйилаётган талабларга жавоб бера олиши ёки жавоб бера олмаслиги нуқтаи назардан англашга мажбур қилади. Илк ўспирин ёшидаги ўқувчилар ўзининг кучли ва ожиз томонларини ўзнинг устунлик ва камчиликларни ўсмирга қараганда яхшироқ ва чуқурроқ баҳолай олади. Бироқ ўсмир томонидан ўз ўзига баҳо бериш бирмунча объективроқ бўлиб бу уларга катталар томонидан берилаётган фикр ва мулоҳазаларга таянилади. Илк ўспиринлик даврида эса бу бошқачароқ тарзда амалга оширилади яъни ёшнинг ортиши билан унда ўз шахсини ўз хатти-ҳаракатлари ва фаолиятини мустақил таҳлил қилиш ва баҳо бериш анъанаси кучаяди. Ўз ўзига баҳо бериш эса ҳамиша ташқаридан берилган баҳони англашдан кўра қийинроқдир. Ўз шахсларини таҳлил қила олсалар ҳам улар ўзларига нисбатан объектив баҳо бера олмайдилар. Айрим пайтлар ўзларига нисбатан жуда юқори баҳо берадилар. Илк ўспиринлик даврида энди шахснинг кўп қиррали муносабатларини ифодаловчи сифатлари англанади. Ўсмир ўзнинг ҳозирги аҳволига мувофиқ равишда ўзига баҳо берса илк ўспирин ўзининг келажагига мувофиқ равишда ўзига баҳо беради. Масалан мен мактаб жамоаси аъзоси сифатида қандайман? деса ўспирин мен келгуси мустақил ҳаёт учун қандайман? деган саволни бераман. Ўз-ўзини англаш негизида ўз-ўзини тарбиялаш эҳтиёжи ўсади бу энди айрим сифатларни йўқотиш айримларини ривожлантиришдан иборат бўлмай балки маълум бир идеалларга боғлиқ бўлади. Уларга одам физиологияси генетикасидан маълумки организмдаги барча хусусиятлар туғма бўлиб уларни ўзгартиришнинг ҳеч ҳам иложиси мавжуд эмас деган хулосага келадилар. Илк ўспиринлик даврида идеаллар икки асосий шаклда мавжуд бўлади яъни бирон-бир аниқ кишининг образи ўсмирдагидан кўра камроқ идеал бўлади илк ўспирин ёшидаги ўқувчи ана шу образда ўзи юкасак даражада қадрлайдиган сифатларнинг гавдланишини кўради. Идеал сифатида ижобий сифатлар билан бирга салбий сифатлардаги инсонларни ҳам қабул қиладилар. Илк ўспиринлик даврида аҳлоқий тушунчаларни жуда юксак даражада англайдилар деб бўлмайди. Бу жараёнда педагоглар томонидан олиб борилаётган таълим тарбия кўрсатилаётган кинолар муҳим роль ўйнайди. Аҳлоқий тушунчалар борасидаги қарашлар психолог А.С.Алякринская В.И.Селиванов И.М.Краснобаев А.П.Гуркина А.Л.Малиованов Т.В.Рубцева бошқалар томонидан олиб борилган. В.И.Барскийнин берган маълумотларига қараганда бурч виждон фахрланиш уялиш адолатлилик каби аҳлоқий тушунчаларнинг мазмунини текшириб чиқилган ўрта мактабни битирувчи ўқувчилардан 44,5 % игина бир қадар ёритиб беран. Т.Н. Мальковскаянинг берган маълумотларига қараганда юқори синф ўқувчиларидан 94% виждонлиликни маънавий фазилат деб юқори баҳо берганлари ҳолда ўқитувчилар ва ота-оналарни алдаш мумкин деб ҳисоблайдилар.

6-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Илк ўспиринлик ёшида шахснинг ривожланишига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури Муаммонинг келиб Муаммони ечиш

	чиқиш сабаблари	йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Илк ўспиринлик даврида ўзини ўзи тарбиялаш жараёни иродавий сифатлар билан боғлиқ бўлиши мумкин. Буни қандай тушуниш мумкин?		

7-илова

Ўқув фаолияти ва ақлий ривожланиш

Илк ўспиринлик даврининг ўқув фаолияти ўзининг мазмуни ва характери жиҳатидан ўсмирлар ўқув фаолиятидан тубдан фарқ қилади. Бу ердаги асосий фарқ таълим мазмунининг чуқурлашуви ва ўқувга оид янги бўлимларнинг киритилиши билан эмас. Асосий фарқи шундаки юқори синф ўқувчиларининг ўқув фаолияти уларнинг фаоллиги ва мустақиллигига анча юқори талаблар қўяди. Дастурни етарли даражада чуқур ўзлаштириш учун назарий тафаккур ривожланган бўлиши мумкин. В.А.Сухомлинский томонидан қуйидаги фикр илгари сурилади яъни юқори синфлардаги ўқишнинг қийинчиликлари шу нарса билан боғланганки илгари фактларни мустақил равишда таҳлил қилмасдан ўтилган нарсаларни эсда сақлаб қолиш хулосаларни ёдлаб олишга қаратлган йўл-йўриқлар қарор топган эди. Айрим юқори синф ўқувчиларининг қийналишларига сабаб шуки улар теварак-атроофдаги воқеликни билиб олиш мақсадида умумлаштирувчи тушунчалардан фойдаланишни билмайдилар ана шу билмаслик шунинг учун ҳам содир бўладики умумлаштирувчи тушунчалар хулосалар фикрлар ҳодиса ва фактларни тадқиқ қилиш йўли билан таркиб топмайди балки ёдлаб олинади.

Мана ўқувчиларнинг ўзлари нима дейдилар 8 синфгача иш мазмуни ва усулларида катта фарқ бўлади бу вақтда ўргатмасдан ҳам ўрганиш мумкин, 9-10 синфларда ҳар қадамда муаммолар пайдо бўлиб туради. Катта ёшдаги болаларнинг ўзлари кўпларимиз 9 ва 10 синфларда ўқишга яхши тайёргарлик кўрмаганмиз деб таъкидлайдилар. Уларда ўқув материали устида мустақил ишлаш маҳорати йўқ ўқишдан ташқари бошқа манбалардан олинган материалларни яхши ўзлаштира олмайдилар.

Ўқувчиларда мактабнинг ўрта синфларидаги таълим жараёнида қарор топган ва мустаҳкамланган ўқув фаолият даражаси билан юқори синфлардаги ўқув фаолияти қўядиган талаблар ўртасидаги ана шу қарама-қаршилик катта ёшдаги ўқувчиларнинг ақлий тараққиётини ҳаракатга келтирувчи кучдир. Бу қарама-қаршилик ўқувчиларда назарий тафаккурининг мустақил таълим олиш кўникмаларининг ривожланиши билан боғлиқ бўлган ўқув фаолиятининг янги анча юқори даражасига ўтишларига қараб ҳал этиб борилади.

Катта мактаб ёшидги ўқувчиларнинг ўқишга муносабатидаги бошқа баъзи бир хусусиятлари орасида ўқув фанларига танлаб муносабатда бўлишини кўрсатиб ўтмоқ керак. Ўсмирнинг ўқув фанларига танлаб муносабатда бўлиши деарли бутунлай ўқитишнинг сифати ва даражаси билан белгиланади. Илк ўспиринлик давридаги ўқувчиларнинг ўқув фанларига танлаб муносабатда бўлишининг бошқа муҳим сабаби ҳам бор бу сабаб уларнинг кўпларида ўз касбий мақсадлари билан боғлиқ бўлган ва қарор топган қизиқишларнинг мавжудлигидир.

Н.Д.Левитов ўтказган тадқиқотларнинг кўрсатишича илк ўспирин шахси ўқув фанларига ўз муносабатини белгилаётган вақтда қуйидаги мулоҳазаларга;

-фаннинг дунёқарашдаги аҳамиятига (у табиат ва жамиятнинг тараққиёт

қонунларини тушунишда ижтимоий ҳодисаларнинг фарқига боришда қанчалик ёрдам беришига);
-фаннинг билишдаги аҳамиятига (унинг билим доирасини қанчалиик кенгайтиришга қанчалик қизиқарли бўлишига зарур билимлар беришга номаълум нарсаларни қанчалик очиб бера олишга);
-фаннинг ижтимоий аҳамиятига мамлакатнинг илмий ижтимоий маданий ва хўжалик ҳаётида бу фаннинг ролига;
-мазкур ўқувчи учун бу фаннинг амалий аҳамиятига (белиланган ихтисос билан боғлиқлиги фойдали малака ва кўникмаларни эгаллаш имкониятига);
-муайян фанинг яхши ўқитилишига асосланадилар.

Тадқиқотлар шунингдек илк ўспиринларнинг ўқишга муносабати ўқитувчининг дарс беришида уларнинг индивидуал хусусиятларини қанчалик кўзда тутишига боғлиқ эканлигини кўрсатади. Агар ўқитувчи ўртача ўқийдиган ўқувчининг имкониятларини кўзда тутиб иш кўрса ўқишга қизиқиш пасаяди. Кучли ўқувчиларда ўқишга қизиқишнинг бирмунча пасайишига сабаб шуки улар ўқишга ўзларининг бор имкониятларини сарфламайдилар бўш ўқувчиларда ўқишга қизиқишнинг пасайишга сабаб шуки улар материални ўзлаштиришнинг уддасидан чиқмайдилар. Айрим муаллифлар илк ўспиринларни ўқишга муносабатлари ёмонлашиб бораётганлигини қуйидагилар билан изоҳланади

- айрим ўқувчиларнинг мактабда ўқитилаётган фанларга танлаб муносабатда бўлаётганлиги бошқа фанларга бефарқ ва бепарво қараб бўлғуси ихтисосига мувофиқ келадиган бир-икки фан билан қизиқаётганлиги кескин таъсир қилмоқдаки буни ижобий факт деб бўлмайди;
- мактаб ўқувчиларнинг 9-10 синфларда талаб қилинадиган мустақил ижодий ишга суст тайёрланишидир.
- Ўқитувчининг ўртача ўқийдиган ўқувчинигина кўзда тутишидир.
- Айрим ўқувчиларнинг ҳозирги конкурс шароитида олий ўқув юртига киришга кўз етмайди шунинг учун яхши ўқишнинг ҳожати йўқ деган мулоҳазалари ҳам таъсир қилмоқда.

Ўқишга қизиқишнинг ортиб бораётганлиги айрим тадқиқотчилар томонидан ижобий ҳол сифатида қабул қилиниб у қуйидаги омиллар билан белгиланиши кўрсатиб ўтилмоқда

- ўқитувчилар ўқувчиларнинг фаол ва мустақил фикрлашини ривожлантириш тамойилини муваффақиятлироқ амалга оширмоқдалар бу ҳол уларнинг ўқишга қизиқишини кучайтирмоқда
- ўқитиш кўпроқ индивидуаллаштирилмоқда
- ўқувчиларда фаол фаолиятга кучли ўқувчиларни жалб қилиш ва бўш ўқувчиларга кўпроқ эътибор бериш имкониятларини қидириб топмоқдалар.

Билиш жараёнларининг тараққиёти жадал ва мураккаб кўриниша давом этади. Жумладан кузатувчанлик ортади ва бу борада Н.Д.Левитов тўғри кўрсатиб ўтилганидек ўқувчилар ўз кузатишларида паришонхотир бўлмасликларини кузатишни ўз олдиларига қуйилган вазифаларга буйсундиришларини етарли миқдорда кузатилаётган фактлар тўпланмагунча хулоса чиқаришга шошилмасликларини назорат қилиб бориш зарур.

Диққат борасида И.В.Страхов қуйидаги фикрларни илгари суради яъни у ўқувчилар ўқув материали билан бевосита қизиқмасдан ўрганилаётган ҳодисаларнинг ҳаётий аҳамиятини тушуниб унга диққатларини қаратишга оид ҳолатларни текширган.

8-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Илк ўспиринлик даврида фанларга нисбатан танлаб муносабат билдиришнинг асосий сабаби нимада деб ўйлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Илк ўспиринлик даврида ўқишга нисбатан салбий муносабатнинг юзага келишига асосий сабаб нимада деб ўйлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

9-илова

Илк ўспиринлик даври ва касб танлаш

Касб танлаш ижтимоий фойдали меҳнатга ўз ҳисасини қўшиш зарурлигини англаш натижасида касбга йўналиш.

Профориентация - ёшларни ҳоҳиш истаклари қизиқишлари қобилиятларига қараб халқ хўжалиги мутахассисларга бўлган эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда психологик-педагогик ва тиббий касбга йўналтириш.

Касб танлашга таъсир этувчи асосий омилар қуйидагилардан иборат.

- таълим тарбия тизимида касбга йўллаш фаолиятининг мазмуни ва методикалари мажмуаси мукаммал равишда мужассамлашганлиги.

- Ўқувчиларни касб танлашга ўргатишда ўқитувчилар жамоаси фаолияти ҳамкорлиги ва самарадорлиги.
- Синф раҳбарининг ота-оналар билан ҳамкорлиги онгли касб танлаш негизи эканлиги.
- Касб танлашда ёшлар ташкилотининг иштироки.
- Синфдан ва мактабдан ташқари олиб бориладиган ишлар мазмунида касб танлашнинг алоҳида ажратиб кўрсатилиши.
- Мактабларда ишлаб чиқариш комбинатларида оммавий ва кенг кўламда йўлга қўйилиши .
- Махсус муассасалар фаолияти.
- Касбга оид кўргазмалар саёҳатлар уюштирилиши.
- Ижодкор нуфузли маҳоратли кишилар билан учрашувлар ўтказилиши.
- Касб танлашда маҳаллий матбуот радио ва телевидениянинг иштироки.

Психолог К.К.Платонов "Касб танлашга йўналтириш учбурчаги" схемасини ишлаб чиқиб у ўзининг ихчамлиги билан бошқалардан ажралиб туради. Худди шу боис касб танлашга йўллашда ундан унумли фойдаланиш мумкин.

Касб танлашга йўналтириш учбурчагининг муҳим томони бу ҳар хил касб ҳунар эгасига нисбатан қуйиладиган талаблар юзасидан муайян билимнинг мавжудлигидир. Унинг иккинчи бир хусусиятли томони шуки у ёки бу мутахассисликка нисбатан жамиятнинг меҳнат имкониятига эҳтиёжи бўйича билимлар мужассасмлашганлигидир. Яна бир ўзига хос томони шундан иборатки касбга йўналтирувчининг қунти қобилияти шахсий хусусиятлари бўйича билимлар умумлаштирилган бўлиб касб танлашга оид барча жиҳатлар мажмуа ҳолига келтирилгандир.

Касб танлашга йўналтирилган учбурчаги шахснинг қизиқиши майли ҳоҳиши ўзини ўзи баҳолаши нуфузи кабиларга оид материалларни ўзида мужассасмлаштиради.

В.А.Крутецкий ўспиринларда учраш мумкин бўлган мотивлардан қуйидагиларни алоҳида таъкидлаб ўтади:

-бирор ўқув фанига нисбатан ўспириннинг қизиқиши.
-ватанга фойда келтириш истаги
-шахсий қобилиятини рўкач қилиб кўрсатиш
-оилавий анъаналарига риоя қилиши
-дўстлари ва ўртоқларидан ўрнак олганлиги
-иш жойининг ва ўқув юртининг уйга яқинлиги
- моддий таъминланганлик
- ўқув юрти кўринишининг чиройлилиги ёки унга жойлашишининг осонлиги сингари мотивлардир.

Психолог Е.А.Климов томонидан ўспиринларда касб танлаш жараёнида учрайдиган хатоликларни қуйидагилар деб ажратиб кўрсатадилар:

-бирор бир касбнинг нуфузли эканлигига баҳс боришдаги догмаларга асосланиш
-касбга узоқ ва ноаниқ тасаввурга биноан баҳо бериш
-бирор касб эгаси бўлмиш кишига нисбатан ижобий ёки салбий муносабатда бўлишни тегишли касбга кўчириш
-касбнинг оддий кундалик томонини назар писанд қилмасдан унинг ташқи томонига сиртига маҳлиё бўлиш
-ўртоқларининг таъсири остида компания учун касб танлаш ва бошқалар.

В.Шубкин қизиқарли маълумотларни келтирб ўтади маълум бўлишича мактабни битириб чиқаётган ёшлар физик радиомутахассис математик учувчи геолог врач адабиёт ва санъат ходими касбларини жуда юқори баҳолар эканлар. Хизмат кўрсатиш соҳаларига оид касбларнинг сотувчилар умумий овқатланиш коммунал корхоналар ходимлари тикувчилар шунингдек ҳисобчилик иш юритувчилик

бухатерлик касбларининг мавқеи жуда паст экан. Г.Кулагин ҳам мактабни битириб чиқаётганлар орасида турли касбларнинг қандай мавқеига эга эканлиги ҳақида ёрқин маълумотлар келтиради. Ана шу ёшлар 80 та касбни муҳимлигига қараб қуйиб чиққанлигини кўришимиз мумкин унга кўра токар ва уста касбларини 39-40 ўринга қуйган бўлсалар айримлари 75-76 ўринга қуйишган.

Касбий ниятларнинг барқарорлигини ўрганиш мақсадида Н.И.Крилов ўтказган текшириш шуни кўрсатадики ҳатто ўз ниятларини амалга ошириб олий ўқув юртига кирган талабалар орасида ҳам кўплари ўзларининг ким бўлишларини охиригача ҳал қилмаганлар. Бунга сабаб мактабни битирган ёшларини мазкур олий ўқув юртига олиб келган касб ҳақидаги тасаввур билан бу касбнинг ҳақиқий амалий мазмуни ўртасидаги номувофиқликдир. Кўплари мазкур олий ўқув юртига тасодифан кирган бўладилар отам ҳам врач бўлгани сабабли кирдим, ўртоғим кираётгани сабабли кирдим чунки бу ерга кириш осонроқ бўлди ва ҳоказо.

А.В.Даринский ёшларни олий маълумот олишнинг ижобий томонлари билан бирга салбий томонлари ҳам мавжудлигини кўрсатиб ўтадилар.

-илк ўспирин ўзлари танлаган олий ўқув юртга кириш учун имтиҳон топширадиган 3-4 та фанни чуқур ўрганшни мўлжаллайдилар холос. Бошқа фанларни ўрганишга вақт сарфлаш оқилона ва самарали иш деб ҳисобланмайди уч баҳо олинса бўлгани.

-танлаган фанларини ўрганиш ҳам тўғри кўрсатиб ўтилганидек олий ўқув юртига кириш имтиҳонлари топшириш талабларига мос келадиган прагматик характерга эга бўлади.

10-илова

1-ўқув топшириқ

ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг

С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг

М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг

У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Илк ўспиринлик даврида касб танлашда юзага келадиган хатоликларнинг сабаби нимада?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Илк ўспиринлик даврида танлаган касблари юзасида тўла тасаввурга эга эмасликларини нима билан изоҳлаш мумкин?

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

11-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Илк ўспиринлик даврининг психологик хусусиятлари.
- Илк ўспириннинг психик ўсишини ҳаракатга келтирувчи кучлар.
- Илк ўспирин шахсининг камол топиши.
- Илк ўспиринлик даври ва маьнавий ахлоқий хислатлар.
- Юқори синф ўқувчилари ва жамоат ташкилотлари.
- Илк ўспиринлик даври ўқиш фаолияти.
- Илк ўспиринларнинг тафаккур хусусиятлари.
- Ўспирин ва мустақил фикрлаш.
- Ўспиринлик даврида қобилиятларни ривожланиши.
- Илк ўспиринлик даврида касб танлаш муаммоси.
- Ўқувчиларни касбга йўллаш муаммоси.
- Касб танлашга таьсир этувчи омиллар.
- Касб танлашга доир тадқиқотлари.
- Илк ўспириннинг турмуш ҳақидаги тасаввурлари.
- Ўспиринлик даври психологик хусусиятлар.
- Илк ўспиринлик даврида ўз-ўзини англаш.
- Илк ўспиринлик даврида ўз-ўзини баҳолаш.
- Илк ўспиринлик даврида жамоатчилик фаолияти.
- Илк ўспиринлик даврида ўқув фаолияти борасидаги тадқиқотлар.
- Илк ўспиринлик даври тафаккур борасидаги тадқиқотлар.
- Илк ўспиринлик даврида касб танлаш муаммоси.
- Илк ўспиринлик даврида турмуш ҳақидаги тасаввурлар.
- Илк ўспиринлик даври ўқув фаолияти борасидаги тадқиқотлар.
- Илк ўспиринлик даври хотира борасидаги тадқиқотлар.
- Илк ўспиринлик даврида диққатни ривожланиши.
- Илк ўспирин шахсини шаклланиши.
- Юқори синф ўқувчиларини интеллектуал ривожланиши.

12-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

3. Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
   В-биламан
   + – мен учун янги маълумот
   – – мен билган маълумотни инкор қилади
   ? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
4. Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

8-МАВЗУ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача

Вақти: 2 соат

Ўқув машғулотининг шакли

Информацион баҳс-мунозарали дарс

Маъруза режаси

1. Таълим ҳақида тушунча
2.Ўқиш ва ақлий ривожланиш
3.Тарбия ҳақида тушунча
4.Тарбиянинг метод ва шакллари, қонуниятлари ва тамойиллари

Ўқув машғулотининг мақсади: таълим ҳақида тушунча, таълим турлари, муаммоли, дастурлаштирилган, индивидуаллаштирилган, жадаллашган таълим, тарбия ҳақида тушунча, тарбиянинг метод ва шакллари ҳамда қонуниятлари, ўзини ўзи тарбиялаш мезонлари борасидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш

Педагогик вазифа:

1.Таълим ҳақида тушунча, ўзлаштириш ва унинг компонентлари, ўқиш ва унинг моҳияти тўғрисида маълумотлар бериш

2. Ўқиш ва ақлий ривожланиш, ақлий ривожланиш борасидаги назариялар таҳлили, билимларни ўзлаштириш шартига доир билимларга эга бўлиши

3.Тарбия ҳақида тушунча, хулқ атворни шаклланиши, ахлоқий сифатлар, шахс хусусиятлари тўғрисида маълумотлар бериш

4.Тарбиянинг шакл ва методлари, рағбатлантириш ва жазолаш, ишонтириш, машқ, баҳолаш, индивидуал, гуруҳий, жамоавий турларига доир билимларга эга бўлиши, тарбия қонуниятлари ва тамойиллари, бола шахснинг хусусиятларирни ҳисобга олиш, ўзини ўзи тарбиялаш, субъективлик,

Ўқув фаолиятининг натижаси:

1. Таълим ҳақида тушунча, ўзлаштириш ва унинг компонентлари, ўқиш ва унинг моҳияти тўғрисида маълумотлар берилади.

2. Ўқиш ва ақлий ривожланиш, ақлий ривожланиш борасидаги назариялар таҳлили, билимларни ўзлаштириш шартига доир фикрларни таҳлил қилинади.

3. Тарбия ҳақида тушунча, хулқ атворни шаклланиши, ахлоқий сифатлар, шахс хусусиятлари тўғрисида маълумотлар берилади.

4.Тарбиянинг шакл ва методлари, рағбатлантириш ва жазолаш, ишонтириш, машқ, баҳолаш, индивидуал, гуруҳий, жамоавий турларига доир фикрларни таҳлил қилинади ҳамда тарбия қонуниятлари ва тамойиллари, бола шахснинг хусусиятларирни ҳисобга олиш, ўзини ўзи тарбиялаш,

объективлик тамойилларига оид материаллар билан танишиш	субъективлик, объективлик тамойилларига оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Ёш ва педагогик психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён. (60 дақиқа)	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Таълим бу...” (4-илова).	Ёзади, саволларга жавоб беради.
	2.2 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этишга доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (6-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
	2.3 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Маъруза бўйича “3х4” усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Тарбия бу...” (8-илова).	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баҳолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда	“Инсерт”

кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)		усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

МАВЗУ: Таълим ва тарбия жараёнининг психологик асослари

Режа:

1.Таълим ҳақида тушунча
2.Ўқиш ва ақлий ривожланиш
3.Тарбия ҳақида тушунча
4.Тарбиянинг метод ва шакллари, қонуниятлари ва тамойиллари

Ўқув машғулотининг мақсади: таълим ҳақида тушунча, таълим турлари, муаммоли, дастурлаштирилган, индивидуаллаштирилган, жадаллашган таълим, тарбия ҳақида тушунча, тарбиянинг метод ва шакллари ҳамда қонуниятлари, ўзини ўзи тарбиялаш мезонлари м ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга таълим ҳақида тушунча, таълим турлари, муаммоли, дастурлаштирилган, индивидуаллаштирилган, жадаллашган таълим, тарбия ҳақида тушунча, тарбиянинг метод ва шакллари ҳамда қонуниятлари, ўзини ўзи тарбиялаш мезонлари ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

2-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

3-илова

Таълим ҳақида тушунча

Ўзлаштириш-ҳамма билиш жараёни бўлиб, билишга оид хилма-хил вазифаларни ҳал қилиш билан боғлангандир.

Ўзлаштириш-ўқувчининг уюшган билиш фаолиятидир, бу фаолият идрок, хотира, тафаккур, хаёл каби қатор билиш жараёнларини ўз ичига қамраб олади.

Билимларни эгаллашнинг 3 та омили қуйидагилардан иборат:

-нимани ўқитиш

-ким ва қандай ўқитишга

-кимни ўқитишга

Ўзлаштиришнинг муваффақияти қуйидагиларга боғлиқ

- ✓ Материалнинг мазмунига ва етказиш усулига
- ✓ Ўқитувчининг методик маҳоратига ва тажрибасига шунингдек шахс хусусиятларига ва ўқитиш методикасига
- ✓ Ўқувчининг ўзига хос хусусиятига

Н.Д.Левитов *ўзлаштиришнинг психологик компонентлари* деган тушунчани киритиб бу –ўқувчи психикасининг бир-бири билан ўзаро боғланган кўп қиррали томонларини тушунади.

Ўзлаштириш компонентлари:

- ✓ Ўқувчининг ўқишга нисбатан ижобий муносабати
- ✓ Материал билан бевосита ҳиссий танишиш
- ✓ Олинган материални фаол равишда қайта ишлаш жараёни бўлган фикрлаш жараёни
- ✓ Қабул қилинган ҳамда ишлаб чиқилган ахборотни эсда олиб қолиш ва эсда сақлаш жараёни

Ўқишга нисбатан ижобий муносабат материални самарали ўзлаштириш имконини беради бунинг асосий компонентлари қуйидагилардан иборат:

-диққат

-қизиқиш

-иродавий кучни сарфлашга тайёрлиги

Ўқув жараёнига диққатни қарата олмасликнинг асосий сабаблари

- ❖ Фанга нисбатан қизиқишнинг йўқлиги
- ❖ Материални баён қилишнинг қуруқ ва ноаниқлиги
- ❖ Ўқувчининг чарчаганлигидир

Ўқув жараёнида диққатни қўзғатувчи омиллар қуйидаги гуруҳлардан иборат:

- ➢ Хилма-хил усулларни қўллаган ҳолда машғулотларни олиб бориш
- ➢ Баён қилишнинг жонлилиги
- ➢ Бир фаолият туридан иккинчисига ўтиши
- ➢ Диққатни чалғитувчи қўзғовчиларга барҳам бериш

Диққатнинг характери ўқув жараёнинг суръатига ҳам боғлиқ.

Секин суръатли дарс:

-диққатни тарқатиб юборади

-ўқувчилар фаоллигини пасайтиради.

Жадал суръатдаги дарс ҳам маълум бир ноқулайликларни келтириб чиқаради:

- ✓ Кўпчилик ўқувчилар ўқитувчининг фикрига диққат қилиб улгурмайдилар
- ✓ Чарчайдилар
- ✓ Орқадан қоладилар
- ✓ Диққат сусайиб тарқоқ бўлади

Иккинчи компонентда ўқув материалини ўзлаштиришда ҳис этиладиган кўргазмали материалнинг жонли мушоҳаданинг роли каттадир. Бунда

материаллардан фойдаланиш назарда тутилади ва бу предметли тасвирий ва сўзга бўлинади.

Учинчи компонент борасида Ю.А.Самарин қуйидагиларни таъкидлайди: *ўқув материалини англаш тушуниш уни муайян тизимга киритиш муайян соҳаларга оид алоқаларни фанлар ичидаги ва фанлараро алоқаларни топа олиш ва уларни ўзаро боғлай олиш ўзлаштиришнинг навбатдаги энг муҳим компонентидир.*

Ўқувчиларда нарса ва ҳодисалар ўртасида сабаб-оқибат боғланишлари муносабатларини ўрнатиш ўқувчи учун қуйидаги қийинчиликлар туғдиради:

- Бу хилдаги одддий муносабатлар ҳам кўпинча бир томонлама эмас балки кўп томонлама бўлади ёки битта оқибат кўпгина сабаблар вужудга келтириш мумкин.
- Сабаб-оқибат боғланишлари кўпинча оддий кузатиш йўли билан идрок қилинмайди балки тафаккур ёрдамида аниқланади.

Тўртинчи компонентда эсда олиб қолиш тўғридан-тўғри ўқувчи фаолиятининг характерига боғлиқ.

Ўқувчилар айрим нарса ва ҳодисаларни умумлаштиришда нотўғри тушунчалар пайдо бўлади ва бунинг иккита сабаблари мавжуд:

- ✓ Ўқувчининг кундалик тажрибаси унинг ҳаётида вужудга келган тирикчиликка оид тушунчалар дастлабки ҳаётий умумлаштиришлар таъсир кўрсатади.
- ✓ Ўқувчининг ҳиссий-идрок қилиш характери таъсир этади.

4-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Таълим –бу .....

5-илова

Ўқиш ва ақлий ривожланиш

Ақлий ривожланиш тушунчаси айрим олимлар томонидан турлича таҳлил қилинади. Жумладан С.Л.Рубинштейн ва Б.Г.Ананьев биринчилар қатори умумий ақлий ривожланишни умумий интеллектни тадқиқ қилиш билан шуғулланишга даъват этиб майдонга чиқдилар. Масалан Б.Г.Анаьев *бу категориялар одамнинг шундай мураккаб психик хусусиятларидирки ўқиш ва меҳнатдаги муваффақият ана шу хусусиятга боғлиқ.*

Н.С.Лейтеснинг *аввало ақл сифатларини ўз ичига олувчи умумий ақлий*

қобилиятлар одамнинг назарий билиш ва амалий фаолият имкониятларини характерлаб беради, деб таъкидлаган. Н.С.Лейтеснинг кўрсатиб ўтганига қараганда *олий нерв фаолияти хусусиятларида фаолик ва ўз-ўзини тартибга солишнинг айрим шарт-шароитлари яширинган бўлиб улар умумий ақлий қобилиятларни таркиб топтиришнинг муҳим ички шартларидан иборатдир*.

Н.Д. Левитов умумий ақлий қобилиятлар аввало шундай сифатларни ўз ичига оладики *улар фаросатлилик чуқур уйлаш танқидий ёндашиш сифатида* номланади, деб ҳисобланади.

Ю.А.Самарин ақлий фаолиятнинг ассоциатив табиатини тизимлилик амойили асосида текшириб унинг бир қатор даражаларга ажратади.

- Локаль ассоциациялар даражаси-айрим ҳодисалар ўртасида
- Чекланган тизимли ассоциациялар даражаси-мактаб курсининг айрим мавзуси ва бўлим чегарасида
- Ички тизимли ассоциациялар даражаси-муайян ўқув фани доирасида
- Системалараро ассоциациялар даражаси-бир қатор ўқув фанларнинг материалини бирлаштирувчи

Д.Б.Богоявленский ва Н.А.Менчинчская томонидан таърифлаб берилган ақлий тараққиёт ҳодисаларнинг икки категорияси билан боғлиқлиги қоидага асосланади. *Биринчидан* билимлар фонди тўпланган бўлиши лозим бунга П.П.Блонский эътиборни жалб қилган эди: *қуп-қуруқ бош фикр юритмайди, бу бош қанча кўп тажриба ва билимга эга бўлса у шу қадар кўпроқ фикрлашга қодир бўлади.* Шундай қилиб билимлар-тафаккурнинг зарур шартидир. Иккинчилдан ақлий ривожланишни характерлаш учун шундай ақлий операциялар зарурки улар ёрдамида билимлар эгалланади. Яъни ақлий ривожланишнинг характерли хусусияти яхши ишлаб чиқилган ва қатъий мустаҳкамланган ақлий усулларнинг алоҳида фондини жамғариш бўлиб, бу усулларни интеллектуал кўникмаларга киритиш мумкин. Ақлий ривожланиш онгда *ниманинг* акс этиши билан ҳам ва янада кўпроқ бу акс этиш *қандай* содир бўлиши билан ҳам тавсифланади.

Л.В.Занков фикрига кўра *ақлий ривожланиш соҳасида ҳал қилувчи нарса –ўз табиатига кўра турли характерга эга бўлган ҳаракат усулларини муайян функционал тизимга бирлаштиришдан иборат.*

Н.Д.Левитов фикрича ақлий ривожланиш қуйидаги мезонлар билан белгиланади:

- ✓ Тафакурнинг мустақиллиги билан
- ✓ Ўқув материалини ўзлаштиришнинг тезлиги ва мустаҳкамлиги билан
- ✓ Стандарт бўлмаган вазифаларни ҳал қилишда ақлий чамалашнинг тезлиги билан
- ✓ Ўрганиб чиқилётган ҳодисаларнинг моҳиятига чуқур кириб бориш
- ✓ Ақлнинг танқидий қарши баландпарвоз асоссиз мулоҳазаларга мойилликнинг йўқлиги билан

Д.Б.Эльконин учун ақлий ривожланишнинг асосий мезони тўғри ташкил этилган ўқув фаолияти тузилишнинг ҳамда компонентлари-масаланинг қўйилиши воситларни танлаш ўз-ўзини назорат қилиш ва ўз-ўзини текширишнинг мавжудлиги шунингдек ўқув фаолиятидаги предмет ва символик режаларнинг тўғри нисбатидир.

Н.А.Менчинская фикрлаш фаолияти хусусиятларини ажратиб кўрсатади:

- Ўзлаштиришнинг тезлиги
- Фикрлаш жараёнинин пухталиги
- Тафаккурдаги кўргазмали ва мавҳум компонентларнинг маҳкам боғланиши
- Аналитик-синтетик фаолиятнинг турли даражасини қараб чиқиш

6-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Билимларни ўзлаштириш кўпроқ нималарга боғлиқ деб ўйлайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ақлий камолотнинг асосини нима ташкил қилади?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

7-илова

Тарбия ҳақида тушунча

Тарбия моҳияти бир томондан хатти- ҳаракат мотивлари бошқа томондан маълум бир ёшдаги бола учун мос бўлган хатти-ҳаракат усуллари ва шаклларини шаклланишидан иборат.

Шахснинг мотивацион соҳасига таъсир этиш. Хатти-ҳаракат мотивлари орасида идеаллар ва қарашлар муҳим рол ўйнайди. Л. С. Выготский бола идеалларини ўрганиш эҳтиёжи ҳақидаги масалани қўяди чунки айнан бола идеаллари ахлоқий хулқ-атворни эгаллашда катта роль уйнайди. Психик ривожланишнинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки унинг натижаси болани ўраб турган ижтимоий муҳитда маълум бир образларда мавжуд бўлади. Бундай образлар (идеал) ривожланиш жараёнини йўналтиради ва бошқаради. Бошқа асосий мотив ҳисобланади унинг аргументининг мавжудлигидир дунёқараш ва ҳатти-ҳаракат ва фаолият мотивига айланиши айниқса мухим ҳисобланади. Боланинг ҳаёт жараёнида етакчи ахамиятга эга бўлган мотивлар секин-аста шаклланади.

Инсон мотивацион соҳасининг маълум бир иерархик тузилиши ишлаб чиқилдики у эса шахс йўналганлигини асослайди. Шахс йўналганлигининг уч асосий тури ажратилади.

→ шахсий йўналганлик ўз манфати ўз-ўзини таъкидлаш шахсий тинчлигининг мотивларини эгаллаш орқали яратилади.

→ жамоавий йўналганлик (ижтимоий ёки альтруистик) инсон хатти-ҳаракатлари жамият жамоа гуруҳ бошқа инсонлар қизиқишлари ва эҳтиёжлари орқали ундалганида ўз ўрнига эга бўлади.

→ фаолиятга йўналганлик ишга бўлган қизиқиш воқеликни билишга бўлган қизиқиш фаолиятнинг ўзи орқали юзага келтириладиган мотивларга эга бўлинганида юзага келади; бу янги кўникмаларни эгаллашга бўлган интилишда намоён бўлади.

Ҳулқ-атвор усулларининг шаклланиши.

Ҳулқ-атворнинг мувофиқ усул ва шаклларини эгаллаш орқали болаларда турли одатлар шаклланади.

Шахс сифатлари ва характер хусусиятлари хулқ-атворнинг мустахкамланган бирламчи шакллари сифатида қаралди. Одатларнинг аҳамияти шундаки уларнинг мавжудлигида кўп харакатлар автоматик равишда амалга оширилади, болага шундай қилиш керак ёки керакмаслиги ҳақида ўйлаш керак эмас. У унга қандай хулқ-атвор шакли хослиги билан мувофиқ равишда маълум бир образда иш тутади у юзага келган стреотик туфайли бошқача иш тутади.

Тарбияланганлик мезонлари.

Аҳлоқий эҳтиёжлар ҳиссиётлар одатларнинг шаклланганлик даражаси ахлоқий соҳанинг мазмуни: инсонни бошқарувчи соҳа ҳулқ-атворнинг мақсадлилик ихтиёрийлик даражаси инсоннинг ахлоқий қатъияти қийинчиликларни енга олиш кўникмасига ўз ҳохишлари ўз хулқ-атворини бошқариш кўникмасисиз эришиб бўлмайди.

8-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Тарбия –бу .....

9-илова

Тарбиянинг метод ва шакллари, қонуниятлари ва тамойиллари

Тарбия методлари- бу тарбияланувчилар онги, ҳиссиёти, хулқ-атворига педагогик вазифаларини ечимини топиш, тарбияланувчиларнинг педагог-тарбиячилар билан муносабатини йўлга қўйиш учун таъсир этишнинг аниқ

йўлларидир.

Педагогнинг амалий ишлари учун тарбия методларининг қўйдаги таснифи тўғри келади :

- Ишонтириш методлари-улар ёрдамида тарбияланувчиларнинг қарашлари, тасаввурлари, ахборотларнинг оператив алмашиши юз беради (диалог, исбот, ишонтириш) .
- Машқ методи-унинг ёрдамида тарбияланувчиларнинг фаолияти ташкил этилади, унинг ижобий мотивлари рағбатлантирилади.
- Баҳолаш ва ўз-ўзини баҳолаш методлари улар ёрдамида хатти- ҳаракатлар баҳоланади, фаолияти рағбатлантирилади, тарбияланувчиларга ўз хулқ- атворини бошқаришда ёрдам берилади.

Тарбия шакллари тарбиявий жараёнларни ташкил этиш усуллари ўқувчининг жамоавий ва индивидуал фаолиятини мақсадга мувофиқ равишда ташкил этиш усуллари.

Педагогик адабиётларда тарбиявий иш шакллари таснифига ягона ёндашув йўқ тарбиянинг ташкилий шаклларининг бир мунча кенг тарқалган таснифи қуйидагилар ҳисобланади.

● Оммавий (бутун синфнинг иштироки).

● Гуруҳий.

●Индивидуал.

Тарбиянинг педагогик қонуниятлари-бу ҳар қандай аниқ вазиятларда умумий қатъий хусусиятларга эга бўлган тарбиявий жараённинг объектив воқеликни адекват ифодасидир.

Тарбиянинг қуйидаги қонуниятларини ажратиш мумкин(И.И. Пидкасистий):

● Бола тарбияси унинг шахси тузилиида янги ижтимоий психологик хусусиятлар шаклланиши сифатида фаоллик йўли билангина амалга оширилади. Бола уринишлари ўлчови унинг имкониятлари ўлчовига мос бўлиши лозим.

● Болалар фаолият мазмуни улар тарбияси жараёнида ривожланишининг ҳар бир даврида боланинг долзарб эҳтиёжлари орқали белгиланади. Агарда ёшга доир бола эҳтиёжидаги ўзгаришлар ҳисобга олинмаса, тарбия жараёни мураккаблашади ва бузилади.

● Ўқувчи ва ўқитувчининг хамкорликдаги фаолиятидаги уринишларини пропорционал мувофиқлаштиришга риоя этиш: бошланғич босқичда педагог фаолияти бола фаоллигини оширади, шундан сўнг бола фаоллиги ортиб боради ва якуний босқичда у педагог назорати остида барча ишни ўзи қилади. Ҳамкорликдаги фаолият болага ўзини фаолиятнинг субъекти сиқатида ҳис этишга ёрдам беради бу эса шахснинг эркин ижодий ривожланиш учун муҳим.

● Фақатгина мехр ва ҳимояланганлик шароитидагина бола ўз муносабатини эркин ва ихтиёрий равишда ифодалайди.

● Ташкил этиладиган фаолият ҳар бир бола бошдан кечириш лозим бўлган муваффиқият вазияти юзага келиши лозим. Муваффақият вазияти-мувафақиятларни субъектив равишда бошдан кечириши боланинг фаолиятда иштирок этганидан ўз ҳаракатлари ва жинсидан ички қониқишдир.

● Тарбия яширин характерга эга бўлиш лозим болалар ўзларини педагогик таъсир объекти сифатида ҳис этмаслиги лозим.

● Шахснинг ҳар томондан камолга етиши педагог томонидан тарбиявий таъсир тўлиқлиги сифатида қайд этилади.

Тарбиянинг педагогик тамойиллари-турли шароит ва ҳолатларда ҳаракатлар кетма-кетлигини талаб этувчи, умумий, бошқарувчи ҳолатлар .

Қўйдаги асосий тамойиллар ажратилади (П. И. Пидкасистий).

 Қадриятларга доир муносабатларни мўлжал олиш-педагогнинг тарбияланувчининг ижтимоий-маданий қадриятлари (инсон, табиат) жамият,

меҳнат, ҳаётнинг қадриятли асослари (эзгулик, ҳақиқат, гўзаллик)га нисбатан шаклланадиган муносабатларига бўлган доимий равишдаги касбий эътиборни шаклланганлиги.

 Субъектлилик тамойили- педагог максимал равишда боланинг ўз менини инсонлар ва олам билан боғлиқ равишда англаш қобилиятини ривожланишига таъсир кўрсатади.

 Болани қандай бўлса, шундайлигича қабул қилиш тамойили- боланинг қандай бўлса, шундай қолиш ҳуқуқини тан олиш, унинг ҳаёт тарихини ҳурмат қилиш; унинг шахсини тан олиш.

10-илова

1-ўқув топшириқ

ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг

С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг

М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг

У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Тарбия жараёнида субъективлик тамойилининг тутган ўрни?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Тарбия жараёнида тарбия қонуниятларидан фойдаланиш керакми?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

11-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Таьлим психологиясининг мохияти.
- Ўқишнинг моҳияти ва қонуниятлари.

- Н.Д.Левитов бўйича ўзлаштиришнинг психологик компонентлари.
- Таьлим жараёнини бошқариш муаммоси.
- Дастурлаштирилган таьлим.
- Ўқиш ва ақлий ривожланиш.
- Таьлим интенсивлаштириш.
- Таьлимни индивидуалаштириш.
- Тарбиявий иш методлари ва шакллари.
- Жамоа ва унинг тарбиявий таьсири.
- Тарбияда индивидуал ёндошишнинг психологик асослари

12-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

5. Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
   В-биламан
   + – мен учун янги маълумот
   – – мен билган маълумотни инкор қилади
   ? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
6. Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

9-МАВЗУ ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ

Дарсни олиб бориш технологияси

Талабалар сони: 40-50 гача
Вақти: 2 соат
Ўқув машғулотининг шакли
Информацион баҳс-мунозарали дарс
Маъруза режаси

1. Шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахси муаммоси
2. Ўқитувчи шахсининг муҳим касбий сифатлари
3. Ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблар
4. Педагогик қобилиятлар

Ўқув машғулотининг мақсади: ўқитувчи психологияси, шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахсига доир қарашлар, унинг муҳим касбий сифатлари, ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблар, педагогик қобилиятлар борасидаги билим, кўникма, малакаларини шакллантириш

Педагогик вазифа:

1. Шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахси муаммоси, ўқитиш ва тарбиялаш масаласини ёритилиши тўғрисида маълумотлар бериш

Ўқув фаолиятининг натижаси:

1. Шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахси муаммоси, ўқитиш ва тарбиялаш масаласини ёритилиши тўғрисида маълумотлар берилади.

2. Ўқитувчи шахсининг муҳим касбий сифатлари, билимдонлиги, касбий малака ва кўникмаси, мулоқот маданиятига доир билимларга эга бўлиши	2. Ўқитувчи шахсининг муҳим касбий сифатлари, билимдонлиги, касбий малака ва кўникмаси, мулоқот маданиятига доир билимларга эга бўлади
3. Ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблари, маънавий камолот, шахс сифатларини таркиб топганлиги ҳамда касбига доир билим, кўникмаларни шаклланишига доир билимларга эга бўлиши	3. Ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблари, маънавий камолот, шахс сифатларини таркиб топганлиги ҳамда касбига доир билим, кўникмаларни шаклланишига доир фикрларни таҳлил қилинади.
4. Педагогик қобилиятлар, академик, перцептив, диққатни тақсимлай олиш, кузатувчанлик, мулоқотчанлик, ташкилотчилик, перцептив қобилиятларга оид материаллар билан танишиш	4. Педагогик қобилиятлар, академик, перцептив, диққатни тақсимлай олиш, кузатувчанлик, мулоқотчанлик, ташкилотчилик, перцептив қобилиятларга оид материаллар билан танишади.
Ўқитиш усуллари ва техника	Маъруза, “3х4 технологияси”, “Муаммо” технологияси “ФСМУ” услуби, инсерт
Ўқитиш воситалари	Компьтер технологияси (“Ёш ва педагогик психология” фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар
Ўқитиш шакли	Жамоа бўлиб ишлаш
Ўқитиш шарт-шароитлари	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини қўллаш мумкин бўлган ўқув хона
Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ

Дарснинг технологик картаси

Иш жараёнлари вақти	Фаолият мазмуни Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1 Маърузанинг мавзуси, режасини эълон қилади, ўқув машғулотининг мақсади ва ўқув фаолият натижаларини тушунтиради (1-илова)	Тинглайди, мавзу номини ёзиб олади
	1.2 Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини эълон қилади (2-илова)	Ёзиб олади
2-босқич Асосий жараён.	2.1 Мавзу режасининг биринчи пункти бўйича маъруза қилади (3-илова). Маъруза бўйича “3х4”	Ёзади, саволларга жавоб беради.

(60 дақиқа)	усулидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги тушунчани тақдим этади: “Ўқитувчи бу...” (4-илова).	
	2.2 Мавзу режасининг иккинчи пункти бўйича маъруза қилади (5-илова). Маъруза бўйича “Муаммо” технологиясидан фойдаланган ҳолда талабаларга қуйидаги муаммо билан мурожаат қилади: “Таълим жараёнида ўқитувчи шахсида муомала маданиятининг шаклланмаганлиги?” 6-илова)	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.3 Мавзу режасининг учинчи пункти бўйича маъруза қилади (7-илова). Мулоқот кишилар ўртасидаги ўзаро таъсир этишга доир назарий маълумотларни ўрганишда “Кичик гуруҳларда ишлаш” орқали амалга оширилишини эълон қилади. “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (8-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.
	2.4 Мавзу режасининг тўртинчи пункти бўйича маъруза қилади (9-илова). Талабаларни кичик гуруҳларидаги фаолиятларини давом эттиртириб, уларга “ФСМУ” технологиясидан фойдаланган ҳолда гуруҳларга топшириқлар беради (10-илова). Гуруҳларда ишлашга ёрдам беради. Қўшимча маълумотлардан фойдаланишга имкон яратади. Диққатларини кутиладиган натижага жалб қилади. Ҳар бир гуруҳ топшириқларини	Саволларга жавоб берадилар, эркин баҳс-мунозара юритадилар. Гуруҳларда ишлайдилар.

	ватман-қоғозларга тушириб, тақдимотини ўтказига ёрдам беради, билимларини умумлаштиради, хулосаларга алоҳида эътибор беради. Топшириқларнинг бажарилишини қай даражада тўғри эканлигини диққат билан тинглайди. Фикрларини тинглаб умумлаштиради.	
3-босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1 Мавзу бўйича умумий хулоса қилинади.	Тинглайдилар
	3.2 Талабаларнинг баҳолаш мезонлари эълон қилинади	Ёзиб олади
	3.3 Ўзини ўз назорат қилиш учун саволлар беради (11-илова)	Жавоб ёзади
	3.4 Навбатдаги машғулотда кўриладиган мавзуни эълон қилади ва “инсерт” усулида жадвалга мустақил таълимга тайёргарлик кўришларини сўрайди (12-илова)	“Инсерт” усулида жадвални тўлдиради.

1-илова

МАВЗУ: ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ

Режа:

1. Шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахси муаммоси

2. Ўқитувчи шахсининг муҳим касбий сифатлари

3. Ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблар

4.Педагогик қобилиятлар

Ўқув машғулотининг мақсади: ўқитувчи психологияси, шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахсига доир қарашлар, унинг муҳим касбий сифатлари, ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблар, педагогик қобилиятлар ҳақидаги билимларни шакллантириш.

Ўқув фаолиятининг натижаси: Талабаларга ўқитувчи психологияси, шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахсига доир қарашлар, унинг муҳим касбий сифатлари, ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблар, педагогик қобилиятлар ҳақида дастлабки билимлар бериш ҳамда мазкур жиҳатлар психология фанини ўрганиш объекти эканлиги асослаб берилди.

2-илова

Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳлар	Саволнинг тўлиқ ва аниқ ёритилиши 0-5 балл	Мисоллар билан муаммога ечим топиши 0-5 балл	Гуруҳ аъзоларининг фаоллиги 0-5 балл	Жами балл

15-13 балл- “аъло”
12-10 балл- “яхши”
15-13 балл- “қониқарли”

3-илова

Шарқ алломалари асарларида ўқитувчи шахси муаммоси
Ўқитувчилик инсон жамияти тарихи бошлангандан эътиборан давом этиб, шу билан бирга ҳамма вақт жамият ва жамоатчилик томонидан эътиборга лойиқ эъзозлаб келинган касбдир.

«Ўқитувчи-дейди Ал Форобий - ақл-фаросатга, чиройли нутққа эга бўлиши ва ўқувчиларга айтмоқчи бўлган фикрларини тўла ва аниқ, ифодалай олишни билмоғи зарур». У ўз фикрини давом эттириб, «Ўқитувчи ва раҳбарнинг вазифаси доно давлат раҳбари вазифасига ўхшайди, шу сабабли ўқитувчи эшитган ва кўрганларининг барчасини эслаб қолиши, ақл-фаросатга, чиройли нутққа эга бўлиши ўқувчиларга айтмоқчи бўлган фикрларини тўла ва аниқ, ифодалаб беришни билмоғи лозим. Шу билан бирга ўз ор-номусини қадрлаши, адолатли бўлиши лозим. Ана шундагина у инсонийликнинг юксак даражасига эга бўлади ва бахт чўққисига эришади» деб таъкидлайди.

Қомусий олим Абу Али ибн Сино фикрича, «Ўқитувчи матонатли, соф виждонли, ростгўй ва болани тарбиялаш методларини, ахлоқ-қоидаларини яхши биладиган одам бўлмоғи лозим. Ўқитувчи ўқувчининг бутун ички ва ташқи дунёсини ўрганиб унинг ақл қатламларига кира олмоғи лозим».

Носириддин Тусий ўзининг «Ўқитувчиларни тарбиялаш тўғрисида» асарида шундай дейди: «Ўқитувчи мунозараларини олиб боришда исбот қилишни билиши, ўз фикрларининг тўғрилигига ишониши, нутқи эса мутлақо тоза, жумлалари мантиқий ифодаланадиган бўлиши лозим. Ўқитувчи нутқи ҳеч қачон ва ҳеч қаерда захархандалик, қўпол ёки қаттиқ бўлиши мумкин эмас. Дарс пайтида ўқитувчининг ўзини тута олмаслиги ишни бузиши мумкин».

Юсуф Хос Хожиб Қошқарий «Мен аъзолар касаллигини даволашдан олдин одамларнинг руҳиятини даволашни зарур деб топдим. Бунга мен ўқитувчилик йўли билан эришаман, бунга менинг ишончим комил. Чунки аъзолар касаллиги билан юзларча, мингларча одамлар ҳалок бўлсалар, нодонлик билимсизлик туфайли ўн минг ва юз мингларча одамлар ҳалок

бўладилар....»
Жомий бола дунёқарашининг камол топишида мактаб ва муаллимнинг ролига катта баҳо беради. Унинг фикрига қараганда, муаллим ақлли, адолатли, ўзида барча юксак фазилатларни мужассамлаштирган бўлиши керак. Ўзини номуносиб тутган одам, ҳеч вақт болаларга билим бера олмайди, деган фикрни билдиради.
Улуғ шоиримиз Алишер Навоий ҳам ўқитувчи меҳнатини холисона баҳолаб «Агар шогирд подшоликка эришса ҳам унга (муаллимга) қуллуқ қилса арзийди». «Ҳақ йўлида ким сенга бир ҳарф ўргатмиш ранж ила, айламак бўлмас адо онинг ҳаққин юз ганж ила» каби сатрларни битган.

4-илова

1-ўқув топшириқ
3х4 оранайзерини тўлдиринг

Мавзунинг асосий мазмунини очиб беришга ёрдам беради ва “3х4” технологияси орқали талабаларни мавзу юзасидан тушунча, тасаввурлари аниқланади.

Ўқитувчи –бу .....

5-илова

Ўқитувчи шахсининг муҳим касбий сифатлари

Ўқитувчи шахси таълимда етакчи ўринни эгаллайди унинг у ёки бу хусусияти таълимнинг тарбиявий таъсирини оширади ёки сусайтиради.

ХХ аср бошларидаёқ П.Ф.Каптерев педагогик фаолият учун зарур бўлган **объектив ва субъектив омилларни** ажратади ва улар иерархиясини таъкидлайди.

Субъектив омиллар тузилиши (Н. В. Кузмина).

Н.В.Кузминанинг фикрича, субъектив омиллар тузилиш қуйидагилардан иборат:

● йўналганлик тури;
● қобилиятларнинг даражаси;
● компетентлик унга қуйидагилар киради:

- ❖ махсус-педагогик компетентлик;
- ❖ ижтимоий-психологик компетентлик;
- ❖ диффренциал-психологик компетентлик;
- ❖ аутопсихологик компетентлик;

Н.В.Кузминанинг фикрича, фаолиятнинг асосий стратегиясини танлаш йўналганликнинг уч турини асослайди.

● ҳақиқий педагогик йўналганлик;
● формал педагогик йўналганлик;
● ёлғон педагогик йўналганлик;

А.К.Маркованинг фикрича, субъектив хусусиятлар тузилиши қуйидагича ифодаланиши мумкин:

- ❖ объектив хусусиятлар; касбий билим, касбий кўникма, психологик ва педагогик билимлар;
- ❖ субъектив хусусиятлар: психологик позиция, мотивация, “мен-концепцияси”, установкалар, шахсий хусусиятлар.

Педагог шахсининг муҳим касбий сифатларига қуйидагилар киради:

- ✓ билимдонлик;
- ✓ мақсадни кўзлаш;
- ✓ амалий ва диагностик тафаккури;
- ✓ интуиция;
- ✓ имповизация (бадиха)
- ✓ кузатувчанлик;
- ✓ оптималлик;
- ✓ топқирлик;
- ✓ олдиндан кўра билиш;
- ✓ рефлекция;

Ҳар қандай фан ўқитувчисининг психологик қиёфаси ўзида қуйидаги тузилиш компонентларини мужассам этади:

- Ψ Инсоннинг индивидуал сифатлари яъни унинг индивид сифатидаги хусусиятлари темперамент, лаёқати ва бошқалар;
- Ψ Унинг шахсий сифатлари, яъни шахс сифатидаги хусусиятлари-инсоннинг ижтимоий моҳияти.
- Ψ Коммуникатив сифатлари.
- Ψ Даража-позицияли хусусиятлар яъни ҳолат, роллар, жамоадаги муносабатлар хусусиятлари.
- Ψ Фаолиятга доир (касбий-фанга доир) хусусиятлар.
- Ψ Ташқи ҳулқ- атвор кўрсаткичлари

6-илова

1-ўқув топшириқ
“Муаммо” органайзерини тўлдиринг

Ўқитувчи шахсининг муҳим касбий сифатларига доир муаммоли масалаларни ечимини топишга ёрдам беради ва “Муаммо” усули орқали муаммо ҳал қилинади.

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатингиз
Таълим жараёнида ўқитувчи шахсида муомала маданиятининг шаклланмаганлиги?		

7-илова

Ҳозирги замон ўқитувчисига қўйиладиган талаблар

Ўқитувчининг энг муҳим шахсий хислатлари ***қўйидагилардир:***

- ижтимоий жавобгарликни юксак даражада ҳис этиш;
- олижаноблиги, ақл-фаросати, маънавий пок ва маърифат бўйича юксак мақсадларга мос келиши, бундай хислатларни жамият хоҳиши бўйича

болаларга сингдириб бериши;

- ўзини қўлга ола билиши, сабр-тоқатли, матонатлигидир.

Жамиятнинг ўқитувчилик касбига қўядиган *асосий талаблари қуйидагичадир:*

- шахсни маънавий-маърифий томондан тарбиялашнинг миллий уйғониш мафкурасининг ҳамда умуминсоний бойликларининг моҳиятини билиши, болаларни мустақиллик ғояларига содиқлик руҳида тарбиялашни билиши, ўз ватани, табиатига ва оиласига бўлган муҳаббати;
- **кенг билим савиясига эга бўлиш, барча соҳаларга доир билимлар билан куролланиши;**
- ёш педагогик психологик, ижтимоий психология ва педагогика ёш физиологияси ҳамда мактаб гигиенасидан чуқур билимларга эга бўлиши;
- ўзи дарс берадиган фан бўйича мустаҳкам билимга эга бўлиб, ўз касби соҳасида жаҳон фанида эришилган ютуқ ва камчиликлардан хабардор бўлиши;
  -таълим ва тарбия методикасини эгаллаши;
- ўз ишига иқтисодий ёндашиши;
- болаларни билиши, унинг ички дунёсини тушуна олиши;
- педагогик техникани (мантиқ, нутқ; таълимнинг ифодали воситалари) ва педагогик тактга эга бўлиши;
- ўқитувчининг ўз билим ва педагогик маҳоратини доимий равишда ошириб бориши;

8-илова

1-ўқув топшириқ
ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Ахлоқийлик ҳозирги замон ўқитувчига қўйиладиган талабми?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Мулоқот маданияти ҳозирги замон

ўқитувчига қўйиладиган талабми?

Ф-фикрингизни баён этинг
С-Фикрингиз баёнига сабаб
кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни
исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

9-илова

Педагогик қобилиятлар

Педагогик қобилиятлар- инсоннинг педагогик фаолиятга тайёргарлиги ва уни мувафақиятли бажаришни ифодаловчи индивидуал- ўзига хос хусусиятлари сифатида белгиланади.

Педагогик қобилиятлар таснифи (В. А.Крутецкий бўйича)

1. **Дидактик қобилият**- ўқувчиларга мос ўқув материалини бера олиш қобилияти. Маълумот ёки муаммолар аниқ ва тушунарли бериш, фанга нисбатан қизиқишларини уйғотиш, ўқувчиларнинг фаол мустақил фикрлашларини кучайтиришдан иборат.

2. Академик қобилият-фаннинг баъзи соҳаларига бўлган (математика, физика, биология, адабиёт ва ҳоказолар) қобилият ҳисобланади.

3. Перцептив қобилият-ўқувчиларнинг ички оламига кириб бора олиш қобилияти, психологик кузатувчанлик билан изоҳланади.

4. Нутқ қобилияти -Ўз фикрлари, ҳиссиётини нутқ ёрдамида, шунингдек, мимика ва пантомимика ёрдамида аниқ ва равшан ифодалаш қобилияти.

5. Ташкилотчилик қобилияти- биринчидан, ўқув жамоасини ташкил этиш уни муҳим вазифаларини ҳал этишга ундаш қобилияти, иккинчидан, ўз шахсий ишини тўғри ташкил этиш қобилиятидир.

6. Авторитар қобилият-ўқувчиларга бевосита ҳиссий-иродавий таъсир кўрсата олиш қобилияти ва унинг негизида авторитетга айланиш қобилиятидир.

7. Коммуникатив қобилият-болалар билан мулоқатга киришиш, ўқувчиларга тўғри ёндашувни топиш, улар билан педагогик нуқтаи назардан мақсадга мувофиқ ўзаро муносабатларни ўрнатиш қобилияти, педагогик тактнинг мавжудлиги билан белгиланади.

8. Педагогик тассавур (ёки башорат қила олиш қобилияти) ўқувчи шахсини тарбиявий лойиҳалаштириш яъни ўз ҳаракатларини (олдиндан) оқибатларини олдиндан кўра билиш қобилияти.

9. Диққатни тақсимлаш қобилияти- у ўқитувчи учун муҳим аҳамият касб этиб, диққатни бир вақт бир неча фаолиятга қаратишдан иборат қобилиядир.

Педагогик қобилиятлар таснифи (Н.В.Кузмина бўйича).

Н.В.Кузмина ва унинг мактаби томонидан ишлаб чиқилган педагогик қобилиятлар концепцияси бугунги кунда бир мунча тўлиқ тизимли талқинни ифодалайди:

Биринчи даража

Перцептив-рефлексив педагогик қобилиятлар у ўзида:

Ҳиссийликнинг уч турини мужассам этади: а) Объектни ҳис этиш ўқувчилар эҳтиёжларини талаблар билан мос келишининг эмпатияси ва баҳоси билан боғлиқ;

Б) Меъёр ёки тактни ҳис этиш; в) Тегишлилик ҳисси.

Бу ҳиссийликларнинг намоён бўлиши педагогик интуициянинг асоси ҳисобланади

Иккинчи даража.

Проектив педагогик қобилият-таълимнинг янги самарали усулларини ишлаб

чиқишга бўлган ҳиссийлик билан мувофиқлаштирилади.

Гностик қобилият- ўқувчиларнинг ўқитиш методикаларининг тез ва ижодий эгаллашда, таълимнинг турли усулларини яратишда намоён бўлади ҳамда улар ўқитувчининг ўз ўқувчилари, ўзи ҳақидаги маълумотга эга бўлишини таъминлайди.

Лойиҳалаштириш қобилияти- тарбияловчи таълимнинг якуний натижаларини режалаштиришида намоён бўлади.

Конструктив қобилият- биргаликдаги ҳамкорлик фаолиятини ижодий иш атмосферасини яратишда намоён бўлади.

Коммуникатив қобилият-алоқа ва педагогик мақсадга мувофиқ муносабатларни ўрнатишда намоён бўлади у қуйидагилар орқали таъминланади:

- индентификацияга бўлган қобилият;
- ўқувчиларнинг индивидуал қобилиятларига бўлган ҳиссийлик;
- яхши ривожланган интуиция;
- суггестив хусусиятлар;
- нутқ маданияти омиллари (мазмунийлик, таъсирчанлик)

(Л. Д. Столяренкага кўра)

Ташкилотчилик қобилияти- ўқувчиларнинг гуруҳда ўқув материалини ўзлаштиришда ташкил этиш қобилиятига бўлган ўзига хос ҳиссийликда намоён бўлади.

10-илова

1-ўқув топшириқ

ФСМУ технологияси

Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда ҳамда ўқув жараёнини баҳс-мунозарали ўтказишда қўлланилади, чунки бу технология талабаларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга ҳамда шу билан бирга баҳслашиш маданиятини ўргатади. Тингловчиларга тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради.

Ф-фикрингизни баён этинг

С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг

М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг

У- фикрингизни умумлаштиринг

1-гуруҳ

Савол	Ўқитиш жараёнида академик қобилиятнинг ўрнини қандай баҳолайсиз?
Ф-фикрингизни баён этинг С-Фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг М-кўрсатилган сабабингизни исботловчи далил келтиринг У- фикрингизни умумлаштиринг	

2-гуруҳ

Савол	Ўқитиш жараёнида эмпатия қобилиятининг ўрнини қандай баҳолайсиз??
Ф-фикрингизни баён этинг	

С-Фикрингиз баёнига сабаб
кўрсатинг
М-кўрсатилган сабабингизни
исботловчи далил келтиринг
У- фикрингизни умумлаштиринг

11-илова

Жонлантириш учун саволлар:

- Ҳозирги замон ўқитувчиларига қўйиладиган талаблар.
- Шарқ мутафаккирларини ўқитувчи касби тўғрисида.
- Ўқитувчи касбига хос хислатлар.
- Педагогик қобилиятлар.
- Дидактик қобилиятлар.
- Академик қобилиятлар.
- Перцептив қобилиятлар.
- Нутқ қобилияти.
- Ташкилотчилик қобилияти.
- Авторетарт қобилият.
- Педагогик ҳаёл.
- Диққатни тақсимлай олиш қобилияти.

12-илова

Инсерт усулидан фойдаланиб ишлаш қоидаси

7. Маъруза матнини ўқиб, матннинг четига қуйидаги белгиларни қўйиб чиқинг:
   В-биламан
   + – мен учун янги маълумот
   – – мен билган маълумотни инкор қилади
   ? – ноаниқ (аниқлаштириш талаб қиладиган) қўшимча маълумот
8. Олинган натижаларни жадвал шаклида расмийлаштиринг.

№	Мавзу саволлари	В	–	+	?

Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

1-Мавзу: ***Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот соҳаси ва муаммолари***

Машғулот вақти – 4 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш юзасидан семинар
Семинар машғулотининг режаси	1. Ёш ва педагогик психология фанларининг предмети, мақсади ва вазифалари 2. Ёш ва педагогик психология фанларига оид илмий билимларнинг вужудга келиш тарихи 3. Шарқ мутаффаккирларининг бола тарбияси ҳақидаги фикрлари 4. Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот методлари 5. Ёш ва педагогик психология фанларининг бошқа фанлар билан алоқаси
Ўқув машғулотининг мақсади:. ўқув курси бўйича умумий тушунча бериш; мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш	

Педагогик вазифалар: - **Ёш** ва педагогик психология фанларининг предмети, мақсади ва вазифалари хакидаги олган билимларини аниклаш - Ёш, таълим-тарбия жараёни ва педагогик фаолиятнинг психологик хусусиятлари ҳақидаги қарашларнинг халқ оғзаки ижодида, қадимги ёзма манбаларда мутафаккир ва алломалар асарларида ўрта аср файласуф, педагог ва ёзувчилар ижодида акс этишини муҳокама қилиш, дарслик билан ишлаш кўникмаларини ҳосил қилиш. - Шарқ мутаффаккирларининг бола тарбияси ҳақидаги фикрлари борасидаги билимларини чукурлаштириш -Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот методлари бўйича билимларини чуқурлаштириш. - Ёш ва педагогик психология фанларининг бошқа фанлар билан алоқаси, бошқа фанлар ютуқларидан қандай фойдаланиши ҳамда уз хулосалари билан уларнинг тараққиётига қанчалик ҳисса қўшиши юзасидан фикр алмашиш.	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - Ёш ва педагогик психология фанларининг предмети,мақсади,вазифалари,педагогик фаолияти учун аҳамияти, ўзаро муносабати асосий муаммолари мазмунини ёритади; - Ёш, таълим-тарбия жараёни ва педагогик фаолиятнинг психологик хусусиятлари ҳақидаги қарашларнинг халқ оғзаки ижодида, қадимги ёзма манбаларда мутафаккир ва алломалар асарларида ўрта аср файласуф, педагог ва ёзувчилар ижодида акс этишини муҳокама қилади; - Шарқ мутаффаккирларининг бола тарбияси ҳақидаги борасида олган билимларини айтиб берадилар -Ёш ва педагогик психология фанлари доирасидаги тадқиқотларда қўлланиладиган эмперик-ташкилий қайта ишлаш ва талқин этиш методларининг асосий мазмунини ёритадилар; - Ёш ва педагогик психология фанларининг бошқа фанлар билан алоқаси, бошқа фанлар ютуқларидан қандай фойдаланиши ҳамда ўз хулосалари билан уларнинг тараққиётига қанчалик ҳисса қўшиши юзасидан фикр алмашинадилар.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Суҳбат,тезкор-сўров, ФСМУ-

	техникаси,инсерт белгилари методи
Ўқитиш воситалари	• Ўқув қўлланма, проектор, флипчарт, маркерлар, эксперт топшириқлари
Ўқитиш шакли	Оммавий, гуруҳларда ишлаш, якка тартибли
Ўқитиш шароитлари	Техник таъминланган, гурҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория
Мониторинг ва баҳолаш	Оғзаки назорат: савол-жавоб

Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар Вақти	**Фаолият мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш (5 мин)	1.1. Мавзунинг номи, максади, ўқитиш натижаларини, мавзунинг режасини эслатади. (1-2- илова) 1.2. Гуруҳлар ишини бахолаш мезонларини эълон қилади (3 - илова)	1.1Тинглайдилар 1.2.Саволлар берадилар
2-босқич асосий (60 мин)	2.1. Талабаларни фаоллаштириш максадида тезкор-сўров усулини қўллайди(4-илова). 2.2.Талабаларни 5 та кичик гуруҳларга бўлади. Гуруҳларга эксперт вазифаларини тарқатади ва уларнинг моҳияти билан таништиради. Эксперт топшириқларини “ФСМУ” техникаси асосида бажаришларини тушунтиради. *(5-илова).* Талабалар фаолиятини назорат қилади, йўналтиради, маслаҳат беради. Баҳолаш мезонларини эслатади. Тақдимот бошланишини маълум қилади. 2.3. Такдимот жараёнида талабалар фикрларини таҳлил қилади, фаол иштирокчиларни рағбатлантиради 2.4. Талабалар жавобини шархлайди, хулосаларга эътибор беради, аниқлик киритади.	2.1. Саволларга жавоб берадилар. 2.2.Гурухларга бўлинадилар 2.3. Гуруҳдаги вакиллар ўзларининг қарашларини асослаш учун тақдимот қиладилар. 2.4. Тинглайдилар.

3-босқич Якуний (15 мин)	3.1.Вазифани бажариш жараёни якунида “Инсерт белгилари” методи бўйича хулосалар чиқарилади (6-илова) 3.2.Иш якунларини эълон қилади.	3.1. “Инсерт белгилари” жадвалини тўлдирадилар. 3.2.Тинглайдилар.
	3.3. Машғулотда энг яхши иштирок этган талабалар баҳоланадилар.	3.3. Талабалар баҳоларга эга бўладилар.

1-илова

Мавзу: ***Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот соҳаси ва муаммолари.***

Режа:

1. Ёш ва педагогик психология фанларининг предмети, мақсади ва вазифалари
2. Ёш ва педагогик психология фанларига оид илмий билимларнинг вужудга келиш тарихи
3. Шарқ мутаффаккирларининг бола тарбияси ҳақидаги фикрлари
4. Ёш ва педагогик психология фанларининг тадқиқот методлари
5. Ёш ва педагогик психология фанларининг бошқа фанлар билан алоқаси.

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади:. ўқув курси бўйича умумий тушунча бериш; мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш.

3- илова.

Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топшириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари	***1-гуруҳ***	***2-гуруҳ***	***3- гуруҳ***
Максимал балл – 2			

- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)			
- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)			
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)			
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)			
- регламентга риоя килди (0,2)			
Жами: (2 балл)			

1,5 – 2 балл - «аъло»
1,0 – 1,4 балл - «яхши»
0,5 – 0,9 балл - «қониқарли»
0 - 0,4 балл - «қониқарсиз»

4-илова.

Саволлар:

Ёш ва педагогик психология фанларининг предмети нимадан иборат?

Ушбу фанларнинг тарихи ҳақида нималарни биласиз?

5-илова.
1-гуруҳ

Эксперт вараги №1

Ёш даврлари психологияси фанини бўлажак ўқитувчилар билиши шарт!

2-гуруҳ

Эксперт вараги №1

Педагогик психология фанини бўлажак ўқитувчилар билиши шарт!

Эксперт вараги №2

Педагогик психология фанини бўлажак ўқитувчилар билиши шарт!

3-гуруҳ

Эксперт вараги №3

Шарқ мутафаккирларининг бола тарбияси ҳакидаги ўгитлари хозирга қадар ўз ахамиятини йукотмаган!

4-гурух.

Эксперт вараги №4.

Кузатиш методи орқали болаларга аник ташхис қўйиш мумкин!

5-гурух.

Эксперт вараги №5

Социометрик метод орқали болаларнинг ўзаро шахсларо

Тарқатма материалнинг тахминий нусхаси
ФСМУ технологияси

(Ф) – Фикрингизни баён этинг.
(С) – Фикрингиз баёнига бирон сабаб кўрсатинг.
(М) – Кўрсатилган сабабни тушунтирувчи мисол келтиринг.
(У) – Фикрингизни умумлаштиринг.

Ушбу технология тингловчиларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очиқ ҳолда баҳслашишга, эгалланган билимларни таҳлил қилишга, қай даражада эгаллаганликларини баҳолашга ҳамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади.

Ф -- Фикрингизни баён этинг.
С -- Фикрингизни баёнига бирор сабаб кўрсатинг.
М--Кўрсатилган сабабни тушунтирувчи мисол келтиринг.
У-- Фикрингизни умумлаштиринг.

6-илова.

Инсерт белгилари жадвали

№	Уч босқичли модель	v	-	?
1.	Даъват			
2.	Англаш			
3.	Фикрлаш			

Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

2-Мавзу: ***Психик ривожланиш ва уни даврлаштириш муаммоси***

Машғулот вақти – 4 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Семинар – мунозара.
Семинар машғулотинг режаси	1. Психик ривожланиш ҳақида тушунча, унинг қонуниятлари ва омиллари; 2. Психик ривожланиш ва таълим ўртасидаги ўзаро муносабат; 3. Психик ривожланишнинг даврлаштириш муаммоси; 4. Ёш давр инқирозлари; 5. Етакчи фаолият ва унинг турлари.

Ўқув машғулотининг мақсади: Психик ривожланиш ва уни даврлаштириш муаммоси бўйича талабаларнинг билимини кенгайтириш ва чуқурлаштириш. Мустақил фикрлаш ҳамда аниқ таҳлилий кўникмаларини шакллантириш. Назарий билимларни амалий билимлар билан боғлаш.

Педагогик вазифалар:	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**:
- психик ривожланиш, унинг қонуниятлари ва омиллари хакидаги билимларини таққослаш, умумлаштириш кўникмасини шакллантириш. -психик ривожланиш ва таълим ўртасидаги ўзаро муносабат тугрисида олган маьлумотларни чукурлаштириш - психик ривожланишнинг даврлаштириш муаммоси хакидаги назарияларни тахлил килиш.	- психик ривожланишнинг моҳияти, психиканинг онтогенез ва филогенездаги тараққиёти масаласи, психик ривожланиш қонуний қонуниятлар асосида рўй бериши, бунда ирсият, ижтимоий муҳит ва шахс фаоллигининг аҳамияти қандай намоён бўлиши, уларнинг таъсир механизмини муҳокама этадилар; - психик ривожланиш ва таьлим уртасида узаро муносабат тугрисида олган билимларини ёритиб берадилар . -психик ривожланишни даврлаштириш муоммоси, ёш даврларнинг айрим қадимий таснифлари, (Ж.Пиаже, З.Фрейд, Э.Эриксон ва бошқаларнинг назариялари)да психик ривожла-нишнинг даврлаштирилиши, Д.Б.Элькониннинг

-ёш давр инқирозлари,уларнинг сабаблари хакида билимларини кенгайтириш -етакчи фаолият ва унинг турлари хакидаги мулохазаларини ривожлантириш	етакчи фаолият назарияси нуқтаи назаридан ёш даврлари таснифи ҳақида фикр алмашинадилар. - ёш даврлари инқирозлари, уларнинг сабаблари ва фанда нисбатан чуқур ўрганил-ганлиги инқироз даврлари 1ёш, 3 ёш, 7 ёш ўсмирлик, илк успиринлик даври инқирозлари ҳақида тўхталадилар. -етакчи фаолият ва унинг турлари хакидаги мулохазаларини баён киладилар.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Венна диаграммаси,»Икки кисмли кундалик», кластер,Тоифалаш жадвали
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, ўқув қўлланма, дарслик ва китоблар, проектор, маркерлар, доска, бўр, А3 форматдаги қоғоз
Ўқитиш шакли	Жамоа, гуруҳларда ва индивидуал, фронтал.
Ўқитиш шароитлари	Дарс ўтишга мослаштирилган аудитория.

2. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар вакти	**Фаолият мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. Мавзуни, режасини,максадини эришилиши керак бўлган натижаларини эълон қилади уларнинг аҳамиятини ва долзарблигини асослайди.(1-2-илова) 1.2. Семинар машғулоти мунозара тарзида ўтишини маълум қилади ва мунозара қоидалари билан талабаларни таништиради. 1.3. Иштирокчиларни кичик жуфтлик гуруҳларга ажратади.	1.1. Эшитадилар. 1.2. Визуал материаллар билан танишадилар. 1.3.Гурухларга бўлинадилар.
2-	2.1. Мавзунинг биринчи режаси	2.1. Тинглайдилар. Психик

босқич Асосий (50 мин)	бўйича Венна диаграммаси асосида вазифани бажаришни тушунтиради.(3-илова) 2.2. Тараққиётни ёш даврларига бўлиш бўйича кластер тузишни таклиф килади.(4-илова). 2.3. Белгиланган савол мазмуни бўйича гуруҳларда муҳокамани ташкиллаштиради . 2.4. Гуруҳларнинг қарашларини аниқлаштириб белгилаб боради.	ривожланиш тушунчасига таъриф берадилар,фикрларини баён этадилар. 2.2. Кластер тузадилар, уни изоҳлаб берадилар. 2.3. Саволларни муҳокама қилади, жавобларни аниқлаштиради, ўзларининг қарашларини шакллантирадилар 2.4. Ўз қарашларини ҳимоя қиладилар, фикрларини асослаш далилларини келтирадилар.
3-босқич Умумлаш-тирувчи тақдимот (10 мин)	3.1. Гуруҳда тақдимотни, баҳолашни ва чиқиш натижаларини ташкиллаштиради. 3.2. Саволлар таҳлили ва ечими бўйича жавобларни умумлаштиради.(5-илова).	3.1. Гуруҳдаги вакиллар ўзларининг қарашларини асослаш учун тақдимот қиладилар. 3.2. Қолган иштирокчилар гуруҳларнинг чиқишларини баҳолайди ва саволлар билан иштирок этадилар.
4-босқич. Якуний (10 мин.)	4.1.Вазифани бажариш жараёни якунида “Тоифалаш жадвали” методи бўйича хулосалар чиқарилади (6-илова) 4.2. Иш якунларини эълон қилинади. 4.3. Машғулотда энг яхши иштирок этган талабалар баҳоланадилар.	4.1. “Тоифалаш жадвали” ни тўлдирадилар. 4.2Тинглайдилар. 4.3.Талабалар ахоларга эга буладилар

1-илова

Мавзу: ***Психик ривожланиш ва уни даврлаштириш муаммоси***

Режа.

1. Психик ривожланиш ҳақида тушунча, унинг қонуниятлари ва омиллари;
2. Психик ривожланиш ва таълим ўртасидаги ўзаро муносабат;
3. Психик ривожланишнинг даврлаштириш муаммоси;
4. Ёш давр инқирозлари;
5. Етакчи фаолият ва унинг турлари .

2-илова

Ўқув машғулотининг мақсади: Психик ривожланиш ва уни даврлаштириш муаммоси бўйича талабаларнинг билимини кенгайтириш ва чуқурлаштириш. Мустақил фикрлаш ҳамда аниқ таҳлилий кўникмаларини шакллантириш. Назарий билимларни амалий билимлар билан боғлаш.

3-илова

Венна диаграммаси

Психик ривожланиш ҳақидаги концепция (таълимот)

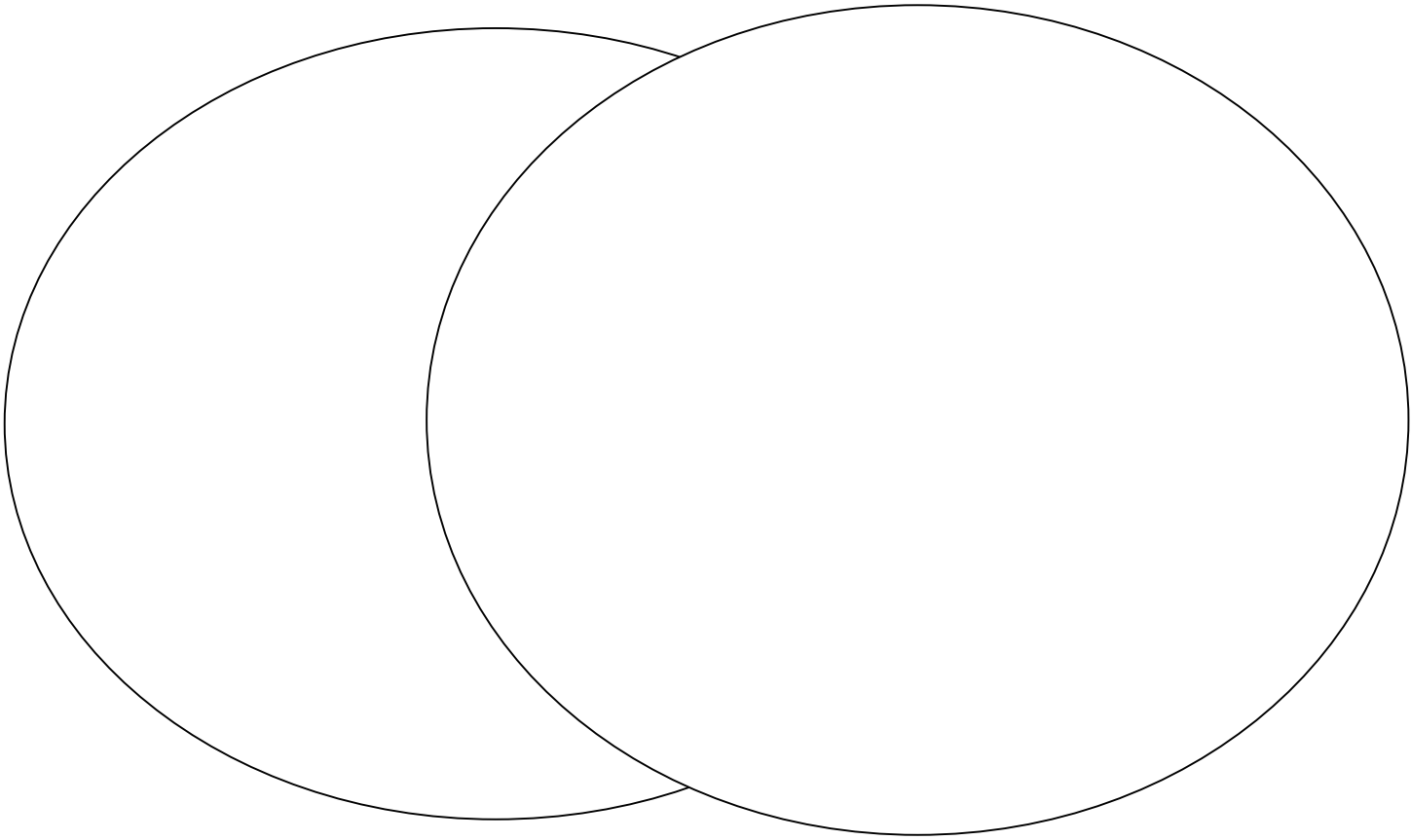

1.

4-илова.

2.

3.

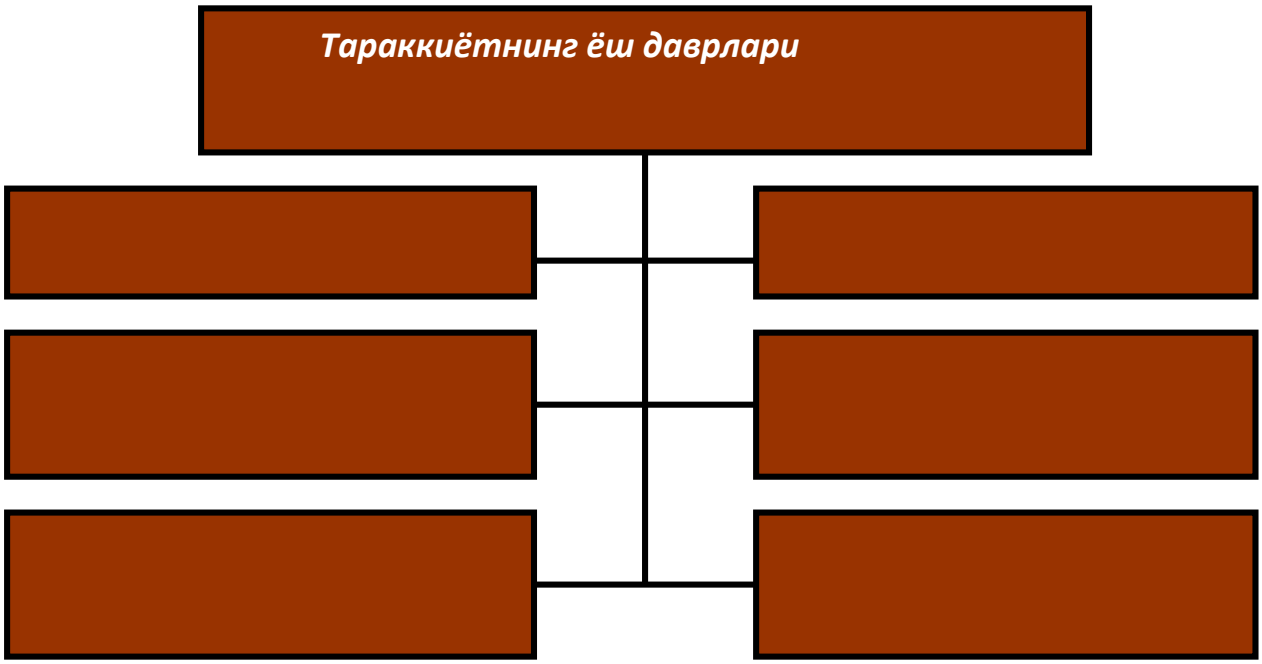

5-илова “Икки қисмли кундалик” методи

6-илова

Тоифалаш жадвали

3.Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

Мавзу: ***Онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлари***

Машғулот вақти – 4 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш юзасидан семинар
Семинар машғулотининг режаси	1. Перинатал ва чақалоқлик даврларида психик ривожланиш хусусиятлари 2. Гўдаклик даврида психофизиологик ривожланиш хусусиятлари 3. Илк болалик даврида анатомик-физиологик ривожланиш хусусиятлари 4. Илк болалик даврида психологик ривожланишга хос хусусиятлар
Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш, тизимлаштириш ва мустаҳкамлаш.	
Педагогик вазифалар: - перинатал ва чақа-лоқлик даврларида психик ривожланиш хусусиятлари бўйича билимларни тизим-лаштириш, мустаҳ-камлаш. - гўдаклик даврида психофизиологик ривожланиш хусусиятлари	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - перинатал даврда психофизиологик ривожланишига хос хусусиятлар хакида фикр юритадилар; - туғилиш даври инкирози хамда хаётнинг илк хафталарида психик ривожланиш хусусиятлари,чаколоклик даври охирида "тирилиш комплекси" кузатилиши хусусида айтиб утадилар. - гўдаклик даврининг нисбий хронологик чегаралари, бу даврда бола психик ривожланишига таъсир этувчи омилларга таъриф берадилар; - даврнинг "бир ёшлилар" инкирози тугаши ва бу ходисанинг психологик сабаблари хусусида тухталадилар.

хакидаги билимларини кенгайтириш -илк болалик даврида анатомик-физиологик ривожланиш хусусиятлари хакидаги маьлумотларни ривожлантириш. -илк болалик даврида психологик ривожланишга хос- хусусиятлар ҳақидаги тушунчаларни таҳлил қилишга ўргатиш.	-илк болалик даврида анатомик-физиологик жихатдан ривожланиш хусусиятлари хақида маьлумот берадилар - илк болалак даврининг нисбий хронологик чегаралари, бу даврда психик ривожланиш давомида пайдо бўладиган асосий янги психологик ходисалар, “мен” образининг шаклланиши ва ривожланиши хамда асосий хусусият-ларини шархлаб берадилар.
Ўқитиш услуби ва техникаси	мунозара, «Зинама-зина», тақдимот
Ўқитиш воситалари	Ўқув қўлланма, маъруза матни, ўқув дарсликлар, маркер, скоч, презентация учун қоғоз.
Ўқитиш шакли	Жамоа, гуруҳларда ва индивидуал, фронтал.
Ўқитиш шароитлари	Дарс ўтишга мослаштирилган аудитория.

3. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар вақти	**Фаолият мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш (5 мин)	1.1. Ўқув машғулотининг мавзуси, мақсади, режалаштирилган натижа ва уларнинг аҳамияти ва долзарблигини айтади.(1-2-илова)	1.1. Тинглайдилар
2-босқич	2.1. Талабалар билимларни	2.1. Саволларга

Билимла рни фаоллаш тириш (10 мин)	ўзлаштирганлик даражасини текшириш учун саволлар беради: 1.Гўдаклик даври, унинг туғма хусусиятлари ва ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари нималардан иборат. 2.Илк болалик давридаги мулокотнинг психик жихатлари деганда нимани тушунасиз? 3. Илк болалик давридаги асосий фаолият тури нима? 4. Ёшдаги инкироз, унинг сабаблари ва намоён бўлиши қандай? 5. Илк болалик даврида шахс шаклланишининг психологик асослари нималардан иборат? Савол-жавоб ўтказади	жавоб берадилар.
3-босқич Асосий (55 мин)	3.1. Онтогенезнинг илк босқичларида психик ривожланишнинг асосий жиҳатлари нималардан иборат? Қўйилган муаммоли саволга жавобни шакллантиришга бўлган ҳаракатларни ташкиллаштиради. Берилаётган жавобларни биргаликда муҳокама ва таҳлил қилади. 3.2. Талабаларни 4 кичик гуруҳларга ажратади ва ҳар бир жамоани ижодий, мустақил равишда ишлашга таклиф қилади. Муаммоли вазифанинг мазмуни муҳокамасини ташкиллаштиради. Қандай ўқув натижаларга эга бўлиш кераклиги аниқлаштирилади. Гуруҳларда ишлаш бошланганини эълон қилади. Маслаҳат беради ва йўналтиради. 3.3. Презентация бошланганлигини эълон қилади. Презентация давомида изоҳ беради, аниқлаштиради, тўғирлайди. Муаммони ҳал этиш вариантлари, гуруҳларни ўзаро баҳоларини жамоа бўлиб муҳокама қилишни ташкил қилади. 3.4. Муҳокаманинг якуний хулосаларини шакллантиради, жавобларнинг тўлиқлигини баҳолайди, жавоб тўлиқ бўлмаса ўзи жавоб	3.1. Ўз фикрларини айтадилар. 3.2. Муаммоли вазифанинг мазмуни, топшириқ билан танишади. Мустақил равишда гуруҳда муаммоли вазифани бажаради, презентация қоғозларини тўлдиради. 3.3. Ишнинг натижалари бўйича презентация қилади. Муаммони ҳал

	беради ва хулоса қилади. Муаммонинг ҳал этилиши бўйича хулосаларни ҳар бир талаба жадвалга тушириши ва ўқитувчига бериши тавсия этилади. Семинар мавзуси бўйича якуний хулоса қилади.	этиш бўйича вариантлар ва хулосаларни эшитади ҳамда ўз фикрини айтади. Бошқа гуруҳлар ишини баҳолайди. 3.4. Хулосаларни ёзиб олади ва топширади.
4-босқич. Якуний (10 мин.)	4.1. Ўқув фаолияти бўйича якуний хулоса қилади, талабалар эътиборини асосий масалага қаратади, баҳолайди ва фаол иштирок этганларни рағбатлантиради. 4.2. Олинган билимларнинг келажакда ўқув ва амалиёт учун аҳамиятини таъкидлаб ўтади. 4.3. Мустақил ишлаш учун топшириқ беради: Жаҳон миқёсидаги мамлакатларда илк ёшдаги ривожланиш ҳақида янги маълумотлар тўплаш.	4.1.Эшитадилар, 4.2.Аниқлаштиради- лар 4.3Топшириқни ёзиб оладилар.

1-илова

Мавзу: ***Онтогенезнинг илк босқичларида инсоннинг психик ривожланишига хос хусусиятлари***

Режа.

1. Перинатал ва чақалоқлик даврларида психик ривожланиш хусусиятлари
2. Гўдаклик даврида психофизиологик ривожланиш хусусиятлари
3. Илк болалик даврида анатомик-физиологик ривожланиш хусусиятлари

4. Илк болалик даврида психологик ривожланишга хос хусусиятлар

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш, тизимлаштириш ва мустаҳкамлаш

3-илова.

Гуруҳларда ишлаш қоидаси:
Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.
Агар Сизга ёрдам керак бўлса, албатта гуруҳ аъзоларига мурожаат қилинг.
Агар Сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолияти натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт!
Шуни аниқ тушунмоғингиз лозим:

4-илова.
Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топшириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари	***1-гуруҳ***	***2-гуруҳ***	***3-гуруҳ***	***4-гуруҳ***
Максимал балл – 2				

- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)				
- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)				
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)				
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)				
- регламентга риоя қилди (0,2)				
Жами: (2 балл)				

1,5 – 2 балл - «аъло»
1,0 – 1,4 балл - «яхши»
0,5 – 0,9 балл - «қониқарларли

Машғулот вақти – 4 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Муаммоли масалаларни ҳал этиш ва билимларни чуқурлаштириш кўникмаларини шакллантириш бўйича семинар
Семинар машғулотининг режаси	1. Мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний жихатдан тараккиёти 2.Мактабгача ёш даврида билиш фаолияти ва нуткнинг ривожланиш хусусиятлари 3.Ўйин - мактабгача ёш давридаги психик тараккиётининг асосий омиллари сифатида. 4. Мактабгача ёш даврида бола шахсининг ривожланиш хусусиятлари 5. Мактабга психологик тайёрарлик муоммоси .
Ўқув машғулотининг мақсади: Мактабгача ёш даврида психик ривожланиш хусусиятлари хакида талабаларга чукуррок билим бериш.	
Педагогик вазифалар: - мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний жихатдан тараққиёти	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - мактабгача ёш даврда жисмоний жихатдан ривожланиши хакида фикр юритадилар. - мактабгача ёш даврда боланинг интеллектуал

хакидаги билимларини кенгайтириш -мактабгача ёш даврида билиш фаолияти ва нуткнинг ривожланиш хусусиятлари тўғрисидаги маълумотларни мустахкамлаш -ўйин - мактабгача ёш давридаги психик тараққиётининг асосий омили эканлигини ёритиш -мактабгача ёш даврида бола шахсининг ривож-ланиш хусусиятлари хакида мулохаза юритиш - мактабга психологик тайёрарлик муоммоси хакида олган билимларини аниклаш	ривожланиши хусусиятлари, бунда кўргазмали образли тафаккур хусусиятлари, Ж. Пиаже феноменлари нуткий ривожланиш хусусиятларини мухокама киладилар. -ўйин фаолиятининг психологик мохияти, унинг бола интеллекти ва шахси тараккиёти таъсири механизимлари мазмунини ёритадилар. -мактабгача ёш даврида иродавий, мотивацион, эмоционал ривожланиш хусусиятлари муоммолари буйича шарх юритадилар. - боланинг мактабга интеллектуал, мотивацион, эмоционал ва ижтимоий тайёргарлиги аломатлари, мезонлари, уларни аниклаш, ташхис муоммолари хусусида тўхталади.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Айлана стол, 3 х4 технологияси, блиц-сўров, сухбат, такдимот
Ўқитиш воситалари	Ўқув қўлланма, маъруза матни, ўқув дарсликлар, маркер, скоч, презентация учун қоғоз
Ўқитиш шакли	Жамоада , гуруҳларда ва индивидуал, фронтал.
Ўқитиш шароитлари	Дарс ўтишга мослаштирилган аудитория

5-илова.

«Зинама - зина» технологияси

№	Ёш даврлари	Ўзгаришлар
1	Перинатал даврда психофизиологик ривожланишга хос хусусиятлар	
2	Чақалоқлик даврига хос хусусиятлари	
3	Гўдаклик даврига хос хусусиятлар	
4	Илк болалик даврига хос хусусиятлар	

4. Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

Мавзу: ***Мактабгача ёш даврда психик ривожланиш хусусиятлари.***

4. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. Мавзуни, мақсади режадаги ўқув натижаларини эълон қилади, уларнинг аҳамиятини ва долзарблигини асослайди. Машғулот ҳамкорликда ишлаш технологиясини қўллаган ҳолда ўтишни маълум қилади. (1-2-илова). 1.2. Талабалар гуруҳларга бўлинадилар, гуруҳларда ишлаш қоидалари билан таништирилади. (3-илова) Баҳолаш меъзонлари тақдим этилади (4-илова). 1.3.Талабаларга гуруҳларда ишлаш таклиф этилади. Ҳар бир гуруҳга “Айлана стол” методи асосида топшириқларни бажариш таклиф этилади (4-илова). Машғулотнинг барча бирликлари вазифаларини бажариш бўйича амалий кўрсатмалар берилади, қўшимча манбалардан фойдаланиш мумкинлигини тушунтиради.(5-ИЛОВА).	1.1.Тинглайдилар. 1.2. Талабалар гуруҳларга бўлинадилар. Ҳар бир гуруҳ “Айлана стол” методи асосида топшириқларни бажаради. 1.3.ТИНГЛАЙДИЛАР.
2-босқич асосий (60 мин)	2.1. Талабаларни 3 гуруҳга бўлади, ҳар бирига вазифа беради. Кутилаётган ўқув натижаларини эслатади. 2.2.Вазифани бажаришда ўқув материаллари (маъруза матни, ўқув қўлланма)ларидан **фойдаланиш** мумкинлигини эслатади. Гуруҳларда иш бошлашни таклиф этади. 2.3. Тайёргарликдан кейин тақдимотни бошлангани эълон қилинади. 2.4. Талабалар жавобини шархлайди, хулосаларга эътибор беради, аниқлик киритади.	2.1. Ўқув натижаларини тақдим қиладилар. 2.2. Саволлар беради. 2.3. Жавобларни тўлдиради.
3-босқич Якуни	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларни рағбатлантиради.	3.1.Эшитадилар, аниқлаштирадилар

й (10 мин)	3.2 Топшириқларни беради.	3.2.топшириқни ёзиб оладилар.

1-илова.

Мавзу: ***Мактабгача ёш даврда психик ривожланиш хусусиятлари.***

Режа.

1. Мактабгача ёшдаги болаларнинг жисмоний жихатдан тараккиёти
2.Мактабгача ёш даврида билиш фаолияти ва нуткнинг ривожланиш хусусиятлари
3.Ўйин - мактабгача ёш давридаги психик тараккиётининг асосий омиллари сифатида.
4. Мактабгача ёш даврида бола шахсининг ривожланиш хусусиятлари
5. Мактабга психологик тайёрарлик муоммоси .

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади: Мактабгача ёш даврида психик ривожланиш хусусиятлари хакида талабаларга чукуррок билим бериш.

3-илова

Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топшириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари	***1-гуруҳ***	***2-гуруҳ***	***3-гуруҳ***	***4-гуруҳ***
Максимал балл – 2				
- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)				

- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)				
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)				
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)				
- регламентга риоя қилди (0,2)				
Жами: (2 балл)				

1,5 – 2 балл - «аъло»
1,0 – 1,4 балл - «яхши»
0,5 – 0,9 балл - «қониқарли»
0 - 0,4 балл - «қониқарсиз»

4-илова.

Гуруҳларда ишлаш қоидаси:
Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.
Агар Сизга ёрдам керак бўлса, албатта гуруҳ аъзоларига мурожаат қилинг.
Агар Сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолияти натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт!
Шуни аниқ тушунмоғингиз лозим:

5-илова.

“Айлана стол” методи асосида ташкил этилаётган машғулотда ҳар бирида 6 нафардан иштирокчи бўлган айлана стол атрофидаги иштирокчилар ўқитувчи томонидан ўртага ташланган мавзу муаммосини муҳокама қилади.
Яъни, гуруҳдаги ҳар бир талаба берилган мавзу бирлиги бўйича савол

тузади, саволни ўзи елимланиб қоладиган қоғозга ёзиб, конвертни устига елимлаб қўяди. Жами конвертлар сони олтита бўлади. Чунки айлана стол атрофида олтита талаба ўтиради. Айлана стол атрофида ўтирган талабалар конвертдаги саволга ўз фикрларини билдирадилар ва жавобларини ёзиб конвертга солиб қўядилар. Жараён ҳар бир талабанинг конверти ўзига қайтиб келгунча давом этади. Сўнг ҳамма жавоблар ўқилади ва муҳокама қилинади.

“Айлана стол” методининг афзаллик жиҳатлари қуйидагилардир:

- гуруҳларнинг ҳар бир аъзосини фаол бўлишга ундайди;
- улар томонидан шахсий қарашларнинг ифода этилишини таъминлайди;
- гуруҳнинг бошқа аъзоларининг фикрларини тинглай олиш кўникмаларини ҳосил қилади;
- илгари сурилаётган бир неча фикрни умумлаштира олиш, шунингдек, ўз фикрини ҳимоя қилишга ўргатади.

Энг муҳими, машғулот иштирокчиларининг ҳар бири қисқа вақт (20 дақиқа) мобайнида ҳам мунозара қатнашчиси, ҳам тингловчи, ҳам маърузачи сифатида фаолият олиб боради.

"Айлана стол « методи учун саволлар:

1. Мактабгача ёшдаги болаларнинг психик тараққиёти ҳақида нималарни биласиз?

2. Мактабгача ёшдаги болалар шахсининг шаклланиши қандай кечади?

Мазмунининг муҳокамаси гуруҳларда давом этишини эълон қилади.

6-илова.

«3х4» технологияси.

Мактабгача ёш: *Жисмоний жихатдан тараққиёти*.

Мактабгача ёш: *Билиш фаолияти ва нутқи*

Мактабгача ёш: *Ўйин фаолияти ва бола шахсининг ривожланиши*

Машғулот вақти – 2 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш юзасидан семинар
Семинар	1. Кичик мактаб ёши даврида психик ривожланишнинг

машғулотин инг режаси	умумий тавсифи; 2.Кичик мактаб ёши даврида билиш фаолияти ва эмоционал соха тараккиёти хусусиятлари. 3. Кичик мактаб ёши даврида мотивацион соха тараккиёти хусусиятлари. 4. Кичик мактаб ёшида бола шахси тараккётининг хусусиятлари

Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш, тизимлаштириш ва мустаҳкамлаш

Педагогик вазифалар: - кичик мактаб ёшининг хронологик чегаралари, ўқув фаолияти таъсирида психик ривожланиш жараёнида рўй берувчи асосий ўзгаришлар ҳакида фикр алмашиниш; - кичик мактаб ёши даврида билиш жараёнлари тараккиёти, ўзаро муносабати, эмоционал ривожланиш хусусиятларига оид билимларини мустахкамлаш. -кичик мактаб ёшида ўқув фаолияти ва шахслараро муносабатларнинг мотивацион жихатларига хос хусусиятлар, бола хулқ атворидаги ўзгаришларни муҳокама этиш; -кичик мактаб ёши даврида боланинг ўзи хақадаги тасваввурлари, уларга педагог муносабати ва баҳосининг таъсири, бу	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - кичик мактаб ёшининг хронологик чегаралари, ўқув фаолияти таъсирида психик ривожланиш жараёнида рўй берувчи асосий ўзгаришлар ҳакида фикр алмашинади - кичик мактаб ёши даврида билиш жараёнлари тараккиёти, ўзаро муносабати, эмоционал ривожланиш хусусиятларига мисоллар келтиради. -кичик мактаб ёшида ўқув фаолияти ва шахслараро муносабатларнинг мотивацион жихатларига хос хусусиятлар, бола хулқ атворидаги ўзгаришларни муҳокама этади. -кичик мактаб ёши даврида боланинг ўзи хақадаги тасваввурлари, уларга педагог муносабати ва баҳосининг таъсири, бу ёш даврида ижтимоийлашиш жараёнига хос ҳусусиятларга мисоллар келтиради.

ёш даврида ижтимоийлашиш жараёнига хос ҳусусиятларга оид билимларини мустахкамлаш.	
Ўқитиш услуби ва техникаси	«Мунозара», «Балиқ суяги» технологиялари.
Ўқитиш воситалари	Ўқув қўлланма, дарслик ва китоблар, проектор, маркерлар, доска
Ўқитиш шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва кенгайтириш, индивидуал ва гуруҳ бўйича ишлаш
Ўқитиш шароитлари	Дарс ўтишга мослштирилган аудитория

Мактабгача ёш: *Мактабга психологик тайёргарлик.*

5. Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

Мавзу: ***Кичик мактаб ёши даврида психик ривожланиш хусусиятлари.***

5. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар вақти	**Фаолият мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш (15 мин)	1.1. Ўқув машғулотининг мавзуси, мақсади, режалаштирилган натижа ва уларнинг аҳамияти ва долзарблигини айтади.(1-2-илова) . 1.2. Талабалар билимларини фаоллаштириш бўйича саволлар беради.(3-илова.) Ўқув муаммони ҳал этишда фаоллаштириш жараёнида талабалар томонидан ўзлаштирилганлик даражасини аниқлайди.	1.1. Тинглайдилар. 1.2. Саволларга жавоб берадилар
2-босқич Асосий (55	2.1. Талабаларга муаммоли вазифаларни айтади Муаммони шакллантириш ҳаракатларини ташкил этади. Шакллантирилган муаммолар вариантларини талабалар билан биргаликда муҳокама ва таҳлил қилади. Вариантларни	2.1. Эшитадилар. Шакллантирилган муаммони таклиф

мин.)	аниқлаштиради, изоҳлайди ва биттасига тўхталади. 2.2. Талабаларни 3 кичик гуруҳларга бўлади ва муаммоли вазифани гуруҳда биргаликда ечишни таклиф этади. Муаммоли вазифани беради, услубий кўрсатмаларни изоҳлайди, муаммони ечиш жадвали, баҳолаш кўрсаткич ва мезонлари хакида тўлик маълумот беради.(4,5,6,7-иловалар). 2.3. Тақдимотнинг бошланганини эълон қилади. 2.4.Тақдимот давомида тўғрилайди, аниқлаштиради, изоҳлайди.	қилади. 2.2.Гурухларга бўлинадилар. 2.3.Муаммоли вазифаларни ечадилар. 2.4. Ўқув фаолияти натижаси бўлган тақдимотни намойиш қилади.
3-босқич Якуний (10 мин.)	3.1. Ўқув фаолиятининг якуни, гуруҳларда бажарилган иш натижаларининг муҳокамаси ва баҳоланишини ташкил этади. 3.2. Мустақил таълим бўйича топшириқ беради.	3.1.Эшитадилар, аниқлайдилар, 3.1.Топшириқлар-ни ёзиб оладилар.

1-илова

Мавзу: ***Кичик мактаб ёши даврида психик ривожланиш хусусиятлари.***

Режа.
1. Кичик мактаб ёши даврида психик ривожланишнинг умумий тавсифи.
2.Кичик мактаб ёши даврида билиш фаолияти ва эмоционал соха тараккиёти хусусиятлари.
3. Кичик мактаб ёши даврида мотивацион соха тараккиёти хусусиятлари.
4. Кичик мактаб ёшида бола шахси тараккётининг хусусиятлари

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни чуқурлаштириш, тизимлаштириш ва мустаҳкамлаш

3-илова.

Фаоллаштириш учун саволлар:

1. Кичик мактабдаги ўқувчиларнинг ўзига хос ҳусусиятлари нималардан иборат?

2. Мактабга ижтимоий- психологик мослашув йўллари қандай ?

3. Болалар интеллектуал ривожланишида кичик мактаб даврининг ахамияти
қандай ?

4.Ўқув жараёни давомида юзага келадиган муаммолар нималардан иборат?

5. Кичик мактаб давридаги болалар шахси ривожида юзага келадиган янгиланишлар ҳақида гапиринг?

4-илова**.**

Мунозара қатнашчиларига эслатма

1. Мунозара муносабатлар йиғиндиси эмас, балки муаммо ечими услубиятидан
иборат.
2. Кўп гапирмасдан бошқаларнинг сўзлашига имкон бер.
3. Мақсадга эришиш йўлида ҳиссиётларингни жиловлаб, батафсил ўйлаган ҳолда сўзла.
4. Рақибларинг вазиятини ўрганиб, уларга ҳурмат билан мурожаат қил;
5. Рақибларинг томонидан айтилган фикрларга танқидий ва истеҳзоли ёндаш;

6. Мунозара предмети бўйича четга чиқмаган ҳолда тўғри ёндашиб гапир.

Муаммоли семинарнинг бошқарув дастаклари

Бошловчи барча вазифаларни ўзига олади – мунозара босқичларини бошқариш, жавобларнинг асосланиши ва тўғрилигини тасдиқлаш, қўлланган термин ва тушунчаларни аниқлаш, муносабатларни тўғри қўллаш ва бошқалар. Тақдимотларнинг тақсимотини тўғри бошқариш.
Тақризчи – томонларнинг маърузаларини йўналишлар бўйича белгилаш ва тўлиқ характерда баҳолаш: долзарблиги, илмий жиҳати, мантиқийлиги ва масалаларнинг аниқ қўйилганлиги, хулосаларнинг аниқ кўрсатилиши.
Рақиб – қабул қилинган тадқиқот ўртасида рақобатчилик жараёнини шакллантиради. У фақатгина маърузачининг асосий ҳолатини танқид қилиш эмас, шу билан биргаликда, унинг айтган фикрларидан заиф ёки хато томонларини топиш ҳамда ўзининг ҳал қилувчи фикрларини таклиф қилиши ҳам мумкин.
Эксперт – барча мунозараларнинг, жумладан, мунозара қатнашчилари томонидан айтилган фикрларнинг, қилинган хулосаларнинг, таклиф ва далилларнинг маҳсулдорлигини баҳолайди.

Мунозара регламентини ўтказиш тартиби

1. Бошловчи маъруза мавзуси ва маърузачиларнинг тақдимотларини эълон қилади.
2. Маъруза 5 минут давом этади.
3. Тақризчи – 2 минут.
4. Рақиб – маъруза мавзуси бўйича фикрларини 1-3 минут тақдим этади.
5. Жамоавий муҳокама – 5-10 минут

5-илова.

Мунозара саволлари

1. Кичик мактаб ёши даврида психик ривожланишнинг умумий тавсифи кандай?
2.Кичик мактаб ёши даврида билиш фаолияти ва эмоционал соха тараккиёти хусусиятлари нималардан иборат?
3.Кичик мактаб ёши даврида мотивацион соха тараккиёти хусусиятлари хакида нималар дея оласиз?
4. Кичик мактаб ёшида бола шахси тараккётининг хусусиятлари кандай?

6-илова.

Баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичлари (балл)

Доклад қилувчилар Регламент 10%	**Докладдаги маълумотнинг тўлиқлиги 60%**	**Ахборотнинг янгилиги 15%**	**Ахборотни тасвирлашда воситаларнинг ишлатилиши 15%**	**Регламент 10%**	**Жами**
1					
2					
3					
4					

Саволлар (0,1 ҳар бири учун)	**Мақсадлилиги (0, 3)**	**Қўшимчалар 0,2 ҳар бири учун)**	**Жами**	
1				
2				
3				

4				

7-илова.

«Балиқ суяги» технологияси

Кичик мактаб ёшидаги болалар интелектуал жиҳатдан ривожланиши муаммоси

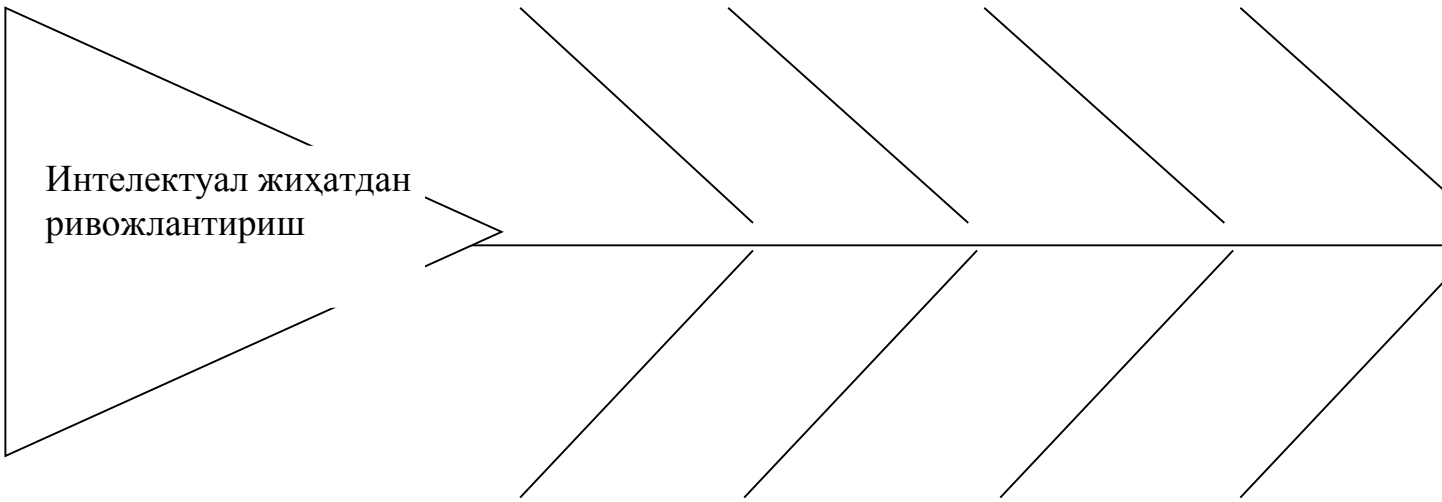

6. Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

Мавзу: Ўсмирлик даврида психик ривожланиш хусусиятлари.

Машғулот вақти – 6 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамлаш юзасидан семинар
Семинар машғулоти нинг режаси	1. Ўсмирлик даврида организмнинг "кайта қурилиши" 2. Ўсмирлик даврида интеллектуал ва эмоционал ривожланиш хусусиятлари. 3. Ўсмирлик даврида ўқиш фаолияти ҳусусиятлари. 4.Ўсмирлик даврида бола шахсининг ривожланиш ҳусусиятлари 5.Ўсмирлик даврида "тарбияси кийин" ўкувчилар муаоммоси.

Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш, в чуқурлаштириш ,муаммоли масалаларни ечиш кўникмаларини ривожлантириш.

Педагогик вазифалар: - ўсмирлик давридаги физиологик ривожланиш хусусиятлари хақидаги билимларини кенгайтириш -- ўсмирлик даврида интеллектуал ва эмоционал ривожланиш хусусиятлари бўйича фикр юрititиш. -ўсмирлик даврида ўқиш фаолияти ҳусусиятларини шархлаш. - ўсмирлик даврида бола шахсининг ривожланиш ҳусусиятларини мухокама этиш. - ўсмирлик даврида "тарбияси кийин" ўкувчилар муаоммоси	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - ўсмирлик даврининг нисбий хронологик чегаралари бу даврдаги физиологик ўзгаришлар, акселераци муаммоси, ўсмирлик даври инқирози ва унин психофизоилогик ва ижтимоий-психологи сабабларини билиб олади. - ўсмирлик даврида билиш жараёнларинин ривожланиш ҳусусиятлари, бунда таъли жараёнининг ахамияти, таъсир механизмлари, ҳиссий эмоционал ривожланишдаги қарама қаршиликлар,ўсмирга атрофдаги инсонла муносабатларининг таъсири муаммоларини шарҳла беради. - ўсмирлик даврида шахс тараққиётида адаптация в индивидуализация жараёнларининг ўзаро муносабати нинг ўзгариши, шахс тараққиётига тенгдошлар референт гуруҳ таъсири муаммоларини муҳокам этади. - ўсмирлик даврида “тарбияси қийин” ўқувчиларнин ўзига хос хусусиятлари, характер акцентуациялари ҳулк- атвор муаммолари, уларнинг индивидуал ижтимоий - психологик сабаблари ҳакида фик алмашади.

хақида фикр алмашиш.	
Ўқитиш услуби ва техникаси	Суҳбат, савол- жавоб, ККИТ
Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, ўқув материаллари, конспектлар, А форматдаги қоғоз, маркер, скоч
Ўқитиш шакли	Жамоа ва гуруҳларда ишлаш
Ўқитиш шароитлари	Дарс ўтишга маослштирилган аудитория

6. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар вақти	**Фаолият мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. Ўқув машғулотининг мавзуси, мақсади, режалаштирилган натижа ва уларнинг аҳамияти ва долзарблигини айтади.(1-2-илова) 1.2.Саволлар орқали аудиториянинг тайёргарлик даражасини аниқлайди: - ўсмирлик даврининг асосий психик ҳусусиятлари нималардан иборат? - ўсмирлик даврида етакчи фалият тури нима? Мавзу мазмунининг муҳокамаси гуруҳларда давом этишини эълон қилади.	1.1. Тинглайди. 1.2.Саволларга жавоб беради.
2-босқич асосий (60 мин)	2.1. Талабаларни 4-гуруҳга бўлади, ҳар бирига вазифа беради. Кутилаётган ўқув натижаларини эслатади.(3-4-илова). 2.2.Баҳолаш мезонларини ҳам намойиш қилади. (5-илова). 2.3.Гуруҳда ишлаш қоидаси билан таништиради. (6-илова). 2.4. Тайёргарликдан кейин тақдимотни бошлангани эълон қилинади 2.5. Талабалар жавобини шархлайди,	2.1 Талабалар гурухларга бўлинадилар. 2.2 Тинглайдилар. 2.3 Қоидалар билан танишадилар. 2.4.Гуруҳларда тақдимот

	хулосаларга эътибор беради, аниқлик киритади.	тайёрлайдилар 2.5.Эшитадилар ва баҳо берадилар.
3-босқич Якуний (10 мин)	3.1 Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларни рағбатлантиради. 3.2 Топшириқ беради. (7-илова).	3.1.Эшитадилар, аниқлаштирадилар 3.2. Топшириқни ёзиб оладилар.

1-илова.

Мавзу: Ўсмирлик даврида психик ривожланиш хусусиятлари.

Режа.

1. Ўсмирлик даврида организмнинг "кайта қурилиши"

2. Ўсмирлик даврида интеллектуал ва эмоционал ривожланиш хусусиятлари.

3. Ўсмирлик даврида ўқиш фаолияти ҳусусиятлари.

4.Ўсмирлик даврида бола шахсининг ривожланиш ҳусусиятлари.

5.Ўсмирлик даврида "тарбияси кийин" ўкувчилар муаоммоси.

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва

мустахкамлаш.

3-илова.

Ўсмирлик ёш даври	**Асосий ўзгаришлар**		**Юзага келадиган оқибатлар**	**Ул бар эту хат хар (от она пед том**
	Физиологик	**Психологик**		

4-илова.

Ў С М И Р

Кучли томонлари	Кучсиз томонлари	Имкониятлар	Тўсиқлар

5-илова.

Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топшириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва	*1-гуруҳ*	*2-гуруҳ*	*3-гуруҳ*	*4-гуруҳ*

мезонлари				
Максимал балл – 2				
- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)				
- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)				
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)				
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)				
- регламентга риоя қилди (0,2)				
Жами: (2 балл)				

1,5 – 2 балл - «аъло»
1,0 – 1,4 балл - «яхши»
0,5 – 0,9 балл - «қониқарли»
0 - 0,4 балл - «қониқарсиз»

6-илова.

Гуруҳларда ишлаш қоидаси:
Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.
Агар Сизга ёрдам керак бўлса, албатта гуруҳ аъзоларига мурожаат қилинг.
Агар Сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолияти натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт!
Шуни аниқ тушунмоғингиз лозим:

7-илова.

Қуйидаги тест саволларининг тўғри вариантини белгиланг:

1. Илк ўспиринлик даври кандай таърифланади.
А) Етуклик даври;
Б) ”Камолот бўсағаси” ;
В) Илк балоғат даври.

2. Ижтимоий психологик ҳолат бўлган ўспиринлик кандай ифодаланади.
А) Ўспирин ўз ҳулк – атворида амал киладиган ахлокий принциплар, эътикод, тушунчалар тез суръатлар билан шаклланиш даври;
Б) Бу ўспириннинг катталар жамоасининг тўлик аъзоси бўлишга тайёргарлигини субъектив бошдан кечириши сифатида катталик ҳиссининг юзага келиши даври;
В) Бу ўспириннинг фукаро сифатида таркиб топиши, унинг ижтимоий ҳаётга фаол кўшилиши даври.

3. Ўспиринлик даврида юзага келадиган янги хусусиятлар нималардан иборат.
А) Эътикод ва дунёкараш билан бир каторда, ахлокий идеаллар ҳам пайдо бўлади;
Б) Ўкишга онгли муносабати ўсади ва ҳис–туйғуларнинг бойлиги, турли-туманлиги билан фарк килади;
В) Мустакилликка интилиш ҳамда ўзининг катта бўлиб колганлигини кўрсатиш истагида намоён бўлувчи, ўзига хос катталик ҳиссининг вужудга келишидир.

4.”Акселерация” терминининг маъноси нима.
А) Тиклаш;
Б) Тезлатиш;
В) Умумлаштириш.

5. Ўспиринлик даврида қобилиятнинг кандай турлари ривожланади.
А) Табиий қобилиятлар;
Б) Умумий ва махсус лаёкатлар;
В) Назарий ва амалий қобилиятлар.

6. Ўспиринлик даври кандай психологик хусусиятлари билан

бошка даврлардан фарк килади.
А) Мустакилликка бўлган эҳтиёжи ортади;
Б) Тафаккури, идроки, кизикишлари, қобилияти янада ривожланади;
В) Жисмоний ҳамда аклий жиҳатдан вояга етади, камолотга эришади, дунёкараши, ўз-ўзини бошкариш каби етук хусусиятлари таркиб топган бўлади

7.Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

Мавзу: Илк ўспиринлик даврида психик ривожланиш хусусиятлари.

Машғулот вақти – 4 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Мустақил ишлаш кўникмаларини ҳосил қилиш бўйича муаммоли семинар.
Семинар машғулотининг режаси	1. Илк ўспиринлик даврида психик ривожланиш таснифи. 2.Илк ўспиринлик даврида интеллектуал ва эмоционал ривожланиш хусусиятлари. 3. Илк ўспиринлик даврида шахс ривожланиш хусусиятлари. 4. Илк ўспиринлик даврида касб танлаш ва касбга йуналтириш муоммолари

***Ўқув машғулотининг мақсади: Илк ўспирин ёшидаги болалар психологияси* мавзуси** бўйича талабаларнинг билимини кенгайтириш ва чуқурлаштириш. Мустақил фикрлаш ҳамда аниқ таҳлилий кўникмаларини шакллантириш. Назарий билимларни амалий билимлар билан боғлаш.

Педагогик вазифалар: - илк ўспиринлик даврида психик ривожланиш таснифи **ни *ёритиш*** -илк ўспиринлик даврида интеллектуал ва эмоционал	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - илк ўспиринлик даврининг нисбий хронологик чегаралари, ушбу даврда психофизиологик ривожланишнинг асосий ҳусусиятлари мазмунини ёритади; - илк ўспиринлик даврида ўқув фаолияти ва ижтимоий ҳулк атворнинг умумий хусусиятларига таъриф беради,қизиқишлар ва дунёқарашдаги ўзгаришлар, ҳиссий

ривожланиш хусусиятлари хақида фикр алмашиш -илк ўспиринлик даврида шахснинг ривожланиш хусусиятлари хақидаги билимларни тизимлаштириш. -илк ўспиринлик даврида касб танлаш ва йуналтириш муоммолари бўйича билимларини кенгайтириш ва чуқурлаштириш;	муносабатлар (дўстлик, мухаббат)га хос ҳусусиятлар ҳакида фикр алмашади. - илк ўспиринлик даврида ўз-ўзини англашнинг ривожланиши, ўзига ўзи баҳо бериш, шахсий ва ижтимоий идентификациянинг ривожланиши, маънавий-ахлоқий ҳусусиятларини аниклаштиради. - Оптация (касб танлаш) илк ўспиринлик даврида хал қилувчи босқичга кириши, касбий танловни амалга оширишга сабаб бўлувчи психологик ва бошқа турдаги омиллар, ўкувчиларни касбга йўналтириш ишларини ташкил этишнинг умумий муаммоларини мухокама этади.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Савол- жавоб, «Муаоммо», «Давра суҳбати» технологиялари
Ўқитиш воситалари	Маъруза матнлари, проектор, маркерлар, скоч А 3 бичимдаги қоғоз варақлари.
Ўқитиш шакли	Индивидуал, фронтал, гуруҳлар, жуфтликларда ишлаш.
Ўқитиш шароитлари	Техник таъминланган, гуруҳларда ишлаш учун мўлжалланган аудитория

7. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар, вақти	**Фаолият мазмуни**	
	Ўқитувчи	**Талаба**
1-босқич. Кириш	1.1. Ўқув машғулотининг мавзуси мақсади, режалаштирилган натижаси ва уни ўтказиш режасини айтади.(1-2-илова).	1.1. Диққат билан тинглайдилар ва ёзиб оладилар 1.2.Саволлар берадилар.

(5 мин)	1.2. Машғулот мунозара тарзида ўтишини маълум қилади.	
2-босқич Билимларни фаоллаштириш (10мин)	2.1. Талабалар гуруҳларга бўлинадилар, гуруҳларда ишлаш қоидалари билан таништирилади. (3-илова) Баҳолаш меъзонлари тақдим этилади (4-илова). 2.2.Талабаларга гуруҳларда ишлаш таклиф этилади. Ҳар бир гуруҳга “Муаммо” техно- логияси бўйича топшириқларни бажариш таклиф этилади (5-6-7-иловалар). Машғулотнинг барча бирликлари вазифаларини бажариш бўйича амалий кўрсатмалар берилади, қўшимча манбалардан фойдаланиш мумкинлигини тушунтиради.	2.1.Талабалар гуруҳларга бўлинадилар. 2.2.Ҳар бир гуруҳ “Муаммо» технологияси бўйича топшириқларни бажаради.
3-босқич Асосий (55 мин.)	3.1. Талабаларни 4 та гуруҳларга ажратади. Давра суҳбатида муҳокама қилиш учун саволлар ва вазифаларни тарқатади (8-илова). Вазифани бажаришда қўшимча материаллардан фойдаланиш мумкинлигини таъкидлайди. 3.2. Гуруҳларда иш бошлаганлигини эълон қилади, маслаҳатлар беради. 3.3. Презентацияларни тақдим этишларини таклиф қилади ва мунозарани шакллантиради. Мунозара савол-жавобларига аниқлик киритади. Мунозара бўйича хулосалар қилади.	3.1. Ўқув вазифаси оладилар ва танишиб чиқадилар. 3.2. Вазифани бажарадилар, тақдимот варақларини расмийлаштиради. 3.3. Бошқа гуруҳлар учун саволлар тайёрлайди. Мунозарада иштирок этади. Ёзиб олади.
4-босқич Якуний	4.1. Ишга якун ясайди умуий хулослар қилади талабаларни баҳолайди. 4.2. Мустақил иш учун вазифа беради.	4.1. Тинглайдилар, 4.2.Вазифани ёзиб оладилар.

(10 мин)		

1-илова.

Мавзу: Илк ўспиринлик даврида психик ривожланиш хусусиятлари.

Режа.

1. Илк ўспиринлик даврида психик ривожланиш таснифи.
2.Илк ўспиринлик даврида интеллектуал ва эмоционал ривожланиш хусусиятлари.
3. Илк ўспиринлик даврида шахс ривожланиш хусусиятлари.
4. Илк ўспиринлик даврида касб танлаш ва йуналтириш муоммолари

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади: ***Илк ўспирин ёшидаги болалар психологияси*** **мавзуси** бўйича талабаларнинг билимини кенгайтириш ва чуқурлаштириш. Мустақил фикрлаш ҳамда аниқ таҳлилий кўникмаларини шакллантириш. Назарий билимларни амалий билимлар билан боғлаш.

3-илова

Гуруҳларда ишлаш қоидаси:
Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.
Агар Сизга ёрдам керак бўлса, албатта гуруҳ аъзоларига мурожаат қилинг.
Агар Сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолияти натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт!
Шуни аниқ тушунмоғингиз лозим:
Бошқаларга ўргатиш орқали ўзимиз ўрганамиз;
Биз битта кемадамиз: ёки биргаликда сузиб чикамиз, ёки

4-илова

Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топшириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари	***1-гуруҳ***	***2-гуруҳ***	***3-гуруҳ***	***4-гуруҳ***
Максимал балл – 2				
- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)				
- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)				
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)				
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)				
- регламентга риоя қилди (0,2)				
Жами: (2 балл)				

1,5 – 2 балл - «аъло»
1,0 – 1,4 балл - «яхши»
0,5 – 0,9 балл - «қониқарли»
0 - 0,4 балл - «қониқарсиз»

5-илова

Илк ўспиринларнинг касб танлай олмаслиги	**Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари**	**Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатларингиз**

6- ***илова***

Биринчи муҳаббатнинг рад этилиши	**Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари**	**Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатларингиз**

7- илова.

Илк ўспириннинг ўз-ўзига баҳо бериши	Муаммонинг келиб чиқиш сабаблари	Муаммони ечиш йўллари ва сизнинг ҳаракатларингиз

8-илова

Давра суҳбати: Илк ўспирин даврида қизиқишлар ва

дунёқарашдаги ўзгаришлар, ҳиссий муносабатлар

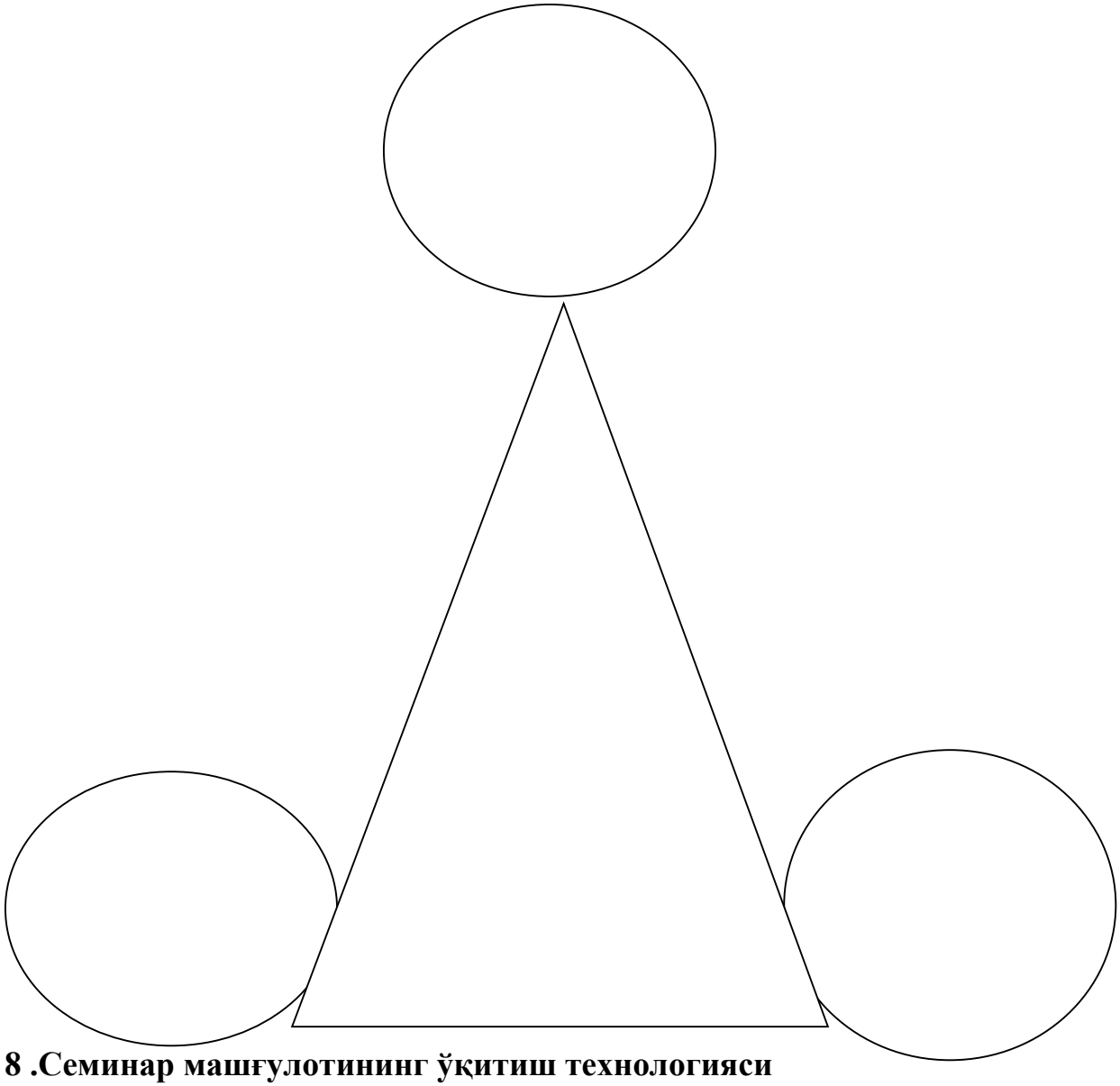

8 .Семинар машғулотининг ўқитиш технологияси

Мавзу: Педагогик психология асослари.

Машғулот вақти – 6 соат	Талабалар сони 25-30 нафар
Ўқув машғулоти шакли	Мавзу бўйича билимларни кенгайтириш ва мустаҳкамла юзасидан семинар
Семинар машғулотининг режаси	1. Таълим жараёнининг психологик асослари. 2. Тарбия жараёнининг психологик асослари 3. Педагогик фаолиятнинг психологик асослари 4. Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзар муносабатлари психологияси
Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш, чуқурлаштириш ,муаммоли масалаларни ечиш кўникмаларини ривожлантириш.	

Педагогик вазифалар: - мавзу бўйича билимларни тизимлаштириш, мустаҳкамлаш; таълим самарадорлигига таъсир кўрсатувчи психологик омиллар, замонавий усулларнинг психологик асослари,педагогик бахо психологияси, таълимда индивидуал ёндошиш муаоммосини мухокама этиш ; тарбия жараёнининг психологик асосларини изохлаш; педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро муносабатлари психологияси хақидаги билимларни мустахкамлаш тар	***Ўқув фаолияти натижалари:*** **Талаба**: - таълим жараёнининг психологи мазмуни, таълимнинг инсон психи ривожланишидаги ахамияти хакида олга билимларини мухокама этади. - таълим самарадорлигига таъси кўрсатувчи психологик омилла замонавий усулларнинг психологи асослари, педагогик баҳо психологияс таълимда индивидуал ёндоши муаоммосини қисқача мухокама этади. - тарбия жараёнининг психллогик асослар мазмуни, ўқувчи шахсига таъси кўрсатишнинг самарали усуллари, меҳна фаолияти ва ўқув жамоасининг бол аҳлоқий камолотига таъсири ҳақида фик алмашинадилар. - педагогик фаолиятнинг психологи хусусиятлари, педагогга қўйиладига ижтимоий талаблар, ўқтувчининг касби мослалашиши, педагогик қобилиятла таснифи ҳамда ўз билим ва маҳоратин ошириш муаммоси ҳақида билимга э бўладилар. - ўқитувчи- ўқувчи муносабатларини психолагик муаммолари, ўқув жамас фаолиятини бошқаришнинг психологи асослари, педагогнинг ўқувчилар, от оналар билан бўладиган муносабати мисоллар келтирадилар.
Ўқитиш услуби ва техникаси	Савол- жавоб, «Т- чизма », «ФСМУ технологиялари
Ўқитиш воситалари	Ўқув қўлланма, дарслик ва китобла маъруза матни, проектор, маркер, ско қоғоз
Ўқитиш шакли	Индивидуал ва гуруҳ бўйича ишлаш.
Ўқитиш шароитлари	Дарс ўтишга мослаштирилган аудитория

8. Семинар машғулотининг технологик харитаси

Босқичлар вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. Кириш (10 мин)	1.1. Мавзуни мақсади, реж ўқув жараёнининг режасини, эришилиши керак бўлган натижаларини эълон қилади ,уларнинг аҳамиятини ва долзарблигини асослайди.(1-2-илова.) 1.2. Мавзу юзасидан саволлардан фойдаланган ҳолда аудиториянинг тайёргарлик даражасини аниқлайди.	1.1. Тинглайдилар. 1.2.Саволларга жавоб берадилар.
2-босқич асосий (60 мин)	2.1. Талабаларни 3 гуруҳга бўлади, ҳар бирига вазифа беради. Кутилаётган ўқув натижаларини эслатади. 2.2. Гуруҳда ишлаш қоидаси билан таништиради. Баҳолаш мезонларини ҳам намойиш қилади.(3-4-илова). 2.3. Вазифани бажаришда ўқув материаллари (маъруза матни, ўқув қўлланма)ларидан фойдаланиш мумкин-лигини эслатади. Гуруҳларда иш бошлашни таклиф этади. 2.4. Тайёргарликдан кейин тақдимотни бошлангани эълон қилинади. 2.5. Талабалар жавобини шархлайди, хулосаларга эътибор беради, аниқлик киритади.(5-6-7-иловалар).	2.1.Гурухларга бўлинадилар. 2.2. Саволлар беради. 2.3.Гурухларда ишлайдилар. 2.4. Муҳокамада иштирок этади. 2.5.Тинглайдилар.
3-босқич Якуний (10 мин)	3.1. Машғулотни якунлайди, талабаларни баҳолайди ва фаол иштирокчиларни рағбатлантиради. 3.2 Топшириқларни беради.	3.1.Бахоланадилар. 3.2.Топшириқни ёзиб оладилар.

1-илова.

Мавзу: Педагогик психология асослари.

Режа.

1. Таълим жараёнининг психологик асослари.
2. Тарбия жараёнининг психологик асослари
3. Педагогик фаолиятнинг психологик асослари
4.Педагогик жараён иштирокчиларининг ўзаро муносабатлари психологияси

2-илова.

Ўқув машғулотининг мақсади: мавзу бўйича билимларни мустаҳкамлаш, ва чуқурлаштириш ,муаммоли масалаларни ечиш кўникмаларини ривожлантириш.

3-илова.

Гуруҳларда ишлаш қоидаси:
Шеригингизни диққат билан тингланг.
Гуруҳ ишларида ўзаро фаол иштирок этинг, берилган топшириқларга жавобгарлик билан ёндашинг.
Агар Сизга ёрдам керак бўлса, албатта гуруҳ аъзоларига мурожаат қилинг.
Агар Сиздан ёрдам сўрашса, албатта ёрдам беринг.
Гуруҳлар фаолияти натижаларини баҳолашда ҳамма иштирок этиши шарт!
Шуни аниқ тушунмоғингиз лозим:

4-илова.

Гуруҳларнинг билим ва кўникмаларини баҳолаш мезонлари

Топшириқлар, баҳолаш кўрсаткичлари ва мезонлари	1-гуруҳ	2-гуруҳ	3-гуруҳ	4-гуруҳ
Максимал балл – 2				
- савол тўлиқ ёритиб берилди (0,5 балл)				
- жавоблар етарли даражада асослаб берилди (0,5 балл)				
- гуруҳ иштирокчиларининг фаоллиги (0,5 балл)				
- берилган саволларга жавоб берди (0,3 балл)				
- регламентга риоя қилди (0,2)				
Жами: (2 балл)				

1,5 – 2 балл - «аъло»
1,0 – 1,4 балл - «яхши»
0,5 – 0,9 балл - «қониқарларли

5-илова.

«Т-чизма» технологияси

Тарбияси «қийин» болалар психологияси

Тарбияси «қийин» болаларнинг келиб чиқиш сабаблари	**Тарбияси «қийин» болаларнинг келиб чиқишини олдини олиш чоралари**

O`quv – uslubiy adabiyotlar va elektron ta`lim resurslari ro`yxati

Asosiy:

1. Davletshin M.G., Do`stmuxamedova Sh.A., Mavlonov M.M, To`ychieva S.M., "Yosh va pedagogik psixologiya". T. TDPU, 2004 .

2. Nishonova Z.T., Alimova G. "Bolalar psixologiyasi va uni o`qitish metodikasi". T. TDPU, 2005.
3. Nishonova Z.T, Do`stmuxamedova SH.A, Alimbaeva SH.T. Pedagogik psixologiya. T., 2011 .
3. Немов Р.С. Психология: «Учебник для студентов высшие педагогическая учебная заведений: В3кн. -3е изд. М. Гумантит. изд. Центр ВЛАДОС ,1999 Кн.2: Психология образования.
4.G`oziev E.G`. Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi).T.: O`qituvchi. 1994 y.
5. Я.Л.Коломинский, Социальная педагогический психологии. М.: 2005.

Қўшимча:

1. Алфимова М.В.,Трубников В. И. «Генные основы темпераментам личности» 11 Вопросы психологии» 2000. №2 стр.128-139.
2. Эфимкина Р.П. «Психология развития». Методические указания. Новосибирск. Новосиб.гос. ун.-Т 2004.
3. Исаев Е.И.,Косарецкий С.Г. Слабодчиков В.И. Становление и разветие профессионального сознания будещега педагога. Вопроса психологии. 2000. № 3 – с.57-66
4. Nishonova Z.T., Tulyaganova Sh.T., Ubaydullaev A.X. "O`smirlik davrida o`quvchi holatining namoyon bo`lishi".T.TDPU, 2009.
5. Психологический атлас человека. Под. ред. А.А.Реана-СПб; ПРАЙМ ЕВРОЗНАК, 2006.
6. Фридман Л.М. Кулагина И.К. «Психологический справочник учетиля». М; Просвяшение, 1991.
7. Фридман Л.М. Психология воспитания. Книга для всех, кто любит детей. М. ТЦ «Сфера»,1999.
8. Шелихова Н.И. Техника педагогического общения. Под. общ. ред. Гинзбурга М.Р.-М; Изд-во «Институт практической психологии», 1998.
9. G`oziev E.G`. Ontogenez psixologiyasi.-T.: Noshir. 2010. 359 b.

Elektron ta`lim resurslari

1.www.childpsy.ru
2.www.edu.uz
3.www.flogiston.ru
4.www.pedagog.uz
5.www.psychology.uz
6.www. psychology.net.ru
7.www.psycatalog.ru
8.www. psychology.net..ru
9.www.tdpu.uz